3 1761 03614 4848

68 C.

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

KAREL AND MIROSLAVA

CVACHOVEC

C

ČESKOSLOVANSKÝ

PLUTARCH.

T 1025
darovał Jakub Hlinka 1879

SEPSAL

RUPERT M. PŘECECHTĚL,

DR. BOHOSLOVÍ V KLÁŠTEŘE SERVITŮV, ČESTNÝ OBČAN
SL. MĚSTA FRENŠTÁTU A SL. OBCE RATAJSKÉ
NA MORAVĚ.

I. DÍL.

S 60 PODOBIZNAMI.

PRÁVO PŘEKLADU VYHRAŽUJE SE.

NÁKLADEM **DR. RUP. PŘECECHTĚLA.**

1872.

296

LIBRARY
JUL 0 5 1990
UNIVERSITY OF TORONTO

Slavnému

Výboru záložny Čáslavské

a sice p. t. pánům:

Kl. Čermákovi, starostovi **Fr. Novotnému,** nám. star.

K. Beutlovi, Fr. Dubskému, J. Formanovi,
V. Holubovi, V. Studenému, J. Malochovi,
A. Hübnerovi, Dr. R. Jablonskému, V. Kovářikovi,
Js. Pertoldovi, J. Písekovi, J. Rösslerovi,
F. Šťastnému, V. Voleníkovi, K. Wolfovi,
L. Želirovi, J. Horákovi, J. Pertoldovi,
a **A. Brabencovi,** zakladateli

věnuje

S zvláštní úctou

spisovatel.

Tiskem Jos. Šperlina v Kroměříži 1872.

PŘEDSLOV.

Ctěním a uznáváním pravých zásluh popředních mužů národa, podává národ nejkrásnější důkaz své zralosti a dospělosti, podává pevný důkaz svého života, neboť úctou tou nectí pouze a neslaví osoby, ale ctí a slaví idey, jež vzbudili, jež pěstovali a za které bojovali. —

Náš národ Československý podal v posledních dobách překvapujících a velikých důkazů dospělosti a pokročilosti, nejkrásnější však důkaz všech jest obnovování památky a oslavování předních mužů národa; slavnosti *Havlíčkové* v Praze a v Borové a po celých vlastech slavnost *Tylova*, *Hankova*, *Nejedlého*, *Machova*, *Jungmannova*, *Čelakovského* a j. a j. jsou veliké manifestace probuzeného ducha národního, veliké a okazalé momenty vděčnosti národní. Ctí-li národ veliké muže své, ctí sama sebe a hoden jest úcty národů vzdělaných.

Slavnosti tyto, plody života, budí život na všech stranách, a tak i nad hrobami naších výtečníků dějí se divy. —

Angličané mají své Westminsterské opatství, Němci svou Walhalu, tyto chrámy národní velikosti, tato zřídla národní hrdosti.

My jsme dosuď nemohli způsobem tak velikolepým zvěčnit památku těch, jenž srdci našemu zásluhami o národ drazí jsou. A tak, aby i Čechoslovan za dnů naších nemusel postrádati galerii svých výtečníků, odhodlal jsem se podati soustavná skupení výtečníků Československých všech dob a věků, jejichž dráha života před námi leží, jako veliký, dokonalý děj.

Netřeba mi poukazovat na obtíže podniku takového, jenž byl tím větší, čím vzdálenější vlasti je bydliště mé. Dílo dokonáno v první části své, bohdá že účastenstvím obecenstva se mi udá možnost v podniku svém i dále pokračovati, aby tak svým časem byla doplněna tato galerie naší slávy. — Vydal jsem letos VIII. skupení, jakož i co nejspíše vyjde třetí a čtvrtý sešit díla „Rozbor československé literatury“. Práce je skrz hledání a nedostatek pramenův atd. — obtižna, prosím tedy o shovívavost.

Národu Československému v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku zdaru a sjednocení přeje

Dr. Rupert Přecechtěl.

V Pešti na den ss. Cyrila a Metoda 1872.

ROZHLED.

Děje národa Československého jsou velkolepá budova slávy, velikostí a znamenitostí

Vlastnostmi těmi se honosí i děje politické i děje duševního vývinu národa našeho.

Nesnadná jest úloha, již jsme si vytkli, stručně vysvětliti podanou galerii výtečníků československých, nesnadná jest již proto, že se musíme přidržet stručnosti a pak i obrazů dotčených, jenž jednak již pro početné množství neobsahují a obsahovati nemohou podobizny všech výtečníků, všech oborů a všech dob našeho národa, neboť by tak vzrostla galerie tato nad míru, což za nynějších poměrů již z hmotných ohledů nemožné jest a bylo pak vydavateli při vší píli nemožné zjednati si všech podobizen mužů jinák proslulých, jelikož bohužel zachovány nejsou.

Z těchto důvodů není možno podati dílo úplné ani tímto druhým během, od přízně obecenstva však závisí, aby svým časem co možno doplněno bylo.

K soustavnějšímu přehledu podáme nejprvé stručný rozhled naší duševní činnosti, podáme hlavní rysy

slávochrámu našeho a pak teprvé posloupně nástiny životopisné jednotlivých výtečníků. —

Činnost ducha každého národa jeví se povždy nejjasněji a nejzřejměji v *literatuře*, v pěstování *národního umění* a konečně u vyšším významu zjevuje se v *státnické* či *politické činnosti*.

Ve všech těměř dobách byl náš národ ve všech těchto oborech činným a mnohdy i nevšedním vynikal leskem a zazářil slávou velikou světem.

Doba stará.

Náš národ měl již v době pahanské čili v pravěku, když zřízení země bylo národovládní, písemnictví a sice runské a také školy. Přijetím křesťanství přijal od sv. Cyrila vynálezené písemnictví a sice 1. azbuku čili abecedu glagolitickou, která jest ustrojena na základě slovanských runů čili znaků hláskovitých, a za druhé azbuku od něho nazvánou Cyrilskou, složenou asi dvě leta později na základě písma řeckého. Svaté písmo, a knihy církevní a jiné spisy byly psány v IX. a v X. st. glagolicí a též kyrilicí. Ještě posud nacházejí se památky glagolice z té doby v archivě arcib. na Hradšanech a památky kyrilice v cís. k. knihovně ve Vídni pod č. 37. Viz dílo mnou vydané „Rozbor českosl. literatury. Mužové, jenž v literatuře glagolitické a kyrilické mimo ss. Cyrila a Methoda vynikali, jsou: Gorazd, Klement, Naum, Angelar a Sabbas. Těchto mužův jmena jsou zachována v legendě: „Život Klementa“ a o Gorazdě podotýká leg. panonská, že co rozený lech a Moravan byl v řecké a latinské řeči vzdělán. Pádem Velko-Moravské říše a zrušením kláštera Sázavského

zahynula i literatura glagolská a kyrilická v Čechách, na Moravě a na Slovensku a odstěhovala se s žáky sv. Cyrila a Methoda do Jihoslovanstva a do Rus a zachovala se až po dnes v pravoslavné církvi a dala vznik k velké slovanské říši ruské. Místo staroslovanského písemnictví zaujala latina, ačkoliv i vedle ní literatura československá kvetla až do konce XI. stol.

Založením biskupství pražského Boleslavem pobožným 973. a olomouckého 1063. dostala latinská liturgie pevný základ a s ní začalo rozšiřovati se i latinské písemnictví. A tak stalo se, že letopisci naši jako Kosmas, mnich Sázavský, mnich z Opatovic, Čeněk, kanovník pražský, Jarloch opat z Milevska, Petr Vitavský, František atd. ačkoliv výteční vlastenci byli, sepsali dějepis národa svého latinsky, protože zvykem bylo i u jiných národův v latině co vědecké řeči spisovati.

Literatura československá předčí všecky literatury slovanské *stářím* (Rukopis Královédvorský a Zelenohorský v IX. věku) a až do XVII. věku také bohatstvím.

Nejstarší památky písemní jsou pravou chloubou naší, svědčí o neobyčejné vzdělanosti a pokročilosti našich praotců již za dob, když ještě ostatní národové v temnu neproniknutelném trvali, jsou to prvozory básnictví národního; jenž v době pozdější vytísněno bylo básnictvím náboženským.

V XIII. století bylo školství již velmi rozšířeno. Mimo vyšší školy v Praze a v Ml. Boleslavi a mimo škol při sídelních chrámech biskupských a při klášteřích byly školy též při fárních kostelech ve větších městech, co dá se souditi dle listiny Přemysla Otakara II. dané měšťanům u sv. Havla v Praze. Král jim dovoluje, aby

směli založiti při kostele svém školy týmž spůsobem a touže svobodou, jako v jiných městech královských.

Literatura legend a náboženských písní zaujímá veledůležité stanovisko v starodobé literatuře naší. (Legenda sv. Kateřiny a j.)

Básnictví světského památka je *Alexandreida* česká (as v pol. XIII. věku).

O vzdělanosti našich slavných předků dává též patrný důkaz velkolepé zřízení desk zemských, které na základě staroslovanského právního názoru samostatně rozvinovalo se v Čechách a na Moravě a již v hotové formě vystoupilo za času Otakara II., tedy v času, kde také zřízení v celé Evropě nepozůstávalo. S tímto patrně dokazuje se, že vzdělanost k našemu narodu nepřicházela od Němcův, jelikož národ německý v tom času takého zřízení postrádal a že jest tedy samostatna. Zřízení desk zemských pozůstávalo v tom, že právo, které od nejstarších dob národ československý měl, vynálezlo zřízení takové, které vlastníka v právě jeho a v držení jeho majetku bezpečně chránilo. Počátek zřízení desk zasahuje do nejstarších dob naší historie čili našeho dějepisu.

V XIII. věku mimo lit. latinskou a řeckou i německá projevovala značného vplyvu na literární činnost u nás. Důležité dílo původní jest kronika Dalimilova 1310. v rýmech českých sepsána. Od X—XIV. století překládano již pilněji do češtiny. Již Řekové měli své vzdělávací ústavy jako: Knihovně, gymnasia, musea, akademie a hvězdárně, jenž počátek vzaly, co dějepisně známo jest v Alexandrii asi 300 let před Kristem. První knihovnu nacházíme u Aristotela prvního učence a myslitele starověku, jenž v soustavu uvedl všecky

vědy a sepsaním mudrctví (filosofie) od něho teď aristotelského nazvaného proslul. Aristoteles vzbudil myšlenku Ptolomeův, králův Egypta skrz knihovnu v Alexandrii pravé středisté literárního průmyslu učiniti. První Ptolomeové Lagi, Philadelfos, Evergetes založili v Alexandrii předkem knihovnu tak nazvánou „Brucheon“ a při ní „Museum“ t. j. středisté učených mužův, ježto dobře nadali a učinili tak z Alexandrie hlavní sídlo učenosti a literatury v tehdejším času. Tito učenci vedli bezstarostný život, by studiím docela svobodně a dle libovůle oddati se mohli, byli neženatí a bydleli v nádherných síních královského hradu. Dále založili Ptolomeové druhou knihovnu nazvanou „Serapeon“ a při ni též hvězdárnu*. Mají králové tito neocenitelné zásluhy pro vědy a člověčenstvo vůbec, jelikož v účelu měli národ svůj na nejvyšší stupeň vzdělanosti přivésti a vědy pro budoucnost zachovati. Pravíme tedy, že národ, který národem vzdělaným býti chce, musí míti mimo nižších škol též dotčené vyšší ústavy. Mezi ostatními národy jsou mimo Řekův, Vlachův a Francousův v středověku pamětihodni jen Čechové, kteří v této době na jihu rozžaté světlo ducha přechovávati pomohli, čehož jest svědectví založení university Karlem. Náš Karel na mysli maje národ svůj na nejvyšší stupeň vzdělanosti a slávy povznésti, založil v Praze dle vzoru Pařížské též universitu na poradu našeho sl. Arnošta, prvního českého arcibiskupa. Založením české university Karlem IV. nastala v literatuře doba čilejší. Universita byla založena 1348., jak základní listina vysokých škol pražských od dne 7. dubna téhož roku dosvědčuje. Že universitu pro národ český založil, dokazuje tato listina, jelikož slavný král náš Karel IV. výslovně pověděl v

*) Tac. ann. 3. 84. t. j. letopis Tacita 3. 84. atd.

této listině, že zřizuje školy ty pro národ český. — „Bylo naší zvláštní péčí a starostí, aby věrní obyvatelé tohoto království, kteří po ovoci dobrých umění bez přestání lační nemusili o cizí almužny žebrati . . . Zakládám toto vysoké učení, nejen aby Čechové nuceni nebyli k vyhledávání věd kraj světa obcházeti a cizích národů se prositi, by se jich dychtivosti zadost stalo, než i to, aby sobě pokládati mohli za slávu, kdyžby jiné přespolní k účastenství takové rozkoše vyzývati mohli.“

To jsou vlastní slova zlaté bully Karlovy dané dne 7. dubna r. 1348. Úmysl Karlův byl spořádati universitu pražskou podle pařížské ze skutečné lásky k národu a k naukám, jak to základní listina dokazuje. Osvěčilť Karel založením university pro národ český velikou moudrost, jelikož národ svůj na nejvyšší stupeň vzdělanosti a osvěty přivésti usiloval se. Učení na universitě pražské bylo rozděleno na fakultu bohoslovskou, právnickou, lékařskou a svobodných umění. Universita česká byla třetí v Evropě a nejvíce stkvěla se as od r. 1372—1389, kdež více než 11000 studentů ji navštěvovalo. Přicházeli sem studenti z cizích zemí totiž z Angličan, z Francouz, z Lombardie, z Uher, z Polska a ze všech okolních zemí, synové pánů a knížat. Universita česká nabývala vždy většího vplyvu na vzdělanost Evropy. Ale i doma rozšiřovala osvětu, jelikož pečovala o to, aby školy dobrými učiteli obsazovaly se. Česká universita neměla před sebou žádný vzor německý, jelikož v Německu tehdáž universit ještě nebylo a pro českou universitu pařížská, druhá to v Evropě vzorem byla. Tím též skvěle dokázáno, že vzdělanost nepřišla k nám od Němcův, než že jest

samostatna. Za Karla IV. a jeho syna Václava nastala naší literatuře nejznamenitější doba v starověku, tenkráte hlavně rozšiřováním škol octnul se národ náš vzdělaností svou v popředí národů současných. Již tehdáž položen základ básnictví dramatického Mastičkářem, vynikají tu hlavně spisy historické Přibika, Pulkavy, Vavřince z Březové, Beneše z Hovořic a j. Ozdobou doby té jest proslulý Tomáš Štítný.

Štítný byl křesťanský filosof v plném toho slova smyslu, o tom souhlasí všickni. Jelikož filosofiie jest výsledkem síce ale též samostatným činitelem duševního rázu každé doby, tak v Štítným zračí se nám úplně jeho doba, v jeho spisech dává se nám jasný obraz o poměrech jeho doby v celku. V jeho spisech jeví se úhrnek vědomostí za jeho času v Čechách známých a též ráz našeho národa. Štítný stal na výši poznání národa svého a objevuje se nám v něm co nejhorlivější zastupce duševních zajmův národních. Jeho spisy dokazují, že u nás Čechův záhy vznikla volná myšlenka — kdežto naproti druhý národ nemaje svých samostatných a svobodných myslitelů nevykonal nic znamenitého v oboru filosofickém a nepřišel žádnou novou myšlenkou svou k rozřešení neodbitných otázek. U našeho národa záhy vznikla volná myšlenka — filosofie počíná u nás Štítným, ano honosit se můžeme, že jsme první národ v Evropě, jenž počal vykládati si filosofii jazykem národním. To jest význam doby Štítného.

Doba střední.

Základ obratu a bujarejší činnosti v literatuře položil veliký a světodějný reformátor Jan Hus, jenž

co řečník, co učenec i co spisovatel stejně proslul a též grammatiku sepsal, která zvlášť o jeho důvtipnosti svědčí.

Doba Husova vyníká hlavně pěstováním literatury bohoslovecké a polemické, v čele stojí sám Hus, Jan z Příbrami, Jan z Rokycana, Petr Chelčický, Pavel Židek a j. Co důkaz řídké národní vzdělanosti a probudilosti Čechů již počátkem patnáctého století připomínáme, že pod panováním Václava IV. hlavně přičiněním mistra Jana Husi staráno se o vychování lidu v národním jazyku tak usilovně, že zákoném universitním byl každý bakalář — než mohl dostoupiti hodnosti doktorské — zavázán vykázati se, že po dvě leta na venkově ztravil co učitel na vesnické škole.

Činnost literární na Slovensu.

Vyjma skrovné duševní činnosti některých klášterův nastala po smrti sv. Methoda smutná tma v literárním životě Slovákův a trvala až do XV. století. Od r. 1429. počalo stěhování se Čechův na Slovensko a stalo se úplně s příchodem bojovného Jana Jiskry, Moravana, prvního hrdiny svého času. Přes 28 let, jakž Thurocius píše, (p. 11. XXXIV) trvalo české toto panování v horních Uhřích. Toto tažení Jiskrovo do Uher a Husitův dlouhé přebývání jakož i mnohých tu se osazení velmi napomohlo společnosti Slováků s Čechy, jelikož nejen slovenské nářečí naklonilo se k češtině v krajích Čechy osazených, než i náboženství husitské rozšiřovalo se mezi Slováky a proklestilo evangelickému cestu a tak začalo rozvinovati se mezi Slováky i literní umění čtením knih husitských, jichžto drahně nalezá se až podnes v Uhřích. A v tomto času počínala slo-

venská literatura na základě české vyvinovati se. Slovenští ev. kněží počínali za příkladem českých služby boží odbývati v české řeči, české knihy čítati, Slováci začali do Čech na učení chodit a naopak Češí a Moravané k Slovákům docházet. Všecky knihy církevní a náboženské byly sepsany v české řeči. Na Slovensku nacházelo se toho času mnoho nižších a vyšších škol, gymnasií a lit. ústavů jako v Přešpurku, Trnavě, Žilině, Trenčíně, v Kežmarku, v Banovcách, v Prividzi, v Bardiově, v Košicách, v Ružemberku, v Štavnici. v sv. Martině atd. Spisovatelé toho času: Mikuláš Kolacinás, Jan Pruno básník, Ďurko Sartoris, Jan Sopucký, Ondřej Turanský, Institoris Mošovský, Jan Silván výtečný básník, Jiří Bánovský, Jan Táborský, Vavřinec Benedikt, koruna XVI. věku, dále proslul Matěj Bél, Tablic, Jiří Palkovič atd.

Jan Silván byl jeden z těch prvnějších, kteří na pole literárního života vystoupili. On byl znamenitý básník a žil na dvoře slavných Lobkoviců. Hádali se o něho Češi i Slovácí. Tablic dokázal, že byl Slovák, jelikož Prokop Lupáč v poznamenání jeho smrti, na den 14tý měsíce února 1571 ho Pannonským jmennje. Jeho básně vyšly r. 1571 a r. 1578. Na to vystoupil na pole lit. Vavřinec Benedikt nar. okolo 1555. On študoval v Jihlavě, napotom v Praze, kdež rozličnému umění náležitě vycvičiv se, stal se r. 1594. rektorem v Uh. Brodě, napotom bakalářem, místrem filosofiie, rektorem školy Německobrodské a naposledy profesorem, děkanem a předsedou Karlína, sepsal českou grammatiku a kázal učiti se Slovákům česky, sepsal písně klasické; on psal též latinsky, jakto tehdáž ve zvyku bylo. On probudil Slováky v temném věku z ohledu

národnosti ze zmrtvělosti národní. Za jeho časů byla v literatuře československé jednota mezi spisovateli českými a slovenskými. Doba tato má svou slávu jak v literatuře a knihách znamenitých tak i v společenském životě šlechty slovenské. To dosvědčuje Bel, který takto píše: „že nejen vzdělanci ale i šlechta slovenská uznala za svou povinnost řeč československou napomáhati, vzdělávati a milovati. Jako takých mecenášů jmenuje Suňovců, Ilešházovců, Thursovců, Ostrožitovců, Zayovců, ze zemanů Súlovců, Revaich. Juštovců, Ottlikovců, Beňických, Platých atd., kteří všickni nejen literatuře napomáhali ale i doma a ve společnosti československy rozprávěli. Benedickt byl koruna XVI-ho stol. z ohledu národnosti slovenské. Zemřel 1615. Vydal českou grammatiku schválenou od Dan. Adama z Veleslavína. On psal obšírněji o prostomluvě české, než kdo jiný před ním, ve svém vydání žalmů. On byl první, jenž podle latinského metrum, ač ono málo pro naši řeč hodí se, české písně skládati začal, v čemž potom mezi Čechy a Slováky nemálo měl následovníků na př. J. Amosa Komenského, Krmana, Hruškovice, Tešláka a jiných. Počínajíc od něho až po Jiřího Palkoviče mají Slováci tou nejslavnější dobu v literatuře.

Pokračování činnosti literární v Čechách a na Moravě.

Český jazyk nalezl tehdáž nejen v literatuře nýbrž i v politickém a obecném životě horlivých zastavatelů, a národní smýšlení, jakož i nadšené vlastimilství počalo rázně osvědčovati své oprávnění naproti Němcům. V soudech zemských tehdáž užíváno pouze českého jazyka. Velikého jména vydobil si Ctibor To-

vačovský z Cimburka, hejtman Moravský, jelikož ustanovením jeho uveden jest jazyk český na Moravě roku 1481 do desk zemských, dříve latinou vedených. V Čechách ustupovati počala v deskách zemských latina češtině r. 1495. Tak stalo se, že naše řeč vůčihledě zmáhala se a národní literatura kvésti počala.

Počaly se nejen klasické spisy do češtiny překládati, ale shotoveno i mnoho původních velmi důležitých spisů, jenž skvěle dosvědčují o důmyslu praotců našich oné doby.

V čele klasícistův českých stál bez odporu Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. On byl nejvýtečnější básník onoho věku. Básnická díla jeho jsou větším dílem klasická.

Jan Šlechta ze Všehud (nar. 1466 v Labském Kostelci † 1522) proslul co mudrc filosofickým projednáním o přírozenosti duše (latinsky sepsaném pod jmenem Mikrokosmos). Spis svůj věnoval Olomúckému biskupovi St. Turzovi. Z předcházejícího spisu věnování souditi lze, že byl přivržence mudrctví Platonova shotoviv spis svůj v smyslu jehož proti materialismu čili hmotenství. Toto věnování jakož i úvod v spisu dosvědčují, že Šlechta byl důmyslný a ve vědě pokročilý filosof. S Bohuslavem z L. dopisoval česky. Spis filosofický jakož i dopisy jeho české Bohuslavovi nás bohužel nedošly. Balbus o něm svědčí, že psal slohem Ciceroniánským, což i z druhých spisů vysvítá. Dotčený Turzo, jemuž Jan Šlechta spis svůj připsal, byl za svého času výtečný latinský spisovatel jakož i mecenáš a ochrance literatury; on nechal práva moravská v Litomyšli a lenní právo biskupství Olomouckého v Olomúci tisknouti.

Do tohoto času padají literární společnosti v střední Evropě, které na rozšíření vědy mnoho přispívaly. Rozšířily se též po Čechách, Moravě a Uhrách; společnost, jenž v těchto krajinách vznikla, nazývala se dunajská a mezi členy této společnosti nacházíme též Čechy a Moravany jako jsou: Augustin Olomúcký, Kristof z Weitmile, Jan Šlechta a jiné.

Tohož času proslul též Roderík Doubravský z Doubravy, doktor práv a řečník při zemském soudu v Praze, byl přítel Bohuslava z Lobkovic. Mimo díla latinská, jenž shotovil, přeložil zřízení zemské za krále Vladislava vydané do latiny.

Na Moravě tehdáž prošlouli co spisovatelé: Martin Sinapius, Bernardin kancléř města Olomouckého, Martin z Jihlavy, Václav a Hadrian z Vilhartic, Jan z Opavy, Valentin Mezeřický a jiní o nichž na mnoha místech rozličných spisů zmínka činní se. Vzdělanost klasická dělala u nás pokroky, vědecký duch byl oživěn a to i básnictví. Básnictví latinské nemělo vydatná působení na poesii časovou a nemělo samostatný ráz.

Pravda jest, že někteří latinikové čeští, opanováni přesudkem, že jazyk materský méně ku spisování způsobený jest, ho nevzdělávali, jak Viktorin ze Všehrd dokazuje, tak jest též pravda, že i náš jazyk našel horlivých zástupců a pěstitelů, jako byli Viktorin ze Všehrd, Řehoř Hrubý z Jelení, Václav Písecký a jiní.

Pěstovala se tehdáž zvlášť právní a náboženská literatura, jelikož to poměry času požadovaly. Že na právnickou literaturu zřetel obrácen byl, toho hlavní příčina byla ta, že za Vladislava II. náš jazyk stal se zákonodárným a že se ho užívalo jak při zemské tak

i při obecné správě. Na Moravě uveden byl přičiněním Ctibora z Cimburka do desk zemských 1481, v Čechách přičiněním Viktorina ze Všehrd v r. 1495. Mezi památkami písemnými toho času vynikají zvlášť tyto veledůležité a výtečné spisy, jakož: Zřízeni zemské království českého za krále Vladislava r. 1500 vydané, pak kniha Tovačovská aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova, zemsk. hejtmana markrabství M. Sepsáni obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv Markrabství Mor., a potom: Viktora Kornelia ze Všehrd Knihy devatery o právích a sudích i o deskách země české. Viktor Kornelius proslul tím, že jeho Knihy devatery jsou klíč ku srozumění všech zákonův, nařízení a nálezův zapsaných v deskách zemských, tedy klíč ku pochopení práva českého i moravského. V těchto knihách je sklad právního názvosloví. Zásluhy Kornelia ze Všehrd a Ctibora z Cimburka, jež o literaturu českou tito mužové si získali, staví je do první řady našich velikánův čili veleduchův.

Mimo těchto uvedených písemních památek zákonodarství a soudnictví československého zůstavila nám doba tato i jiných nemálo, jako jsou: Knihy půhonu a nálezů, Práva městská a horní i j. Výteční právníci tehdejšího času byli: Vojtěch z Brnovic na Moravě a Bohuš ze Zvola, kterýž sepsal vokabulář latinský. Tak se vyvyjela znenáhla nejznamenitější obdoba naši literatury věku XVI. a XVII., která od r. 1526—1620. zlatý věk sluje. Bratří Čeští pěstovali najmě literaturu bohosloveckou (bible Králická, zpěvník bratrský, překlady žalmů, a j.) Proslulo množství členů památné jednoty této: Amos Komenský, Jan Augusta, Jan Blahoslav a j.

Historii psali: Bertoš Písař, Sixt z Ottersdorfu, Hájek z Libočan, Martin Kuthen a j.

Největšího významu v období této domohl se neunavenou činností svou Daniel Adam z Veleslavína. Co státníci vynikli Karel ze Žerotína, Václav z Budova, a jiní.

Historikové: Marek Bydžovský, Lupáč, Slavata, Skala ze Zhoře, Václav Březan, Zavěta, Kocín, Plácel z Elbinku; cesty vypisovali: Václav z Mitrovic, Harant z Polžic, Friedrich z Donína; nauky přírodní vzdělávali: Hájek z Hájku, Huber z Riesenbachu, Adam Zalužanský, Jesenský, básník: Lomnický a j. — Bitvou Bělohorskou a válkou třicitiletou zastihl však prudký mráz květ literaturu naši, a v době až do r. 1770 leží pole toto ladem. Pelcel popisuje ve svém dějepisu v II. díle str. 789 úpad české řeči takto: Česká řeč panovavší před tím při všech soudních dvorech, na kterou šlechta hrdá byla, přišla teď k opovržení. Vznešený stav přijal řeč německou a měšťan musil též jí přiučiti se, proto že mnichové kázali v chrámech německy. Měšťanstvo počalo se styděti české řeči a jen rolnictvo ji udržovalo, proto nazývala se řeč selská. Tak jak Čeští vysoko vystoupili ve vědech a umech pod Maximilianem a Rudolfem, tak hluboce také klesli. Neznám žádného učence, který by se po vyhnání protestantův od r. 1620—1773 ve vědě vyznamenal. Universita Karlova byla v rukou jezuitů a jako zrušena. Ve školách obsazených větším dílem jezuitami a druhými řeholníky vyučovalo se, ne více než darebné latině atd. Zaznamenáváme zde jen historiky: Bečkovského, Balbína, Tomáše, Pešinu.

Doba nová.

Dobu vzkříšení od r. 1770 — 1872. popisujeme zkrátka takto:

Bitva Bělohorská a třicetiletá válka přivedla nejen národ než i národní život a písemnictví do úpadu a národ náš ležel od r. 1620 — 1770 tedy 150 let jako domněle mrtev. Nemohlo to jinak býti, jelikož nejen veliká část šlechty, rytířstva a bohatého měšťanstva než i učencův ze vlasti vyhnána byla. K tomu pozůstalo po 30leté válce jen asi 800.000 obyvatelův v Čechách a tak byl národ náš úplně vysílen. Rolnictvo vzděláno nejsouc národní život a písemnictví udržet nemohlo, a tak protivníci naši národu našemu, jak Jungmann praví, umíráčkem zvonili, o kterýchož konečně záhubě otevřeně jednali.“ V této smutné době vyskytly se dvě šlechetné vlastenky, které majíce péči o to, aby jazyk český navrátil se k bývalé dokonalosti na základě katolickém, odkázali jistou část peněz k vydávání duchovních vzdělavacích knih.

První byla Marie Steyrova, měšťanka Novoměstská, která r. 1669. odkázala 1300 zl. k dotčenému účelu a založení toto postavila pod ochranu sv. Václava, jehož lid vždy ctil co obhájce jazyka českého.

Druhá byla šlechtična Ludmila Benigna hraběnka z Sternberku, která r. 1672 k podobnému účelu kodicilem odkázala 1000 kop grošův. Ústav tento až do r. 1751 tedy na 80 let trvání svého blahodějně sobě počínal, vydav a rozšířiv více než 80.000 výtiskův spisův náboženského obsahu, mezi nímiž vyniká svatováclavská bible. Ústav nerozšiřoval české knihy jen na Moravě a do Uher, než i do Slavonie, Srbska a do Bulhar.

Obě tyto spanilomyslné vlastenky jsou vzorem dívek paní českých, jelikož v kruté době o jazyk praotcův našich svými sílami zasadily se, by nezahynul, a dávají vznešený příklad, by dívky a dámy české je aspoň z ohledu toho následovaly a za svůj materský jazyk nestyděly se.

Přechod k době lepší tvořili mužové Bečkovský, Balbín a Pešina, všickni dějepisci, mezi kterými Balbín vyniká a kterého zásluhy o historii českou jsou nesmrtelné. Balbín psal důležité pojednání obranné o pádu jazyka českého v Čechách duchem a citem výtečným v latině, které výtečný dějepisec Pelcel v r. 1775 na světlo vydal.

Volnost ducha vzniklá ve Francii národami hýbající a osvěta povzbuzována císařem Josefem nemohly zůstati bez účinku. Museliť se najíti a našli se mužové, jižto žádali rozvin duševní v opravněné formě materské své řeči, mužové, jižto pamětní slov sv. Pavla: „A každý jazyk bude vyznávati Boha“ úřad svůj apoštolský nastoupili a uprostřed všelikého příkoří a posměchu s velikou nežistností zvolna dařící se dílo vzkříšení svého hluboce kleslého a nad míru ochablého národa počali.

Tak povstala r. 1769. kr. česká společnost nauk, jejížto řádní údové zasluhují tudy zaznamenaní býti, jako: Karel Egon, kníže z Fürstenbergu co předseda, Jan Mayer Dr. lékařství tajemník, Fr. Ernst hrabě ze Saſgoču, Rafael Ungar premonstrát, Dr. bohosloví a první ck. knihovník v Praze, Josef Mayer, Dr. filosofie a prof. na universitě, Josef Dobrovský magister, Tobiáš Gruber architekt, Martin Pelcel prof. na universitě a slovútný dějepisec, Anton Strnad, Dr. mudrctví, Gelas

Dobner, piarista, Jan Tessanek Dr. bohosloví, Jiří Procházka Dr. lékařství, Otto Steinbach prelát ze Ždáru na Moravě, Fr. Gerstner Dr. fil. a hvězdář na cís kr. hvězdárně.

Mimo této společnosti počali druzí učenci na poli osvěty a na upovědomnění národa pracovat, jako: výtečný Faustin Procházka perla pro naši literaturu, Adaukt Voigt Dr. fil. Fort. Durich, Středovský farář na Moravě, Jos. Vratislav Mouse dr. a prof. práv v Olomouci, Hanke z Hankensteinu poukázavše na potřebnost jazyka českého a objevivše dokonalost jeho vytasením některých starých památek literatury české, ačkoli latinský a německy píšíce. Mezi těmito co veleduchové vynikají Pelcel svým dějepisem, Dobrovský svými polemickými spisy a co domnělý tvůrce idey všeslovanstva čili od našich nepřátel tak obavaného panslavismu,* a Fr. Procháska sepsaním dějin české literatury v klasické latině. Po přípravných prácích Duricha pojal hlavně slavný Dobrovský veškero Slovanstvo v obor svých studií, pracuje i v historii i ve filologii čili ve mluvovědě všech národův slovanských; v jeho šlepěje vstoupil největší posud genius slovanský, Slovák Šafařík, náležící vším právem celému Slovanstvu. Tito mužové zasloužily by, by jim postaveny byly velikolepé pomníky od národa v Praze.

*) **Poznamenání.** Tak M. V. Hefter, Němec v svém díle: Förderung der allg. Bildung. — Das Slaventhum 10. Heft str. 57 dokázati usiluje se. Na to ale pravíme: Domnělá snaha Slovanův po politické jednotě všech kmenův vymyšlena jest od Němcův samých, tvořících si tím sami strašáka. Podnět k takové domněnce zavdala jednak společná nenávist jich křivditelů, jednak idea literární vzájemnosti slovanské, hlásaná hlavně od Kolára, kteréž podkládány účely politické.

Ponuknutím mladého arcivévody Josefa, který potřebu českého jazyka při cvičení nováčků českých uznal, poručeno na akademii vojenské ve Vídeňském Novém městě a na vojenské inžinirské škole ve Vídni českému jazyku učiti. Prelát Rautenstrauch, dvorský radda, byl původcem, že byla založena stolice pastorální bohosloví v českém jazyku a sice v Praze 1778 a v Brně 1779. Dvorským dekretem rozkázano, aby se při posluhování svátostmi národního jazyku užívalo (11. dubna 1786). Téhož roku sněm hlučný držán v Praze, na kterém postulata purkrabě tehdejší Nostic česky četl, a císařští komissaři dostaly dekrety české. Císař Josef t. roku prohlížeje bibliotéku pražskou četl sám jedno místo v řádu vojenském proslaveného našeho vojevůdce Žižky a vynesl velmi prospěšně své myšlenky o českém jazyku. Téhož císaře milosti povoleno zřízení stolice učitelské českého jazyka na universitě pražské (28. října 1791.) a sice aby profesor jazyka a literatury ustanoven byl, načež Fr. Pelcel první na touto stolici dosazen byl 1793. Potřebnost té stolice Dobrovský u přítomnosti J. M. C. a potom Pelcel při nastoupení svého úřadu též i nástupce jeho Jan Nejedlý v své akademické nástupní řeči dokázali.

Na Slovensku začali budit národnost za toho času Plachý, Rybay, Bartolomeides, J. Glosius, M. Dendely a J. Černok, kteří zřídivše literární spolek skrz slovenského tiskaře, vázače a kupce lepší odbyt knih docíliti chtěli, ale vojna jejich aumyslu překazila. Ze všeckých slovenských spisovatelů dokonce XVIII. st. byl Bohuslav Tablic, u kterého upovědomění národní nejurčitější a nejskvělejší vytvořilo se. Tablic je přechod do XIX. st. Narodil se 6. září 1769 v Čeh-Brezó na Slovensku,

študoval v Přespurku, v Jeně a stal se ev. knězem a byl výborný řečník. Mimo povolání věnoval síly své československ. literatuře, ušechtění řeči svého národa. Roku 1812. zřídil literární spolek, vydal: „Poezie v 4 dílech česky, 1806—1812. Slovenští Veršovci 2 díla r. 1804—1809. Lidomil ve Vacově r. 1813. Jeho spisy jsou pomník křísicího se literárního života a upovědomnění na Slovensku. Šafařík sám v jeho dějepisu o něm chvalně zmiňuje.

Od nejstarších časů všickni Slováci jednoho a téhož československého psaní spůsobu užívali až do času Jiřího Palkoviče neb až do r. 1787, v němž Bernolák vydal své pojednání o pismenech slovenských s připojením sebou smyšlené nové dobropísemnosti, roku pak 1790 dal tisknouti svou grammatiku. S Bernolákem spojili se mnozí jeho jednověrci. Nepronikl ale vůbec, neb Jan Kollar, slavný pěvec Slávy Dcery, pěl česky. Teprv po r. 1850 a založením slovenské matice v roku 1861 stalo se odtržení od spisovného jazyka českého úplně slovenskými spisovately tohoto času majícími za to, že národ svůj spíše probudí a vzdělají pěstováním nářeči svého. Budoucnost ukáže pravdu toho. Pohledneme-li na pěstování více nářečí u slovútného národa řeckého, tak doznati musíme, že národ řecký sobě velmi uškodil vzděláváním svých mnohých nářečí v každém ohledě.

Jen srozumitelný a jediný spůsob ve psaní mohl by společenství Čechův, Moravanův a Slovákův utvrdit a literaturu všech na vyšší stupeň přivésti, čemu odtržením překáží se.

Druhý výtečník slovenský na počátku tohoto století je Jiří Palkovič. Narodil se v Rimavské Báně v Gemeri 26. února 1769.

Študoval na Slovensku a v Německu na nejslavnějších universitách dovršil svá študia. Stal se prof. české literatury na slov. lyceum v Břetislavě čili v Prešpurku.

Spisy, které vydal jsou: 1. Slovník česko-něm. latinský, který až po Jungmanna byl nejlepší v literatuře. 2. Kunšt prodloužení života od Hufelanda. Touto knihou stal se velmi zasloužilým o domácnost slovenskou. Od roku 1801. až do r. 1848. vydával svoje kalendáře a stal se tím známým. Od r. 1812 — 1818 vydával „Týdenník.“ Dále vydal: „Muzu ze slov. hor.“ „Dva buchy a tři šuchy.“ 1828 vydal: „O počátku a proměnách pravopisu českého a v čem tak nazvaná analogická od bratrské posavád užívané orthografie rozděluje se atd.

Jeho sloh český je znamenitý, jeho řeč jadrná, čistá a krásná, on psal slohem Veleslavína a Komenského a držel velmi na čistotu a přesnost slohu českého. Pro literaturu českou získal sobě zásluhy na Slovensku a Slováci ctíli Palkoviče co Jungmanna.

Palkovič strávil život svůj v mnohých bojech a snahách, by české řeči vydobil svrchování na Slovensku, uznávaje, že jeho národ jen v svazku s Čechy velikým státi se může. Zemřel 13. června 1849.

V tomto času vznikli též učené společnosti, tak v Baňském okolí snažením Teplice povstala společnost k potporování českosl. literatury a zjednala to, že v Štavnici prof. Royko v českém jazyku přednášel. Tak povstala společnost v Kishontě 1813., která všelijaké pojednání a básně v české a latinské řeči vydávala.

Všecky tyto společnosti závisící na vůle jednoho dobrého člověka rozpadly se. Holý nar. 1785., farář Madunický proslul co básnik svými vznešenými epopejemi:

Svatoplukiadou a Cyrilo-Metodiadou. Hodža patřil již před r. 1848 k nejráznějším křísitelům a zastavatelům slov. národnosti a sepsal více básní a písní, proslul zvlášť spisem „Epigenes slovenicus“ a jinými spisy jakož i zmužilým a veřejným vystoupením pro národnost slovenskou. Též Hamuljak patří do této doby, jenž byl jeden z prvních buditelů národa slovenského, on vydal almanách „Zora.“

V Čechách vznikla též společnost vlastenských přátel umění, kteráž r. 1800 zřídila akademii výtvarných umění; r. 1803. povstál ústav polytechnický ale německý. Již na konce století 18ho cítila se potřeba, aby se zřídil spolek neb ústav k zvelebení řeči a literatury české. Frant. Pelcel a někteří jeho vrstevníci, scházívajíce se, jak pravili, v hromadu učinili pokus o to za panování císaře Josefa II., aby tento spolek potvrdil se, ale tento spolek zbudil nelibost u zemského řízení a rozešel se brzo. Též Puchmír, Hněvkovský, oba Nejedlí, Rautenkranc a jiní mladí spisovatelé zamýšleli založiti spolek k pěstování českého básnictví. I tento spolek dovolen nebyl, jelikož podezření vlády proti všelikému společování bylo vzrostlo z ohledu fanzouské revoluce. Sbírky básní Puchmírem obstarávané jsou stopy tohoto spolku. Teprv až po zjednaném míru v Evropě 1815. nastala doba volnější k provedení ušlechtujících společností.

Na gymnasiích vůbec ve všech školách vyučovalo se v Němčině, jen s povolením vys. řízení mohl v r. 1802 Karel Tham na staroměstském gymnasium třikrát v týden podle platu českému jazyku vyučovati. Tohož času o zvelebení národa a jazýka českého zasadil se též Václav Matěj Kramerius, měšťan v Praze, narozen v Klatovech 1753., spisovav noviny a české knihy, jichž

co vydal (svých a cizích) jest na 84 svazků. Jehož dle národních pověstí vzdělané povídky, jako „Ribrcol, čarodějnice Megera, arábské pohádky“ dočkaly se několikera vydání.

Veškerá zákonodarství, zřízení soudů a úřadů byla německá. Čech, jenž neosvojil si německý jazyk byl odloučen od všeho vyššího života a od vzdělaného světa. Šlechta, úřadnictvo ano i měšťanstvo uvrhlo se scela německému živlu v náruč. Tak pochopiti se dá stesk šlechetného, horlivého a klasicky vzdělaného národovce Faustína Procházky, který takto praví: Mezi všemi jazyky nejvíce německému jazyku obětuje se, a německým naši spisovatelé opravněji a bedlivěji píší nežli svým nebo latinským.

Tak to trvalo až do roku 1816, s rokem tímto zdála se počínati, ba i v pravdě počala příznivnější doba pro češtinu, kterou Jos. Jungmann ve svém díle „historie literatury české“ takto popisuje: Rozkázano bylo 23. srpna 1816, aby pro gymnasia v místech pouze českých aneb kde spolu rodilí Čechové nacházejí se, prefecti a profesoři v jazyku českém zběhlí představovali se; v týchž gymnasiích žáci, kteří známost jazyka českého z trivialních škol aneb domovním vychováním s sebou přinášejí, také v českém překládání a v českých spisech cvičili se; při počátku každého školního roku posluchačům práv, aby ohlašovalo se, že v přijímání k politickým ouřadům zemí českých těm, kteří česky umějí, při stejné jiné schopnosti předek udílen bude; kteréžto poslední stužilo se (13. února 1818.), tak aby při dosazování na krajské úřady šetřeno bylo, by úřadníci jazyk krajin, v kteréž ustanovují se, dokonale uměli. Známost a umění jazyka českého (dokládá nejv. záko-

nodárce) jest politickému ouřadníku na nejvýš potřeba atd. Jiným nařízením (20. proc. 1816.) bohomluvectví učencům má se i vlastními učitely, kdežti vyskytnou se, k dosažení jazyka českého napomáhali: lékařství pak a ranhojictví posluchačům oznámeno, že ti kteří krajskými lékaři, ranhojiči, městskými fisiky atd. býti žádají, nemají-li českého za svůj materský jazyk, jediné pod tou výminkou takového ouřadu dosáhnouti mohou, když v stavu budou z vysvědčením veřejného učitele vykázati se, že jazyku českému naučili se. S ohledem na toto nejv. nařízení, a pobídnutím gym. direktorátu sepsána i J. C. M. předložena chrestomatie česká, mající býti pomuckou humanitní mládeži, o kteréž dekretem c. k. dvorské komisi v studiích (dne 30. břez. 1818.) rozkázano, že budouc vytištěna znovu předložiti se, a dle uznání c. k. komisi študujícím poručena býti může. Nedorozuměním některých profesorů příčina dána k následujícímu dekretu c. k. dvorské komisi nad studiemi od 16. února 1821: Znamenáno, že na některých gymnasiích učení českému jazyku jako řádný předmět vykládáním české gramatiky a chrestomatie prof. Jungmanna (Slovesnost 1820.) se děje, což proti nejvyš. ustanovení od 30. března 1818. čelí, kterým dovolilo se chrestomatii tu dle uznání nejv. komisí studujícím poručiti, ne však jako řádnou školní knihu v gymnasiích uvésti, proto že by žáci, kteří toho jazyku neumějí, trpěli ujmu času veřejnému učení zákonně vyměřeného. Tim vlastně ničeho nezměněno v nejvyšších nařízeních předešlých, zvláště od 23. srpna 1816., ale chladnost a nechuť k národnímu jazyku, bohužel daleko široko rozlezlá, zase nastala taká, jaká byla před r. 1816. Duch vlastenecký byl ale znamenitě probuzen než aby byl ochábl. V Čechách procitovala se

velmi živně potřeba nějakého ústavu, v čemž by onen duch vlastenecký ukojení docházel. Zvlášť na slovo vzatí národovci, jako hr. Bedřich Berchtold, Jan Svat. Presl a Jos. Jungmann horlivě zanášeli se myšlenkou takového ústavu, v němž by rozličné snahy vlastenecké, ku zvelebení země a národu čelící soustředovali se. Hr. Berchtold sepsal po mnohých poradách r. 1817. s vlasteneckou nadšeností plán národního musea, v němž ovšem vlast naše co země a národ ve všech vztazích přírodních, duchovních a historických representována býti měla. Můžové vlastenečtí a to i ze šlechty těžce to nesli, že naše vlast postrádala posud ústavu, jaký měli již Řekové, Římané a teď jaké zřízeny byli v Rakousku, na Moravě, v Štyrsku a v Uhřích. To cítilo se zvlášť u národní šlechty, která vládla prostředky ku provedení podobné myšlenky a kde tomu zvlášť příznivá byla doba.

Vlády ve válkách s Napoleonem trochu doznaly, že s vojíny bez národního a vlasteneckého vědomí nelze vojnu vésti proti nadšenému a národně upovědělému vojsku, jaké tehdáž bylo vojsko francouské a protož, když zjednán byl mír, učinily národy trochu volněji, což v zápěti mělo, že snažení vědecké a umělecké válkami přerušené zase probudilo se.

To stalo se i v Čechách.

Dne 12. dubna 1818 sešli se Frant. hr. Klebelsberg, hr. Frant. a Kaspar ze Sternberku, kníže Ant. Isidor Lobkovic a hrabě Hartmann na poradu o veřejném vyzvaní k založení českého musea, jež hr. Klebelsberg byl sepsal. Již 15. dubna t. r. podepsal Fr. hr. Kolovrat jakožto nejvyšší purkrabí v Čechách v slavné konferenci toto vyzvání, při které příležitosti on i hr. Hartmann své sbírky mineralií a hr. Kaspar Šternberk

všechny své drahocenné sbírky novému ústavu slíbili. Tento den co den podepsání považovati musí se co den založení musea českého. Hned tohož dne vyzvala se šlechta k příspěvkům na tento ústav národní, která také svému úkolu dostála a znamenitě přispívala. Zvlášť horlivě a laskavě měl se k museu arcibiskup L. rytíř Chlumčanský, jenž mimo 8000 na penězích věnoval tomuto ústavu znamenitou sbírku vzácných prvotisků a drahocenných rukopisů. Příkladem tímto bylo povzbuzeno vlastenecké duchovenstvo k větší horlivosti, a ve všech vikariátech konaly se sbírky pro tento ústav; podobně i některá města přispěla dílem na penězích dílem ke sbírkám. Tak povstal tento ústav národní, který od dne 11. června 1820. nejvyšším rozhodnutím potvrzen byl. Aby ale museum utvořilo si stálý orgán k vědeckému působení, začalo od r. 1826 vydávati vlastní svůj časopis v českém a německém jazyku, jehožto redakce odevzdána byla Palackému. Německý časopis ale zanikl již r. 1831. přes všechno jeho chvalné uznání doma a v cizině. Největší však zásluhu nejen ve vědeckém a literárním, ale také v národním ohledu získalo si Museum založením sboru k vědeckému vzdělání řeči a literatury české t. j. tak nazvané Matice české r. 1830. Palacký jakožto redaktor časopisu musejního spojil se r. 1829. s Jos. Jungmannem a Janem Sv. Preslem k vydání velkého encyklopedického slovníku v jazyku českém. Poněvadž pak podniknutí a provedení tak velkolepého díla mnohonásobné porady nejen redaktorů než i čelnějších spolupracovníků nutně vyžadovalo a také porady v tehdejších okolnostech k nemilým stykům s úřady by vedly, vymohl Palacký k tomu povolení, které dekretem od dne 25. list. 1829. uděleno bylo, ovšem

s připomenutím na zákony i aby se v poradách těchto o ničem nejednalo, než co se k provedení tohoto díla vstahuje. Též dalo se na vědomost, aby toto podniknutí spojilo se s ústavem od vlády povoleným a všeobecné důvěry a účasti požívajícím, totiž s Národním Museum, jehož výbor bez toho dle stanov právo má, pro jednotlivá vědecká odvětví zvláštní komitéty z údů společnosti zřizovati. Palacký tedy oznámil zamýšlené podniknutí tehdejšímu presidentu Kašparovi ze Šternberka s přípisem od dne 6. ledna 1830., ukázal k blahému působení takového díla a výbor musejní k nemalé radosti skromných a horlivých národovců vyhověl této žádosti přípisem dne 11. ledna 1830. a jmenoval redaktory zamýšleného slovníku encyklopadického, Fr. Palackého, Jos. Jungmanna a Jana Svat. Presla, údy nově zřízeného sboru musejního pro vědecké vzdělání řeči a literatury české, zůstaviv ostatně celou péči o vydání dočteného díla témuž sboru, poručiv jemu zachování čistoty a ryzosti jazyka českého jakož i skládání každoročních zpráv a účtů z jednání jeho. Tak po padesátiletém namáhání podařilo se konečně založiti společnost s účelem literárně-vlasteneckým, která pozůstávala jen ze třech údův, kteříž převažovali vydatnosti skromnost počtu. K této společnosti dal vznik Palacký, jemuž tudiž přísluší ta velká zásluha, že on vlastně jest tvůrcem Matice české. Palacký proslul toho času již druhými mnohými spisy, ze kterých nejvýtečnější jest: die Würdigung der böhmischen Geschichtsschreiber 1830. Prag. t. j. v české řeči: Ocenění českých letopisců 1830. v Praze.

Mimo této společnosti pracovalo více jednotlivcův na poli národním jako Hněvkovský, Krolmus, Šafařík,

Kollár, Hanka, Ziegler, Jan a Vojtěch Nejedlí, Puchmír a Vocel atd.

Roku 1833. 15. března vznikl ústav „dědictví sv. Jana Nepomuckého“ ku vzdělání lidí z ohledu mravního a náboženského. Na Moravě počali pracovat na vzkříšení národa Boček, jenž obohatil dějepis svým diplomatickým kodexem a kritickým pojednáním „o vítězství nad Tatary u Olomouce“ a jinými spisy, potom nejvíce rodem Čechové, jako: Dom. Kinsky, Neděle, Trnka, Sichra, Kampelík, Žák atd.

Dějepisné upovědomění nebylo pražádné a proto byl národ a je posud sem a tam ještě v dětinství. Není tomu ale žádného divu. Dějepis národa nepřednášel se ani na vyšších ani na nižších školách a posud nepřednáší se, jak by to vyžadovalo se dle dané nám J. C. M. rovnoprávnosti a dle rozumovědy. Dle ústního podání vědělo se jen po 1000 letech, že byl Velehrad kdysi velké a hlavní město Moravy, že Svatopluk byl kdysi králem Moravanův velkým a dobrým. Důkaz to zajisté, že Svatopluk byl král veliký a též jedna ztěch nejpodivnějších historických památek. To byla veškerá historická vědomost o vlasti a národě svém mladíků vyštudujících gymnasium a filosofii. Proto Palacký dobře praví v I. dílu dějepisu svého str. 150. „že v některých krajinách Moravských (já dodávám zvlášť na Hané) až posavád zachován jest obyčej „Svatopluka hledati,“ ačkoli obecný lid neví, co to historické jemu obyčejné jmeno „Svatopluk,“ který byl hrdina IX století a hrozný národům sousedním, znamená. Tedy nevědělo se ani, že Moravané s Čechy jsou národ totožný, spojený rodem a dějepisem od historické paměti. Tedy s posměchem a s potupou pohlíženo k těm, jižto český jazyk pěstovali, jazyk to,

jenž považován byl za otrocký a člověka vzdělaného snižující. Ze škol jak v Čechách tak na Moravě vycházeli většinou jen odnárodnělí Čechové a Moravané.

Palacký mimo zmíněného spisu učinil se nesmrtelným svými závažnými dějepisnými prací jako: Staří letopisové čeští od r. 1378 — 1527, (Ze starých rukopisů vydal Palacký 1827. v Praze.) a zvlášť svým velkolepým dílem: „Dějiny Národu Českého v Čechách a na Moravě 1862 atd.

Jak v Čechách tak na Moravě byla hanba mluviti česky ve společnosti a stará oslavená Praha v tom byla pravým vzorem. Po ulicích v hostincích neslýchals českého slova. Kdo česky mluvil potom lidé ohlíželi se, nebyl-li právě trhan. Oslovit obyvatele některého města zvlášť slečinky po česku, bylo neslušné a je posud ještě sem a tam na Moravě v městech, jako na příklad v Brně atd.

Tak byl nejen ze škol než i z kruhů společenských a veřejných vyloučen jazyk náš jako veřejným soudem. Kdo z dráhy obyčejné vybočil a povědom jsa slovanského původu svého vlivu němčiny nepodával se, ten plaval proti proudu a byl považován za člověka výstředního, neli za nebezpečného. Tak bylo zapotřebí, aby tím větší zapírání sebe, aby tím větší odvahu a tím větší obětavost osvědčoval ten skrovný počet vlastenců, jenž přese všechna osočování a přese všechny úkory zachovali náděj v budoucnost národu našeho.

Tak i na Moravě počal čilejší život rozvijeti se. R. 1849. sestoupil se na Moravě spolek pod názvem „Národní Jednota ss. Cyrila a Metoda,“ který byl rozhodnutím zprávy zemské od 18. list. t. r. uznán co spolek nepolitický. Účel spolku byl vydáváním knih, podporování knihoven, čítáren, přírodovědeckých sbírek a uměleckých děl s vyloučením vší politické činnosti,

byl to tedy spolek ryze vědecký. První starosta toho spolku byl Dr. Helcelet. Valné hromady „Jednoty“ odbývaly se každého půl léta. Tato „Jednota“ měla více odborův a sice: historický, filosofický, přírodovědecký, umělecký, humanitní, hospodářský a pro vydávání kalendáře. Vydáno bylo od „Jednoty“ více knih. R. 1851. počala Jednota vydávati kalendář „Koledu“ v němž uveřejňovala správy o své činnosti a kteréhož vyšlo 8. ročníků, poslední na rok 1858.

Následkem nového zákona spolkového musela se v tou dobu státi změna ve stanovách spolku, který při té příležitosti změnil dosavádné své jméno na jméno „Moravská Matice.“ Nové stanovy došly potvrzení od místodržitelstva 29. pros. 1853. Účel M. Moravské jest podporovati československou literaturu s obzvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisův a přispíváním k tomu. Činnost Národní Jednoty přestala a činnost M. Matice počala 18. ledna 1854. Téhož roku složil Dr. Helcelet svůj účet a na jeho místo zvolen Dr. Chytil, archyvář moravský. Krom Koledy nevydáno nic. Od r. 1858. zastaveno i další vydávání Koledy a literární činnost M. Matice utuchla docela až v r. 1869. obnovena byla rázným národovcem hr. Egb. Belcredim, Pražákem, Lachnitem atd. Matice M. má svůj orgán a sice: Časopis Matice Moravské, kteréhož redaktor jest Václav Royt. První ročník vyšel r. 1869.

R. 1850. a sice 23. srpna založeno jest ve schůzce kat. kněží u hr. Bedřicha Tarouky „Dědictví ss. Cyrila a Methoděje“ pro vydávání zvdělávacích spisů, tohož r. bylo ještě potvrzeno a za starostu zvolen prof. Fr. Sušil, známý svými prácemi pro národ, jenž proslul sbírkou „Národních písní,“ překladem sv. písma atd.

Dále pracovali na Moravě Klácel v oboru filosofickém, vydal Dobrovědu a vícero duchaplných pojednání, též Škorpík. Řehoř Volný, benediktin z Rajhradu proslul vydáním a rozsáhlého důkladného místopisu; Šembera, jenž vydal vícero spisů proslul „dějinami řeči a literatury české.“

Na Slovensku na vzkříšení národa toho času počali pracovat Šimon Klempa, který r. 1849. vydávati počal Katolické Noviny a je dvě léta redigoval, načež převzal redakce Palarík, jenž později dramatickými spisy (drotár atd.) proslul, ale záhy pro svůj národ zemřel.(7. pros. 1870.) Hurban ev. farář a vůdce povstání slovenského začal vydávati „Slovenskje pohladi na vedi, umeňja a literatúru.“ M. Dohnány sepsal výtečnou knihu. Historia povstaňja slovenskjeho z r. 1848. Ve Skalici 1850. Joseť Viktorin vydával více let „Lipu“ t. j. Národní Zábavník, první ročník vyšel 1860. Co básnik drmatický proslul Jonás Záborský, on vydal více historických smutnoher jako: „Poslednie dni velikej Moravy 1865.; bitka u Rosanovic — Lžedimitrijadu 1866. atd. Matice slovenská počala r. 1864. vydávati časopis pod názvem „Letopis Matice Slovenskej“ dle ročníků. „Národní Noviny“ hlavní to politický časopis na Slovensku řídí Viliam Pauliny Tóth.

Ruch, který zmáhal se teď v Čechách a na Moravě byl vynešením ministerst. vyučování od 9. března 1856, kterým jazyk český za obligátní předmět na všech gymnásiích v Čechách a na Moravě prohlašuje se, jakož i zřízením škol národních a českých reálek stále udržován. Tím spůsobem nastala i větší činnost v písemnictví školském a vychovatelském. Vydány jsou mluvnice a slovníky latinského a řeckého jazyka; znamenité překlady lat. Virgila od Vinařického a Sofoklových dram od Šohaje,

krásořečníky od Pichla a Rozuma, čítanky od Čelakovského a Jirečka atd.

Tak, jak vidno, založením Matice české položil se i základ k literárnímu životu, k osvětě a vzdělanosti československého národa a Matice stala se středištěm českých spisovatelů a Praha tím způsobem těžištěm československého literárního průmyslu. Obor českých učenců a národovců stával se denně rozsáhlejší, národní uvědomění očividně rozšiřovalo se a to i ve vrstvách posud národu odcizených ano i docela odpadlých. Zkrátka začal nový obor smýšlení a to vlastenecký vyvinovati se. Nové síly počaly pod zástitou Matice na zvelebení národa pracovati a tak duch národní oživovati. Zapotřebí bylo též probouzení ideí slovanských, to stalo se Kollárem, jenžto ve své „Slávy dceři“ v nadšené a ohnivé řeči proti všem potlačitelům národnosti slovanské ozvav se takto pěje: „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou; kdo v pouta jímá otroky, sám je otrok.“

Na druhém místě, líče zbabělou nevážnost Slovanů sebe samých, takto výstražně volá: „Střeste ze sebe kletbu nesvornosti.“

Šafařík povzbuzen Palackým sepsal 1837 své „Slovanské starožitnosti“ a položil tímto dílem pevný základ v minulosti k nové duševní a literární činnosti a zbližení kmenů Slovanských. Ačkoliv národ posud svých národních ústavů a škol neměl, tak předce vynikl, co pozoru hodno jest, ve všech oborech literatury jak v básnictví tak v prosi čili prostomluvě, v řečnictví, mluvozpytu a dějepisu.

V básnictví patří Kollár a Čelakovský do řady „vyvolenců“ všech národů a jsou hvězdy první třídy

na obzoru básnickém, jichžto díla odvážiti se mohou nejpřísnější kritikou. Kollár proslul co básník lyricko-epický, Čelakovský co lyrický dále v svých epigramech a ve své balladě „Lesní panna.“

Co lyrikové dále prosluli: Pavel J. Šafařík, Ant. Puchmýr, Fr. Wacek, J. W. Kamarýt, B. Jablonský, Jind. Marek, Václav Nebeský, Fr. Turinský svými dithyramby, Sebastian Hněvkovský, též Vinařický, Klácel Chmelenský, Kamenický, V. J. Svoboda, Ant. Marek, Fr. Palacký, W. Stach, Bř. Trojan, W. Hanka, Fr. Wacek, W. Nejedlý, Kalina, Koubek Macháček, Sabina, Ráb, Erben vydal okouzlující ballady, jen želeti jest skrovný počet jejich; Bozděch, Hálek, Jeřábek, Kolár, Pfleger, Štolba, Zákrejs atd.

Co epický básník proslul Vocel a sice velikými svými básněmi „Přemislovci“ „Meč a kalich“ a „Labyrint Slávy.“

Jablonský proslul zvlášt svými básněmi didaktickými čili poučnými. Ještě podotknouti dlužno básnické sbírky Picka, Štulce Villaniho, Moravanů Furcha a Sušila, jenž jest převýtečný svou formou, jakož i sbírku „České listy“ od Kapra. Výtečny jsou též satyry, idyly a sonety Langerovy.

Z cizojazyčných básní přeloženy jsou: Thomsonovy „počasy“ od Douchy, Mickievičův „Vallenrod od Štulce, Pirkerovy „derle posvátné“ od Vinařického, Schillerovy básně od Purkyně, Šulce „okouzlená růže“ od Kačera.

V básnictví dramatickém vynikají Tyl a Klicpera. — Shakespeare první ze všech dramatiků nalezl v Douchovi, Kolarovi a Malém obratných tlumočníků. Pod redakci Tilovou překládalo se pilně z německého pro povstalá četná ochotnická divadla. Též v romanopise-

ctví zasluhuje Tyl první místo, jemu po boku stojí Chocholoušek, jeho historické povídky zaujímají bujnou obrazností a jsou výtečně provedeny. Též Šabina v tomto ohledě proslul, jeho „synové světa“ „z hrobu živých“ a „hrobník“ jsou práce výtečné. Dále v tom ohledu pracovali Jan Hvězda, J. Frič, Malý, jenž zásluhy sobě získal překládáním a bibliothekou románů cizojazyčných jím redigovanou. Též byla pěkná prostomluva množstvím časopisů zastoupena. J. Frič, nar. 1829. v Praze sepsal Kochana Ratiborského, Václava IV., Hynka z Poděbrad, Drahomíru, Svatopluka a Libušin soud atd.

Od založení sboru vědeckého čili České Matice v r. 1830. panuje obrovská činnost též v oboru vědeckém, dílem vydáváním děl vědeckých, jako: „Musejníku“ (pod redakcím Palackého pak Šafaříka, Vocela, Nebeského Lepaře a teď Dr. Emlera) „Archeologických Památek,“ „Výboru z Literatury České“ atd. dílem podporováním. Jsou tato díla pravé poklady národní literatury. To co bylo Museum v Alexandrii, to je Matice česká v Praze. V oboru vědeckém prosluli Gindely, Tieftrunk a Emler svými prameny dějin českých. V oboru mudrctví proslouli Palacký (krásověda,) Klácel (dobrověda a vícero duchaplných pojednání), Hyna (dušesloví), Marek (logika a metafinia) Amerling (duchaplným pojednáním „Člověk veliká pohádka“ ve Vlastimilu, Dr. Dastich (Formálná logika), Dr. Durdík „Dějiny filosofie novověké, Koubek „Rozbor staročeské literatury“ Jar. Vrťátko (o jednotě a škole Pythagorské a více jinými spisy) Hanuš.

Čelakovský proslul též svým Výborem z Veškeré Literatury České, jakož Jiřeček svou Anthologií ze Staré a Novočeské Literatury.

Rieger obohatil naši literaturu redigováním „Naučného Slovníka“ a proslul též co řečník v říšské radě 1861 a na sněmě hájením samostatnosti, samosprávy a svézákonosti koruny české vůbec hájením státního českého práva a mnohými jinými spisy.

Též vychovatelství je zastoupeno, ve vydání poučných knih pro mládež z oboru věd i mravouky pilně pracováno. Zieglerův „přítel mládeže“ později vedením Stranského vždy dobře působí.

Též časopis pro školy pod redakci Řezače je v tom ohledu zřejmým svědectvím o činnosti českého učitelstva — teď vychází taký časopis pod redakcí Vitáka a potom Urbana v Brně a j.

Též v ostatních odvětvích jako v rolním hospodářství, štěpařství pracováno — tu vyniká Kodym a j.

Též přírodní vědy jsou pěstovany od Presla, Smetany, Kořistky a Staňka a j. jakož i lékařské od posledního (základové pitvy, krátký přehled lebosloví atd.) a Purkyně, jenž mnoho důležitých nejen lékařských nýbrž i jiných literárních spisů vydal v řeči české, latinské a německé. Dr. V. Šafařík vydal spis o lučbě a Krejčí proslul geologií. Stoklas vydal fisiku atd.

Též v jazykozpytu českém i všeslovanském pracováno od Šafaříka, Klacela, Skorpíka, Čelakovského, Libliuského Šumavského, a j. Z latinské a řecké literatury je mnoho přeloženo od Vinařického, jenž jest v oboru tom nevyrovnaný místr, od Vlčovského, od Chmely, od Šíra, Macháčka, Štefana a j. Václ. Vojáček vydal výborný slovník Lat. česko-německý — a od mnoho jiných. —

Též dějepisectvo je řádně pěstováno. Palacký vydal mimo zmíněných „Dějin Národa Českého“ též „Ar-

chiv Český“ — Boček na Moravě „Diplomatický Kodex,“ dále pracovali v tomto oboru Zap, Erben, Tomek, Smetana, Tieftrunk Karel, Spiess a j.

V literární historii vyniká jmenovitě Nebeský, Jiřeček a Hanuš duchaplným spůsobem provedení.

Dr. Studnička sepsal vyšší matematiku, Weyr vyšší geometrii, Smolík pojednání o českých matematicích. V vědě mechanické proslul Hausmann a j.

Vysoké ceny je „Sborník vědecký“ vydáván nákladem Matice české. Nebeský, Vrťátko, Šohaj proslouli překladem klasikův, Lepař vydáním slovníka řecko-českého atd.

Též v oboru právnictví pracováno: Dr. Frič a zemský advokát nár. 2. bř. 1804 v Slaném vydal „řád soudní,“ Špatný vydal výklad obecního zákona, Vintíř výklad příseżných soudů, Skřivan směnkářství, Grünwald výklad občanského zákona atd., teď vydává Dr. Randa „Právníka.“

Též v bohosloví pracuje se pilně, vedle četných kázání a děl dogmatických zastoupeno jest bohosloví několika časopisy v Čechách na Moravě a na Slovensku. Srdinko vydává Blahověst, Slota na Slovensku Katolické Noviny, Šmídek na Moravě „Hlas cirkevní.“

Co politické literatury týče se, čili časopisectva, tak již od roku 1515 počaly vycházet v Čechách noviny v české řeči, ale nepořádně, o čem v „Rozboru českosl. literatury“ porozprávíme obšírněji. Časopisectvo české ze skromných počátku svých zvláště v posledních letech v míře v skutku divuplné rozšířilo se. Dávát toto rozmnožení nejskvělejší důkaz o chápavosti našeho lidu o živém účastenství našeho obecenstva při všech záležitostech obecného prospěchu a blaha se týkajících.

Dlouhá léta ovšem pod velikým nátiskem pouze živořilo. Vzrostši rokem 1848 hlavně zásluhou Karla Havlička v opravdovou moc veřejné mínění povznášející a rodící, umlklo ale na deset let, když nové koncese na vydání novin nikomu nedali. Však od roku 1860. rostlo každým rokem a počítáme již politických časopisů v Čechách v každém důležitějším městě, na Moravě v Brně a v Olomúci.

Z počátku uspokojovali se Čechové jen tak zvanými letopisy, pozdější podávali v Kalendářích přehledy politických událostí, však již r. 1719 počál Karel Rosenmüller vydávat dvakrát za týden periodický časopis pod titulem: „Auterní a Sobotní Pražské Poštovské Noviny z rozličných zemí a krajin přicházející s obzvláštním Jeho Cíjs. a Kr. Milostj Nadáním obdarované.“

Koncem předešlého století proslul Kramerius svými C. kr. Vlastenecskými Novinami, kteréž vycházely do r. 1818. Vedle nich vydával Hromádka: Vídeňské Noviny, jehož hlavním spolu pracovníkem byl Hanka. Od r. 1820. vycházeli do r. 1845. u Haasů „Pražské Noviny“ pod redakci Štepánka, Čelakovského, Klučáka.

Skutečně však všeobecné účastenství získaly si tyto noviny teprv pod redakci Havlíčka, který rokem 1848 počál pak vydávat Národní Noviny, na nichž hlavní náklad vedl hr. Vojtěch Deym. Památným rokem povstalo však více časopisů: V Brně na Moravě „Týdenník“ pod redakci Oherala roz. Hanáka ze Žalkovic, první to časopis český, jenž na Moravě byl vydáván a však již po roce zase zašel.

Klacel byl redaktorem Moravských Novin.*)

*) Klácel v č. 226. 1850 Kroměříž, odrodilý takto oslovuje: A ty hanácký Kroměříži! brzy-li protřeš si oči a poznáš, co ti slusí? Či zustaneš poslední mezi těmi, ježto poznávají, že se mají

V Praze počali vycházet: Pokrok, Slovanská Lípa, Večerní list, Pozor, Váha, Svato-Václavské poselství — vedle vládních Pražských Novin. Nastala doba pronásledování, a když všecky ty listy zanikli, udrželi se jen Pražské Noviny v Praze a Moravský List v Brně. Havlíčkův Slovan v Kutné Hoře vydaný brzy za své vzal.

Teprv v posledním čtvrtletí roku 1860. obdržel Dr. Krása povolení k vydávání Času denního politického listu. Po něm hned 1. ledna 1861 počaly vycházeti podnikem Riegra: „Národní Listy“ redakcí Dr. Julia Gregra — profesor Staněk vydával pak „Pozor“ 3krát za týden.

Když se byl Dr. Krása s národní stranou rozkmotřil, vydavali Sladkovský a Vavra: Hlas, který splynul později s Národními Listy, když Rieger pod redakcí Běláka založil Národ.

Na Moravě povstaly Moravská Orlice a Olomoucké Noviny, pozdějí Našinec pod redakcí p. Černocha.

Brzy na to založil Skrejšovský vedle německé ale v Českém duchu redigované P o l i t i k y, Národní Pokrok, když tento mu zakázali, Korunu v Chrudimi — pak opět Pokrok v Praze, který teď přešel do rukou českého klubu pod redakcí Dr. Zeithammera.

V menších městech povstaly po sobě: Boleslavan, Říp, Podřipan, Budivoj, Česká Koruna, Český Lev, Občan atd.

své vlastní domácnosti držeti a ne ciziny, krerá hanáckému Kroměříži svědčí, jako hanáku šosatý dlouhý frak. Už na těch piaristských školách ani to signum (knížka okolo r. 1830 na školách piaristských zavedená mezi študenty, do které zapsati se musel ten, který český rozprávěl, by potrestán byl) nestraší a bylo by ještě dobře, aby, jako se nikdy nestydí za hanáckou pšenici, take nestyděl se mezi Hanáky zrozen a ním jmín býti.

V Praze vychází ještě kalolický Čech, demokratický Slovan, v Pešti vycházela Obrana, ve Vídni Hlasy. Za hranicí vycházel zakázany časopis genevský Čech v r. 1861., pak Blaník, týdennik berlínský r. 1868., v Americe Slavie, Národní Noviny, Pokrok a Nová Doba.

Ve francouském jazyku hajily české zájmy „Correspondame Thèque v Berlíně redakcí Friča a dosud v Praze hájí „Correspondame Slave“ redakcí Rigeamdeana a později Legera obou rodilých Francouzů.

V Uhřích vychází v Pešti Slovanské Noviny a v Sv. Martině Národní Noviny pod redakcí V. Paulíny-Tòtha.

O svěžesti národa našeho dává nemalý důkaz zúčastnění se krásné pleti na poli literním. Tak jak slavný národ Řekův má své nesmrtelné Erinny a Sapphy, tak i v národě našem vyznačila se krásná pleť po celou dobu v činnosti literární. Ze starší doby musíme připomenouti jeptišky Marie Antonie, spisovatelky pro mládež, pilné Retikovy (domácí kuchařka a spisy pro dívky), Pichlovy pod jmenem Marie Čačké slavné básnířky (překlady z francouského), Zapovy († 1856) (překlady z polštiny a původní svěží vyličování národopísní) a Vlastimily Ružičkovy (básně a překlady z maďarského). Dále prosluly Božena Němcova (báchorky, babička) Albína Dvořákova, Mračkova, Karolína Světlá, Žofie Podlipská redaktorka oblíbené ženské bibliotéky, Eliška Krásnohorská, atd.

Jak to teď po tolika snahách vypádá se školstvím v Čechách a na Moravě popisují častěj Noviny. Že rovnoprávnost ve školách tedy i na universitě provedena není, je zámá věc. Na Moravě, jak Mor. Orlice v lednu 1872 školství popisuje, vyhlíží to takto: Nemecká čtvrtina

moravského obyvatelstva má asi 24 státních a zemských škol středních; tři čtvrtiny českého obyvatelstva ale mají státní česká gymnásia v Brně, Olomouci a dvě teprv r. 1871 zřízená o jedné třídě v Třebíči a Valašském Mezříči, potom reálné gymnasium v dvou třídách v Přerově. Ze zemských peněz dostává pouze nižší reálka v Telči a to teprv od r. 1871. podporu. Z toho souditi lze, že národ československý je politování hoden, pokud rovnoprávnost, jak jemu zákony zaručena jest, nedosáhne, by i on svou mládež ve své řeči, jak to dle přirozeného práva sluší, vzdělávati sto byl.

Úvahy.

Spisy doby střední vyznamenávají se nevšední předností jazyka a jsou pravým zdrojem mluvnictví a skutečnou školou pravé mluvy.

Naší úlohou jest přihlížeti pilně k čtení těchto spisů, jsouť posvatný odkaz naších otcův. Bylo by žádoucno za doby naší, když písemnictví národní vždy většího a většího rozvinu dochází, aby se též přikročilo k vydávání českých klasiků této doby, neboť jen tak lze vyhověti nutné potřebě.

Spisy ty v původním vydání jsou téměř vzácností.

V. Rozum síce vydával Staročeskou bibliotheku i také Matice podobný podnikla úkol, žádoucího výsledku přílišnou obmezeností dosud však nedosaženo. —

Školství u nás vždy se zvláštní péči pěstováno a to hlavně za dob utraquistů, každý národní učitel musel být bakalářem, měšťané znali se velmi dobře v literatuře římské a řecké, šlechta se zanášela pěstováním literatury a umění i cestovala v cizých krajinách. Tehdáž

napsány spisy veliké ceny pedagogické, připomínáme jen Komenského.

Universita byla sídlem velikých učenců, připomínáme jen: Jesenského, Kyblína, Ondřeje z Brodu, Matouše z Choteřiny, Marka Marci, Marka Bydžovského, a jiné.

Úpatkem škol klesl celý národ, a hlavně kdy za dob Josefa II. němčina a ní násilné poněmčování do škol zavedeno bylo. Zásady velikého Komenského o vychovatelství osvojili si Němci, Francouzové, Angličané a j. jen u nás jich nepoužito. Vychovatelství veřejné odcizeno posvátnému cíli: vésti národ k vyššímu životu, a proměněno v prostředek hrozný k smrtění národa. Nám nedopřáno drahou mateřčinou, tímto nejpřirozenějším prostředkem vzdělávání, probuzovat ducha, nám nedopřáno rozvijet život svůj dle pevných základů a zákonů přirozených a božích. A pochodem takovým odcizováni tehdáž synové své matce, takovými prostředky podkopávaná úsilovně protivníky našimi naděje v krásnější budoucnost. Nejstrašnější vražda, vražda ducha národního, vykonávaná tehdáž pod záštitou bludných zákonů, i práva zneužito drze k vykonání činů tak násilných.

Školství a literatura jsou dva srostlé faktory v životě národů, vzájemně se vyvinují, vzájemně klesají, společně však zakládají rozvin duchovného života národního vůbec. Proto žádáme nyní povždy provedení zřízení školního, jenž by potřebám a nárokům našim národním i zákonům přírodním odpovídalo. Bylo by hříchem a zrádou svého kmene upustiti od tohoto snažení, jenž slovem a posvátným slibem našeho vladaře posvěceno za zákonné. Domahajíce se života, domaháme

se upevnění všech jeho skutečných základů. Kaceřujte nás, my se nespustíme těchto snah a z oboru práva vytiskne nás jen násilí!

Vzdělání lidu jest základ moci a síly národa. — *Umění výtvorná* již záhy u nás kvetla. Již svaty Method byl malířem a s ním přišlo umění rázu řecko-křesťanského do naši vlasti.

V Libušinu soudě mluví se o kameném mostě. Václav I. postavil kostel sv. Víta slohu romanského. V XI. věku stavěny chrámy ve způsobu románských basilik: v Staré Boleslavi, v Olomúci (sv. Petra), v Litoměricích, sv. Jiří v Praze, na Výšehradě, na Velehradě a j. V klášteře Sáz. pěstovalo se od jeho založení umění a co malíř, stavitel i co řezbař proslul Božetěch opat Sázavský v XI. věku. Kostelů a kaplí románských z těch dob stává v Čechách a na Moravě as 250.

Pravá perla starého umění jest velikolepá basilika Třebičská (z XII. a XIII. stol.) —

Znenáhla jen se vyvinoval sloh gothický v st. XIII. V starogotickém slohu stavěn chrám v Tišnově, klášter sv. Anežky v Praze, chrám v Kolíně nad Labem, v Kouřímě a m j.

Velkých zásluh o umění stavitelské pozýskal si Jan z Dražic biskup, povolaje do Čech stavitele Viléma z Avionu, Karel IV. nechal stavěti pražský dom Matiašem z Arrasu (1344) jenž byl dostavěn po 30 letech Petrem Parleřem. Tento místr stavěl též pražský most a chrám Kolinský a jak se zdá i chrám sv. Barbory v Kutné Hoře z části, jenž o 100 let později dostaven, dovršil slávu české školy. 1333 stavěn Pražský hrad, 1348—1857 znamenitý Karlův Týn, Karel IV. založil

znamenité chrámy v Praze: Marie Sněžné a chrám na Karlově.

Doba Karolinská slove vším právem dobou nejskvělejší Českého umění, trvala ještě po celé panování Václava IV. Husitské války přerušily i utěšený vývin tohoto umění.

Za Vladislava II. nastala doba pozdního slohu gotického, a vyvinula se samostatná škola česká.

Doba této školy či Vladislavského slohu trvala až do polovice XVI. věku. Do této doby náleží znamenitý Týnský chrám v Praze, Hanušem a Matiašem Rejskem z Prostějova, Benešem z Loun, mistrem Mikulášem 1548 dostavený chrám sv. Barbory v Hoře.

Z doby té i mnoho světských staveb pochodí.

Ve věku XVII. nastala pravá zmatenice slohů, převládal hlavně sloh renaisační. Scamozzin a Marini vystavěli palác Waldštýnu v Praze. Renaisací následoval sloh tak zvaný rococo. Ve XVIII. štol. proslul stavitel Dienzenhofer, Tyttl, Kaňka a j. Ignác Bayer obnovil veliký chrám Sedlecký (1699—1709), dílo to ohromné.

Za Josefa II. nastala doba téměř fanatického bažení po antických formách. Praktický užitek stavěn nad nároky krásoumné. I v tomto umění stáli naši otcové vždy daleko před ostatními národy stavíce se důstojně po bok národu nejpokročilejších.

V době nejnovější vynikají: Ulmann, Bělský, Niklas, a j. *Řezbářství* se u nás vyvinovalo souměrně se stavitelstvím. Víme, že již v. XI. a XII. století u nás pěstováno. Nejstarší památka řezbářska zachována u sv. Jiří v Praze (1145—51), čtyry polořezby u svatého Jakuba v K. Hoře (1165). České mince z XII. dosvěd-

čují, jak již tehdáž umění řezbářské u nás bylo zdokonaleno.

K nejčelnějším památkám sochařským a řezbářským u nás náleží: socha sv. Václava, sv. Jiří, náhrobek sv. Ludmily v hradě Pražském, socha P. Marie v chrámu Plzeňském a Jindř. Hradeckém.

Důležitá jest berla abatyše u sv. Jiří a svatováclavská koruna z r. 1345; a množství znamenitého nářadí kostelního.

Od XIV — XVI. stol. vyvinula se českonárodní škola řezbářská. Nejčetnější památky této doby zachovány jsou v kostelích.

Co zvonaři prosluli: Jaroš Brněnský, Ondřej Ptáček, Ondřej Žácek, Daniel Tapineus a j.

Po Bělohorské bitvě zanikl samostatný ráz národní tohoto umění. Vlaští sochaři a štukatoři se usadili v Čechách a přinesli cize směry a cizou školu. V nejnovější době vynikli sochaři: Václav Levý, Emanuel Max, Josef Max, Wild, Böhm a j.

S křesťanstvím přinešeno k nám *malířství*. Sám sv. Method byl prý malíř. Malířská škola staročeská dosáhla v XIV. stol. skvělého rozkvětu. Nejstarší památky malířství jsou malována písmena a ozdoby v legendě o sv. Václavu (1006), nápisy kapitol a začátečná písmena v evang. Remešském (1010—1040). Drobnomalby Vyšehradského Kodexu (1012—1037 i cenou uměleckou i starobylostí vynikají.

Z r. 1202 zachoval se znamenitý rukop. Mater Verborusum, Jaroměřská bible z r. 1259 (illuminoval Bohuš Litoměřický) a j. Veledůležitý jest pasional abatyše Kunhuty z r. 1312. malovaný Benešem.

Sotva se které současné dílo v Evropě místrokusu tomuto vyrovná. Benešovy miniatury jsou v malířství co Rukop. Královdv. v literatuře. Na tak velikých základech vyvinula se znamenitá škola Karolinská ve prostřed XIV. věku.

1348 zřízeno v Praze bratrství malířů, v němž český živel převládal. Ze školy této prosluli Detřich z Prahy, Wurnuser, co miniator Zbyšek z Trotiny, Hodík.

Během XVI. vyvinula se druhá škola národní, v niž vynikal Šimon Hutský, Aleš Daniel z Květné a j.

Důležité z doby té jsou četné kancionály. K nejčelnějším malířům českým té doby, náleží: Polinár, Ján Táborský, Matouš Ornys z Lindperka, Kantor, Jiří z Chotěšic, Radouš z Chrudímí, a j.

Za Rudolfa II. povoláno množství cizích mistrů do Cech. Po bitvě Bělohorské musel výtečný Holár Čechy opustit. V XVII. věku vynikli Skréta, Kupecký, Brandl a Rainer. 1796 zřízena společnost umělecká v Praze. V novější době došli chvalného uznání: Hellich, Kandler, Lhota, Svoboda, znamenitý Jaroslav Čermák, Herold, Javůrek, Dvořák a j.

Důstojnému rozvinu výtvorných umění za dob naších nesmírně na ujmu jest jednak netečnost velmožů naších. Nám by nechybělo velikých uměleckých sil, kdyby nám nechybělo velikých mecenášů umění. —

Hudebním uměním proslavil se náš národ ve světě celém. Již v rukop. Královdvorském se na mnoze mluví o mocí zpěvu.

Lumír a Záboj proslavili se čarovným zpěvem. Zachováno mnoho prastarých písní. Nejdůležitější všech těchto památek jest píseň svato-vojtěšská. Dle mnohých pochází z X. věku.

Uvedením křesťanství do Čech zavedeny velebné hymny a písně římské. Z XII. věku pochází znamenitá píseň Václavská, jejímž je Arnošt I. biskup Pražský.

V tomto věku proslul Jeroným Moravský, hudebník XIII. století, rodem Moravan, odkudž i přijmí jeho, byl mnichem v klášteře kazatelského řádu „dominikánů“ u sv. Jakuba v Paříži; sepsal latinské pojednání o hudbě tiskem posud nevydané, avšak pro poznání hudby středověké nad jiné důležité. Od r. 1260 uloženo bylo v Sorboně, a nyní chová se v cís. knihovně, čís. 1817, v Paříži. Rukopis počíná slovy: Incipit Tractatus de Musica, compilatus a Fratre Hieronymo Moravo. ordinis Fratrum Prædicatorum t. j: Počíná pojednání o hudbě, sepsáné od bratra Jeronyma rodem Moravana řádu kazatelského. Celé dílo tvoří encyklopedii čili souhrn současné hudby.

Z XIV. věku zachováno mnoho výborních zpěvů: Rorate, sbírka veselých adventních zpěvů. Bouře XV. věku i na hudbu projevili svůj vplyv, vrátil zase píseň k zdroji a očistil ji ode všech cizých přisnězků. Za těchto dob velmi mnoho písni skládáno, byl zpěv velmi oblíben a temeř jedinou zábavou. Veledůležité jsou písně Českých Bratrů. Veliké ceny jsou písně: „Proč tak náramě truchlíš duše má“ a „Má duše se nikdy nespouštěj Boha svého.“ „Jsou to pravé perly duchovní písně.“ Z též doby pochází píseň válečná: „Kdož jste boží bojovnici.“ Sám Hus skládal mnohé písně, z jistotou lze udati, že jest skládatelem písně: „Stála matka žalostivá.„

V XVI. skládalo se již pro více hlasů.

Důležitých památek zůstavil Jan Trojan Turnovský, spracovalť skoro všecky oblíbené a klasické písně; jako:

„Otče náš milý Pane;“ „Vstalť jest této chvíle,“ a j.

Mimo to prosluli: Fayt, znamenitý zpěvák, Jiří Kropáč, skladatel mší, David Köhler, skladatel nápěvů na žalmy; Šimonides, hudebník.

Za vlády Rudolfa II. dospěla hudba k znamenité výši. Založením umělecké akademie v Praze si získal Rudolf velikých zásluh o rozkvět umění. Harant z Polžic znamenitý podporovatel hudby i hudebník též spisovatel.

I v XVII. stol. dosti čilý život v oboru hudebním v Čechách dosti panoval, až bitvou Bělohorskou a 30. letou válkou vyhuben byl. Z té doby prosluli: Lukáš Cibulský, učitel a skladatel hudební, Ondřej Hamerschmidt, proslulý kontrapunktista; Formm, Melzel, (skládal Vesperas cancrinas a Sacrum canonicum); nejdůležitější však všech je Vác. Kar. Holan Rovenský vydavatel velkého zpěvníku: Kapla královská vokální a instrumentální (1693).

XVIII. stol. bylo hudbě světské velmi příznivo. Veliká péče věnována hudebnímu vzdělání. Velikých zásluh v tom věku o hudbu si vydobili: Bohuslav Černohorský, Jos. Seger, Misliveček co divadelní a komorní skládatel, Koželuh, a j.

Co byl Seger varhanictví to byl Fr. X. Brixi skladbě církevní v Čechách. Brixi náleží k největším genium hudebním ve světě. Na sklonku toho století stála hudba v Čechách na nejvyšší výši. Z nejčelnějších hudebníků doby této jmenujeme: Vitáska, Fr. Tumu, klasický církevní skladatel, Zacha, Zelenku, Jirovce, Vaňhala, Duška a Krommera.

Rozvin hudebního umění nemálo podporovalo konservatorium hudby (zal. 1810.) a jiné jednoty.

Co místři zpěvu a rozličných hudebních nástrojů prosluli i zahranicemi: Bernhard, trubeč Karla IV.;

Velík, trubač v XIV. stol.; Dalibor samouk na housle v XIV. stol.; Hodějevský a Jan Hudec, zpěváci; Kozmanda, Venzálek (1598) výtečný hráč na loutnu, Vlašímský, hr. Losi. Adam Michna z Otradovic varhaník, Bratkovský, varhaník; Beer, Fr. a Jiří Benda a j.

V době novější: Slavík, Drejšock, Laub a m. j.

Z času nejnovějšího domohli se v hudebním světě důstojného uznání: Jan Vitásek a Tomášek, oba virtuosové na piáně, Diviš Weber, R. Führer, Pič, Fr. Škroup, A. Jelen, Apt, Křížkovský, Kitl, J. Nep. Škroup, Veit, Kolešovský, Vogl, Zvonař, Horák, Mašek, Smetana, Lukes, Kavan, Šebor, Skuherský, Pivoda, Palečka, Rozkošný a j., jenž o naši klasickou hudbu jak vokální tak nástrojní, o naši lyru, a o umělecké pěstování mladých pěveckých sil nesmrtelných zásluh sobě získali.

„Česká hudba jest výplin bohatosti původního hudebního nadání, jemné a snadně pohyblivé mysli a vrozeného smyslu pro přirozenou krásu, kterážto mysl vytříbena byla plody nejnadanějších duchů všech vzdělaných národů, kojena krásou přírody i hluboce dojata strašnými úkazy občanských i společenských převratů. Jest pravá, ryzá, něžná, vnikavá, rázná a zdravá a tak, jak ji biskup Milevitanský nazval prostá a bohumilá,“ — praví Zvonař ve svém dějepisu hudby. —

Dějiny literatury a umění vypisují obšírněji: Jungmann v Historii literatury České, A. Šembera v „Dějinách řeči a literatury Československé.“

Velezajímavé pojednání o tomtéž předmětu obsaženo v Slovníku Naučném (red. Dr. Fr. L. Rieger).

Stručný tento přehled životopisy samými bude na mnoze doplněn.

Životopisné nástiny.

Skupenina I.

Kosmas, kanovník na hradě pražském, tento Herodot vlasti své, otevřel řadu letopisů českých. Narodil se v r. 1045. Studoval nejprvé v Praze pod proboštem Markem, potom odebral se do Nizozemska a tam studoval ve slavné toho věku škole v Lutichu řečnictví a rozumstvo. V r. 1074 byl učitelem na škole pražské u sv. Víta. Záhy potom pojal za manželku Božetěchu, s kterou měl syna Zdika Jindřicha, který stal se biskupem Olomuckým r. 1126. zůstaviv po sobě památku tak znamenitou, že dobře slouti může důstojným následníkem sv. Methodia.

R. 1086. sprovázel K. biskupa Jaromíra do Mohuče, kde uzřel potvrditi staré výsady pražského biskupství císařem. R. 1099 cestoval s biskupem Heřmanem do Uher, kde náš Kosmas jsa 53 let stár na kněžství posvěcen byl, načež stál se kanovníkem a pak děkanem kapitoly na hradě Pražském u sv. Víta, kde obětoval síly své vlasti a národu a sepsal výtečné dílo „letopis české země.“

Životopisné nástiny.

Skupenina 1.

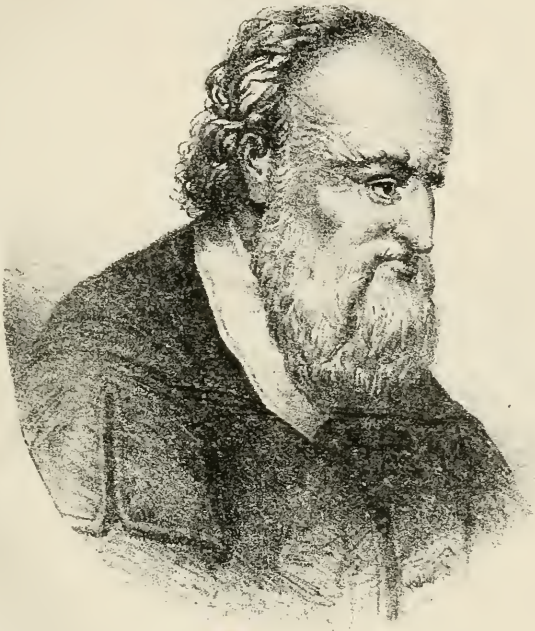

Kosmas
† 1126

František
✝. 1362.

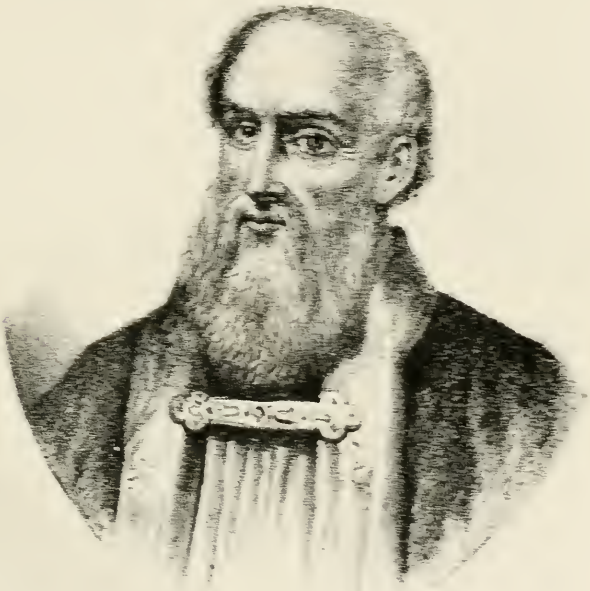

A 1^{m} arcib Prazský
÷ 1378

Palacký o něm dí: „Řada dějepiscův Českých počíná v užším smyslu mužem výtečným a i pro nejdalší potomstvo památným, jest to K., jenž co děkan kapit. pražské umřel, stařec osmdesáti letý 21. října 1125. Kosmasova kronika náleží k nejdůležitějším pramenům naších dějin starodobých.

František, kanovník Výšehradský, žil mezi rokem 1321—1323 v Římě, stal se před r. 1333 ředitelem na Výšehradě a napotom r. 1333 ustanoven jest kazatelem a kanovníkem chrámu sv. Víta od bisk. Jana, kterýž úřad ještě za času arcibiskupa Arnošta z Pardubic r. 1351. zastával. Ke kronice své použil dílo historické Petra opata Zbraslavského a až k r. 1353. prodloužil. Zemřel 1362.

Arnošt, arcib. pražský. Narodil se v prvních letech panování českého krále Jana. 14. ledna 1343 zvolen za biskupa pražského. Jeho přičiněním odděleno biskupství Pražské od Mohučského a povýšeno na arcibiskupství (30. dubna 1344.)

Arnošt byl prvním a nejslavnějším arcibiskupem pražským. Nové arcibiskupství dostalo od něj nový řád na synodě 12. listop. 1349. Jemu má český dějepis děkovati založení kněh Erectioum, Confirmationum, Actorum consistorii, jenž jsou veledůležitým zřídlem místopisu XIV. a XV, věku.

Krasné umění podporoval hojným nakládáním na malby a stavby kostelní, i jiného druhu. K stavbě chrámu sv. Víta, hlavnímu pomníku českého stavitelství toho času, přispěl velikými náklady ze svého jmění. Často bylo A—ovi od papežů Klimenta VI. a Inocen-

tia VI. podáváno vyšší církv. důstojenství; po smrti Innocentia (1362) obrátili někteří kardinálové i na něj své hlasy při volení nového papeže, což ale protivilo se obyčeji, který požadoval rodilého Vlacha. A. založil klášter kanovníkův řeholních v Kladsku na místě svého vychování.

Arnošt byl znamenitým radou Karla IV. Na jeho radu a přičinění stalo se, že Karel založil dle vzoru university pařížské tak zvané „Sorbonne“, v níž sám byl studoval, pro svůj národ samostatnou universitu v Praze, kteréžto A. stal se kancléřem a jejimže vlivem a působením vyvinul se v českém národu onen kritický badavý duch, který pronikl uprostřed temnot, v nichž potápěla se teměř celá střední Europa —. Mimo to zřídil mnoho škol v českých městech. A. zastupoval Karla též při dvorech a byl jeho průvodčím na cestách rozličných v záležitostech diplomatických. A. též slavně korunoval krále Karla na hradě pražském učiniv tímto posvěcení státní samostatnosti koruny české. A. zjednal sobě též o právnictví české zásluhy tím, že zrušil nesmyslné ordalie, zřízení to přinešené z Německa do právnictví českého. A. přiměl Karla k založení velkolepého chrámu na hradě pražském. A. založil s Karlem velkolepý kamený most spojující Staré město pražské s Maloustranou Vltavou oddělené, jakož i letní hrad Karlův Týn a množství ústavů pro blaho duševní i tělesní občanů státu českého. Zkrátka co Karel velikého vykonal, vykonal dle rady Arnošta. A. byl vzorným arcipastýřem, moudrým státníkem a diplomatem a při tom dokonalým učencem, on je genius národa českého. V soukromném životě vyznačoval se A. pokorností, vlídností, pobožností, dobročinností, což svým vzorným ži-

B. Lobkovic
†. 1510.

votem a obcováním s lidem zřejmě dokázal, on vedl život bezúhonný neunaveně činý a pojistil si důležitou činností svou chvalného stanoviska v dějinách. Zemřel v Roudnici 30. června 1364. A. poddal skutky svými již v dávných časech vzor vlastenectví nejšlechetnějšího, jaké po všechny doby u všech národův zřídkým jest zjevem.*)

Bohuslav z Lobkovic, narozen v polovici XV. stol., byl tajemníkem Vladislava, krále uherského a českého; skrze svou moudrost získal sobě přijmi „Český Ulises.“ Znal dokonale řeckých a latinských klasikův, ze kterých mnohé básně po česku vydal. Jeho knihovna byla jedna z nejvýtečnějších z zemi české, jen škoda, že brzy po jeho smrti v Chomútově docela zhořela.

Díla Bohuslava pozůstávají ze dvou díl, první díl obsahuje řeči a listy, druhý básně latinské. Česky psal jenom přípis ku p. Petrovi z Rožemberka, správcovi království českého. Rozvinuje v něm důmyslnou a opatrnou politiku a dává horoucí svou lásku k vlasti na jevo. Ačkoli práce Bohuslavovy latinsky psany jsou, jsou prodchnuty naskrz duchem ryze českým a vlasteneckým. Jeho popisy a obrazy jsou, jak Vinařický trefně soudí, živé a vážné, vůbec klasické. Za poslední doby života svého pracoval Boh. o historických památkách vlasti své. Umění a vědy velkomyslně podporoval, Bohuslav byl pravý šlechtic nejen rodem než i srdcem a duchem. V novější době podal Vinařický jádro z listů a básní latinských Bohuslavových v překladech mistr-

*) Obšírnější životopis Arnošta vydati hodlám v díle „Velici mužové českosl. národa.“

ných, spolu zdařile naznačiv život Bohuslavův a trefně objasniv věk jeho, a síce r. 1836 v Praze. Zemřel v r. 1510. Byl to učenec, kterým se Čechia ještě podnes honositi může.

Václav Hájek z Libočan, památný kronikař český XVI. stol.; o rodu jeho neví se nic bližšího, pouze možno souditi dle predikátu jeho, že byl šlechtic. R. 1534 stal se farářem v Tetíně, v městečku známém skrz mučenickou smrt sv. Ludmily, odkud povolán do Prahy, kdež co kazatel u sv. Tomáše na Malé Straně proslul co krasořečník a libomluvce v české řeči. Mimo povolání svého zabýval se též studiemi dějepisnými. Již v dotčeném r. přistoupil k spisování své kroniky jsa k tomu horlivě vyzýván a všelijak podporován od nejvyššího sudího zemského Hynka Berky z Dubé. K spisování kroniky byly H-kovi přístupnými učiněny zemské desky a archivy celé země, a to k vyššímu rozkazu. Tisk dokončen byl v r. 1541. Kronika věnována jest králi Ferdinandu. R. 1547 stal se kanovníkem ve Staré Boleslavi, později děkanem a konečně proboštem. Ačkoliv kronika tato kriticky sepsána není, tak má zasluhu tou, že jsa mnoho rozšířena po bělohorské bitvě v času zdánlivého úmrtí aspoň u vzdělanějších něco dějepisného upovědomění udržela. Z ohledu jazykového může chváliti se kronika H. co původní práce první velikosti, jak se od tak výborného řečníka nechalo očekávat, který vynikal plynnosti a krásou mluvy. Poslední dobu života svého strávil v Praze v dominikán. klášteře panenském u sv. Anny na Starém městě, jimž odkázal své jmění, a kdež jest také pohřben po své smrti 19. března 1553. R. 1819 vydána

Václav Hájek
†1553.

V. z Spanova
†. 1553.

jest kronika H. podruhé v Praze nákladem rytíře Jana Ferdinanda ze Schönfeldu zcela v té formě jako r 1541.

Vavřinec Span ze Spanova, narozen v Sázavě roku 1530, dosáhnuv věku dospělého oddal se výhradně vědám lékařským. Vycvičiv se předkem v rodišti svém, odebral se potom do Prahy, Olomúce a Vratislavy, by vyššího vzdělání nabyl. Znal se dobře v latině a v řečtině. Co o slovútným lékaři na Karlíně a též básníku vypravuje též Balbin ve svém díle: „Bohemia docta“ „Učenci Čechie“ a též Lupáč v svém deníku věc českých. Vavřinec Span byl hluboký badatel přírody lidské, a dovedl nemoce lehkým spůsobem vyléčiti. Výsledek vědy své zůstavil nám ve spisech nazvaných: „Spagirologia t. j. věda, kterou odloučí se nečisté od čistého, pak Paraphrasim čili objasnění pořekadel Hyppokratových v latinských verších, které věnoval císařovi Maximilianovi II. Co básník proslul básní epickou na hrdinu Vratislava z Perstýna. Vydal též mnohé spisy Bohuslava z Hasensteinu tiskem. Zemřel v Sázavě 1575.

Karel I. král Český a zároveň císař Římský — co takový Karel IV. — narodil se v Praze 14. května 1316. pocházeje po meči z domu Lucemburkův, po přeslici pak ze staročeského rodu Přemyslova, ana matka jeho Eliška, dcera krále Václava II. po smrti bratra svého Václava III. a ponezdařené dvojí volbě cizích knížat za panovníky české (Rudolfa I. Rakouského a Jindřicha Korutanského) r. 1310. provdána byla za Jana syna německého krále Jindřicha VII. z Lucemburka, jemuž z rukou svou i žezlo království českého přinesla. Tento

Jan Němec nejen že nikdy nepřilnul láskou k nové vlasti své a národu našemu, on neuměl také ani pochopiti nerci-li konati povinností vladařských, jenž na sebe vzal. On prahnul jen po dobrodružstvích a toulaje se celá léta v cizině, považoval království české jen za dojnici k ukojení svých naruživostí a své ctižádosti a vspominal na Čechy jen když peníze potřeboval. Byltě on sobě také toho vědom, že národ takové těžké zanedbávání královských povinností a zneužívání důvěry na něho vznešené těžce nesl a vznikla v něm přirozeným spůsobem nedůvěra k vlastní jeho choti, zhýralými soudruhy mocně podněcována, jakoby královna chtěla jej zbaviti panství a ve jménu syna uchopiti se vlády. Pro takové to podezření byl tedy Karel již co útle dítě od vlastního otce jat, žalařován, co státní zajatec z jednoho hradu na druhý převážen a od hrubých hlídačů opatrován.

Vilém Zajíc z Hasenburka a Valdeka, nejvišší zemský komoří a na potom maršálek, můž nad míru bojovný, byl jeho prvním vychovatelem neb vlastnějí žalářníkem. Co sedmileté pachole byl Karel následkem podobných pletich odvežen do Paříže na dvůr krále fancouského Karla IV. švagra Janova. Doprovodili jej tam Burian Kamplíř ze Sulevic a Beneš Krabice z Vaitmile, Karlův páže a pozdějí jeho dějepisec. Tam teprv přezděno křestní a dosavádní jmeno jeho Václav na Karla, kteréžto jmeno při biřmování po strýci svém obdržel. Karel Franzouský dal mu za vychovatele svého dvorního kaplana Jana de Cara, který jej cvičil hlavně v ascetických disputacích a aristotelských důvtipech.

Teprv v 13. roce věku svého přestěhován jest do Lucemburka a v 16. roce povolán od otce do Italie a ustanoven vladařem v dobyté právě Lombardii a jemu

k tomu konci hrabě Savojský za vůdce a rádce přidán. Když napotom od tohoto muže samého sváděn, kláman a zrazován strannickým pletichám a náruživostem odevšad vystavena se viděl a pozoroval, že panství toto udržeti se nedá, vzdal se, ač u San Felice odbojníky porazil, toho vladařství a 17. let stár od otce svého markrabím Moravským jmenován a správcem království Českého učiněn byl. Rozumná, spravedlivá a spořivá vláda jeho získala mu nemalou lásku u obecného lidu, za to však od vyšších stavů a královych lichotníkův osočován a od nedůvěřivého otce od vlády a ze země odstraněn, než po dvou již letech tuším nucením poměrů zase vlasti navrácen a vladařstvím obdařen byl, až konečně po smrti otce Jana v bitvě u Kresčák 26. srpna 1346 padlého stal se králem českým. Již před tím téhož roku volen jest proti sesazenému Ludvíkovi IV. za krále Římského a po smrti toho Ludvíka, když i syna jeho též Ludvíka i Günthera ze Švarcburka o království německé se ucházevšího byl přemohl, co král německý odevšat uznán a v roku 1355. v Římě na císařství slavně korunován byl. Karel byl co do tělesné postavy malý a poněkud vyrostlý, tvář měl širokou, líce plné, nos podlouhlý, oči veliké a černé, vousy a vlasy téže barvy, hlavu na předu lisou; obličej a krk tlačily se, hlavně když mluvil neb šel, do předu. Obyčejně a to ani mezi živnějším rozmlouváním nepatřil na nikoho zpříma, nýbrž vždy ze strany aneb vzhůru pozíral zrakem upřeným. Čechové prý milovali jej již proto, že tahy jeho obličeje podobali se více matce než otci jeho. Zdraví jeho bylo velmi pevné. On onemocněl jen jednou ve svém životě a to jen na krátký čas. V 56. roce věku svého ztratil zub, na jehož místě mu hned zase

nový vyrůstal. Oblek jeho byl vždy čistý, ale nad míru jednoduchý. On nosil obyčejně po kolena dlouhý od krku zapnutý kabát bez ozdoby a vyšívání. Zlata, stříbra a drahokamů nebylo na jeho těle mimo veliké slavnosti viděti nikdy, tím více pak věci tyto naviděl ve své pokladnici.

Měl on i přirozenou živnost svého otce, která se při něm nejevila sice v dobrodružstvích a vojenských podnicích, za to ale v každém jeho pohybu. I když o nejduležitějších věcech jemu přednášeno bylo, nemohl on ani okamžiku pokojným býti, nýbrž řezával obyčejně vrbové pruty na kusy, těkal očima po věcech okolních, četl neb dělal vždy zároveň ještě i něco jiného, aniž by maje znamenitou pamět — protratil i slovíčka z toho, co hlavní věci pozornosti jeho býti mělo. Nadání ducha Karlova bylo výtečné, mysl jeho nábožná. On bděl přísně nad mravy duchovenstva chtěje, aby značili se netoliko ve slovích, ale hlavně v činech. Za jeho času hřímal Jan Milič právě ohnivě proti úpadu cirkevní kázně mezi duchovenstvem, jako později Hus. Karel utvrzoval jej v tom a chránil naproti hrozbám papežské kurie. I z politických ohledů tehdejší Čechové k velikým dikům Karlovi byli zavázání. On své jediné královské dědictví nejen bez krve prolití a drahého nákladu neobyčejně zveličil, ale i nanejvišší stupeň blahobytu povýšil. On sám držel soud, kdykoliv jen mohl, seděl často po celé půldny před vraty svého paláce, udíleje slyšení každému bez rozdílu, chodíval na zapřenou, aby jednak poznal přání svých Čechův, jinák ututlávané odkryl bezpráví, navštěvoval při takových příležitostech mnoho soukromných domův, zabýval se rád s dětmi, řemeslníky a žebráky a podnikal častěji veliké stavby jen k tomu cíli, aby

Karel IV. císař Římský
král Český, otec Vlasti † 1378.

tyto dvě posledně jmenované vrstvy lidu bez zaměstnání nebyly. Letopisec Albrecht ze Strasburku a jiní povážlivě krčí rameny nad tím, že král častěji s českými měšťankami a sedlkami tančil, když jej náhodou vedla cesta poblíže míst veřejného veselí. Vzdělání země a obchod v krátké době náramě povznesl, probuzoval vinohradnictví, které zmáhalo se brzy péči zdvojnásobenou a budováním cizích rév hlavně z Burgundu jsouc podporováno. Veliké lesy jsou vymýtěny a na úrodnou půdu obráceny, ušlechtilé obylí a chmel pěstovány, rybníky kopány, za hornictvem pilně sliděno, zlato a perli v rozličných potocích loveny a vyráběny. Od něho mají Karlovy vary své jmeno, svá práva a od nejvzdálenějších krajin rozšířenou pověst své léčivosti. On zmírnil cla, zjednal spojení s mocnou hansou, podporoval trhy, na nichž české výrobky a tovary nejlepšího odbytu nacházely a dodával takovým způsobem obchodu mnohonásobně živnosti a pružnosti. Od něho pochází ona veliká myšlenka, aby pomocí Vltavy Labe s Dunajem a s černým mořem spojilo se, myšlenka, která později v našem století od české hydrotechnické soukromné společnosti obnovena a uherskou společnosti pro stavení průplavu rozšířena byla. Karlův Týn a Karlík, světoznámý pražský most (1358) chrám sv. Víta na hradě pražském, rozšíření Prahy a Vratislavy děkují jemu svůj původ a nejslovutnějším stavitelům z Francie a Italie, jichž on sám na svém dvoře choval. Karel ozdobil též Prahu nádhernými stavbami.

Pod ním slul Řím nevětším, Lubek nejpěknějším, Norimberk nejbohatším, Praha nejveselejším městem. Dějepis, jehož úlohou jest, aby chválu i hanu nestraně rozdával, nesmí ani v nejpozdnější době zapomenouti, jaké zásluhy Karel má co znatel, příznivec a velikodušný

ochrance učenosti a umění. On sám mluvil a psal hbytě jazykem českým, německým, francouským, vlaským a latinským.Dějepis, základ vladařské osvícenosti, ctil nade vše. On sám psal část svého životopisu. On zachránil od zkázy rukopis Kosmy Pražského, nezcenitelný zdroj nejstarších dějin českých. K jeho rozkazu psali Pulkava a Marignola starý, Neplach opat Opatovický a zmíněný již Beneš z Veitmíle střední a nový dějepis Čech. On nechal všecky listiny a staré zápisy sebrat a na Karlově Týně uschovat, zvláštního tajného archiváře k opatrování jejich ustanoviv. Vždy slídil po tajemství přírody, hlavně pak po těch, jenž vstahovaly se k žíle všech jeho podníkův — k zlatu a sříbru, neb železem on málo pořídil. Z krásných umění miloval Karel nejvíce stavitelství, hodinářství, vyšívání zlatem a stříbrem pak čalounictví, za jejichž zvelebením povolal do Čech nejvítečnější toho druhu umělce z Orientu. Ve Friaulu, v Sieně, ve Florencii, v Pavii založil učené ústavy. Založením české university v Praze (7. dubna 1348) podle spůsobu vysokých škol v Bologni a v Paříži, prvního toho druhu ústavu mezi Slovany a Němci vedl nejen národ svůj k vyššímu vzdělání, ale dal i podnět k zřizování podobných učení v zemích sousedních, jako ve Vídni a v Heidelberku. Nevím co by byl za to dal, aby Petrarku, Barthola ze Sasoferatu, Boccaccia a Stradu k sobě do Prahy přivábil; že však klasickou půdu Italie a libý balsamový vzduch sebou přenésti nemohl, nepřišli ani oni.

Král nahražoval si přítomnost jejich živým s nimi dopisováním a navštěvováním přednášek nových učitelův v pražském Korolinum, s nimiž se častěji i do učených sporů rád pouštěl. Karel neměl bojovného ducha k podníkům výbojným, za to ale dosti moudrosti k obraně

David Cr.z Hlavačova
†.1586.

z venčí. On toho dovedl, aby země jeho byly mocnými, bohatými a tím uvnitř schopnými k vytrvalé obraně na venek. On poutal srdce Čechův vždy úžeji k sobě o své dynasti, opevnil Prahu, Holomúc, Vratislav, Karlův Týn a mnoho jiných míst, dobře věda, že tam, kde uvnitř prostředků a zřídel k obraně v množství a v jistotě nachází se, kde mínění lidu čelí proti nepříteli, hlavně záleží na tom, tohoto zadržeti. On ozbrojil lid a uspořil tím dobrou část vojska námezdního. On byl mírumilovný ale nikoliv bez přípravy k boji. O jeho státnickém věhlasu svědčí dostatečně výpověď: „Každé zbrojení třeba provésti v čas pokoje a tichou myslí. Ono jest daremné, počínáli se teprv tedy, když jest ho již na nejvíše třeba, když nepřítel jíž přede dveřmi.“

Karel náš počal zachovávati v Čechách a na Moravě drahocené památky národnosti slovanské. Vímeť zajisté, že Karel prvé ještě než korunován jest na království české, chtěje se zavděčiti národu svému československému a maje v úmyslu slovanské služby Boží obnoviti, zjednal u papeže Klimenta VI. výsadu, že v Praze založen býti směl klášter, v němž konaly se služby Boží obřadem Cyrilo-Methodějským, jejž již dříve oslavil i Opat Sazavský sv. Prokop. V základní listině r. 1347. kláštera toho neopominul zbožný panovník zmíniti se výslovně o apoštolech národu našeho. Karel, jejž vděčnost národa pojmenovala „otcem vlasti,“ umřel v Praze 24. listopádu 1278. Doba jeho náleží k nejhlavnějším v dějinstvu našeho duchovního rozvinu. Karel náleží bez odporu v řádu nejen nejprvnějších panovníků českých než i světových.

David z Hlavačova (lat. Crinitus) proto, že v české řeči Kučera jmenován byl. Narodil se 10. srpna

1513 v Nepomuku. Již v nižších školách byla patrná jeho náklonnost k básnictví, v němž předčil nad spolužáky své. Vzdělání obdržel v Praze. Neoplívaje bohatstvím nalezl příznivce na Janu z Hodějova známým téhož času podporovatelem věd, jehožto prostřednictvím přijat byl v Rakovníku za městského písaře. Na poli literárním osvědčil se těmito dílami: básní latinskou na smrt Ferd. I. 1565 a Max. II. 1575, na zasnoubení Vilema Rožemberského (1578); dále chronografickými verši na korunování, úmrtí, narození a jiné slavnosti českých králův; epigramatami na založení a původ některých českých měst r. 1575; r. 1583 přeložil život Kristův Jana Avenaria z českého do veršův latinských a téhož r. vydal píseň Šalomounovu v lat. elegiích. Hlaváč byl spisovatelem vysoké vzdělanosti a slohu uhlazeného. Pro své basnické umění povýšen jest od cís. Maximiliana II, do stavu šlechtického s přijmím „z Hlavačova“. Zemřel v Rakovníku 1486 na pakostnici.

Jan Jesenský z Jesen, pocházel ze šlechtické rodiny slovanské v Uhrách.

Když Turci Uher dobyli, opustil otec jeho zemi tuto, usadil se ve Vratislavě v Prusku, kdež se mu syn Jan narodil 1566. Studoval tamtéž na Alžbětinském gymnasiu a pak lékařství ve Vitemberce a Padově. V Pádově byl r. 1595 na doktora lekařství povýšen a vrátiv se do Vitemberka přednášel na tamnější universitě s tak velikým prospěchem, že síně posluchači přeplněny byly; kurfirst Saský a jiní vévodové Saští učinili ho svým lékařem životním. Sláva jeho brzo rozšířila se a universita pražská povolala ho r. 1600 do

Jan Jessenský
†. 1620.

Jakub z Mostu
† 1626

Prahy; podle programu Vitemberské university byl v témž roce děkanem fakulty. V Praze byl on první, jenž tělo lidské pitval, i stal se brzo zamilovaným učitelem a oblíbeným lékařem; císař Rudolf II. po schválení Tycha de Brahe učinil ho svým lékařem, a taktéž nástupce jeho Matyáš, a universita zvolila ho r. 1618 za rektora svého, při které příležitosti raziti dala dva stříbrné a jeden zlatý peníz s poprsím, erbem a jménem Jesenského. Na to se čile účastnil nepokojů v Čechách povstalých, nechal se od stavů, císaři Ferdinandovi nepřátelských, znajících výmluvnost jeho dvakráte k cestě do Uher přemluviti, aby obyvatele tohoto království přiměl k spojení s Čechy. Toto podniknutí ho stálo život. Po nešťastné bitvě bělohorské byl J. od cís. Ferdinanda II. k ukrutné smrti odsouzen; nejdříve mu byl jazyk vyřezán, pak teprv mu byla hlava sťata, tělo pak samo čtvrceno a pro výstrahu na čtyrech místech města rozvěšeno. To se stalo r. 1621.

Z četných výborných spisův Jesenského jsou nejznamenitější: Zoroaster čili filosofia všehomíra; pojednání o kostech; rozsudek o puštení žilou; návod k ranhojičství, přeložen častokráte do Němčiny; dějiny průkazů při pitvě; přednáška o duši a těle; všeobecné pozorování těla člověka; životopis Tycho de Brahe, kteréhož přítelem byl atd.

Jakub z Mostu, nar. 1542 v Mostu, odtud též tak nazván. Mezi muži, kteří též klasickou literaturu pěstovali, zaujímá čestné místo slavný filolog Jakub z Mostu. On študoval na jezuitském ústavě v Praze, kdež seznav obyčeje a mravy řádu toho též do něho vstoupil. Právě toho času žádali Bavoráci od Čechův učitele

a tak byl Jakub skončiv své skoušky poslán do Bávor, kde 30 let vyučoval grammatice básnictví a řecnictví. Ostatek života až do r. 84. věku svého strávil pěstováním vědy, zvlást překladem některých řeckých dějepisců bizantických, klasikův a jiných spisů řeckých do latiny. Díla muže toho jsou známá, an mnohá užívala se ve školách až do novější doby, jako „cvičení v latině“ návod k básnictví atd. Zemřel 1626 v Augsburku. J. patřil mezi nejprvnější filology času svého, tak že jeho překlady pro čistou latinu spisům Ciceronovým po boku kladly se. Spisy jeho ukazují jeho hlubokou učenost, nevšední důvtipnost a důkladnou známost jazyků klasických.

Jarolím, opat premonstrátský na Strahově nar. v Opavě ve Slezku. Roku 1659 vstoupil do řádu premonstátův, kde na ústavě sv. Norberta v Praze študoval bohosloví a na universitě pod slovútným profesorem Kyblínem církevní práva. Později stav se profesorem vyučoval na dotčeném ústavě libomudrctví s velikou pochvalou. Nebaživ po hodnostech byl předce od svých spolubratří za opata volen a co taký upotřebil hodnost svou vštípiti svým spolubratřím náklonnost k vědám a lásku k cnosti a k neuhonnému živobytí. Z ohledu toho založil knihovnu úhlednou, kterou nejznamenitějšími spisy ozdobil, povzbuzuje spoluřeholníky své buď svým příkladem aneb udělením darů k pěstování věd. Mimo toho postavil na Starém městě k cti a chvále zakladatele řádu sv. Norberta krásný chrám. Zemřel r. 1679.

Tento učený a pobožný muž sepsal mnoho výtečných spisův, kterých mnoho jest posud netisknutých.

Jarolim opát. Str.
† 1679.

T. Pešina
† 1680.

Díla jeho v latině sepsána nejznamenitější jsou: „Výklad řeči sv. Norberta“ „Rozjímání na každý den podle sv. písma uspořádané“, Kniha tato byla i do češtiny a němčiny přeložena. Nejznamenitější ale kniha, kterou Jarolím proslul, jest: „pojednání o marnosti a nesnázi lidských věd,“ v které na spůsob Sokratesa snaží se dosvědčiti, že účel všech lidských vědomostí nemůže jiný býti, než učit se poznati, že nevíme nic.

Pozoru hodné jest, že český dějepis sepsán jest větším dílem od kněží řeholních a světských, mezi kterými byla velká část kanovníkův staroslavné kapitole Pražské. Mezi těmito zasluhuje čestné místo **Jan Tomáš Pešina z Čechorodu,** český dějepisec, nar. 19. pros. 1629 v Počátkách v Bechynsku z rodičů Martina a Doroty, kteří byli tamtéž usedlí a provozovali řemeslo řeznické. Spozorovav otec, jenž byl spolu radním městským, nevšední schopnosti v synu svém, poslal jej záhy na gymnasium jesuitské do Hradce Jindř., kdež on vzdělal se v jazycích klasických, poetice a rhetorice t. j. básnictví a řečnictví. Pro svou pilnost a dobrý prospěch v uměních těchto přijat jest P. na to do pražského konviktu jesuitského a odbyv tu študie filosofie a theologie stal se mistrem svobodných umění a bakalářem theologie. Jsa zasvěcen na kněžství poslán jest r. 1653 za kaplana do Kostelce nad Orlicí, kde sobě počínal v správě duchovní s takovou horlivostí, že po smrti děkana tamního, jsa sotva 26 let stár, beneficium to obdržel. Již 1. srpna 1657 byl podán na výnosné a slavné tehdáž děkanství litomyšlské, načež roku na to příštího 1658 jmenován jest také vikařem východní půle kraje chrudimského a nedlouho na to nadán er-

bem a titulem z Čechorodu, užívaje napotom za znamení erbovní: zlaté, vzhuru postavené kotvice v poli modrém. Toto provolání P—ovo do Litomyšle bylo v životě jeho, co týče se pastýřského; literárního působení jeho velmi důležité a rozhodné.

Seznámiv se v Praze s Balbinem začal na jeho vybídnutí již tehdáž obírati se vedle svých theol. prací také studiemi k domácímu a jmenovitě k moravskému dějepisu se vztahujícími. Přišed do Litomyšle byli okolnosti příznivé, neboť byla tam již dobře zřízena tiskárna, na tamním gymnasiu piaristském bylo několik mužů vzdělaných, s nimiš mohl P. poraditi se, potom měl tam příležitost navštíviti sousední Moravu a seznámiti se tam s osobami vzácnými stavu duchovního a světského, mezi nimiž byli zvláště opat zabrdovický Olenius a sudí zemský Jakardovský, kteří jsouce zvláštní milovnici historie domácí povzbuzovali P-nu, aby pokračoval ve studiích svých, slibujíce, že mu při tom dle sil svých budou radní a pomocní. P. učinil na to vyzvání k šlechtě, duchovenstvu a městům moravským, aby mu podávali příspěvky z archivů a biblioték svých; vyzvání to našlo ohlasu, neboť podařilo se P-ovi užiti rodinného archivu Pernštýnského a nahlednouti do archivů rozličných klášterů (zabrdovického, třebičského, velehradského) a měst (litomyšlského, jihlavského, brněnského, hradištského) a dostati mnoho důležitých kronik a listin (Slavatovských, Žerotínských a j.) Na základě těchto pomůcek a aby dopídil se vydatnějších pramenů, vydal Peš. r. 1663 v Litomyšli u Arnolda svůj první spis historický s titulem: „Prodromus Moravografie“ t. j. Předchůdce Moravopisu, obsahující výtah všeho toho, co v témž Moravopisu, kterýž hotoví se na

světlo, obširně položeno bude, aby tak ukázal, kam práci svou směřuje. Téhož roku vydal též v latině spis: „Ucalegon Germaniæ, Italiæ et Polomiæ Hungaria flamma belli Turcici ardens“ t. j. „Soused Německa, Vlach a Polska Uhry plamen hořící Turecké vojny.“ Příčina k spisu tomu byl vpád Turkův do Uher, Rakous a na Moravu: dílo toto, které doma i vně nemalé hnutí spůsobilo, bylo ještě třikráte přetištěno a do češtiny přeloženo a přispělo k platnému vítězství od vojsk křesťanských r. 1664 u sv. Gottharda nad Turky obdrženému. Spisem tím nabylo jméno P-ovo, i co literární jeho činnosti týče se, nemalé platnosti, neboť stavové moravští jmenovali jej zemským historiografem a zjednali jemu přístup ke mnohým pokladům historickým, dosaváde neznámým. Pracuje co nejhorlivěji ke vzdělání a rozšíření náboženství katolického v okresu dozorství jeho svěřeném i prohlížeje k zvelebení škol litomyšlských a jiných ústavů vzdělávacích a šlechetných nabyl také co kněz větší pověsti, pročež byl jmenován 2. ún. r. 1663 čestným kanovníkem litoměřickým a ještě t. r. v červnu kanovníkem na Výšehradě a vydav dílo „parochus obedieus“ t. j. „poslušný farář“ stal se v prosinci r. 1665 kanovníkem a českým kazatelem při chrámu sv. Víta na hradě pražském, v kteréž místo na den sv. Vojtěcha r. 1666 byl slavně uveden; na to zvolen byl od kapitoly pražské za jejího děkana, načež přijat jest také mezi stavy zemské, k nimž 18. června 1670 učinil obyčejné přiznání. Zůstávaje nyní v Praze nabyl tím P. nových a důležitých pomůcek a pramenů k svým prácím historickým, maje přístup k archívu kapitolnímu a rozličným bibliotékám listovním a moha také jednou důvěrněji obcovati jednak volnější sobě do-

pisovati s Balbinem, Krugerem, Bolelucským a jinými muži učenými, i požívaje zvláštní přízně tehdejšího arcibiskupa pražského Matiaše Ferdinanda z Bilenberku, muže vzdělaného a vyšším humanitním a historickým studiím příznivého. Účinek těchto nových prací jsou díla: t. „Dějiny a paměti pražského hlavního chrámu, v kterých vyčetl biskupy, arcibiskupy, probožty, děkany, kanovníky a jiné při něm zřízené osoby duchovní; 2. Mars Moravicus t. j. dějepis Moravy, ve kterém díle vylíčil válečné příběhy a jiné důležité udalosti, jenž sběhli se na Moravě a s části i v Čechách až do r. 1526. V pokračování dějepisu tohoto chtěje v druhém díle popsati dějiny moravské až do své doby a přidati k němu také, již v „Předchůdci Moravopisu“ slíbenou Moravografii čili místopis Moravy, byl přetržen předčasnou smrtí, zemřev na úplavici 2. února 1680. v 51. roce věku svého, zanechaje kšaft již r. 1678 učíněný, ve kterém klášteru paulanskému od něho založenému na svém panství Oboříšťském odkázal 10000 kop gr. m. a svou knihovnu jakož i nemalé peněžité sumy chrámům a ústavům milosrdným. Předčasným tímto úmrtím P-novým zmařeny jsou všeliké jeho literární práce, jakož dokončení Moravopisu a také ty, ku kterýmž chtěl ještě přikročiti, jmenovitě vydání kronik, pamětí a sbírek k ději a místopisu moravskému a českému vztahujících se (Hradiště, Olomúce, Brna, Litomyšle, Landškrouna a j.) Větší část pozůstalých sbírek Pešinových zůstal v rukopisu a chová se prý v bibliotéce Duchcovské. P. získal sobě prácemi svými velikých zásluh o domácí a jmenovitě moravský dějepis, anobrž, hledíc k jeho horlivosti a neunavené pilnosti v sbírání pomůcek historických, může se vším právem nazývati otcem historie

Kristof Kyblin.

moravské, byv prvním, který u věci té cestu razil a popravil. —

Co se povahy a soukromného života týče, byl P. muž útlé postavy a slabého těla, avšak ducha bystrého, výborný kazatel, horlivý vlastenec, u vykonávání svých povinností velice bedlivý, k chudým velmi štědrý, studujícím velmi nakloněný, jichž každý den několik stravoval, dávaje sobě od nich při jídle předčítati; v svém jednání byl rázný a šlechetný, jekož heslem a pravidlem bylo: „že každému náleží vždy a všude jenom k tomu prohlížeti, čímby vlasti své mohl prospěti a dobrému jejímu pomáhati, a že jenom ty roky a chvíle života svého pokládati můžeme za skutečně a opravdu prožilé, kteréž jsme k zvelebení národa a pro obecné dobré strávili.“ P. svědomitě zadost učinil heslu svému, stráviv předkem celý dospělejší věk svůj v bedlivém vykonávání povinností duchovního stavu svého, a obětovav pak všeliké mu pozustávající chvíle prázdné horlivému sbírání a pořádání všelikých pomůcek k domácímu děje a místopisu, čímž ačkoliv neproskoumal vždy okem kritickým slavnou minulost, předce alespoň platně a vydatně přičinil se k probuzení, zachování a rozšíření vědomí národního.

Krištof Kyblín český právník a prof. Karlína. Když dne 26. července 1748 Švédové hradu a Menšího města pražského zmocnili se, byl Kyblín první, jenž z profesorů a doktorů přidal se k řízené setnině akademické; stoje co sudí vojenský v čele dočtené setniny pozůstavající asi ze 760 studentů a doktorů, bojoval společně na nejnebezpečnějších místech statečně a vytrvale až do

skončení obležení měst pražských a udržoval při tom s velikou rošafností pořádek mezi akademiky.

Pro takové veliké vynasnažení povýšen jest od cís. Ferdinanda III. dne 3. září 1649. do stavu šlechtického s příjmením „z Waffenburku.“

Kyblín byl velmi literárně vzdělán a připomenouti sluší se jeho nevšední lit. působení, ve kterémž porovnal domácí právo a zřízení české s právem římským a církevním a též touto knihu 1663 vydal. Kniha tato obrátila pozornost mladších právníků k podobnému porovnávacímu studiu a většímu všímání si práva domácího. Stáří jakož i bližší okolnosti života tohoto výtečníka jsou nám dle dějepisce Pelcla neznámé.

Bohuslav Balbin narozen r. 1621 v Králové Hradci v Čechách z rodičů stavu rytířského tak zvaných Škornicův z Vorličné. Ztrativ otce svého Lukáše Škornice purkrabího na královském zámku pardubickém, smrtí již r. 1622, vychován byl v Častachovicích v domě pána z Oppersdorfu. Latinské školy študoval v Broumově, v Jičíně a v Praze. Roku 1636. vstoupil do řádu Jesuitův v Brně a konal studia filosofická a bohoslovecká na více místech v Čechách a na Moravě, načež stal se učitelem mládeže na vyšších školách gymnasialních Působil pak v této vlastnosti jmenovitě v Kladsku, v Brně, v Praze, v Holomúci a v Hradci Jiřichově stav se později i ředitelem školním. Mimo školu zastával po nějaký čas též úřad misionářský. Při tom všem pak s největší zálibou pěstoval studium o domácích dějinách ana vlastenecká mysl jeho pobádala ho k poznání slavné minulosti svého národa českého. Praví se o něm, že Hajkovu českou kroniku přečetl byl dříve,

Bohuslav Balbin
† 1688.

než-li sedm let stár byl. Nešetřil pak po celý další čas života svého ani práce, ani nákladu, aby vniknoti mohl náležitě v dějiny české, jimž celé živobytí své v pravém slova smyslu zasvětil. Konaje cesty od města k městu a od jednoho kraje vlasti své k druhému, všude s hlubokým zápalem sbíral starožitné památky dějepisu českého a uměje sobě dobýti přístupu k znamenitým knihovnám a archivům kořistil z nich bohatě, nikoliv, aby po příkladu mnohých vrstevníků svých památky takové zatracoval a hubil, nýbrž aby sám vlasteneckým srdcem pokochal se, je spracoval a pozdním ještě potomkům zachoval.

Jeho zajisté zásluhou mnohé vzácné rukopisy před nelítostným pronásledováním a neuprosnou jinák záhubou v oné době právě vandalského zacházení se vším, což českého bylo, ochráněny jsou. Takovou pilností a horlivostí svou Balbin dovedl toho, že chlubiti se mohl za doby své největší znalosti dějepisu českého. Ochranou památkám českým poskytovanou i spisy svými, ačkoliv latinsky psanými, jichž veliké množství po sobě pozůstavil, získal sobě Balbin nesmrtelnou zásluhu o národ náš. Palacký klade ho na první místo mezi „nejpilnější skoumatele a spisovately“ pro starší doby dějin českých a jakoliv vytýká mu nedostatek kritický, nemůže předce neuznávati náramných obtíží, jimiž Balbinovi v tehdejších poměrech bylo zápoliti. Známo jest, jaké protivenství snášel se strany kruté censury pro vlastenecký směr spisů svých. Roku 1683 v Praze mrtvicí raněn byl tak, že nadále celou jednou stranou hýbati, tudíž ani vlastní rukou více psáti nemohl, a po pěti letech na to zemřel v koleji Klementinské 29. listopadu 1688. Z nejdůležitějších spisů lat. Balbínových

jmenujeme: Život ctihodného Arnošta prvního arcibiskupa pražského; Výtah z dějin českých; Dějiné rozmanitosti Čech; Učená Čechya; Obrana jazyka slovanského, hlavně českého, spis výtečný o úpadu českého jazyka v Čechách. Česky sepsal a vydal život Jana Nepomuckého. „Znamenitý Jesuita vlastenecky smýšlející, jenž podivuhodnou láskou, pilností, setrvalostí a všestranností po celý věk života svého dějinné památky vlasti naší shledával, pořádal a na světlo vůbec vydával.“ Tak o něm píše Palacký.

Slavata Vilém, pán z Chlumu a Košmberka, na Hradci, Telči a Stráži, narozen v Čechách r. 1573. Otec jeho, horlivý úd bratří českých s velikou horlivostí vedl i syna svého k víře své vlastní, byl však v nádějích svých sklamán, neb mladý Slavata záhy přešel k straně protivné, totiž katolické, což otce náramně mrzelo, a na čež tento sobě veřejně hořce stěžoval. Slavata požíval nevšedních prostředků dobrého vychování, poslán jsa pro vzdělání na university italské a maje dosti prostředků, aby cestováním po všech nejvzdálenějších zemích evropských zbíral sobě vědy, zkušenosti a umění cizích jazyků. Navrátiv se pak do vlasti, oženil se brzy s Lucií, jedinou dcerou a dědičkou tehdejšího nejvyššího purkrabího Adama z Hradce, která jemu znamenité jmění přinesla, načež při svém mladém věku ve veřejných hodnostech neobyčejně vystupoval, napřed královským komorníkem, potom soudcem zemským, maršálkem dvoru královského, purkrabím na Karlově Týně, náměstkem nejvyššího komoří králova, až i konečně nejvyšším kancléřem království českého při dvoře císařském učiněn jsa. Hlavní rysy povahy Slavatovy jsou: neobyčejná

V. hr. z Slavata
†. 1652.

pobožnost a nezvratná věrnost k jeho císaři a pánu. Prvnější vedla ho k náramě důvěrnému obcování s tehdejšími na novo budovateli a rozšiřovateli směru katolického v Čechách jesuitami, v jichž klášteřích okolo let 1640-tých trávil již celé týdně v modlitbách, nábožných cvičeních a sebezapírání, oddán jsa jim úplně, a maje opravdovou vůli, vysoké postavení své u dvora i hluk světský opustiti a někde v klášteře jezovitském ostatek života svého ztráviti.

Směr tento vedl ovšem k rozhodné oposici proti straně nekatolické a proti hajitelům svobody vůbec, i zavedl jej ve spolku s bezohlednou oddaností dvoru císařskému u otevřené nepřátelství s nepokojnými stavy zemskými, kteří povstavše roku 1618 proti králi Ferdinandu II., odporného jim Slavatu i s společníkem jeho, panem Jaroslavem Bořitou z Martinic a písařem jejich Fabriciem z vysoké síně královského hradu v Praze oknem ven vyhodili, při čemž však zůstal Slavata bez úrazu.

Opustiv na to vlast, zůstal za hranicemi, až r. 1620 po nešťastné bitvě na Hoře bílé císařem zpět povolán, obyčejnými znaky milosti císařské obdarován a hrabětem učiněn byl, načež aš do smrti své, kteráž 19. ledna 1652 v Hradci ve vysokém stáří jej uchvátila, u dvora ve službě setrval, prázdné chvíle své nábožnými cvičeními s jezuity vyplňuje. Byl prý napotom dobrým zastancem vlasti své u císaře a zprostředkovatelem známého obnoveného zřízení Ferdinandova, jež při dvoře za důkaz navrácené Čechám milosti císařské jmíno jest. Slavata pěstoval též s zalíbením jazyk český, v němž výmluvnost jeho velebí jezuita a dějepisec Balbin.

Sepsal pak v jazyku tom „apologii," pak historii věku svého v Čecháah; paměti o královrtví českém; krátké poznamenání toho, co se v království českém stalo od l. 1612. zvláště při tě rebelii, když páni na hradě pražském z oken vyhozeni byli; příspěv k historii české 17. století; příběh vyhození dvou hrabat z okna r. 1618.

Skupenina II.

Beneš Krabice z Weitmile pocházel z rytířského, napotom z panského rodu, byl v mládí společník Karla IV., stal se kanovníkem a r. 1355 ředitelem stavby chrámu sv. Víta, kterouž službu po 20 let zastával.

Za něho dalo se přenešení těl knížat a králů českých, pak biskupů pražských do kostela nového. R. 1355 stal se arciděkanem kraje žateckého. Ben. K. proslul též co letopisec český. K vybídnutí totiž Karla IV. uvázal se u vypravování dějin českých, počav dílo své r. 1288, po který byli je přivedli pokračovatelé Kosmovi, a skončil r. 1374. Kronika jeho latinsky psaná rozvržena jest na čtyry knihy. První sahá od r. 1283 až 1307; druhá od 1310—34; třetí od 1336—1345; čtvrtá pak hojnější předešlých obsahuje život Karla IV. a panování jeho. Krabice podal první knihy podle starších kronik, k nimž ze svých vědomostí přidával, teprv od r. 1346 má kronika jeho cenu historickou a může se vlastní jeho prací nazvati. Tu líčí věrně co sám viděl a zažil, kárá nešvary času svého i na osobách

vysoce postavených. Dobrovský poprvé vydal tiskem kroniku toutu v Scriptores rerum bohemicarum (letopiscové dějin českých.)

Beneš z Weitmüle takto popisuje učení na universitě pražské: „Byloť takové učení ve městě pražském, kterému nebylo nikdy podobného ve všech krajinách německých a přicházeli k němu z cizích zemi, totiž z Angličan, z Francouz, z Lombardie, z Uher, z Polska a ze všech okolních zemí studenti, synové pánů a knížat a prelati kostelů z rozličných krajin na světě. A učiněno bylo město pražské z učení takového pověstné a slavné v cizích zemích velmi.“ Důležitá jest jeho kronika. Palacký o něm dí: Sepsal kroniku „secundum intentionem Domini Imperatoris“ a je třetím pokračovatelem kroniky Kosmasovy. Balbin o něm píše: „Nic nad jeho historii slavnějšího, nic pravdivějšího.“ Po smrti Karla IV. vzdal se všech hodností a odebral se r. 1385 do kláštera ct. oo. sv. Františka v Boleslavi, kde 1375 zemřel.

M. Jan Hus nar. 1369 v Husinci městečku kraje prachenského, študoval v Praze, stal r. 1393 bakalářem a l. 1396 mistrem svobodných umění, potom l. 1394 též bakalářem theologie, l. 1398 počal co professor na universitě vyučovati. 15. října 1409 povýšen na rektorství university pražské. Pro veřejné nešetrné s kazatelny tupení porušenosti mravův tehdejšího kněžstva uvalil na se jeho nenávist, a pro hájení kněh Viklefových za bludné nalezených, přišel v rozepři s arcibiskupem pražským, začež tento zapovědě nejprvé veřejná kázání 16. června 1410 jej do klatby dal. Téhož léta 25. srpna rozkázáno Husovi, aby se postavil před

soud papežský. Spoléhaje na ochranu Václava IVtého neuposlechl a vyslal za sebe M. Jana z Jesenic. Léta 1412, 7. června disputoval veřejně v Karolíně proti odpustkům prodávaným, načež naň kletba a na Prahu interdikt papežský vynešen.

K žádosti krále opustil Hus Prahu.

Ku konci 1414 odebral se s listem průvodním od císaře do Kostnice na sněm.

Mezi mistry a theology pražskými po Husově vynikali Jakub ze Stříbra (de Misa), jenž pro rozdíl od jiného jmenovce, za příčinou své malé postavy obyčejně jen Mistr Jakaubek (Jacobellus) jmenován byl. Mnění, proneseného ponejprv od Mikuláše, faráře u matky boží na Lauži v Praze († 1380), potom ale také od Matěje z Janova, že svátost oltářní má i laikům t. j. nezasvěcencům rozdávána býti pod obojí způsobou, chleba totiž a vína, chopil se M. Jakoubek na konci l. 1414 s velikou horlivostí a učiniv je předmětem hlučné hádky na universitě přichýlil k němu většinu, následníkův Husových i počal s nimi hned ve skutku osudné ono pro český národ rozdávání pod obojí (t. j. způsobou, communio sub utraque scil. specie) nejprvé v chrámu u sv. Martina ve zdi, potom u sv. Michala na Starém městě a u sv. Vojtěcha na Novém. Generální vikař arcibiskupství pražského nemeškal ani okamžení, postaviti se v odpor novotě této: ale všecko úsilí bylo nadarmo a klatby nebylo povšimnuto. Tak stal se nový krok na cestě roztržení církevního a nový zárodek sporův i ruznic vštípen do myslí lidských. Novota pak tato stala se tím důležitější, že převedla myšlenky a snahy opravní s pole toho, na kterémž obmezovaly se posavád, na pole jiné, ještě nedotknuté.

Beneš Krabice
† 1375

Hus.
† 1415.

Posavád bylo všecko usilování Husovo i přátel jeho k opravě vlády a kázně církevní, nikoli ku proměně věroučné, teď ale v hádce o večeři páně pod obojí postavena ponejprv otázka dogmatická do předu a počato měniti křesťanské učení samo v sobě; proměna pak ta, zračic se brzy hmotně, znamením totiž *kalicha*, učinila rozdvojení stran tím urputnějším. Všickni „kteří s Husem učinili krok jeden, učinili také s Jakoubkem krok druhý a tak stalo se za příčinou kalicha hned s prvopočátku rozdvojení mezi Husitami; a čím nesvornější byli učenci mezi sebou, tím netrpělivější očekávali hlasu mistrova k poučení svému. Zpráva tato o počínání Jakoubkovu nelibě dotkla se Husa. Brzy ale rozmisliv se umínil i podporovati přítele a stoupence mocí vážnosti své a sepsal v tom ohledu pojednání, jenž bylo do Prahy donešeno a co nejlepší důvod i chvála počínání Jakoubkova roznášeno. — Hus byl v Kostnici uvězněn a 6. července co kacíř upálen.

Tento krok roztržení církevního smutně dokončen byl u Lipan, kde bohužel nejen bratr proti bratrovi bojoval, než bratr bratra vraždil. Nás Čechy celá Evropa přemoci nemohla, ale zničili jsme sama sebe svou nesvorností. Hus co reformátor a hluboký myslitel náleží historii lidstva a jest největším mužem středověku. Nelze nám zde vypisovati význam jeho pro literaturu i politickou historii, poukazujeme na znamenité dílo Palackého v době Husitské.

I co spisovatel byl velmi činný, spisy jeho vynikají duchaplností, hloubavostí a vystříbenou mluvou.

I co člověk osvědčil vlastností velikých a nevšedních, veda život přísně mravný a bezúhonný. Hus je

veliký mučenník idey. Zároveň poukazujeme zde na Výbor z literatury České díl 2. seš. 1. str. 179.

Velký stoupenec Husův,

M. Jeroným Pražský, narozen v Praze z rodu šlechtického, byl již od mladosti věrným přítelem Husovým.

Studoval v Oxfordě a seznámil se tam se spisy Viklefovými. Mnoho cestoval. 1407 přijat do fakulty v Praze. Pro hájení zásad Viklefových mnoho snášel a vícekráte před soud postaven. R. 1415 se vydal za Husem do Kostnice. Byl jat, odsouzen a 30. května 1416 též co kacíř upálen.

Němci ohromným pomníkem zvěčnili místo, kde vypustili ducha dva přední mučedlníci za velikou ideu, dva velici učenci čeští.

Ondřej z Brodu, doktor a professor theologie na universitě pražské, jeden z oněch horlivých a učených protivníkův Husových, jižto se proti novotám v náboženství v Čechách odhodlaně zasadili pérem i slovem. Proti rozšiřování spisů Viklefových osvědčil se velikým horlitelem, účastnil se zápovědi článků onoho reformatora od university vynešené i nejvíce k tomu přispěl, že knihy Viklefovy k prohlednutí od arcibiskupa požadovány a v Praze veřejně spáleny byly. V otázce národní na universitě, která svrchu dotčeným královským dekrétem Kutnohorským došla rozluštění, připojil se na čas sice ke straně Husově, než brzy zase způsobil s kollegami svými opětné zatracení učení Viklefova. Když pak m. Jakoubkem přijímání pod obojí způsobou chleba totiž a vína schvalováno, od sboru

Jeroným Pražsky
† 1416

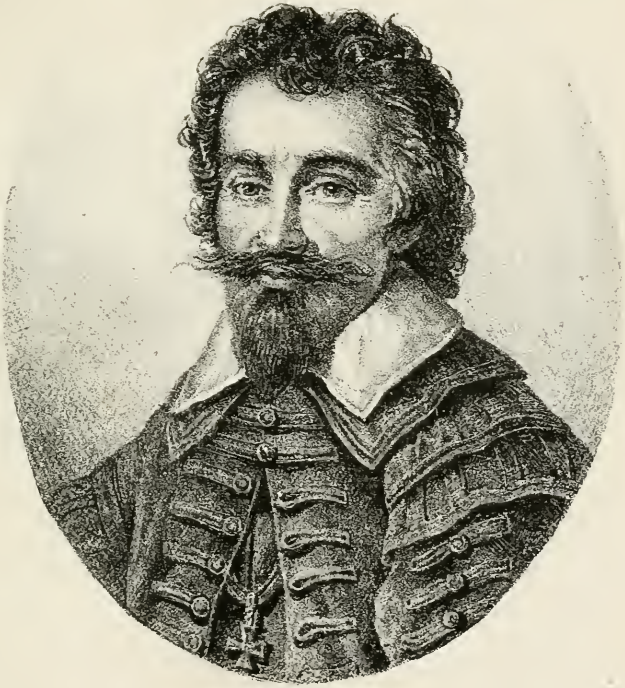

Ondřej z Brodu
† 1427.

Jan Skala Dubravský
† 1553.

Kostnického však zapovězeno jest, začal Ondřej o tom učenou hádku s Jakoubkem. Musil konečně po vypovězení katolických čtyr professorův z Čech, též v brzce opustiti vlast svou, zemřel v cizině r. 1427.

Ondřej z Brodu byl jeden z pilnějších spisovatelů latinských své doby. Z polemických spisů jeho vyniká traktat proti Jakoubkovi psaný v Kostnici; mimo to známy jsou jeho epištoly a několik jiných spisů náboženských. Na sněmu Kostnickém svědčil proti Husovi.

Jan Skála Dubravský na Hradišti, čtyrycátý biskup Olomúcký, narozen v Plzni, šel do Italie, aby se tam vzdělal zvláště ve filosofii a právech, kdež i na doktora práv povýšen. Po svém do Čech návratu přijat jest v dům biskupa Olomouckého Stanislava Thurza, jemuž mnohé důležité služby prokazoval. Konal též více poselství diplomatických mezi dvory Polským a Neapolským, pak mezi stavy českými a zase Sigmundem králem Polským, mezi těmito k tomu účelu, aby krále žádal o pomoc válečnou proti Turkům, kteří Uhersko plenili a Moravě a Čechám nebespečnými byli. A když Turci 1529 Vídeň obléhali, vyslán byl Dubravský s vojskem, jenž biskup a stavové moravští sebrali, Vídni ku pomoci a přispěl k zapuzení Turků. Král Ferdinand I. uznávaje mnohé jeho zásluhy, ustanovil jej 1541 po smrti Bernarda Zoubka za biskupa Olomouckého, a 1546 nemoha spory mezi českými stavy ukliditi, ponechal jich urovnání Dubravíusovi, jemuž i zdařilo se. Jemu k vůli vypověděl král Pikarty ze země, a poslal jej 1547 k Čechům, aby je přiměl k odstoupení od spolku proti němu; když potom po bitvě Mühlberské Ferdinand v Čechách ze stavův sleských a moravských soud zařídil,

aby nad odbojnými Čechy rozhodoval, vymohl D. za předsedu ustanovený na králi tolik, že jen nejvinnější smrtí byli ztrestáni. Ač se D. jak vidět světských věcí drahně účastnil, přece nezanedbával povinností biskupského svého úřadu a prázdný čas věnoval k spisování kněh, z nichž souditi se může o veliké mnohoobsáhlé jeho učenosti. Neúhonnost jeho povahy vynutila i nepřátelům úctu, tak že mezi nejšlechetnější biskupy olomoucké počítán býti musí. Následkem neunavené pracovitosti zemřel 9. září 1553. Sepsal více spisů latinských, z nichž vyniká „Historie česká“ jenž sáhá od začátku národu až po Ferdinanda I.

Matouž z Chotěřiny, narozen 1516 v Kouřími. Na vyšší studia odešel do Wittenberka, kdež učený Melanchthon byl jeho učitelem v řeči latinské a řecké. Chválil pak Melanchthon vlohy, učenost a mravnost jeho vysoce. Navrátiv se domů, našel ochrance v osobě slavného Jana z Hodějova, místosudího království českého a stal se na to mistrem filosofie a profesorem řecké i latinské literatury. Učil též skladbě, básnictví a výmluvnosti a právem jmenuje ho Lupáč učitelem i otcem básníků tehdejších. Od Ferdinanda I. do stavu šlechtického povýšen, přijal český titul „z Chotěřiny“ dle rodiště Maecena svého p. Hadějovského. „Já jsem snadno, dí on, mohl z německých jmen Dorf, Berg, Stein sobě dáti, ale já jsem Čech, a na tom dosti mám.“

Následkem sporu, jenž měl s akademii, složen byl s úřadu svého, jenž po 20. let s velkou chválou byl zastával. Klidně snášeje změnu tu obíral se vzdělávaním zahrady své na Novém městě v Praze, kterou mu byl Jan z Hodějova daroval. Byl volán do Moravy, by

Matouš C.z Choteřiny
† 1566.

Ctibor z Cimburka
hejtman Moravský † 1494.

řídil školu od Pernšteina založenou, kterýž návrh však nepřijal a umřel mrtvicí byv raněn 4. června 1566. Od učených mužů věku svého netoliko doma ale i za hranicemi byl M. vysoce vážen a chvalozpěvy veleben.

Řek Jakub Paloeologus postavil mu pomník mramorový v Karolíně, kterýž posud stojí. Psal mnoho básní a jiných spisů latinských, jakož i dvoudílnou mluvnici jazyka českého.

Ctibor Tovačovský z Cimburka, veliký spisovatel veledůležité knihy Tovačovské, zemský hejtman markrábství moravského, náleží k nejznámějším státníkům a právníkům své doby a spisy jeho k nejskvělejším památkám právnického písemnictví našeho. Již otec Ctiborův co státník velkého jmena požíval.

Jiří z Poděbrad jmenoval Ctibora 1464 dvorským sudím, 1469 zemským hejtmanem moravským, v kterémž důstojenství až do své smrti 26. června 1494 setrval.

Dějiny jeho života, naplňuji nás úctou k němu, jenž byl rovně tak udatný a srdatný ve zjevném boji mečem, jako učený, pilný a zkušený ve věcech státních, při všem tom byl pak nad míru skromný. 1463 věnoval králi Jiřímu svůj spis: „Hádání pravdy a lži o kněžské zboží“ atd.

Od zasedání práva a sněmu zemského 7. ledna 1464 se zúčastnil ve všech veřejných událostech a v každé vážnější záležitosti zemské. K jeho přičinění byla vymítěna latina z desk zemských a zavedena čeština, což svědčí o jeho vroucném citu práva a národnosti i o lásce ku jazyku mateřskému.

Současní králové Jiří, Vladislav a Matyáš, jak listy jejich dokazují, vysoce Ctibora cenili. Byl rozhod-

čím ve věcech politických a požíval neobmezené důvěry občanů.

Velikého jmena získal znamenitou knihu tovačovskou či vypsání obyčejů, řádů, zviklostí starodávných a práv markrábství moravského, anaž až dosud jest pevný základ státního i veřejného práva Moravy, vyznamenávajíc se i důkladností i přesností slohu právnického, jest současně hojný pramen právnického nazvosloví. Vyšla v Brně 1858 vydáním Demutha. V Lobodicích nachází se po něm nadací listina na pergameně již ale velmi zpuchřelá. Morava měla by tomuto velikému národovci pomník postavit jakož i Žerotinovi. On jest vzor pro šlechtíce českomoravské.

Jan Augusta, nar. v Praze r. 1500. Vychován ve víře strany pod obojí, študoval v Praze na universitě, potom ve Wittenberku, kdež seznámil se s učením Luthera a Malanchthona, s nimiž napotom stálé přátelství choval. Navrátiv se do vlasti, přestoupil k jednotě bratrské a dostal se brzo do užší rady a tudy do hlavní správy jednoty. Po smrti bratra Roha stal se prvním starším jednoty, maje sídlo své v Litomyšli. Vliv jeho netoliko na kněze ale i na lajky byl převeliký; uměltě všecky v tak tuhý svazek spojiti, že jednota ani před ním ani po něm nikda více síly neměla. Když král Ferdinand I. stavů českých, jenž se 1547 ve válce Šmalkaldské proti němu prohlásili a mezi nimiž páni z jednoty vynikali, pokořil a hlavních vůdců potrestati sobě umínil, a když na Augustu mnozí nepřátelé jeho co na úhlavního buřiče a vůdce panstva bratrského ukazovali, musel tento, ač se na něm takové viny nenálezá, nicméně boje se ukrutného spůsobu vyšetřování

Jan Augusta
† 1572.

onoho času před zajetím ukrývati se, avšak 1548 lstí jat a odvezen jest na zámek do Prahy, kdež s mnohými jinými bratrskými vězni stejného osudu okusil. Ackoliv dvakrát na skřipec položen, setrval vždy při tom, že v povstání účastenství neměl; na rozkaz králův potom odvezen na Křivoklát a tam v tuhém žaláři držán po 16 let, nepřestávaje pod rukou říditi záležitostí bratrských, až sobě bratří konečně nové starší vyvolili. Ctižádostivý a vládychtivý Augusta tím urážen, počal o tom přemýšleti, jakby přiznáním se k utrakvistům (pod obojí) vězení sprostiti se mohl. K neustálým prosbam hejtmana Ladislava ze Šternberka jenž slitoval se nad smutným osudem toho muže, byl Augusta 1561 odvezen do Prahy k jezuitům, aby se tam v náboženství katolickém vycvičil a pak přiznav se k němu, na svobodu puštěn byl. Když se však po mnohonedělním trvání v Praze jezuitům poučiti nedal, odvezen opět na Křivoklat, hledal vyznáním, jakoby se k církvi pod obojí přičítal, milosti dosáhnouti, což se mu ale nepodařilo. Ovšem těžce nesli bratří, kteří o všech těch krocích se dověděli, takové pokulhávání Augustovo.

Konečně 1564 ustavičným prosbám pana Šternberka a jiných přátel se poštěstilo, že beze všech výminek na svobodu propuštěn byl, načež se s jednotou zase smířil a místo staršího mu zase postoupeno bylo.

Čte se oněm, že byl znamenitým kazatelem, jehož výmluvnost měla do sebe cosi uchvácujícího. Spisů jeho českých zachovalo se nám 20 rozličného obsahu: Kázání, básně, výklady a překlady. Cena jejich není veliká, ač pro jadrný a čistý způsob psaní příjemně se čtou. Umř. 13. ledna 1572 v Mladé Boleslavi. Náleží zajisté s bratrem

Lukášem, Blahoslavem a Komenským k nejznamenitějším hlavám a správcům jednoty česko-moravských bratří.

Amos Komenský, veliký biskup bratří českých, znamenitý pedagog a jeden z nejhlubších myslytelů světa. Narodil se v Nivňicích, blíže uherského Brodu dne 28. března 1592, študoval v Herborně, pak v Meidelberku, načež se zpět na Moravu vrátil, když mu svěřená skola přerovská od Karla staršího z Žerotína. I zarazil tu A. Komenský první jakýsi spůsob školy realné. Brzo na to ale povolán byl do Fulneka, kdež žil co kazatel a dozorce škol nově tam zřízených. Než nepožíval dlouho nezkaleného štěstí. Osudná bitva bělohorská činí i uměho začátek všech strastí a soužení. Našelť z počátku ochranu u Karla z Žerotína, avšak brzy přinucen byl vlast opustiti. Konečně našel delšího odpočinutí v Lešně, kdež dozorství na tamějším gymnasium na se přijal, sám také vyučuje. Zde sepsal jazykem českým troje knihy, a sice velkou didaktiku, školu mateřskou a školu prostonárodní. V knihách těchto dokázal nedostatky škol tehdejších, hledě k mravnosti, pobožnosti a životu praktickému. Píše Palacký o knihách těchto: „Pravidla jeho všecka sama sebou tak přírodná, jasná i prosta jsou, že nic nového do sebe míti se nezdají, to ale vždy znamení nálezku pravého a platná pravda každá z přírody jaká sama sebou plyne; jen o to činiti jest, abychom pramen takový v čistotě jeho poznati a k dobrému vezdejšího života obrátiti uměli.“

Jak o zlepšení soustavy školní, tak také o dobré knihy se staral. Sepsal sám jednu pode jménem „brána jazyků,“ později pak jinou pod titulem „Pansophiae prodromus.“ Knihy tyto získali mu světové pověsti a

J. Amos Komenský
† 1672

rozšířily se nad vše pomyšlení úžasně čerstvě. I hned na to (1638) povolán zvláštním dekeretem vlády švédské do Švéd. Měl řád školní dle methody své opraviti, a však spečoval se nabídnutí toto přijmouti. Ještě skvělejších nabídnutí dostalo se mu od vlády anglické, která ho vším bohatě podporovati počala. Avšak vypuknutí hrozné bouře Irčanů, proti Angličanům (1641) přimělo Komenského za novým vyzváním do Švéd se odebrati. Zde naň doléháno, aby se takřka zcela školám oddal. Po delším vyjednávání usadil se v Elbingu a věnoval se scela didaktice a Pansofii. Po šest let pilně tu pracoval na několika spisech, jenž nejdůležitějším je: Methodus linguarum novissima. V dílách těchto počíná Komenský již horliti proti onomu slepému obdivováuí latiny, vyzývaje zároveň učence národu všech, by veškerým svým uměním v vzdělání řeci své národní a skrze ní o vzdělání lidu obecného v zemích svých přičinili se Jest mu to slepým předsudkem, že by novější řeči nebyly způsobné ku každému odvětí vědy: „jen ať pilnost se přičiní k vyhledání skrytých ještě žil a pramenů jejich, a ať se každá podle přirozených pravidel obdoby své čistí a šlechtí, tuť jistě každá ke všemu postačí.“

Mezi tím ale již jím seté símě počalo účinky své jeviti. Stávající školy přetvořovány byly dle zásad jeho, jiné nové vedle jich pak zařizovány. Tak v Polsku, tak v Uhrách. Ano kníže Sigmund založil v Potoku šaryšském školu, jak si ji Komenský sám přal a obohatil ji kabinety přírodnickým a technickým, jakož i bibliotekou a knihtiskárnou. Komenský sám rozdělil studie v sedmero tříd, každou po jednom roku.

Bohužel založeny byly jen tři třídy, s ostatních sešlo následkem smrti knížete Sigmunda a pak jedno-

straného vzdělání a smýšlení tamějšího učitelského sboru. Celé to dílo zůstalo tedy jen na oněch třech již otevřených třídách.

Jelikož se roku 1648 zpět do Lešna z Elbinga byl vrátil a biskupem tamější církve se byl stal, vyžádovalo toto postavení opětnou přítomnost jeho v Lešně. Zde potkalo ho největší neštěstí. Vypuklať válka mezi Švédy a Poláky, Lešna od Švédu dobyto, pak ale zase na Poláky ztraceno, kteří ho zkazili. Tu ztratil Komenský celé své jmění a větší díl svých rukopisů, namáhavé to čtyrycetileté práce. Nejvíce želel toho, co byl sepsal k provedení své myšlenky o Pansofii, a pak svých zásob k slovníku českolatinskému, do něhož česká slova přes 20 let pořád s velikou pilností, jakož i mluvení způsoby z kněh starých všelikým čtením tak i rozmlouváním odevšad shledával, poznamenával, a v řad uvodil, abychom sklad jazyka svého pospolu, pilněji snad než který národ míti mohly.

Z Lešna odebral se Komenský skrz Slezko a Hamburk do Amstrdámu (1656). I zde věnoval síly své zvelebení škol, neopomíjeje při tom pečovati též o dobro zbytku rozptýlené jednoty bratrské. Zde také zemřel r. 1671 dne 15. listopádu v 80. roce věku svého. Pochován jest v městě Baardenu v Holandsku. Sepsal asi 90 výtečných spisů. K. byl první, jenž učil rozumné vychovatelství na základě názorním a proto stalo se jméno jeho nejen světodějné, než on je první v tom oboru velikán. Jemu teprv následuje Pestalozzi Němec. Komenského „Svět v obrazích“ je ještě dnes všem čtenářům po názvu znám.

Jesti to slabý nákres života jednoho z největších naších mužů, horlivého, podnikavého a neunaveného vlastence a lidumila.

Jiří B. Pontan
† 1616

Šimon Lomnický
† 1624.

Byl muž ušlechtilých a jemných mravů, jasně zářící hvězda na obzoru výtečníků slovanských. V Brandýse nad Orlici kde znamenitý Labyrint Světa psal, je postaven velikého Komenského důstojný pomník 1865.

Jiří Barthold Pontanus z Breitenberka, nar. v Mostě z rodičů měšťanských, studoval ve svém rodišti a na vysokých školách pražských s prospěchem převýtečným, vynikal v řečnictví jak latinském tak řeckém. Na kněžství posvěcen a v brzce na se obrátiv všeobecnou pozornost výmluvností svou duchovní odměněn jest pro své zásluhy čestnými úřady spojenými se značnými důchody.

Roku 1588 korunován Rudolfem II. za básníka, povýšen do stavu šlechtického, vyznamenán titulem „Comitis Palatini“, byv již před tím zvolen za kanovníka kapitoly vyšehradské a r. 1582 za kanovníka kapitoly u sv. Víta, načež r. 1586 stal se děkanem a 7 let později kapitolním proboštem. Jsa pro svou učenost, lidumilnost, počestnost, zbožnost oblíben zastával u čtyř arcibiskupů pražských: Martina, Zbiňka, Berky, Karla z Lamberka a Jana Lohelia co nejsvědomitější úřad generálního vikaře arcibiskupského. Též u protestantů požíval veliké vážnosti. † 20. ún. 1616. Sepsal rozličná kázání jazykem latinským, mnohé básně na vlast a na počest Rudolfa II., na patrony české a na své rodiště. Hrdinskou báseň, jížto opěvá život blahosl. Hroznaty, zakladatele kláštera tepelského, pak dějepis o posloupnosti králův českých v sedmi knihách.

Šimon Lomnický z Budče, nar. v r. 1552. Studoval v jindřichohradecké škole založené a nadané

od Viléma z Rožmberka; byl pak správcem školním v Kardošově Řečiči. Do Prahy přišed korunován od Rudolfa II. za básníka, povýšen do stavu a dvorským básníkem učiněn byl s příjmy hojnými. Že by po bitvě bělohorské pro písně bouřlivé sto ranami bit a polomrtev odnešen byl a potom žebral, nazývaje se Ptochos, je nepodstatné a vymyšlené. Zemřel 1624. Jisto jest, že poslední dny života svého v bídě trávil.

Z četných spisů tohoto slavného básníka českého vysvítá nejen důkladná známost starých klasických jazykův, ale skoro na každé straně jeví se přenáramná sečtenost v starých klasických a světských i církevních autorech, z nichž výpisků a výtahů ve spisech Lomnického jenjen se hemží. Vidět, že se byl již za mládí svého obsah jich s oblibou vhroužil a na vzácných vzorech takových ducha svého vzdělav, je ve spisech svých následovati se snažil. Byltě jeden z oněch mužů doby zlaté českého písemnictví, kteří měli největší zásluhy o vzdělání jazyka mateřského.

Zachariáš Theobald, jeden z těch nejvýtečnějších učencův českých, polyhistor, nar. 1584 v Slavkově v severních Čechách z rodičů ev. Odbyv gymnasium a filosofii v domově svém odebral se na akademii vitemberskou, kde obíral se po 6 let studiemi přírodnými, theologickými a historickými, jmenovitě zanášel se českou historii a předkem historií války husitské tak bedlivě, že již co studující důkladně probral a proskoumal všechny o válce té a životu Jana Husi tehdáž vyšlé spisy. Skončiv studie akademické povýšen jest na hodnost mistra sv. umění. Jsa vychovatelem jinochů něm. šlechtických byl s němi do Čech poslán, by se

Zachariáš Theobald
† 1627.

tu vycvičili v jazyku českém. Provázeje je po Čechách navštívil všechna místa v dějinách českých prosloulá, Cheb, Litoměřice, Plzeň, Domažlice, Prahu, Hradec, Čáslav, kdež také ohledal pozůstávající tam náhrobek J. Žišky a j. v., prohlížeje všudy archivy a bibliotéky veřejné a soukromné. Na základě těchto přípravných studií a skušeností spracoval Th., jsa sotva 25 l. stár své výtečné a pro Čechy důležité dílo o válce husitské a životu M. J. Husi, kteréž vydal 1609 ve Vitemberce. Na to obíral se prácemi historickými, místopisnými, přírodnými a theologickými, jež pak vydával v jazyku českém a něm. ve Vitemberce, Augšpurce a j. Když vzešly bouře politické v r. 1618, přidal se Th. k straně odpořilých stavů ev. a zastával místo polního kaplana u vojska stavovského, kteréž vedeno hr. Mansfeldem právě oblehalo město Plzeň, a povzbuzoval vojsko to ohnivými řečmi svými k vytrvalosti a statečnosti vydav po dobytí města Plzně jedno z kázání tam držených u veřejnost s názvem: „Concio bellica“ — „kázání polní“. —

Jsa churav opustil tábor a odebral se do Norimberka, kde důkladnou učeností zjednal sobě přízeň bohatších rodin, kteréž bedlivě o jeho uzdravení pečovaly a tolikéž dosáhly, že stal se farářem v blízkem Krafthalle, vesnici k městu Norimberku tehdaž poddané. Mimo povolání svého oddal se Th. studiím historickým a přírodním, avšak ochuravěv zase na prsa a nemoha zastávati namáhavý úřad kazatelský nucena se viděl přijati profesuru matematiky na akademii altdorfské. Avšak dříve ještě, nežli na stolici tou dosednul zemřel r. 1627 ve vyhnanství v nejlepším právě věku maje teprv 43 roku stáří. Th. byl pilný pracovník na poli

literním a ačkoliv vzdálen od vlasti, výtečný národovec, jenž síly své vlasti obětoval. Vydal mimo důležitého spisu „Hussitenkrieg„ Vittemberg, 1609“ ještě více lat. vlasteneckých děl, jako: Posloupnost rodovou a řadovou knížat a králův českých; časový pořad církve české; místopis království českého; tajemství přírody; vysvětlení mudrctví Aristotela atd.

Kristof Crinesius, narozen 1584 v Slavkově v Čechách, syn luteranského faráře, študoval v Jeně a Wittenberku filosofii a theologii a zvláště řeči orientalské s takovým prospěchem, že se stal ve Wittenberku professorem orientální literatury.

Brzo stal se pověstným jak spisy svými tak i výbornou methodou u vyučování: stal se farářem v Rakousích. Když však 1624 král Ferdinand II. protestanské kazatele a učitele z Čech, Moravy a Rakous vypověděl, odebral se Crinesius do Řezna a Normberka, načež byl ustanoven za professora theologie na Altdorfské universitě a potom za faráře v témž místě. Zde zemřel mrtvici raněn 28. srpna 1629.

Markus Marci (Marek Markův) výtečný lékař a učenec český nar. se v Landškroně v Čechách 13 čna. 1595. Gymnasium študoval v Jindřichově Hradci a chtěje stoupiti do řádu jezuitského odebral se do Holomouce, kde slyšel filosofii a bohosloví. Jelikož jemu zdraví tudy nesvědčilo, odebral se do Prahy a navštěvoval tam fakultu lékařskou. Mimo to zanášel se s velikou pilností přírodnými vědami, matematikou a učením to řečem východním, zvláště hebrejské, syrské a arabské. Povýšen za doktora lékařství stal se profe-

J. Marek Marci
† 1665.

Krištof Crinesius
† 1629.

sorem na fakultě lékařské, kde přednášel s velikým úspěchem. Doba, ve kteréž M. na universitě působil, patří k nejrozhodnějším tohoto vysokého učení. Při nastoupení jeho patřila celá universita jezuitům a ode dne 21. července roku 1638 musili tito cís. rozkazem veškeré statky koleje Karlovy opět navrátiti (mimo kapli Betlemskou a kostel Těla božího druhdy na nynějším náměstí Karlově), načež rozdělena byla universita na bohosloveckou a světskou (t. j. filosofickou, právnickou, lékařskou).

Noví professoři byli jmenováni, ze starých od jezuitů ustanovených zůstal ještě M. s některými pro zvláštní zásluhy. R. 1640 vyslán byl M. od university do Říma, zajisté z ohledu těch změn.

Při dobývání Starého Města pražského získal si M. co lékař velikých zasluh. M. byl též výborný lékař praktický, zvláštní znatel účinků rostlin a tak zvaných domácích pro tředků, jimiž velmi šťastně léčival své nemocné, a jmenovitě r. 1655 našeho výtečného dějepisce Balbína, jenž ozdraviv nadšenou básní oslavil lidskost Markovu. M. byl též jmenován fisikem království českého, ano Ferd. III. sám zvolil ho za svého životního lékaře 1658. M. byl i za hranicemi ctěn a vážen, byl přítel Caramuele Lobkovice a dopisoval si velmi zhusta mimo Kircherem s učeným Stranským, který nechtěje přiznati se k církvi katolické a vystěhovav se z vlasti, na gymnasium v Thorenu už r. 1627 usazen byl. M. jest znám co lékař, mathematik, fysik a filosof; co mudrc vynikal svými spisy nad jiné učence svého věku, ačkoliv důležitost jeho spisů za časů našich uznání dochází (srv. Zeitschrift für Philosophie und ph. Kritik od dr. Fichte.) Sepsal více filosofických

spisů jakož o lékařství a o vědách přírodních. Zemřel 10. dubna 1665.

Jakub Dobřenský hvězdář, přírodopisec a lékař znamenitý, narozen v Praze v první polovici 17. století, odbyl tu nižší a vyšší študie gymnasialné a filosofické a dosáhnuv hodností mistra svobodných umění, oddal se lékařství pod pověstnými toho času professory: Markem Marci, Mikulašem, Franchivalem, Forbergrem a Zeidlerem. Za příčinou vyššího ještě vzdělání se odešel do Italie, kdežto ve Ferraře a Modeně študiemi filosofickými a fysikálnými se obíral. Obrátiv filosofickým spisem ve Ferraře vydaným na sebe pozornost celé téměř učené Evropy, povzbuzen byl učitelem svým Markem Marci, aby se do vlasti své navrátil a jí síly své obětoval, načež v r. 1663 povýšen tu na hodnost doktora v lékařství.

Po smrti tohoto učitele a příznivce svého, jehož byl nejdůvěrnějším přítelem a chválořečníkem i vydavatelem jeho spisů pozůstalých, stal se professorem lékařství na universitě pražské, v kterém úřadu potom až do své smrti setrval, jsa několikrát děkanem fakulty lékařské a dvakráte rektorem veleslavným university této, požívaje při tom co učitel a lékař praktický obecné vážnosti a veliké důvěry. Když r. 1678—80 morní nákaza z krajin východních k zemi české se přiblížovala, vydal D. spis i v řeči české: „Veřejná a přirozená obrana před nemocemi", jenž tehdáž s obecným účastenstvým v Čechách i vně čítán byl. Když ale na to mor v Čechách, a zvláště v Praze vypukl a strašlive tu řádil, dobyl sobě Dobřenský svou horlivostí a neohrožeností obzvláštních zásluh o trpící člověčenstvo. Zemřel

Jakub Dobřenský
† 1697.

v Praze 3. března r. 1697. — Psal o lékařství, fysice, filosofii i dějepisu.

Skupenina III.

Matouš Trenčanský, byl nejprvé županem trenčínským. Po smrti Ondřeje nemálo se přičinil vší mocí svou, aby na prestol královský zasedl král český Václava II. Václav skutečně zvolen byl za krále. Avšak k radě Václava II. přijat za krále Václav III. a roku 1301 korunován. Již roku 1304 lehkovážností v nelibost stavů upadnuv, hlavně k přispění Matouše Uhry opustil.

Matouš velmi mocně v novou volbu krále zasáhal. Když však za krále Karla Roberta u dvoru cizinstvo se rozmáhati počalo, podnikl výpravu proti straně královské.

Matouš bojoval mnoho vítězných a strašných bitev, rozšířil panství své až po Pešt a vedl dvůr královský. Ano i proti králi Janu Lucemburskému, že k dvoru českému cizí zaváděl mrav, výbojně vystoupil, byl však u Holiče r. 1315 poražen. Konečně se proti němu spikli biskupové. On i jeho přívrženci dáni do klatby. Tolikerými nehodami sevřen, ač ne přemožen zemřel 18. brezna 1321. Matouš trenčanský náleží bez odporu k nejznamenitějším bojovníkům středověku.

Jan Žižka z Trocnova, nejdůležitější a nejpamátnější osobnost podle Husa v XIV. a XV. věku.

Jan Žiška z Trocnova, jejžto pyšně po boku stavíme vítězným hrdinám thermopylským a marathonským a těm nejvýtečnějším vojevůdcům, o kterých dějepis světový zmiňuje jest nejen nejdůležitější a nejpamátnější osobnost podle Husa v XIV a XV. věku, než co válečnictví týče se, i předešlých století, jelikož stkví se v řadě těch vzácných a v celém dějinstvu velmi řídkých vůdcův, kteří honositi se mohli, že podstoupivše bojův velkých i malých temeř bez počtu nikdy přemoženi nebyli, tudíž plným právem nepřemoženými slují. Stojí nejen na rovném stupni s Hanibalem, Sertoriem, Mariem a Scævou než i v mnohých poměrech jsa zbaven očí a předce krajiny svým duševním okem prohlížeje a dle toho výtečné vojsko své sestavuje a spravuje, na vyšším.

Žižka narodil se okolo 1360 na jednom jeho rodičům patřícím dvoru v Trocnově v Budějovském kraji. Jako hoch byl zbaven pravého oka a přišel co páže ke královskému dvoru, kde později dvořaninem stal se a milcem krále Václava. Byv dědicem jen několika dvorův i úroků ve vesnicích Trocnově a Čeřejově nedaleko Budějovic, náležel k nejnižší třídě zemanstva českého, i musel ode mládí hledati štěstí svého po světě zbraní v rukou, bojoval s Uhry proti Turkům, s Angličany proti Franzouzům u Azincourtu 1415, až král Václav IV. k němu zřetel svůj obrátiv, přivinul ho ke dvoru svému a počal si v něm libovati. Vypráví se, že jednou zarazil se, spatřiv milence již od dávna jednookého v neobyčejné zádumčivosti, na otázku, co jej tak dojímá? dostal za odpověď: „A který Čech mohl by chladnou krví dívati se, když cizozemci vůkol haní, stíhají a týrají celý náš národ jako kacíře, a v dalekých zemí pálí se nejšlechetnější mužové naši, jakoby zločin-

Matouš Trenčanský
† 1320.

Jan Žižka
z Trocnova

cové byli!“ „Milý Jene! (vece mu král) což pak tomu říkati máme? co dělati? možná-li napraviti to zase? Umíž-li, tedy naprav; myť toho rádi přejeme.“

Od té doby osoboval Žižka právo i povolání, aby meč pozdvihl ku strašné pomstě a hájil husitství spůsoby všemožnými, a to tím více, jelikož velká část národa českého nad upálením Husa a Jeronýma nevrlá byla. Václav vypověděl milce svého Žižku ze služby. Podobný osud potkal také druha jeho, pana Mikuláše z Pistného též milce krále, známějšího pod jménem „z Husi“ aneb z Husince. Tento jsa od krále co buřič nebezpečný z Prahy vypovězen jal se pobuřovati od té doby lid obecný po krajích. Jeho návodem povoláno jest shromáždění „hromada“ na hoře Tábor k dni sv. Magdaleny, 22. července 1419, i rozhlášena netoliko po Čechách ale i po Moravě, tak že nesmírné množství lidu a to i z Moravy sešlo se, počítáno přes 42000 osob, mužův, žen i dětí. Avšak jakoli neškodné byly oumysly většího počtu účastníků hromady této a jakoli upřímné bylo jejich osvědčování se, že ustavivnoše rádějí života nežli kalicha odříci se, nikomu přece vaditi ani ubližovati nechtějí; nicméně dal se Václav obelhati, že prý vůdcové těch zástupův již zamýšleli, svrhnouce jeho z trůnu, posaditi naň náčelníka svého Mikuláše z Husi. Václav skládal všecku svou náději nyní na svého jediného bratra krále Sigmunda, k němuž i hned vypravil poselství s prosbou o pomoc bez meškání. Jeho bratr a nástupce Sigmund bavě se v Uhřích v Budíně neměl ani zmužilosti ani branou moc vládu v Čechách převzíti. Tímto meškáním získali času bystromyslní vůdcové lidu Mikuláš z Husi a Jan Žižka z Trocnova, kteří již dávno chystali se k boji nevyhnutelnému na smrt, obmýšlejíce prostředky,

jimiš by straně své pojistiti mohli vítězství, jejich váleční moc uspořádati a zjednati svobodu zákonu božímu. Brzo nebylo nic v stavě hnutí českého národa zastaviti. Václav postavil se Husitismu skutkem již před tím na odpor a těmito důraznými opatřeními jen více lid rozdráždil. Někteří spisovatelé souvěcí svědčí, že Mikuláš z Husi byl duch vyšší povahy a nevšedního důvtipu, který řídil takořka svou rukou celé hnutí národa českého, zamýšleje chladně a bystře všecky dalekosáhlé plány a spůsoby, jimižto straně jeho pojištěno býti mělo vítězství. On to byl, jenž před jinými prohlédal ku potřebě, aby nastávající válka ne tak sílou jako ráději uměním vedena byla. Co do provedení oumyslů takových ale nebylo nikdy muže, jenž by k němu výtečněji hodil se, nežli starý jeho přítel Žižka, válečník vynikající spolu i dokonalou znalostí vojenstva vůbec i dary vůdcovskými po vše věky vzácnými, an jmenovitě co do genialního užívání všelikých náhod v boji a prostředků prostých i snadných ku každé potřebě. sotva kdy měl svého rovně. Žižka musil sobě na proti německým vojskám, těžké zbroji a vojně zvyklým vojsko utvořit a co genialní vůdce dovedl toho a utvořil sobě vojsko z měšťanů, řemeslníků a sedláku, s kterými svou geniálností též vždy vítězil nad brannou moci několika říší a národů pospolu.

Mikuláš z Husi a Jan Žižka dostavše na svou otázku, sluší-li mocí branou válčiti pro svobodu slova Božího, od university pražské odpověd, že tak činiti dovoluje se, kdyžby nepřítel krutý vyhladiti chtěl věrné křesťany hrubým násilím, odvážili se do posvatného boje, který nenechal na sebe dlouho čekati. Na den 10. list. 1419 bylo shromáždění v Praze rozepsáno, kterému kra-

lovské vojsko zameziti chtělo a tak udali se první krvaví počátkové války. Uslyševše Mikuláš z Husi a Ž. o tomto nebezpečí poutníků do Prahy, udeřili hned na Malou stranu, kterou po tuhém boji, který pozdě do noci trval, opanovali a královo vojsko všude porazili, a od té doby stalo se jméno tohoto muže, jakožto předního bojovníka mezi bratry, na slovo vzatým. Přišli dnové Táborův dávno očekávaní, kdy pro volnost náboženství polem nepřátelé své bili bez rozpačí, jak Jan Čápek farář klatovský důvody z písem svatých vzatými k tomu byl radil a velel. Žiška nastoupiv místo po Mikuláši, útok vojska Sigmundova na Prahu sto tisíc silného odrazil. Žižka duchem a odhodlaností vyznamenán svítil svým zástupům podivení hodnou sílou duše na cestu a dokázal tu ponejprv zřejmě jeho zvláštní vlohy polního vůdce a organisační talent, který i později ve velikých bitvách naproti největším armadám osvědčil. Ž. krále Sigmunda z Plzenska vyhnal, dobyl Kladrub, Krasikova.— Ž. dobyl Berouna, jeho vojsko pod vůdcem Janem mnichem Želivským zmocnilo se Českého Brodu, on ale odebral se na Tabor za příčinou rozbrojů tam vzniklích. Ž. Chomútov, Louny, Slane, Mělník, Chrudim a Litomyšli ku vzdání se přinutil.

Sněm Časlavský držaný od 4—7 června byl bez výsledku. Ž. rozplašil vojsko křižácké 200.000 bojovných lidí silné u Žatce. Usliševše vojevůdcové, že valné vojsko české a v čele jeho Ž. sám proti ním na pochod dává se, nečekavše nepřátel u velikém zmatku sami na útěk dali se.

Ž. po rozplašení křižákův něm. u Žatce obrátil se brzy do Budějovska proti Rakušanům a poraziv je tahl do Plzenska. Sigmund neměl dosti těchto porážek, přitrhl

od východu z Uher. Středistě války staly se Hory Kutné, které král obsadil, maje pohromadě přes 80.000 mužův. Pipa toho času věhlasný vojevůdce velel vojsku. Ž. ukázal tudy svou genialnost a bystrost ducha. Král maje vojsko mnohém větší nežli nepřátelé otočil lidem svým tak, že tábor český podobal se v moři nepřátelském. Čechové hnuvše se z místa položili se táborem u nynějšího města Kaňku dne 22. pros. 1421.

Ž. držel vojiny své na uzdě, aš na jednou za ticha, dav zříditi všecky vozy ku pochodu, po půl noci vyrazil nahle stranou ke Kolínu s velikým hřmotem a střílením z děl, tak že vojsko královské u překvápení svém ani jemu odpírati ani jeho stíhati neodvážilo se, ale odtáhnouti jej nechalo beze vší škody. Sigmund maje za to, že kacíři dali se na útěk a že jsou přemoženi a spolíhaje se na sílu vojska, mezi kterým i Maďaři byli, dovolil vojsku svému rozbíhati se po houfích do vesnic a městeček okolních na drancování a zbírání spíže. V outerý den tří králův 1422., když Sigmund hověl si v ouplném bezpečí na hoře a vojsko jeho rozptýlené i bezuzdné páchalo rozpustilosti zvláště ve vsi Nebovidech, Čechové z nenadání dorazili na ně u velké síle a pobivše v prvním útoku množství Uhrův, uvalili tak náhlý a velký strach na všecky královské, že i král sám leknuv se, aby neupadl v ruce kacířské, počal utíkati ještě téhož dne z Hory—. Pipa zastavil vojsko své u Habru chtěje s Žižkou potýkati se, ale Čechové dohonivše jej zrhnuli se naň a Uhři zanechavše mnoho korouhev v rukou Čechův dali se opět na útěk. Teprv u Něm. Brodu postavili se Uhři zase na odpor pod večer. Ale Ž. přihnav se u samý večer ke Brodu, dorazil bez meškání na král. vojsko, a po krátkém boji rozprášil

je dočista. Ž. maje za zbytečné krále stíhati na Moravu slavil se svými nové vítězství rozličnými obyčeji.

Porážka král. vojska byla, jak i němečtí dějepisci doznávaji, strašná a království české zůstalo několik let bez odporu od nepřátelův.

Teď počal bohužel, boj stran v narodě, které posud kněz Jan, premonstrát Želivský, sprostředkoval. K tomu započal též boj krvavý mezi Ž. a mezi českou Šlechtou vůbec v dubnu 1423. Žižkovi přálo štěsti i na proti svým bratřím Pražanům a porazil je v bitvě u Malešova, která jedna ztěch nejkrvavějších byla, až potom při obléhání hradu Přibislavi nedaleko hranic moravských roznemohl se nemocí smrtelnou od hliz a poručenství učiniv svým milým věrným bratřím a Čechům —, aby se milého Boha bojíce stále a věrně bránili pravdy boží pro věčnou odplatu, a poručiv se milému Bohu život svůj dokonal ve středu před Havlem 11. října 1424.

On byl pochován napřed v Hradci, později však převezeno tělo jeho do Čáslavi a pohřbeno tam ve fárním chrámě sv. Petra a Pavla. (Viz Palacky dil III str. 531). Roku 1623 bylo jeho tělo od tamtud na cis. poručení odstraněno, jak vypráví Millauer ve své knize: Diplomatisch-historische Aufsätze über Žižka. Prag 1824. Že jeho ráz a historický obraz zpotvořen byl od pozdějších dějepisců doznávaji něm. dějepisci jako: F. Becker, Weltgeschichte sv. VII. str. 232 a j. Ž. byl muž, jenž zápalem svým pro pravdu a volnost náboženství, uměloství svou organisační, věhlasem svým vojenským, stal se chloubou národa svého, Ž. byl muž, jenž odraziv útoky celé Evropy a obrániv slávu a samostatnost vlasti stal se spasitelem samé bytnosti národa svého a octnuv se na vrcholi moci v celém národě, odmítl sáhnouti po

koruně a samovládě královské, nybrž v důslednosti nezměněné povždy věren zůstal zásadě táborské „bratrství a rovnosti.“ Působení Žiškovo u vojevůdství Husitů jest druhý oddíl velikého dějstva v prvním oddílu smrtí Husovou dokonalého a tvoří část dějin našich. Boje husitské jsou nejvelkolépejší episoda dějin středověkých a v čele jich stojí velký rek Žižka, a celý svět se chvěje před ním a před jeho bojovníky.

Žižka dodal husitismu významu světodějného, neobyčejnou válečnickou svou genialností. Zprávy novějších dějepisců líčí Žižku velmi nespravedlivě a stranně.

Ž. byl fanatik pro pobožnost. Hájil a miloval rýzost povahy, upřímnost a proto bojoval proti falši a licoměřství. Necelost a polovičost mu byly stejně protivny. Chtěl v Čechách nemíti než samé lidi upřímné. odhodlané a pevné, třebas jich málo bylo. Držel na dané slovo. Nenáviděl feudalnost a různost stavův. Proto nenáviděl Němce, že se drželi zřízení kastovního, proto však zamiloval Slovany, proto sáhal ke zbrani, jakož sám dí: „pro vysvobození netoliko pravdy zákona božího, ale zvláště také jazyka českého a slovanského.“ I byl jedním z nemnohých lidí věku svého, kterým idea Slovanství byla spolu pohnutkou k činnosti. Nebyl politik, ač mu nechybělo výmluvnosti.

Žižka byl skromný a nezyštný, netoužil ani po vládě, ani po bohatství, ani po slávě. Vítěz v tolikeru bojích a vůdce vojska nepřemoženého spokojil se vždy býti pouhým „bratrem“ jako kterýkoli jeho bojovník, a nehejřiv ani marnotratniv umřel tak chudý jako byl od počátku. — Žižka byl i dosti vzdělaný. Skládal píseň: „Kdož jste boží bojovníci;“ jeho psaní a listy

Jan z Holešova
+ 1436.

dotvrzují tento náhled. — Co výtečník stkví se Žižka v řadě oněch slavných a v celém dějinstvu velmi řídkých vůdcův, kteří se honositi mohli, že podstoupivše bojův velikých i malých téměř bez počtu, nikdy s porážkou se nepotkali, tudiž plným právem nepřemoženými slují. Bojoval proti přesile s celou Evropou, sílu svou však množil vyšším uměním válečným, jehož se stal i opravitel i nový samostatný tvůrce.

Žižka se udržel nejjasněji v úpomince národa a náleží bez odporu k největším karakterům světodějstva. Na místě úmrtí staví jemu tělocvičná jednota „Sokola pražského“ velkolepý pomník.

Jan z Holešova, muž zvláště vzdělaný a jeden z předních spisovatelů XIV. a XV. století. Narodil se léta 1366 a maje bohaté rodiče, odebral se do Prahy na studie a vstoupil do řádu Benediktinův v Břenově. S povolením představeného tohoto kláštera ku dalšímu vzdělání svému odebral se do Paříže, kdež nějaký čas na universitě stráviv, zase do kláštera se navrátil, Brzo na to shotovil první svůj spis, totiž obširný výklad k písni „Hospodine pomiluj ny,“ jejíž původcem jedni jmenují sv. Vojtěcha, jiní pak zase myslí, že ji složil některý z žáků sv. Cyrila a Methoda, neli sám Cyril neb Method. Když potom husitství se zmáhalo, napsal na otázku: „zda se smí věřiti v papeže“ latinskou odpověď, v níž zastával papeže co nejvřeleji. Píše se o něm, že byl též do Kostnic na sněm poslán. Když se léta 1420 Husité na Břevnovský klášter obořili, utekl se na Moravu na Rajhrad, kdež sepsal několik spisů náboženských Jak horlivým byl katolíkem souditi lze z toho, že ho nazývali „kladivem kacířův.„ Obíral se též pilně s dějepisem, jak o tom svědčí jeho spisy a

sepsal prý též kroniku svého času, kteráž se však dosaváde nikde nenašla. Zemřel r. 1436.

Jan Rokycana, osobnost znamenitá a v historii země české proslulá. Byl syn chudého kováře v Rokycanech a odebral se záhy do Prahy na studie, kdež se stál žákem zvláště mistra Jakoubka. Léta 1415 povýšen byl na bakaláře svobodných umění. Jsa knězem horlivým strany pod obojí, obeslán byl roku 1418 před soud sněmu kostnického. Byl už tenkráte mezi náčelníky nové sekty české jmenován. Později se stal kazatelem v Týně a správcem kněžstva na Starém městě pražském. Roku 1424 si byl velkou zásluhu o Prahu vydobil tím, že Žišku na Prahu táhnoucího dotýkáním se jeho citu vlastenského k míru sklonil. Stál tedy při Pražanech a řadil se k mírnějším kališníkům, mezi nimiž ovšem duchem, učeností a výmluvností vynikal. Léta 1429 jmenován byl generálním vikařem arcibiskupa Konráda, načež 1432 vyslán do Bazileji na sněm cirkevní, kdežto jakož i potom na sjezdech s posly koncilia basilejského až do vyjednání kompaktát v Jihlavi léta 1436 prvním býval řečníkem a jednatelem. Zásluhy a horlivost jeho došly ale také veřejného uznání v Čechách, tak že na sněmě zemském 1435 od stavův a kněžstva pod obojí za arcibiskupa pražského byl zvolen, nedosáhnul však nikdy potvrzení od stolice papežské. Léta 1437 pro hájení práv strany pod obojí rozhněval na se císaře Sigmunda a musil z Prahy uprchnouti do Hradce králové, kdežto zůstal až do opanování Prahy Jiříkem poděbradským 1448. Mezi tím ustanovili jej stavové strany poděbradské na sněmě čáslavském 1441 za svého vrchního správce duchoven-

stva; a když potom Jiří z Poděbrad dobyl Prahy, uveden jest Rokycana zase do Týna, kdežto zůstal farářem a administrátorem duchovenstva strany pod obojí až do smrti své. Zemřel 1471, maje věku svého výše 90 let a pochován v Týně. Ačkoliv byl mužem učeným a slavným i mocným řečníkem, jehož se domácí i cizí báli; avšak spisové jeho, jichž dosti veliký počet se zachoval tištěných i netištěných, nevynikají ani slohem ani původností a důmyslností obsahu nad jiné podobné spisy věku jeho. Soustava nauky, kterouž byl zastával po celý věk života svého, nebyla útvor jeho vlastní; přijalť ji byl hotovou a ukončenou od učitele svého mistra Jakoubka ze Stříbra. Jeho síla leží tedy jedině ve způsobu, jakým zastával soustavu tuto, a tento způsob jest zajisté hoden vší pozornosti a osvědčuje se i ve spisech Rokycanových dostatečně. Byltě on duch praktický, jehož myšlénka teprv živým slovem nabyla pravého významu a působení: v projevení přesvědčení svého pak nadobyčejnou osvědčoval odhodlanost, nevystupuje trpně, nýbž přímo aggresivně. Protož také mnoho a různých měl protivníkův, z nichž mnozí patrně duchem ho předčili.

Charakteristický jest spůsob kostelního řečnění jak Rokycany, tak kazatelův z doby husitské vůbec, jak svědčí následující úryvky z kázaní Rokycanových: „I kázal jim, aby odvázali oslici. — Která jest ta oslice? Lid tento tělesný hovadný, čím jest přivázán? Obyčeji, navyklostmi, právy svými zemskými, městskými. — Ba dejte se již odvázati oslové, oslice! . . . Nu, tyto ženy pyšné, hrdé, kdo je na to navede, aby ony své pýchy nechaly? Křič, volej vpiej, všeť jest jedno; aby ony těch hlav, chomoutův velikých nechaly,

ocasové aby se po nich neplazili, páteřův korálových aby nenosily. Ba dejte se odvázati oslice, oslové hrubí, pohleďte pak na tyto lidi rytířské, ježto netoliko odvázali se, ale přivazují osla lid tento robotný, nebožátka, drouce je, loupíce bezprávně, daní na ně zamýšlejíce, těžká na ně břemena ukládajíce jako na osly.— Pán Herodesa nazývá liškou pro čtveru věc: nebo liška to má nejprv do sebe a též vládaři a úředníci mají to do sebe; — jak liška jest lstivá, též ti úředníci zlí, málo se jim co nelíbí do koho, onit o něm hned lsti divné skládají. Liška jest dravá zvěř, též ti úředníci drú kdež mohú koho; liška kléče mece, že neběží rovně; též ti vládaři, páni v soudech mecí okliky, a nebude pře rovná, ant jinak tomuto soudí a jinak jinému, že jest známý neb kmotr.“ —

Jan z Hodištkova se narodil 1496 na zámku Chotěříně v kraji prachenském. Po skončených študiích stal se náměstkem nejvyššího sudího zemského. Václav Hájek hlavně k jeho pobádání sepsal kroniku svou i při vydání díla tohoto nemálo Hájka podporoval. Jeho knihovna bohatstvím rukopisů všecky ostatní v Čechách předčila, shořela r. 1541. J. z H. byl svého času největší mecenáš literatury a za jeho podpory rozkvetla poesie latinská v Čechách nemálo. Zemřel 11. února 1566 na svém zámku Řepicích. Když po bitvě bělohorské jeho potomkové vystěhovati se museli z Čech, dostalo se množství rukopisů J. z H. do Holandska (dle Balbína.)

Pavel Židek, též mistr Pavel pražský jmenován, narodil se v Praze léta 1413 z rodičů židovských, kte-

J. z Hodištkova
† 1566.

Pavel Židek.
† 1471.

rým za věku dětského ukraden a pak u víře pod obojí vychován jest. Z Prahy přešel na studia do Vídně, kdežto přestoupil k vyznání pod jednou, aby se státi mohl doktorem filosofie. Odtud se odebral po několika letech do Italie na studia lékařská i dosáhl doktorátu v Padui a v Bononii. Potom od arcibiskupa řezenského vysvěcen na kněžství, po utišení bouří husitských do Prahy se navrátil, kdež léta 1442 přijat do počtu mistrů avšak pro rozličné urážky svých kolegův dvakráte pokutován byl. Maje od papeže Eugenia IV. kanovnictví u sv. Víta a naději k biskupství Litomyšlskému, kterého však nedosáhl, hájil urputně stranu pod jednou, až potom léta 1448 s jinými mistry katolickými musil opustiti Prahu. I zdržoval se některý čas v Krakově a potom boje se nákazy morové, ustoupil do Vratislavi, kdež právě toho času mnich Jan Kapistran horlil proti českým kacířům. Žídek chtěje se Rokycanovi a jiným té strany připochlebiti, aby se mohl zase navrátiti do Prahy, psal jim, kterak kapistran Husa a Rokycanu tupí, pobádaje jich, aby mistry některé sem vyslali na zvědy, že jim pokud tu budou sám chce vyživení dáti. Ale posel, přijav zaplacení a maje list nésti do Prahy, donesl jej radě Vratislavské, kteráž o tom biskupovi a kapistranovi dala věděti. Žídek dán byl do vězení, z něhož působením Jiřího z Poděbrad, tehdáž správce království českého, zase propuštěn, musil však veřejně vyznati pobloužení své a kapistranovi znovu se odpřisáhnouti husitského kacířství. Ale maje podniknouti pokutu jemu uloženou, utekl do Prahy a k Rokycanovi se lichotil, aby mu kanovnictví a jiné pobrané důchody zase byly navráceny. Potom se zas odebral do Krakova, kdež kapistrana uraziv, co kacíř opět uvězněn jest a

teprvé na mocné ku papeži přímluvy z vězení propuštěn. Od té doby žil v Praze při dvoře krále Jiřího v bídě a v psotě a v obecném opovržení. Přirozená jeho povaha, která ani křesťanským vychováním, ani mnohou zkušeností v zemích rozličných setřína býti nemohla, totiž neklidnost, chlubná ctižádost, drzá prostořekost, dolézavost a při tom neveliká svědomitost u volení prostředkův nebyla s to, aby mu získala i zachovala lidskou přízeň. Učenost latinská byla mu nade všecko a protož také nechtěl, aby kněží v kostelích zpívali česky, než latině. Pamětliv jsa původu svého, soudil tak: že židé mají vzácní býti, dokud rodí lidi slavné jako jest on. Zemřel, jak se podobá, brzy po smrti Jiřího krále snad 1471. Mimo latinskou encyklodii sepsal z rozkazu krále Jiřího v jazyku českém „Správu královskou (Spravovnu) a kroniky.“ Ve „Správě“ radí králi, aby nechaje strany Rokycanovy, poddán byl císaři a papeži a v „kronice“ dává touž měrou příklady dobrých a zlých panovníkův. Za nejvyšší ideál dokonalosti panovnické vylíčil císaře Karla IV. a naproti němu za pravou ohavu člověčenstva syna jeho krále Václava IV. jednoho i druhého rovněž nespravedlivě. Smýšlenky jeho o těchto dvou králích později z úmyslu rozšiřovány byly za pravdu a jistou měrou potud ještě za to platí. —

Daniel Adam z Veleslavína, znamenitý pěstitel literatury i jazyka, narozen v Praze čili ve Veleslavíně u Prahy 1546, stal se bakalářem svobodných umění 1568 a mistrem 1569; byl professorem na université od r. 1572 až 1576; složiv úřad tento, vzal sobě dceru tiskaře Jiřího Melantricha z Aventinu, po němž tiskař-

Jan z Rokycan
† 1471.

Daniel Adam
z Veleslavina
† 1599.

Zikmund Hrubý
z Jeleni † 1554.

Tomás Jordán
Klausenburka † 1585

Tomáš Jordán
z Klausenburka † 1585.

Jan z Grylova
† 1600.

ství převzal; pro svou dokonalost a učenost nazván arciknihtlačitelem. Sloh a jazyk jeho posud za vzor slouží. Cokoli za Rudolfa v Čechách literního vyšlo, to jej za původa nebo překladače, nebo pomocníka' nebo posléze za tiskaře mělo. Umřel 18. října 1599. Smrt jeho opěvalo 35 tehdejších básníků. Jungmann vypočetl ve své historii literatury české jeho spisů 21.

Sigmund Hrubý z Jelení, narozen v Praze 1497 byl muž mravů ušlechtilých i zjezdilý. Již v 13. roce věku svého jel s učitelem svým Václavem z Písku do Italie, kdež studoval v Bononii. V Benátkach naučil se řeckému jazyku, načež cestoval po ostrovích v Archipelagu, v Sicilii, Sardinii a Korsice, konečně ve Francouzích a Němcích. Pobyv potom několik let v Praze, kdež učil řeckému jazyku, odebral se 1524 do Basileje k Erasmovi Roterodamskému, kdež na pobídnutí jeho stále se usadil, zcela se oddav prácem v literatuře řecké a latinské, jimiž nabyl slavného jmena v celé Evropě. Po 30. letech překládaje Justina Martyra z řeckého do latiny uprostřed slova jednoho umřel 1554.

Tomáš Jordán z Klausenburka, není sice rozený Čechoslovan, avšak již Balbín jej k čelným mužům národa našeho přičítá, působilť po drahnou dobu na Moravě co lékař na slovo vzatý a svá díla psal v řeči latinské i české, jako dílo: O léčitelných zřídlech v markrabství Moravském, v Brně 1581, III. díly. Požíval nemalé lásky lidu a šlechty, v 46. roku věku svého, zemřel 1585.

Jan Gryll z Gryllova. Narozen v Rakovníku 1531, kdež se potom stal radním městským. Vyslán

r. 1577 k Rudolfovi II. o potvrzení privilegií města povýšen od císaře do stavu zemanského. Muž nábožný a práva milovný, umřel 1600 a pozůstavil po sobě dle Jungmanna spisů 10 obsahu najmě náboženského.

Tadeáš Hajek z Hájku. Narozen v Praze 1525, stal se bakalařem 1550 a mistrem 1552. Odebral se potom na cesty k dalšímu vzdělání svému do Vídně a do Italie; v Bononii povýšen za doktora lékařství. Navrátiv se do vlasti, povolán byl za profesora do koleje Karlovy 1555, v kterémž úřadě však jen dvé léta setrval. T. H. byl výtečný mathematik, astronom a lékař. Roku 1571 povýšili jej stavové na sněmu shromáždění do stavu rytířského, jmenovavše jej protomedikem zemským; druhého roku na to stal se životním lékařem císaře Maximiliana II., ve kterém důstojenstvi byl i ze císaře Rudolfa II. Přičiněním jeho povolal Rudolf roku 1599 učeného Tycho Brahe ke svému dvoru. Umřel pak výtečný tento učenec český v 75. roce věku svého 1. září 1600.

Václav Sturm, narozen v Týně Horšově 1533, jeden z 12 jinochů od Ferdinanda I. do Říma poslaných, aby napotom co Jesuité kacířství odporovali. Navrátiv se roku 1565 učil theologii po několik let, také řeckému a latinskému jazyku. Dovedl toho, že páni z Rosemberka v Krumlově a Jindřichově Hradci koleje jezuitské založili: byl rektorem koleje pražské, olomúcké a krumlovské; dvakrát do Říma poslán k volení generala, kdež ve 4. a 5. sezení základy k oné napotom kolosální velikosti řádu jezuitského klásti pomáhal. Umřel

Tadeáš Hájek
+ 1600.

Václav Šturem
† 1601.

Václav Plácel
z Elbingu
† 1604.

Václav Budovec
z Budova † 1621.

v Olomouci r. 1601. Sepsal více spisů náboženskopolemických.

Václav Plácel z Elbinku, narozen v Hradci Králové 1556, stal se kancléřem v témž rodním městě a umřel mrtvicí raněn 1604. Sepsal historii židovskou dle Josefa Flavia a jiných, knihu věci důležitou a jazykem klasickou.

Václav Budovec z Budova, jeden z nejznamenitějších mužů 16. a 17. století, narozen 1547. Neví se, zdáli k jednotě bratrské přistoupil vlastním pudem anebo návodem rodičů; ale zajisté vším právem honosí se jím jednota bratrská co nejznamenitějším údem. Co mladík 18 letý odebral se do cizích krajin, jmenovitě do Německa, Dánska, Anglicka, Francouzka, do Italie až i do Tureckých zemí a seznámil se jak s obyčeji, tak i s jazyky nejznamenitějších národů. Po návratu do vlasti vstoupil do služby císařské a odebral se do Cařihradu k tamějšímu vyslanectví. Bližší seznámení s učením mohamedánským učinilo z něho ohnivého nepřítele pověr v koranu položených a přimělo ho k zvláštnímu spisu „Antikoran“ nazvanému, v němž své náhledy položil. Navrátiv se domů, již více vlasti své neopustil a všecku svou sílu jednomu cíli věnoval, totiž aby svobody náboženské krajanům svým a zvláště jednotě vydobyl. První příležitost se mu naskytla, r. 1603 při sněmu pražském, kde s ráznou výmluvností vystoupil proti mandátu císaře Rudolfa II. r. 1602 uveřejněnému, v němž pod krutými tresty bratřím další provozování náboženství jich zapovězeno bylo. Již od dávných let nebylo tak nadaného řečníka a spolu tak smělého

slyšeti na sněmích českých, a protož císař velmi na něj zanevřel a pod závazek zodpovidání pro toto jeho vystoupení vzal. Takovým spůsobem se stalo, že Budovec od 1603 dlouho na sněmích českých hlasu svého nepozdvihl, až teprv r. 1608, když povstal boj mezi císařem Rudolfem a Matiašem, v němž Rudolf donucena se viděl postoupiti bratru svému Uher, Rakouska a Moravy. Bylo jedině na dobré vůli stavů českých, aby se i Čechy Matiášovi do náruče nevrhly. Stavové však věrně setrvali při císaři, poněvadž jim jistou naději činil, že po odejití bratra svého v dorozumění s nimi udělí svobodu náboženskou vyznávačům české konfessí. Když však na počátku r. 1609 sněm český v Praze sešel se, již Rudolf více ničeho popustiti nechtěl a když stavové na svém právu stojíce, spečovali se o ničem jiném rokovati nežli o poměrech náboženských, císař sněm rozpustil. Stávové však majíce národ na své straně, nechtěli více povoliti a ustanovili předně vyslat posly k nejznamenitějším knížatům německým, a u nich stížnost vésti na neustupnost Rudolfovu, a zadruhé položiti sobě sjezd na počátku měsíce května téhož roku k vyslyšení zpráv poslův a k uradění dalších krokův. Ačkoliv císař přísně schůzku tu zakázal, předce se stavové na radnici novoměstské shromáždili, přijímali posly a jejich zprávy a počali se raditi o všeobecné hotovosti válečné a o spolčení se se Slezáky a Moravany k mocnému vydobytí svobody náboženské. Budovec co hlava jich a všech těch kroků, staral se všemožně, aby to hnutí veskrz ráz náboženské snahy podrželo a proto proti všem výstupům rozpustilosti a marnosti horlil. Císař ode všech stran opuštěn, nevěděl sobě jiné pomoci než povoliti. Svolal tedy v Praze již shromážděné stavy k novému sněmu na hrad pražský a dovolil jim rokovati

o zřízení poměrů náboženských. Podaný pak sobě návrh tak nazvaného listu majestátního viděl se po mnohém zdráhání konečně přinucena 9. července podepsati. Stavové zatím vyvolili ze sebe 30 direktorů, kterým uloženo, aby práva všechnech hájili a hotovost vojenskou zřídili. Mezi těmi direktory byl též Budovec, ano jemu postoupeno i přední místo za Petra z Rožemberka, tehdáž v Třeboni přebývajícího. Když císař hlavní žádost stavů vyplnil, tu již příčiny k všeobecnému ozbrojení ani k dalšímu trvání provisorní vlády direktorské nebylo, načež na počátku r. 1610 i zbraně odloženy i direktoři od stavů rozpuštěni byli. Při dalších jednáních po potvrzení listu majestátního, jímž všem vyznávačům konfessí české svoboda náboženská udělena byla, zastával Budovec proti luteránům horlivě jednotu bratrskou. I luteráné i jednota kryli se konfesí českou, první žádali aby bratři nyní svou obzvláštnost odložili a jim co většině úplně se podrobili. Takovou odměnou nechtěli se nechat bratři odbyti, protož Budovec neústupně na tom stál, aby jednota v nově zřízené konsistoři stejně s luterány zastoupena a jí ničím ukřivděno nebylo, čehož i dosáhl. Po nastoupení Matiaše na trůn český počala nová hádka o výklad majestátu a o urovnání mezi stavy pod jednou a pod obojí učiněného. Ta pře poněvadž od císaře rozhodnuta nebyla, vedla konečně k známému vyhození náměstníkův císařových z oken hradu pražského 1618. V tom čase byl již Budovec u vysokém stáří, a nedočítáme se, že by byl takové účastenství u všech jednáních stavů českých měl, jako r. 1609, kde takřka byl hlavou národu českého. Byl však i nyní v počtu 30 direktorů. Po volbě Fridricha falckraběte jmenován presidentem nad apelací, v kterémž úřadě setrval až do bitvy bělo-

horské. Jest podivno, že se ničeho pro svou osobu neobával a v Praze zůstal, avšak jeho důvěra vysvětluje se tím, že v událostech poslední doby žadného vynikajícího účastenství neměl. Nic méně byl brzo zatčen, k smrti odsouzen a r. 1621 dne 21. června s mnohými jinými na náměstí staroměstském sťat. Takovým způsobem skončil muž, o kterém se upříti nedá, že všecka snaha celého jeho živobytí záležela v tom, aby sobě i bratřím svobody náboženské vymohl. Nezdá se, že by byl měl bližší působení na sesazení Ferdinanda II. Co spisovatel vyniká Václav z Budova plodností; obsah všech jeho spisů jest náboženský, a jeví velikou rozjitřenost proti katolíkům a Mahomedánům. Sestavil i zprávu o příbězích r. 1609 a 1610, v nižto podává obšírně jednání sněmovní, tak že dáta jeho velmi vzácná jsou.

Krištof Harant, pocházel ze staročeské rodiny rytířův Harantův polžických. Otec jeho Jiří Harant z Polžic nálezá se léta 1578 hejtmanem kraje Plzeňského a léta 1683 u císaře Rudolfa II. radou a přísedícím soudu zemského. Krištof narodil se léta 1564. Prvního vzdělání svého literního nabyl doma ve vlasti své, kdež tehdáž byly školy vůbec výtečné, vynikajíce důkladností a spořádaností nad jiné zemí okolních. Zde naučil se starým jazykům, řeckému a latinskému i přisvojil si nejpotřebnější toho času nové jazyky, německý a vlaský; zde také seznámil se s vědami, ježto se toho času vůbec pěstovaly a dán jemu dobrý základ v pěkných uměních, ze jmena pak v umění hudebním, jehož potom byl ctitelem až do smrti své. Ve 12. roce věku svého dostal se Krištof Harant v osobní službu k arciknížeti Ferdinandovi II., jehož sídlo bývalo v Inspruku. Byl pak

Kristof Harant
z Polžic † 1621.

týž Ferdinand bratr Maximiliana II., císaře a českého krále; a protož se podobá, že se měl Harant zde na dvoře arciknížecím týmž úřadům přispůsobiti a vzdělati, ve kterýchž tehdáž i otec jeho byl postaven. A jakož Krištofovi ani na schopnostech ani na náklonosti k vědám a k pěknému umění nescházelo, i nálezl na dvoře acikníže cím dobrou příležitost, vědomosti své rozšířiti a nad to nových nabyti, jmenovitě co se dotýče staré, řecké a latinské literatury, dějepisu, zeměpisu a věd politických. Arcikníže Ferdinand byl k němu pro přirozený jeho vtip a spolu příjemnou jeho postavu i ušlechtilé chování, zvláštní milostí nakloněn, tak že Harant na všech jeho kratších i delších cestách v Němcích i v Italii býval jeho průvodčím. Ztrativ při dvoře arciknížecím, jak sám praví, drahně let, vrátil se zase do vlasti své. Zatím vypukla léta 1591 válka s Turky, kteří vpadše do Uher, zmocnili se tu některých měst a pevností a když císař Rudolf II. z Čech proti nim vypravil vojska veliká a mnoho pánův a rytířův českých táhlo s nimi do Uher bojovat proti úhlavnímu nepříteli křesťanstva; tu také Harant odebral se do Prahy a přijal velitelství nad jistým dílem vojska českého i bojoval potom v Uhrách udatně a platně několik let.

Roku 1598 vykonal s Heřmanem Černíkem s Chuděnů dalekou cestu do Jeruzaléma, navštiviv při tom Vlachy, Kandii, Cypr, z malé Asie pak Egypt i Arábii. Po návratu svém z této pouti usadil se v Plzni, kamž se 1599 i císař Rudolf II. přistěhoval a poznáv lépe Haranta, velice si jej oblíbil a jsa pamětliv služeb jeho vojenských, před několika lety v Uhrách prokázaných, učinil jej 1601 svým komorníkem i radou, a čím

dále tím více milostí svou k němu se nakloňoval. Harant přišed se dvorem císařským do Prahy, nalezl zde mimo své služby dvorské dosti příležitosti i času obírati se s vědami, jež od mladosti miloval. Toho času složil také některé básně latinské, které sice tiskem nevyšly, ale v rukopisech kolujíce, tehdáž pochvaly znamenité docházely. Léta 1607 k odporučení císaře do stavu panského přijat jest. Po smrti císaře Rudolfa II. (1612) bratr a nástupce jeho císař Matyáš II. Haranta neméně si oblíbil a povýšil k hodnosti svého dvorského rady. Ale právě za toho mocnáře vznikli v Čechách ony nešťastné rozbroje mezi katolíky a stranou pod obojí, kteréž po jeho smrti 1619 stupně nejvyššího dosáhše, zemi českou uvedly v záhubu. Již před tím byl přestoupil Harant, až potud horlivý katolík i se svou rodinou k straně pod obojí, čímž se mu otevřela možnost, aby spolu s jinými pány a rytíři účastným byl všelikých hodností, ježto sněm zemský, kde tehdáž strana pod obojí výhradně vládla, svým přívržencům rozdával. Tak byl ustanoven 1. 1619, když stavové po všem království nařídili veřejnost a výpravu proti ndu císařskému, za komisaře nad oddílem lidu stavovského a stál v měsíci červnu téhož roku s Matyášem hrabětem z Turnu, vůdcem vojska stavovského nepřátelsky před Vídní, maje velení nad dělostřelbou, a jeho řízení střelby připisuje se, že koule děl i do oken hradu císařského lítaly. Ustanoven byl také údem komisí k odhadání odjatých statkův a domův klášterských i jiných duchovních osob katolických, a když konečně stavové téhož léta v srpnu proti císaři Ferdinandovi II. byli za krále českého zvolili Fridricha, Falckrábě na Rýnu, učinil tento Haranta svým radou a svým komorníkem, a pak i presi-

dentem komory české. V úřadě tomto dává se jemu vůbec vysvědčení, že jej řídil spravedlivě, nečině žádného rozdílu mezi osobami strany pod obojí a mezi katolíky, a že kněžím katolickým zúplna poroučel vydávati platy jejich, cožby, jak sám také zmiňuje, žádný jiný na jeho místě nebyl učinil. Avšak nepožíval dlouho této své hodnosti presidentské, neb brzy nato učinila bitva bělohorská 8. listopádu 1620 panování Fridrichovu a jeho strany jednou ránou smutný konec. Harant odejel z Prahy na svůj statek a zámek Pecku. Nezbývalo mu nic jiného, než aby se, jako mnoho jiných pánův a rytířův českých strany jeho ze země vystěhoval; ale prvé nežli mu možné bylo shledati k tomu potřebné peníze, přijelo pro něj asi na počátku měsíce března 1621 silné oddělení vojska císařského, načež jat, do Prahy odvezen, 19. června k smrti mečem odsouzen a dne 21. s hrabětem Šlikem, Vaclavem z Budova a mnohými jinými vzácnými členy šlechty české na náměstí staroměstském sťat jest. Co se charekteru Harantova dotýče, spatřuje [illegible] všude, že byl muž přímý a srdce nad míru dobrého, u něhož dobré slovo všecko vymohlo; avšak právě tato jeho úslužnost k jiným, že se dal snadně přemluviti. a spolu také jeho ctižádost, byly potom hlavní příčinou jeho nešťastného skončení. Literaturu naši obohatil popsáním nadzmíněné cesty své do Jeruzaléma, jehož novější vydání „matice česká“ opatřila. Ve spisu tomto vypravuje obšírně netoliko co se jemu a jeho tovaryšům kde přihodilo, nébrž popisuje i krajiny a místa, která viděl, líčí jejich příběhy a znamenitosti, pak tehdejší obyvatelův obyčeje a řády, vše s důkladnosti velikou a pokud na onen čas bylo možné i s kritičností, dokládaje se přitom všude starých

i novějších spisovatelův, jak řeckých a latinských, tak i vlaských, francouzských, španělských a německých, tak že při této práci bez mála do šesti set rozličných spisův užil, dosvědčiv tím svou nevšední učenost a znamenitou zběhlost v dějepisu starých i novějších časů, v přírodopisu i v jiných vědách toho věku pěstovaných. Byl výtečný znalec hudby a výborný kreslič, jakož i vynikající v jiných vzácných uměních doby své a stavu svého. —

Skupenina IV.

Sixt z Ottersdorfu, narodil se v Rakovníku v Čechách mezi rokem 1500—1502. Dokonav studia na vysokých školách pražských a pobyv potom po několik let v cizině povýšen byl roku 1534 na hodnost bakaláře svobodných umění, opustil však universitu a obrátil se k úřadu, kdež se za nedlouhý čas stal radním písařem Starého města pražského. Rozsáhlá známost práv a zákonův, jakož i nevšední výmluvnosť, již se Sixt dle jednomyslného svědectví svých vrstevníků při mnohých příležitostech chvalně odznačil, klestily mu rychle dráhu k úřadům vyšším, čímž se obor veřejného působení jeho více a více rozšiřoval, tak že býval Sixt v přemnohých záležitostech zástupcem obce a stavu městského na sněmích i před králem. Ano úřední toto postavení Sixtovo spojeno s vroucí jeho láskou k vlasti a starobylým právům i přímost povahy strhly jej do víru politických událostí tehdejší bouřlivé doby tak, že

Sixt z Ottersdorfu
† 1583.

život jeho s tehdejšími dějinami co nejúžeji spojen jest. Již roku 1543 z tajného srozumění a spolčení s českými bratry obžalován a z úřadu propuštěn, ospravedlnil se nicméně před králem tak, že netoliko úřadu předešlému zase navrácen, ale brzo na to za kancléře též obce povýšen byl. Když potom r. 1547 mezi stavy českými a králem Ferdinandem I. vzniklo bylo nedorozumění tím, že onino králi odepřeli pomoc válečnou proti Bedřichovi, knížeti saskému, tuť se dostala Sixtovi úloha, aby co zástupce Pražanů s králem o smíření vyjednával, při které příležitosti jat, po 3 měsíce v žaláři držán a na to s úřadu sesazen byl. Nemaje napotom jistých důchodů hleděl si zaopatřiti výživu obchodem v suknech, nepřestávaje ale při tom pilně se zanášeti literaturou a překládáním z cizích jazyků na jazyk český; neb to nebylo tehdy nic neobyčejného, že se lidé od péra vedle úředního a spisovatelského zaneprázdnění i obchodem zaměstnávali. Politické činnosti za živobytí krále Ferdinanda musil se Sixt co účastník bouře a vzpoury z roku 1547 ovšem strániti, pročež nalézáme ho po celý tento čas od r. 1547 až do smrti Ferdinandovy 1565 jenom jednou co sněmovníka. Když však po smrti Ferdinandově od vlády v přísnosti se ulevilo a na předešlá provinění zapomnělo se, objevuje se Sixt z Ottersdorfu opět co neohrožený zástupce měst v boji náboženském, který se tehdy mezi katolíky, stranou pod obojí a luterány s neobyčejnou napnutostí a tvrdošijností vedl. Působil pak on na sněmu za příčinou uspořádání náboženských záležitosti r. 1575 svolaném co nejpřednější zástupce stavu městského vyvolen jsa i do výboru šesti členův, kteří na základě platných a vhodných návrhů zvláštní náboženskou sou-

stavu a církevní řád vypracovati měli. Když napotom ustanoveno a králem nový řád církevní potvrditi nechtějícím tolik aspoň povoleno bylo, aby si luteráni k ochraně duchovenstva svého defensory čili obhájce zvolili, byl Sixt z Ottersdorfu mezi vyvolenými se stavu městského na prvním místě. Na skloňku života svého stal se Sixt ještě radou při soudu purkrabském, kdežto co velmi platný vysoce vážen byl, a úřad ten chvalně až do své smrti zastával. Dokonal život svůj, jsa po několik let mrtvicí raněn dne 25. srpna 1583. Syn jeho Theodor Sixt pro účastenství ve zpouře proti Ferdinandovi II. po bitvě bělohorské jat a k smrti odsouzen ale sprostředkováním příbuzného výše postaveného kněze milostí obdařen byl.

Spisovatelská činnost Sixta z Ottersdorfu jevila se hlavně překládáním do češtiny spisův dílem náboženských, dílem historických, při čemž spisovatel poučení, vzdělání a ušlechtění krajanův svých na zřeteli měl. Co k tomuto vznešenému cíli nesměřovalo, toho se nejen sám varoval ale i jiné z toho zrazoval. Jediný původní a spolu nejdůležitější spis jeho jsou posud tiskem nevydaná „akta neb knihy památné čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547.“ Spisem tímto chtěl vyvrátiti a opraviti uveřejněné zprávy úřední „lstivé a lživé, smyšlené a nepravé“ o sporu vzniklém mezi králem a stavy zemskými, jehož vinu a zodpovědnost za strašlivé jeho následky vláda na stavy království českého uvalovala. Překlady pak jeho jsou: 1. Solfernus čili knihy rodu neb života Adamova; 2. Kniha o věcech a spůsobech národu tureckého; 3. O začátku tureckého císařství; 4. putování sv. Pavla; 4. rozmlouvání rozumu s člověkem; 6. Život

Marek Bydžovský
† 1612.

Stanislav Pavlovský
† 1598.

p. našeho Jesu Krista. Ve spisech svých vynikal pak Sixt z Ottersdorfu nad jiné spisovatele onoho věku přesností a správností mluvy a uhlazeností slohu neustupuje v tom ani příteli svému Veleslavínovi a musel se zajisté sloh a jazyk jeho nemálo zalíbiti i samému kritickému a na chválu skoupému Janu Blahoslavovi, výbornému znateli jazyka českého, že Sixta nazval „nejlepším Čechem ze všech přítomných pražských doktorů a mistrů. I co do obsahu hájí všude právo a pravdu, všude se jeví u něho shovívavost k jinověrcům a mírnost k politickým odpůrcům na onen čas bouřlivý zajisté podivuhodná.

Stanislav Pavlovský, biskup olomoucký jest zajisté ozdobou arcipastýřů moravských. Pošel z rodu rytířského, narozen v Pavlovicích ve Slezku. R. 1567 byl v Brně výtečným biskupem, Vilémem Prusnovským posvěcen a ve dvou letech kanovníkem učiněn v Olomúci. Dokonáv vyšší studia v Římě (1571—1574) povýšen na doktora práva církevního a rok na to učiněn proboštem v Brně, a později skolastikem v Olomúci, kterážto volba papežem Řehořem XIII. 26. srpna 1575 došla potvrzení.

Co biskup vyznamenával se velikou horlivostí a neoblomností charakteru a osvědčil nemalou sílu ducha v boji s tolikerými nepřáteli ve věku XVI. Stanislav P. je zajisté hoden, aby se v prvních řadách četných mužů věku svého skvěl. Zemřel 2. června 1598. Obšírný životopis jeho obsažen jest v brněnském Hlasu r. 1861.

Bydžovský Marek z Florentína, syn Václava Moravce měšténina a senátora a posléze primasa v

Novém Bydžově narozen 1540. Nabyv prvního vzdělání v rodišti svém odebral se na universitu pražskou, kdež se v devatenáctém roce věku svého bakalářem a po šesti letech mistrem svobodných umění stal. Roku 1569 obdržel na universitě pražské profesuru, kteryžto úřad až do roku 1604 zastával, pšednášeje obyčejně fysiku, někdy snad také dějiny české. Že u nemalé vážnosti byl, o tom větší okolnost, že pětkrát za děkana fakulty filosofické, jednou za místo děkana a šestkrát za rektora university Pražské zvolen byl. Císař Maxmilian II. uznávaje zásluhy jeho povýšil ho do stavu vladyckého s přijměním „a Florentino“. Roku 1604 oženiv se přijal živnost sladovnickou v Praze a vzdal se úřadu profesorského, načež se připomíná co měšťan a senátor novoměstský. Umřel 15. září 1612. Ačkoliv učeností proslul, zůstavil přece mimo některé latinské traktáty a básně jenom dva historické spisy české, totiž „Život císaře Maximiliana II.“ a „Příběhy za císaře Rudolfa II. v Čechách a jiných zemích zběhlé“.

Carolides Jiří z Karlšperka, narozen v Praze 11. dubna 1579. Otec jeho slul Karel Mělnický a byl od Rudolfa II. 1590 do stavu šlechtického povýšen s příjmením z Karlšperka. Snažně se staral o dobré syna vychování. Prvé než universitu navštěvoval přečetl Carolides již mnohé latinské a řecké básníky. Odbyv filosofická studia stal se bakalářem a mistrem. Ač se zanášel hlavně právnictvím, zalíbil si nejvíce básnictví, v němž brzo proslynul tak, že od císaře Rudolfa II. nejen byl věncem vavřínovým korunován, nýbrž i dvorním básnikem jmenován. Maje i jiné úřady k spravování sobě svěřené — byl on písařem na Novém městě, císař-

Jiří Karolides
† 1612.

Šimon Partlic
z Třeště.

ským notářem a konečně městským sudím — jež věrně a bedlivě zastával, užíval jen zbývajícího mu od úřadu času k básnění. Verše jeho došly takové vůbec obliby, že skoro žádný spisovatel práce své tiskem nevydal, aby k tomu Karolidesa za verše nepožádal. Poněvadž směle líčil vady tehdejších lidí a času, zvláště pak Němcův, uvalil na sebe nenávisť těch, kteří že jich se dotkl domnívali se. Přistěhovalé Němce nejvíce podráždil odou, kterouž jim vyčítal, že se v Čechách obohacují a za to zemi českou pomluvami stíhají. Nepřátelé kladli mu, kdykoli se o službu vyšší ucházel všude překážky a v zlomyslnosti své tak postoupili, že tváříce se k němu po přátelsku k hostině ho pozvali a tu k stálému vín mnohých pití ho pobouzejíce na zdraví mu tak uškodili, že se roztonal a zemřel 12. října 1612. Chtěje vlasti a přátelům svým sloužiti zapomínal někdy i na svůj vlastní prospěch a živ byl skromně. Z básní jeho souditi se může, že od mus více sobě předpovídal nežli dosáhl. V neštěstí nemálomyslněl, ve štěstí pak nepýchal. K přátelům byl věrný a poddaný a měl skoro všecky učené Čechy za přátely neméně jsa vážen od mnohých cizinců jej poznavších. Sepsal více rozličných spisů v latině i česky.

Šimon Pratlic ze Špicberka, narozen v Třesti na Moravě okolo r. 1588, stal se bakalářem svobodných umění v Praze 1612. Téhož roku byl správcem školy klatovské. Roku 1614 učiněn mistrem šel za vychovatele k synům Leonarda Kolona z Felzu, s nimiž r. 1619 jel na university do Němec, jmenovitě do Wittenberka. Po bitvě bělohorské vystěhovav se z Čech žil r. 1623 pod ochranou vévody Slezvického, později v Angličanech.

Sepsal několik spisů náboženských, hospodářských a hvězdářských,

Václav, Vratislav z Mitrovic na Kníně, cestovatel, nar. 1576. 1591 doprovázel co komorní pachole pána z Krekvic do Turek. 1599 vypsal cesty své jazykem mateřským, slohem prostým a jadrným, duchem zmužilým.

Za Ferdinanda II. z vlasti vyhnán a všech statků zbaven. Po bitvě bělohorské přijmut na milost. Stal se konečně nejvyšším sudím v Čechách. 17. února 1629 povýšen do stavu panského v království českém. Zemř. 22. listopádu 1635. Cestopis jeho vyšel nově 1855 péči V. Rozuma v Praze.

Karel z Žerotína nar. 14. září 1564 v Brandýse nad Orlici. Študoval ve Štrasburce, cestoval po západní Evropě. Vrátiv se 1592 z Francouz, předčil vzděláním všecky souvěké pány českomoravské. Byl stejně zběhlý ve všech temeř odborech vědění lidského a hlavně v literatuře předních národů evropských velmi dobře se znal. Jazykem českým vládl tak obratně a jádrně, že se i nejvýtečnějším té doby spisovatelům vyrovnal, ani od jednoho nejsa převýšen. Na nedlouho věnoval se vojenství. 1594 jmenován soudcem zemským na Moravě. Po dlouhém zdrahání přijmul důležitý úřad ten.

Za nedlouho proslul v postavení svém. Důležitá jsou zasedání soudu zemského z r. 1600. Co hlava národní šlechty, byl nenáviděn stranou odpornou, v jejímž čele stál pověstný kardinal Dietrichštýn. 1601 vyřízizována podlá obžaloba na Karla onou stranou

Václav Vrat.z Mitrovic
† 1635.

Karel z Žerotina
† 1630.

vznešena. Obhajba v tomto sporu, již po dva dny vedl, jest pomníkem velké výmluvnosti Žerotínovy.

Takovými lichými žalobami trýzněn temeř bez ustání za svou šlechetnost a vlastenectví až do r. 1617.

K přispění Karla přijat Matyáš za vladaře Moravy. Karel nabyl takové důvěry stavů, že zvolen za hejtmana stavů. 1608 vyslán sposelstvím k stavům českým. Veliký Moravan ovědčil za této výpravy skvělých darů řečnických á uchvátil celý sněm český výmluvností svou. Zemským hejtmanem byl od 1608 až do 1614, osvědčuje povždy neunavenou horlivost pro dobré obecné a vzácnou moudrost státnickou.

V postavení svém vždy hájil a zastával práv svého národa i jazyka, památný je dopis radě olomoucké 1610 zaslaný, v němž ji vytýká nešváry užíváním němčiny postávající, ostře ji za to káraje. Marně se vynasnažil odvrátiti nebespečí bouřemi 1618 vypuklými hrozící.

Po bitvě bělohorské téměř marně se přimlouval u Ferdinanda II. za milost. Konečně opustil drahou vlast, nemoha zraditi víru svou. Odstěhoval se do Vratislavi.

Bylo mu však dopřáno na půdě vlastenecké dokončit skvělý svůj běh života svého, zemřel v Přerově 9. října 1636. Pochován v Brandyse nad Orlici.

Ušlechtilou povahou vynikal nad věk svůj, vynikal hlavně nad jiné nevšední láskou k lidu, hájil vždy práva lidská, zastával mirné nakládaní s lidem sedlským. Zanechal po sobě množství spisů veledůležitých. Pilnému a nestranému dějepisci jen se podaří vylíčit pravou velikost a slávu může tohoto, že to veliká však čestná úloha. V Karlu Žerotínovi ctíme velikého státníka a

učence i řečníka, spravedlivého soudce, vzor šlechtice a člověka.

Samuel Martin z Dražova, narozen 1593 v Hořovicích, syn pastora evangelického a staršího v kraji berounském. Prvního vzdělání nabyl od otce svého, pak poslán byl do Žatce, kde se mnoho učených mužů zdržovalo a konečně do Loun, potom od r. 1612 študoval na universitě pražské, kdež se 1614 bakalářem a v tomže roce mistrem stal. Znaje se dokonale v řečech řecké a latinské, poslán byl na školu Vodňanskou, již řídil s dobrým prospěchem. Roku 1619 byl farářem v Sitni. Zde vypracoval latinskou řeč o jednotě církve, kteroužto četl ve slavné schůzce vysokých škol pražských. Téhož času vydal vyzvání víry křesťanské v Čechách v jazyku českém, v němž dokazoval, že Čechové úplně srovnávají se s konfesí Augsburgskou. Proto byl povolán do Prahy na faru sv. Haštala a sv. Kříže velikého a 1619 stal se přísedícím konsistoře pod obojí. Po bělohorské bitvě byl od Ferdinanda s ostatními kněžmi 1620 vypovězen. V zimě opustiv Čechy šel do Altenburku v Sasích a dočkav zde manželky a dítek svých odebral se do Vitemberka. Mezi tím pozbyv manželku a odevzdav péči o dítky otci svému stal se vychovatelem mladých pánů Kaplířů ze Sulevic, jež na cestách po Francouzích a Angličanech provázel. Všude seznamoval se s muži učenými a takové vážnosti nabýval, že v akademiích francouzské a holandské rozličných hodností, v Angličanech pak povýšení na šlechtictví dosáhl, jak se výslovně událo, pro svou důkladnou učenost, bezúhonný život a pro skušenosti na svých cestách nabyté. Po dokonané cestě vrátil se do Vitemberka a byl od české obce v Perně v Sasích za

Samuel M. z Dražova
† 1639.

Pavel Stranský
† 1657.

Karel Skreta
† 1674.

faráře povolán. Když 1631 Praha od Sasův byla dobyta, vrátiv se tam s jinými protestantskými kněžími ustanoven byl za faráře v kostele týnském, za direktora protestantské konsistoře a za představeného akademie pražské a předsedal sinodě kněží strany pod obojí do Prahy svolané. Když na rozkaz kurfiršta saského hlavy 12 předních Čechů, které od popravy 1621 na věži mostské v železných krabicích vystaveny byly, dolů jsou sňaty a slavně pohřbeny, měl Martin z Dražova ozdobnou řeč k lidu, v nichž chválil neohroženost těchto mučeníků pro vlast a náboženství. Když pak 1632 císařské vojsko Sasy z Čech vyhnalo musel i Martin s jinými kněžími své vlasti se straniti i vrátil se do Perna a uvázal se ve svůj předešlý úřad zase. Zemřel 27. ledna 1639. Sepsal množství spisů latinských i českých, najmě náboženssko-polemických.

Pavel Stránský, bývalý purkmistr v Litomyšli, stal se profesorem v Toruně, historik, který ve vyhnanství pokusil se první o líčení netoliko dějin, ale i politického stavů, řádův a obyčejův země České. Vydal r. 1634 „Respublika Bojema, Lugd. Batav ex offic.“ a opravené i rozmnožené vydání téhož spisu 1643. Zemřel 1657.

Karel Škréta ze Zavořic, znamenitý český malíř, který nemálo přispěl k oslavení našeho národu. Pocházel z vážené staročeské rodiny, kterážto již v 16. století kvetla pod jmenem Šotnovských ze Zavořic. Narodil se okolo r. 1604 v Praze, kdež i nabyl svého prvního vzdělání jak u věcech literních, tak i jmenovitě ve svém umění. Vypuklé však nepokoje ku konci druhého desítiletí 17. věku v Čechách přinutily jej

opustiti svou otčinu a odebrati se do staré vlasti evropského umění, do Italie. Zdržoval se několik let v Benátkách, pak v Bononii a Florencii a konečně v Římě. Zde študoval s velkou pilností a horlivostí pozůstatky starého klasického, řeckého a římského umění a nesmrtelná díla nejslavnějších malířův vlaských ze 16. věku. Navštěvoval též přednější školy tehdejších mistrů a sice s takovým prospěchem, že se brzo roznesla po celé Italii jeho sláva, a že ho povolala akademie Bononská za profesora, čehož on však nepřijal, spěchaje opět do milé své vlasti, kdež jej císař Ferdinand III. a česká šlechta poctili mnohými čestnými prácemi. Roku 1644 zvolilo jej pražské bratrstvo malířské za svého spoluouda a r. 1652 za svého staršího a strávil on zajisté druhou polovici svého života u veliké vážnosti a úctě, až jej r. 1674 vytrhla smrt z dráhy jeho slavné činnosti. Zanechal po sobě několik zdařilých žáků, mezi nimiž byl též jeho syn, který však nedosáhl v umění jeho otce, zanechal i veliké množství obrazů, které zaujímají snad první místo mezi všemi malbami, ježto v onom století v Čechách byly provedeny. Díla jeho nemají nic divokého a nuceného ani pochlebného a leskavého vyznačujíce se horlivým snažením po pravdivosti a ušlechtilé shodě a plna jsouce prostoty, přirozené krásy, a antiky. Obzvláště pak je zdobí jistá teplá a harmonistická barvitost, v jakéž se mu žádný z našich malířů nevyrovnal. Náležiť ovšem k tak zvané třídě eklektikův, kteří sobě vybírají ony stránky a způsoby malby, které se jim nejvíce líbí; pročež lze ve mnohých z jeho obrazů pozorovati vliv, jaký právě ta neb ona škola, ten neb onen mistr na něho měli. On se uměl proměniti hned v Caraccia, hned v Michalan-

gela, hned v Rafaela, hned v Titiana, hned v Pavla Veronského, hned v Dominichina; největší zalíbení však měl ve Guidu Rénim. Toto nápodobení vlaských mistrův tak šťastné bylo, že často i nejumělejší znatelé nebyli s to, by obrazy jeho rozeznali od obrazů jmenovaných veleslavných malířů. Jistý český šlechtic a znatel malířství dal prý Škrétovi jakýsi obraz shotoviti, jejž tento maloval slohem Caracciovým. Šlechtic nejsa tím spokojen, s opovržením obraz Škrétovi vrátil. Tento nedbaje na to, napsav na skrytém místě obrazu své jmeno, poslal jej do Vlach, kde vůbec za dílo Caraccia držán byl. Po několika letech cestovav šlechtic český do Vlach, ve Florencii nevěda tento obraz koupil za drahé peníze v tom úmyslu, aby ve vlasti své Škrétu zahanbiti a o tom přesvědčiti mohl, že on jen vlaské mistry následuje nic původního vynalézti neuměje. Jak velice ale zapýřiti se musel tento cizotobažník, když mu Škréta své jmeno na tomto obraze ukázal, pokárav tím jeho předpojatost a nespravedlnost k svým krajanům. — Takovéto zneuznání potkalo však Škrétu jen velmi zřídka, kterýž naopak požíval veliké vážnosti u svých současníků, kteří jej „českým Apellem“ nazývati uvykli a po smrti mu slavný pohřeb uspořádali, pochovavše ho v kostele sv. Havla před hlavním oltářem. Později poctila pražská umělecká akademie Škrétovu památku, davši jemu ke cti raziti stříbrnou a zlatou medaili s jeho podobiznou. Škréta vyvedl veliké množství olejních obrazů, z větší části obsahu náboženského, jichž Dlabáč ve svém slovníku československých umělců uvádí přes sto.

Malby Škrétovy vynikají hlavně dokonalostí kresby. Hlavně se přidržoval spůsobu Guido Reniho, jejž nad

jiné sobě oblíbil. Většina jich zdobí chrámy pražské. Škréta je nejčelnější malíř český, zemř. 1674.

Václav Rainer, nar. v Novém Městě pražském 1686. Otec jeho, řezbář, již z mládí v něm chuť k umění probouzel. Později přičiněním svého bratra kopiroval výtečné malby a osvědčil nemalé vlohy malířské. Brandl hlavně ponukal ho, by se malířství oddal, Šel do učení ku Šveigrovi, kdež do 20. roku potrval. Za nedlouho chvalné si získal pověsti v světě uměleckém.

21. listop. 1725 pojal za choť Annu Hrcogovu. Zemřel 9. října 1743. Po smrti jeho prodána sbírka památnosti za 7000 zl. Přede vším vynikl co malíř fresk. Kostel na Bílé hoře u Prahy, zámek a kostel v Doxanech, klášter Osecký, kopule v chrámu křížovníku v Praze, chrám sv. Tomáše v Praze, chrám dominikánský a m. j. se honosí těmito památnými malbami.

Olejových maleb známo 17., 5 jich v galerii drážďanské. Mimo to kreslil mapu Čech, jenž Müllerem v Augspurku vydána byla, a mnoho děl pro měďorytce.

Jan Středovský, nar. 1679 v Brumově na Moravě. Stal se r. 1702 knězem a za nedlouho farářem v Pavlovicích. Již jeho předkové zanášeli se dějepisectvím a i on v tomto oboru vynikl, sepsal: Moraviæ Memorabilium (1707); Sacra Moravia vita S. S. Cyrilli et Methodii (1710) dílo výtečné; Rubinus Moraviæ neb život sv. Sarkandra (1712). Zemřel 1713.

Jan Frant. Bečkovský, spisovatel český, naroz. 1658 v Německém Brodě. V 16. roce dán byv do škol

[illegible] prazské. [illegible]

[illegible] **[illegible]**, nar. v Novém Městě [illegible] otec jeho, [illegible] již z mladí v něm [illegible] k [illegible] [illegible] v [illegible] malby a [illegible] Brandl [illegible] by se malířství oddal, [illegible] do [illegible] ke Švejgrovi, kdež do 20. roku potrval. Za [illegible] chvalné si získal pověstí v světě uměleckém.

[illegible] 1725 pojal za choť Annu Hrcogovu. [illegible] 9. října 1742. Po smrti jeho prodána sbírka [illegible] za 7000 zl. Přede vším vynikl co malíř [illegible] na Bílé hoře u Prahy, zámek a kostel v [illegible] Osecký, kopule v chrámu křižovníku [illegible] Tomáše v Praze, chrám domini[illegible] [illegible]

[illegible] pro [illegible]orytce.

[illegible] v Brumově na Mo[illegible] a za nedlouho farářem [illegible] zanášeli se dějepi[illegible] vynikl, sepsal: Moravia [illegible] Sacra, Moravia vita S. S. Cyrilli [illegible] Rubinus Moraviae neb [illegible] 1712. Zemřel 1715.

[illegible] spisovatel [illegible] V 16 roce [illegible] byl [illegible]

Václav Rainer
† 1730.

Jan J. Středovský
† 1713.

Jan F. Beckovský
† 1725.

Benignus Sychrovský
† 1737

konal vyšší studia v Brně a ve Vídni; r. 1685 učinil slib řeholní v klášteře křížovníků pražských. Po 11 let obíral se řízením hospodářství, pak spravoval špital křížovnický u sv. Anežky na Novém městě pražském. Aby krajanům svým podal příležitost čísti dějiny vlasti své a jsa velikým ctitelem Hájka, umínil si vydati kroniku jeho, tehdy již velmi vzácnou. Ale nedal Hájka vytisknouti beze změny, leč nabyv pilným sbíráním historických zpráv a cestováním po Čechách, Moravě a Uhrách hojných vědomostí, opravoval, rozšiřoval a skracoval kroniku Hájkovu a vydal ji r. 1700 co první díl „Poselkyně starých příběhův českých.“ Druhý díl, zavírající v sobě děje české od Ferdinanda I. až do Leopolda I. sepsal Bečkovský samostatně, čerpaje z dobrých pramenův, nevydal ho však tiskem. Rukopis chová se v knihovně kláštera křížovníků v Praze. Spis celý jest proniknut duchem katolickým. Mimo to napsal ještě asi 40 knih, mezi nimiž 11 českých veskrz náboženských. Mrtvicí raněn umřel 26. prosince 1725.

Benignus Sichrovský, nar. ve Zbírově 1. října 1675, študoval na staroměstském gymnasiu u Jezuitův v Praze. Stoupiv r. 1692 do poustevnického řádu sv. Augustina věnoval se docela bohosloví a libomudrctví. R. 1700 byl posvěcen na kněžství, načež vyučoval filosofii a pak stal se mistrem čili doktorem bohosloví a r. 1713 provincialem svého řádu v Čechách.

Co provincial snažil se, o rozkvět řádu svého, o zachování řehole základní jakož i o rozšíření vědy mezi bratřími svými, což tím spíše dosáhnul, an byl naproti svým bratřím přívětivý, a vlídný a proto od všech milován; On držel se zásady sv. Augustina, že představený

ne mocí, ale láskou co otec panovati má. R. 1721 byl co správce řádu pro Německo do Říma povolán, kde sedm let strávil. V době této pomocí pražského biskupa hraběte J. Rudolfa z Sporku vymohl vyhlášení sv. Jana Nepomuckého za svatého. Navrátiv se do vlasti byl zase volen za provinciala. S. vyznamenal se proti všem lidumilností jakož i v jednání svém vytrvalostí. Sepsal více knih v lat. řeči a zemřel 1737.

Matěj Bél, slavný učenec pro každého vzdělance v Uhrách předůležitý, jemuž dáno přijmění „veliká okrasa uherská," kterýž by ale slušně chloubou Slováků, z jichž kmene vykvetl, slouti mohl, narodil se 1684 v Očové ve Zvolensku. Pečliví rodičové zemřeli mu, když študoval v Lučenci, načež dokončuje študia svá v Baňské Bystřici s mnohým nedostatkém zápasiti musil; avšak výteční učitelé jeho Borius, Pilátík a Buliovský vzbudili v něm touhu po dalším vzdělání, kteráž jej vedla do Halle, kdež slyšel výtečné místry a brzo vědomostmi svými zvláště v hebrejštině, řečtině, filosofii, bohosloví atd. pověsti nabyl tak, že na rozličná místa do vlasti volán byl. Přijal pozvání do Bystřice za kněze evangelického a rektora gymnasia, kteréž brzo učinil slovutným a hojně navštěvovaným. Našli pak se, kteříž na úspěchy jeho žehraly a jej u císařského generála Haistera v podezření uvozovali, jako by byl odsouzené tehdá pro zbouření při doprovodění jich na popraviště ve smýšlení jejich potvrzoval. Ačkoliv Haister věc spravedlivě vyšetřiv Béla propustil, zasmužila událost ta přece ducha jeho. Když potom 1714 chrám zámku bystřického katolíkům odevzdán byl, přijal tím ochotněji pozvání do Prešburka na rektorství tamního lycea,

Matěj Bél
† 1749

a spolu úřad farářský. Zanedbané lyceum povznesl horlivostí a vědeckou schopností svou v krátce k takové pověsti, že místnosti jeho rozšířeny týti musily. Ve mládeži, jež vůdcovství jeho svěřena byla, budil ducha vědeckého a touhu po poznání vlasti v ohledu místopisném, přírodním a historickém, povzbudil v ní chuť ke sbírání památek vlastenských, jakož v témž směru ve všech stavech spisy i dopisy svými neocenitelně mnoho působil a mnohou drahou památku vlasti zachoval. Očerňovali sice i teď někteří činnost jeho, ale palatín Mikuláš Pálffy vyslyšev výmluvnou jeho obranu ujal se ho statně a vymohl mu od císaře Karla VI. roční příspěvek 400 zlatých na študie vlastenské, kteréž odtud všestranně a ještě horlivěji vésti mohl. K tomu cíli vzbudil si též na všech stranách uherské mnohé pomocníky, jichž podporou nabyl drahocenného materiálu, jejž jasným duchem a taktem spořádati uměl. Vydal tiskem mnoho spisů děje- a zeměpisných o Uhrách jednajících, pak mluvospytných i náboženských v latině i češtině. Nejvýtečnější dílo jeho jest „Známost děje- a zeměpisná nového Uherska“ latinsky sepsané, v němž chtěl popsat ve 4 odděleních všestraně 48 žup uherských, a však vydal jen 4 díly a pak část pátého, ješto pro nedostatek podpory přestati musil, čehož tím více žel jest, poněvadž je dílo to tak důkladné, všestranné a výtečné, že jemu těžko roveň najíti, což i doma i v cizině uznáno bylo. Ostatek rukopisu díla toho ač nedokonaný koupil od dědiců Bélových draze Josef Batthyáni, potomní primas ostřihomský, avšak, když do Kaloče vezen byl, promokl tak, že se nyní větším dílem čísti nemůže. Spolu se slavným Krmanem přehledl bratrskou bibli českou starého i nového zákona a opa-

třil výbornou předmluvou. Bél byl též první, jenž v Uhrách vydával týdenník literární latinský. Pamětihodný výrok jeho, v němž jazyk slovánský chválí nad španělský, francouzský, anglický, německý, vlaský a maďarský svědčí, jak velice miloval a cenil jazyk mateřský. Bél byl pro literární zásluhy své na šlechtictví povýšen a údem akademií londýnské, berlinské a j. jakož i císařským historikem jmenován. A tak skončil mnohočinný život svůj plných blahodějných skutků pro vlast a národ svůj, byv jednou z nejskvělejších hvězd světa literárního v první polovici 18. století; umřel 29. srpna 1749.

HRABĚ JAN LAŽANSKÝ

ČESKOSLOVANSKÝ

PLUTARCH.

SEPSAL

P. RUPERT M. PRECECHTĚL.

DR. BOHOSLOVÍ V KLÁŠTEŘE SERVITŮV.

II. DÍL.

S 60 PODOBIZNAMI.

PRÁVO PŘEKLADU VYHRAŽUJE SE.

1875.

JEHO OSVÍCENOSTI

VYSOKORODÉMU PÁNU PANU

Janovi K. Hr. Lažanskému,

MAJITELI PANSTVÍ

RABŠTEINU S KALCEM

V ČECHÁCH.

S ZVLÁŠTNÍ ÚCTOU

VĚNUJE

SPISOVATEL.

Tomáš
ze Štítného
† 1400.

Skupenina V.

Štitný ze Štitného, jméno starožitné vzácné rodiny české, jenž kvetla v Čechách od XIV. až do XVIII. st. užívajíc v erbu opeřené střely stříbrné, špicí vzhůru postavené, v poli červeném a pišíc se dle sídla svého Štitného.

Tomáš Štitný ze Štitného byl první, jenž proslavil se z rodiny té, muž bystrého ducha — hledě k vzdělanosti domácí — času svého nejvzácnější, jenž byv vzdělán ve všech vědách věku tomu příslušných, obíral se spisováním českých kněh nábožných, mravných a poučných, vykládaje při tom pravdy nejvznešenější a nejdůležitější s takou jadrností, jasností a příjemností, že s ním u věci té porovnati nemůže se žádný z vrstevníků ani vně ani doma. U nás počíná filosofie Štitným, ano můžeme honositi se, že jsme byli prvním národem v Evropě, jenž si počal vykládatí libomudrctví jazykem materským. Št. jeví ve svých spisech znalost filosofického i bohosloveckého písemnictví, jak svého tak i předešlého věku, a při tom všem nejsou jeho spisy odepsany než původné, jelikož přivádí mnoho docela nových myšlenek, v kterých ukazuje se nám pravý filosof.

Št. co myslitel stal vysoko nad svou dobou. Štitný sepsal: Knihy šestery o obecních věcech křesťanských,

vydané od university pražské na památku 500 let jejího založení, se životopisem spisovatelovým a výčtem jeho spisů od Erbena, (v Praze 1851); dále sepsal: Rozbor krásy, a j. Štitným co filosofem obírali se: Čupr v pojednání Tómy ze Štitného význam ve filosofii; Hanuš ve spisu Rozbor filosofie Tomáše ze Štitného a Dastich ve spisu Rozbor filosofických náhledů Tómy ze Štitného o pojmu krásy a poměru víry k rozumu. Co se týče domácích okolností Tomáše ze Štitného zachovalo se nám jen správ velmi skromných; není známo kdo byli jeho rodičové, aniž kdy narodil se, tak že jenom pravdopodobně za to se má, že narodil se r. 1325—26. Známo jest, že asi v 25. roce svém oženil se a že manželka záhy mu zemřela zanechavši jemu pět dítek, z nichž pozůstali toliko dcera Anežka a syn Jan. Bratří neměl žádných, sestry měl však tři: paní Dorotu, Peltratu a Annu, poslední dvě zůstaly u něho a přečkaly ho životem; p. Dorota byla provdana za Oldena z Chlumu. Kterého roku Tomáš zemřel, není posud známo, avšak ku pravdě podobno jest, že stalo se to v letech 1400—1404. Z děti jmenovaných požívala Anežka lásky otce svého v plné míře, kterýž měl v ní zvláštní zalíbení; později sídlela v Praze, kde držela okolo r. 1401—1406 dům vedle kaple betlémské, jenž byla tehdá sídlem hlavního učení. Syn nesrovnával se s myšlením otce svého a stal po smrti jeho u Jana z Husi.

Viktorýn Kornelius ze Všehrd, nar. v Chrudími. 1483 stal se mistrem svobodného umění v Praze; později byl sekretářem krále Vladislava, pak místopisařem království českého. Zemř. na Újezdě v Praze 1520. 1495 počal spisovati znamenité dílo své „O právích a soudech

Viktorin K.
ze Všehrd
†1520.

Václav
Hollár
+1677.

i o deskách země české.“ Spis tento vydaný nově Maticí 1841, náleží k nejdůležitějším právnickým spisům vůbec a staví se důstojně podle znamenité knihy tovačovské.

Je to jedna z nejdůležitějších památek písemnictví našeho.

Všehrd byl co právník i co řečník stejně slovútný a výtečností i vzdělaností svou vyšinul se v popředí nejznamenitějších mužů Slovanstva.

Bohdá že za nedlouho některý z novějších právníků naších se odváží k rozboru znamenitých děl Všehrdových a důstojnému vylíčení jeho zásluh.

Činí se přípravy k postavení pomníka velikánu tomuto v Chrudími.

Václav Hollár, (nar. v Prachně v Čechách 1607, zemř. v Londýně 25. března 1677.)

Co protestant musel po bitvě bělohorské opustit Čechy.

Ve Frankobrodě učil se mědorytbě u Meriana. Pak se zdržoval ve Strassburku (1629—1633) a na Rýně, v Kolíně (1633—1636). Prácemi svými získal oblibu angl. vyslance Tomáše Hovarda.

Doprovázel jej na cestách. 1637 odebral se s H. do Londýna, kdež započala nejslavnější doba jeho činností.

K rozkazu krále Karla II. cestoval do Afriky, aby nakreslil město Tanger (1664). Na zpáteční cestě podnikla výprava jeho boj s loupežnými loďmi, což zavdalo podnět ku znamenitým malbám. 1672 cestoval po sev. Anglicku. Až do nejvyššího stáří byl velmi pilný. Na 3000 rytin honosí se jeho podpisem. Práce H. došly všestranné úvahy a důstojného ocenění. Hollár nikdy

nezapomněl na svou vlast, vždy se podpisoval buď V. H. pražský, neb V. H. Čech. Obšírné vypravování života tohoto znamenitého umělce podal J. B. Müller v Musejníku na rok 1854. Zásluhy jeho došly sněmem českým r. 1863 slavného uznání.

Jan Florián Hammerschmid český spisovatel, nar. 1652 z rodičů měšťanských v Stodě na býv. panství Chotěšovském v Plzeňsku. V 25. roce byl na kněze vysvěcen. Byv kaplanem v Budějovicích, později far. v Kameném Újezdě stal se konečně rektorem alumnátu pražského. Jungmann o něm píše: „Doktor sv. písma, stolice apoštolské protonotarius, zlatého kříže se zlatou ostruhou rytíř; farář na Týně 1710; muž bystrého, ohnivého smyslu, výborné paměti, povahy příjemné: umř. 1737.“ — I co spisovatel byl činný, sepsal mimo jiné: „Historii klatovskou.“ „Praha stará“ pod figurou krásného mladence, „Krátký výtah slávy etc. kostela vyšehradského.“ Vydal dále: Magnalia s. Andreæ seu vita et res gestæ hujus Apostoli t. j. životopis Ondřeje; též v latině životopis sv. Jana křtitele 1690; životopis Jana evangelisty (1690); životopis sv. Matěje (1700); Allegoria, Proteus felicitatis et miseriæ čechicæ (v Praze 1715 a 1817), obraz satirický aneb vypsání mravův českých v latinsko-českých makaronech, k nimž Aleš Pařízek některé verše přičinil jako: O staročeská země, fueramus Pergama quondam. Rukopis: „Popis pražských měst, kostelů, klášterů a jiných památností“ nebyl ještě tištěn a chová se dle Pelcla v arcib. semináři v Praze. Vykládá se o něm: Byv v Újezdě farářem stalo se, že k němu přišel zločinec, jenž po spáchané vraždě sám sebe proklínal, žádaje na něm rozhřešení od hříchův.

Jan Fl.
Hammeršmid
† 1737.

Jan Kupecký
+1737.

Když H. k tomu svoliti chtěl, toliko pod výminkami, spečoval se onen zločinec jich přijíti a vytáhna meč hrozil mu zabitím, pakli bez výminky jej nerozhřeší. Načež H. prsa obnaživ zvolal: „Nuže doplň míru hříchů svých, nikdy mne nepohneš, bych k žádosti tvé zvolil a dopustil se svatokrádeže. Zločinec tím dojat vrhl se mu k nohoum a podvolil se k všem výminkám.

H. byl povahou svou ohnivý, přívětivý veselý a hostinný. Vyznamenával se pamětí neobyčejně bystrou, tak že o tom, co v mládí četl, knihu i místo udávati mohl. Bujaré síly a svěžného ducha podržel i ve vysokém stáří.

Jan Kupecký, (nar. v Pencinku na Slovensku z rodičů českých 1667).

K. měl být tkalcem. Utekl do Lucernu a vstoupil do učení k malíři Klausovi. Cestoval pak do Vídně, do Benátek a do Říma. Hlavní podpory jeho snahám se dostalo polským knížetem Sobieským. Později přijal nabídnutí Adama z Lichtenštýna a odebral se do Vídně, aniž by byl přijal nabízené mu knížetem pohostinství. 1716 byl povolán cárem Petrem Velikým do Karlových varů a těšil se z jeho nadobyčejné milostí. I také u dvora rakouského veliké požíval přízně, ačkoliv při vší náklonosti dvora vždy zachoval neodvislost a samostatnost občana a umělce.

Co horlivý bratr český musel opustiti Vídeň i odebral se do Norimberka.

Zvláštním dvořeninem byl vyzván, aby se odebral ku dvoru královskému do Londýna, vyzvání toho však nepřijal. Zde zemřel 1740. Co umělec náleží k naturalistům. Čerpal samostatně sám ze sebe, vždy přihlížel

k pravdivosti u nápodobňování přirozeného a to i v tvarech i v barvách. Fuessly, píše: „Chcešli sobě učiniti pravý obraz malby Kupeckého, mušíš si představit sílu Rubensovu, jemnost a průzračnost Van Dyckovu, a kouzlo ve stině a barvě Rembrandtovo.“ —

Nejvyšší dokonalosti dosáhl v malbě podobizen. Četné galerie se honosí málbami tohoto mistra. Obšírný životopis nalezá se v Musejníku na r. 1855.

Petr Brandl, (nar. v Praze 1660) náleží k nejvýtečnějším malířům vůbec. První učitel jeho byl dvorní malíř Schröder.

Za nedlouho pilným študováním nabyl věhlasu i znamenitosti. Pracoval velmi mnoho, ač téměř ani vlast svou neopustil, pracoval i co do počtu i co do vnitřní ceny tolik, že téměř nepochopitelná jest činnost tato. Práce jeho vynikají nevšedními půvaby, i lehkostí i hebkostí i pravou ušlechtilostí a krásou. K nejslavnějším prácím jeho náleží: Křest Páně v hlavním chrámě v Praze a spor andělů, pak umírající Maří Magdalena v mohuckém domě, sv. Václav, a m. j. Zemřel v Kutné hoře 1739.) Dle Dlabáče a Schalera je od něho 60 maleb zachováno.

Jiří z Poděbrad, veliký král český, nar. v Poděbradech 6. dubna 1420. Až do r. 1445 mnohé služby zemské zastával k nemalé oslavě jmena svého.

Téhož roku byl zvolen za zprávce země.

1448 podnikl výtězný tah proti zpurnému Menhartu z Hradce. Vítězství tím nové nabyl síli, převahy, již nemálo ve prospěch kališníků použil. Rokycanu uvedl nazpět do Týna. Král Ladislav zemřel 1457 a 2. břez. 1458 zvolen Jiří za krále. Nastaly mnohé boje

Peter Brandl
+1739.

Jiří z Poděbrad
král Český
† 1471.

Prokop Diviš
† 1761.

s císařem německým i s papežem, ano křižácký tah proti Jiřímu kázán, nastaly kruté boje s nevděčným Matiášem Korvínem avšak neobyčejná moudrost statnická Jiřího i mysl odhodlaná dopomohla pokaždém boji Jiřímu vždy k nové slávě.

Nestává památnější doby v dějinách naších a na trůnu českém neseděl snad nikdy král, jenž by osobním působením a jednáním lesk velikosti Poděbradovy předčil.

Doba Poděbradova nalezla svého dějepisce. Dějiny Palackého doby této jsou pravou perlou dějepisectví vůbec a v nich teprv seznáváme jak velikou úlohu hrál Poděbrad v době pro budoucnost národa Evropy tak rozhodné.

Byl vzor velikého panovníka, ozdoba národa z něhož vyšel, byl však také i co člověk muž šlechetný a nezyštný a zůstavil vzor politického a státnického charaktéru, jakýchž pomalu na trůnách nalezáme.

K hoři národa celého zemřel 22. března 1471.

Diviš Prokop (nar. 1. srp. 1696 v Žamberce), proslul co vynálezce prvního hromosvodu i hudebního nástroje *denis d'or*. Byl premostrátem v Luce a zároveň profesorem filosofie na ústavě Luckém. 5. srp. povýšen na doktora bohosloví. Později se stal farářem v Prendicích na Moravě. Zde se zanášel bez ustání skoumáním přírody, 1741 stal se převorem v Luce a brzy na to svěřená mu zpráva celého kláštera. Za nedlouho se vzdal převorství a vrátil se na svou fáru. Zde se oddal výlučně proskoumu elektriky. Tenkráte již poznával v blesku a bouři působení elektřiny a snažil se nalesti prostředku, nimž by se blesk bezškodným stal. Pověst o jeho skoumání se dostala až do Vídně ku dvoru, kamž

vícekráte povolán byl k provádění experimentu za přítomnosti přírody milovného Františka a Marie Terezie.

Již r. 1750 a 1753 dokázal, že má účinek špiček kovu na elektřinu. Dle svého náhledu a dle zkušenosti nabytých nechal si postaviti 15. června 1754 nedaleko svého obydlí hromosvod, tedy dříve než Franklín. Pokus tento se velmi dobře osvědčil. Po dvě léta konal zkoušky se svým nástrojem a výsledky byly prof. Scrincim v pražských německých novinách 1754 uveřejňovány. Žádal císaře Františka, by na zkoušku nechal několik takových hromosvodů postaviti, ale marně, vídeňští mathematikové nemohli pochopiti působení nástroje odporučovaného. Surovostí občanů a nevzdělaností jejich byl donucen 1756 hromosvod schovati, přičítali působení jeho nastalé sucho. Nyní se oddal Diviš hudbě a vynalezl nástroj *denis d'or*. Na tento nástroj se hrá rukama a nohama jako na varhany, vydává zvuky skorem všech strunových a foukacích nástrojů od pianissima až do fortissima.

Má 130 mutací. — Vzorná neunavenost a pilnost, bystrost a velikost ducha jeho vzbuzují obdiv. Zemřel 21. pros. 1765.

Jemu na počest složen epigram: Non laudate Jovem, gentes! quit vester Apollo? Iste magis Deus est, fulminis atque soni.

Bonaventura Pitr opat a historik nar. 5. list. 1708 v Třebechovicích v Hradecku a nazván na křtu Josef. Otec jeho Václav živil se z malého hospodářství a řemesla hrnčířství. Syna svého posílal pilně do školy domácí a maje v úmyslu v řemeslu hrnčířském ho vyučiti, brával ho sebou na trhy. Než mladý Pitr, cítě v

Bonaventura
Pitr
+1764.

sobě povolání jiné vznešenější než k hrnčířství, prosíval snažně rodiče, aby jej dali na študie, by mohl státi se knězem a je pak lépe nežli při hrnčířství podporovati. Otec jeho byl totiž přechudý, by sto byl, synovi svému ve studiích hmotně nápomocen býti, a tak tyto prosby P-vy byly by zůstaly při nemožnosti rodičův naprosto bez účinku, kdyby se ho nebyl ujal bratr matčin Eleutherius Lochman, kněz z řádu svat. Františka a kazatel v Hostinné. Spozorovav nevšední nadání synovce svého a jeho toužení po vyšších vědomostech vzal jej r. 1721 do Hostinného a dal ho učiti jazyku německému a hudbě, a když v krátkém času v obojím vycvičil se, dovedl jej k svému příznivci Otmarovi Zinkovi, tehdejšímu opatu broumovskému. P. byv přijat odporučením Lochmana za altistu na kůr kostelní při klášteře broumovském, měl příležitost na tamních školách latinských klasické literatuře vyučiti se. Po skončených studiích humanitních vstoupil do řehole benediktinův, u kterých byl vychován, a byl r. 1728 v roucho mnišské oblečen a nazván Bonaventura. Odbyv pak zkoušky učinil 30. října 1729 v 21. roce stáří svého slib řeholní, načež poslán do kláštera břevnovského, aby tam slyšel vědy filosofické a bohoslovecké. I tu vynikal nad své spolužáky a obíral se již vedle studií bohosloví též historií domácí a jejími prameny. Skončiv vyšší studie vysvěcen jest v 25. roce stáří svého na kněžství, načež byl kazatelem v Břevnově po tři léta. R. 1736 vyučoval humanitním studiím v Brumově; r. 1737 stal se farářem v Polici, odkud zase do Broumova za prof. filosofie a nedlouho na to do Břevnova za prof. bohosloví povolán byl. R. 1742 stal se představeným konventu polického a r. 1746

nejen sekretářem, bibliotekářem a archivářem opata svého broumovského, alebrž celé řehole benediktinské v zemích koruny české. Obíraje se vždy hist. studiemi viděl se u cíle svého maje při svém nynějším úřadě sekretářském vhodnou příležitost k přehlížení nejznamenitějších bibliotek a archivů nejen svého, anobrž i jiných řádů v Čechách, na Moravě a v Slezku. Tak počal sám nejdůležitější staré historické rukopisy, diplomy a jiné památné listy sbírati, pořádati a přepisovati k tomu účeli, by je časem vydati mohl; tím spůsobem nabyl tak důkladných známostí dějepisných, že vyrovnal se nejslavnějším svého času diplomatikům a archivářům a že i dopisovatelem stal se s vynikajícími svého času učenci doma i vně. Zastávání řehole své v rozepři mezi arcibiskupem pražským s jedné a opatem broumovským s druhé strany za příčinou vysvobození statků břevnovských od poručnictví arcibiskupa bylo jemu svěřeno.

R. 1756 byl zvolen od řeholníků rajhradských za opata a prelata tamního a tak vzešly mu tímto povýšením nové a obtížné povinosti. Nad to dály se tehdáž klášteru rajhradskému z rozličných stran ujmy a skracování na právech jeho, k jichž obhájení musel vynakládati mnoho peněz a práce, maje ale tou útěchu, že skončilo se konečně vše k dobrému kláštera jeho. Těžce nesl, že nemohl se historií a diplomatikou obírati, a tak všecko to působilo na něho tak, že jakožto opat býval méně srdečný a přívětivý, anobrž často broukavý a do sebe uzavřený, tak že vůbec podobal se, že necítil se v svém důstojenství tak spokojeným a šťastným býti, jako před tím. Co prelat uspořádal archiv rajhradský a prohlížel archivy a knihovny brněn-

ských a školních klášterů a kostelů a aby účelu svého dosáhl, nechal činiti přepisy neb výtahy z důležitých tam chovaných listin a pamětí, maje neustále 3 mladé duchovní okolo sebe, mezi kterými jmenuje se i Aleš Habrich, kteří k ruce jeho staré kroniky, diplomy, registry, buly papežské a t. p. památky přepisovaly. Historického materialu takto užíti chtěl P. zvláště k vzdělání 3 děl důležitých, totiž: Sbírky českých kronistů (Corpus scriptorum bohemicorum), benediktin. diplomataře česko-moravského (Codex diplomatico-historicus) a kroniky všech klášterův moravských od XI—XIV. století založených (Monasticon historico-diplomaticum omnium Moraviæ monasteriorum). Onemocněv na zimnici, kteréž zprostiti se více nemohl, úloze této bohužel dostáti nemohl, chřadnuv a slábnuv takto po celá 2 léta, zemřel příkladně 15. května 1764. Vydal toliko malou část svých sbírek pod titulem: Thesaurus absconditus in agro břevnoviensi (t. j. poklad ukrytý na poli břevnovském) r. 1762 v Brně tiskem, v kterémžto spisu podal zprávy o životě sv. Vintíře a o všech klášteřích bened. v Čechách a na Moravě, pak o některých v Polsce a v Uhrách pozůstávajících. Dílo Monasticon historico-diplomaticum doplnil Aleš Habrich, jenž působením opata svého oddal se s velikou horlivostí též studiím histor. a dipl.. byv platným pomocníkem Dobnera, Monséa. Pelcla, Dobrovského a jiných. Dále vydal Pitr: Hlas na Výsosti; naříkání a pláč Ráchel (v Hradci král. 1748); Pietas Benediktina. Řehole neb Zákon sv. otce Benedicta, též jeho život (v Brně 1760); Venceslai a Chvaletic benediktini Rajhr. Tractatus de passione et morte D. N. J. Christi (o umučení a smrti p. n. J. Krista) (v Brně 1764).

Spisy však, které tiskem nevyšly a v knihovně rajhradské nacházejí se, jsou důležitější a četnější, všecky dějepisu vlasteneckého týkající se a sice v lat. řeči jako: Život sv. Adalberta — i život sv. Václava z pramenů XI. st. knihovně rajhradské; poznámky nad Christianem, dějepiscem před Kosmem, které čerpal ze starých listin sídelního chrámu pražského a z kodexu trebičkého; poznámky ke Kosmu; poznámky k Jaroslavu prvnímu pokračovateli Kosmy; kronika kanovníka Františka; díla Jana z Holešova (který nachází se na třetím skupení); plač Ondřeje z Brodu nad Prahou; poznámky k Dalemilovi; P. Židka tři knihy usnešení a j. více. P. získal sobě svými učenými prácemi trvalých zásluh o historii vlasteneckou jsa ostrým kritikem a jedním z prvních učenců naší vlasti přihlížeje při tom předkem k listinám, rukopisům historickým a jiným podstatným pramenům. I v dějinách kláštera jméno jeho nevyhasne, neb on vynasnažil se, po čas opatování svého užitky kláštera za předchůdce jeho ztenčené zvelebiti přes všeliké za příčinou tehdejšího válečného běhu na klášter ten přišlé těžkosti, též vymohl klášteru nová práva a výsady, vystavěl nové budovy a udržoval vždy vzorný pořádek mezi spolubratry.

František Tuma, (nar. v Kostelci na O. 2. října 1704, zaujímá popřední místo za dob zlatých hudby kostelní v Čechách v století 18. Kancléř český, hrabě Kinský se ho ujal ve Vídni a přičinil se, by se mu dostalo všestraného vzdělání hudebního. Později se stal žákem dvorního kapelníka Fuchsa, tento jej vzdělával důkladně v kontrapunktu a ve slohu kostelním. Ne-

František Tuma
† 1774.

L. Berchtold
hr. z Uherčic
† 1809.

všední talent T. se brzy objevil ve výtečných skladbách.

1741 zvolen za dvorního komponistu.

Těšil se později ze vzláštní přízně Marie Teresie. Po smrti milované choti 1768 odebral se do romantického kláštera Gerasu. Zde žil 6 let a neunaveně pracoval; zde také 1774 zesnul.

Pracoval velmi snadně, ve 3 dnech dokončil obyčejně mši. Skladby Tumovy vynikají původností i mistrným provedením, jeho skladby kostelní náleží k nejznamenitějším skladbám toho druhu.

Leopold hrabě Berchtold z Uherčic narodil se dne 19. července 1759 ve Stráži, kraje budějovického v Čechách. První jeho učitel, Jeroným Arzt, piarista, vzdělával jeho ducha, čině ho pozorna na všeliká utrpení lidská; tím rozplamenil v něm jiskru lásky k člověčenstvu, že stal se utěšitelem a dobrodějem nešťastných a v utrpení postavených. Zdravím a sílou těla jakož i vzácnými schopnostmi ducha štědře obdařen, oddal se ve čtrnáctém již roce vědám filosofickým a juridickým, jejichž študia dílem v Olomúci a dílem ve Vídni dokončil. Pilným všestranným vychováním obohacen mnohými vědomostmi vstoupil do státní služby ku krajskému úřadu olomúckému a již v dvacátém roce věku svého 1779 učiněn jest náměstkem krajského v Jihlavě. Později určen ke gubernium a za příčinou nevšedních vědomostí ve věcech velkosvětského obchodu k úřadu obchodnickému v Terstu. Než čilý duch a jakási neodolatelná žádost, poznati blaho a bídu lidskou a rozmnožovati dle síly prvnější, tuto však menšiti, pudila jej do širého světa; všady chtěl trpícímu člově-

čenstvu úlevy zjednati, všady bratra pomoci potřebujícího nalézaje jemu bratrsky radou a činem napomáhati, všady býti tvůrcem dobrých a šťastných lidí. Na podzim roku 1780 nastoupil svou první cestu do Italie, navštívil všecka hlavní města, vystoupil na sopky Vesuv a Aetnu a pomeškal na ostrově Maltě, projel pak na zpáteční cestě Dalmacii. Ve Florencii obdařen od arcivévody Leopolda velikým křížem řádů sv. Štěpána. Na to cestoval po veškeré Francii rozličnými stranami, na vlastní útraty vydal a zdarma rozdával spis „o způsobu křísení zdánlivě mrtvých“; jejž do francštiny přeložil a také tehdejšímu národnímu konventu v Paříži podal, začež dostalo se mu pochlebného uznání. Spisu toho rozdal na rozličných cestách svých v rozličných jazycích znamenitý počet 9000 výtisků. Roku 1793 patřil na rozlícenou Paříž, slyšel rachot sujícího se trůnu královského a viděl klesati Ludvíka XVI. pod rukou katovou, sám pak uchránil života svého útěkem z Paříže, pronásledován jsa pro hlasité zatracování toho a podobných činů rozvzteklené vášně. Uchýliv se tedy do Londýna navštěvoval tam pilně všecky dobrodějné a užitečné ústavy a s nimi náležitě seznamoval se. Sepsal tu v řeči anglické a ve dvou svazcích vydal „navedení pro cestovatele“ v něž uložil bohatou zásobu zkušeností vlastních i cizích o cestování v dalekých krajinách. Spis tento, jemuž od anglických kritikův vytýkáno jedině obšírnost pro cestovatele nepohodlnou, klestil hlavně cestu Berchtoldovi k skvělému v Anglii uznání. Neb když r. 1789 poprvé byl vstoupil do shromaždění „dobročinné společnosti“ v Londýně, tuť povstali všickni údové, mezi nimiž princové a lordové angličtí byli, se svých sedadel, aby šlechetnému cizinci svou úctu prokázali.

Tato společnost „royal humane society“ zvolila jej za úda, při níž velmi účinlivým jsa staral se neustále o vysvobození a zachování zdánlivě mrtvých a jakýmkoliv způsobem v smrti nebezpečenství postavených, sbíraje zkušenosti, ponaučení, prostředky a stroje, jakými by takové nešťastníci vzkříšení neb vysvobození a zachovaní býti mohli. Za svého téhož léta pobytu v Němcích do němčiny přeložil a vydal několik spisů a navedení lékařských a jináč k dobročinnosti směřujících, seznámil se v Hamburku se „společností ku zvelebování umění a užitečných řemesel“, od níž později společníkem jmenován jest. Roku 1790 procestoval Španěly, r. 1792 nalezáme jej v Portugalsku, kdež zkušenosti své oznámil portugalským jazykem v „úvodu k zachování lidského života v rozličných nebezpečenstvích na zemi a na vodě.“ Druhý spis jazykem portugalským původně sepsaný a zdarma rozdaný: „Pokus, jak by rozšířily se meze dobročinnosti naproti lidem a zvířatům“, v němž brojí proti nerozumnému a oplzlému návyku „býčích bojův“, opatřil našemu Berchtoldovi četné vyznamenání od král. akademie věd v Lisaboně, která jemu doručiti dala velikou stříbrnou čestnou medalii, a o rozšíření spisu vřele se zasazovala. Mezi lety 1794—1796 proputoval části Afriky a Asie ve mnohých nesnázích a nebezpečenstvích. Na moři nejprudčími bouřemi byl zmítán, po krajinách stíhaly jej nákažlivé nemoci, sápavá zvěř v loupežníci; unikl nicméně šťastnou jednak povahou těla, jednak rozumným a opatrným chováním se všelikým nebezpečím. Navštiviv svatá nám křesťanům místa v Jerusalemě putoval nadšen duchem milosrdenství po říši turecké v Asii a Evropě zvláště s tím úmyslem, aby prostředky a léky proti morové ráně lid tam neustále

hubící nalezl. Ve Smyrně, když tam krutě zuřil mor, vstoupil do nemocnice a stal se posluhovatelem nemocných, aby děsný mor bezprostředně pozorovati a tamní lid přesvědčiti mohl, že tření údův olivovým olejem mocně před nákazou morovou chrání. O tomto „pobytu v Antonínském hospitálu v Smyrně a o užívání tam oleje proti moru s prospěchem nejlepším“ vydal po návratu svém v řeči německé „zprávu“ ve 3000 výtiscích k bezplatnému rozdání, jakož i překlady „zprávy“ té, italiensky v 3000 a turecky v 6000 výtiscích uspořádal a k bezplatnému rozdání rozeslal. V letě roku 1796 vrátil se Berchtold ze svých dalekých a nebezpečných cest přes Cařihrad, Bukurešt a Uhersko domu, aby oženiv se r. 1797 s Marií Joannou hraběnkou z Magnis a na Strážnici, dámou z nadacího ústavu pro šlechtičny v Brně a zdědiv r. 1800 po své tetě Eleonoře, svobodné paní z Petersvaldu znamenité jmění, zvláště panství buchlovské a žeravické v kraji hradištském — stal se napořád otcem svých poddaných, dobrodincem všech nuzných a opuštěných, křísitelem a ochrancem všech šlechetných a dobročinných podniknutí ve svých vlastech. Zaopatřováním výdělku lidu chudému buď prácemi polními, buď zřízením k tomu dílny na sukno; podněcováním k opravám polního hospodářství, chování dobytka a vínohradství slovem i příkladem, určováním odměn pro zvláště bedlivé hospodáře, zavedením stromovky ke cvičení mládeže a ustanovením zvláštního místra k vyučování selských mladíků v hotovení rozličných nástrojů hospodářských pečoval bedlivě o zvelebení hmotného blahobytu svých poddaných nezapomínaje však nikoliv zájmů vyšších: vzdělání ducha a ušlechtění mravův. Osvědčil se vřelým přítelem školství uspořádav

pět školních budov na svých panstvích co nejslušněji, při pilném školních zkoušek navštěvování chuti dodávaje i učitelům i školákům, těm podporami a přídavkami z vlastních důchodů, těmto rozdílením odměn a platu školního odpouštěním. Tak jako sám byl srdce nad míru dobrého, nenechaje žádného pomoc hledajícího odejíti marně: tak usiloval se mravnost, dobrosrdečnost a velikodušnost vštěpovati i krajanům a poddaným svým vypisuje k tomu cíli odměny těm, kdož zachrání život bližního v jakémkoliv smrti nebezpečenství, jakož i těm, kdož na bližním ať si on jakéhokoliv náboženství, prokáží ten nejskvělejší skutek dobročinnosti, najmě ale těm, kdož tak učiní na zjevném svém nepříteli. Berchtold založil lidumilecké společnosti v Brně a v Praze, které opatřil všemi prostředky potřebnými k zachování nešťastníkův a ke křísení napohled mrtvých. V Praze vystavěl svým nákladem dům na pravém břehu Vltavy pro tamnější dobročinný lidmilecký spolek. Žádný ústav v císařství nepovstal, nic dobrého veřejně nestalo se, aby on nebyl účastnil se toho. Vypisováním cen a určováním znamenitých podpor spisovatelům nouzí hněteným — což pod jmenem „Philon“ činíval — nemálo budil i činnost literární v zamilovanému oboru zdravovědy a dobročinnosti. Nejslavnější však pomník v srdcích poddaných svých zbudoval sobě Berchtold zařízením nemocnice. Vyvoliv sobě na vrchu postavený hrad za obydlí ustanovil svůj pěkný a prostranný zámek v Buchlovicích za nemocnici, již s velkým nákladem upravil a do niž každý laskavě a zdarma přijat byl, kdo lékařské pomoci potřeboval. Platil lékařům a obsluhovačům nemocných, obstarával léky pečuje bratrsky o vše, čeho k obsluze a léčení nemocných potřebí bylo.

Neméně láskavě staral se i o to, aby nemocným dostalo se duchovního povzbuzení a útěchy. Ještě jeden čin o němž pravil sám, že jest to ten jediný, na němž sobě v hodině smrti ustele, charakterisuje dostatečně našeho lidumila, jenž i v nejtužších nedbal překážek, kdykoliv jednalo se o dobrý velikodušný skutek. V zimě r. 1800 šest mužů zemské obrany z kraje hradišťského — ženatých a otců rodin — pro vzpouru proti svému setníku, na nějž byly střelnou zbraní učinili útok, odsouzeno bylo v Brně k smrti zastřelením. Dva dni před popravou Berchtold vraceje se z Karlových Varů přes Brno domu, dověděl se o nastávajícím soudu. Neprodleně odebral se do Vídně a uveden v noci k spícímu již císaři vřelými prosbami vyžádal vinníkům odpuštění a vrátiv se do Buchlovic, ještě v noci před osudným dnem po zvláštním poslovi vzkázal do Polešovic kvílící manželce jednoho z oněch odsouzených, že manžel její na životě bude zachován. Když r. 1805—1806 v Čechách neúrodou drahota povstala najmě ale u obyvatelů hor krkonošských bída nad míru vzrostla byla, tuť zase objevil se tam mezi prvními náš Berchtold ve spolku s přátely svými, maje sebou mnoho vozův naložených potravou ze svého panství. Mimo to nejen sám znamenitou sumu peněz ze své pokladnice obětoval ale i po jiných bohatých sbíral příspěvky pro tyto nešťastné, čímž poštěstilo se mu zachovati mnoho ubohých těch horáků od hrozné smrti hladem. V čas války 1809 neunavené sbíral příspěvky pro raněné bojovníky a pro obyvatele, kteří válkou a ohněm byli schudli. Do nemocnice na svém panství přijímal všecky raněné a s bratrskou láskou je obsluhoval. Bojovníkům raněným v bitvě u Asprů 21. máje 1809 obětoval všecky hodiny

Frant. Faustin Procházka
† 1809.

ve dne v noci neodcházeje od nemocných. Avšak jednak přemožen takovým namahánim jednak nákazou od přílišného obcování mezi nemocnými sám zachvácen byl nemocí tak prudkou, že veškerá pomoc lékařská zůstala marnou, on vytržen byl 26. července téhož roku 50 let stár z života, který celý byl písmem nepřetrženým činů bezpříkladně obětavych, jedině k oblažení člověčenstva směřujících. Berchtold je vzor šlechticů a jeho ctnosti vykazují jemu bez odporu zlaté místo v letopisech naši vlasti. Jeho bratr Bedřich byl též výtečný vlastenec a jak z „rozhledu literatury“ známo, zasadil se o zřízení českého musea. Při tom buď zpomenuto, že sl. rodina Berchtoldova je vlastenecká, a že jeho synovi Sigmundovi, jenž r. 1869 v Buchlovicích zemřel i s svou choti, rozenou hraběnkou „Vratislavovou“, máme k poděkování zachování našeho nejstaršího a dějepisného hradu Buchlova. I hraběnka byla výtečná vlastenka, vzorná šlechtična a známá skrz své pohostinství a dobrotu na proti chudým lidem.

Frant. Faustín Procházka literární historik nar. 13. ledna 1749 v Nové Páce v Jičínsku, kde se jemu prvního vzdělání dostalo, a vycvičiv se doma ve zpěvu a hře na houslích byl co zpěvák v klášteře cisterciátském v Křesově (Grüssau) ve Slezsku přijat, kde odbyl třídy gramatikální; dostav se odtud za houslistu do koleje jesuitské skončil zde s výtečným prospěchem humaniora. V Praze slyšel filosofii na universitě a r. 1767 vstoupil v klášteře Vranovském do řádu Paulánův, při čemž dostav jména klášterního Faustín složil slib 25. říj. 1768 k řeholi té a skončiv vědy filosofické byl povýšen za mistra sv. umění. Volné chvíle upotřebil co

klasicky vzdělaný muž k provozování hudby jak vokální čili hlasové tak nástrojní dle vzoru řeckých filosofů, kteří večer lyře věnovali, přesvědčen jsa, že v líbozvuku hudby krása lidské duše objevuje se.

Téhož času žil v témž řádu slavný slavista, a znatel řečí východních, náš krajan a horlivý vlastenec Fortunát Durich*), který zpozorovav výtečné nadání a nadšenost P—kovu, přičinil se k jeho důkladnému vzdělání v jazycích východních a klasických, jakož i v řeči mateřské, k poznání historie naši vlasti a naši literatury a položil tak základ k jeho velikému a pro náš národ neocenitelnému působení. Po vysvěcení, které stalo se 1772 zastával úřad kazatelský v klášteře řádu svého v Praze jsa při tom lektorem čili učitelem řečí východních jakož i práva církevního a vykladatelství sv. písma. Toho času vystoupil náš P—ka ponejprv co dělník na poli literatury domácí. P—ka s Durichem vydali na vybídnutí tehdejšího arcibiskupa Petra Přichovského a císařové M. Teresie českou kat. bibli nového zákona 1778 a st. zákona 1780, kteréhož vydání bylo rozdáno 1000 exemplářů na poručení císařovny M. Teresie mezi lid. R. 1782 vydal P. zajímavý spis k poznání tehdejší lit. doby: „Über die Broschürenliteratur unserer Zeit“ a téhož roku vyšlo i jeho větší a pro naši literaturu v té době nejdůležitější dílo: De sæcularibus liberarium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius (Pragæ 1782). t. j. (O stoletém osudě svobodného umění v Čechách a na Moravě, v Praze 1782), v němž vylíčil dějiny vzdělanosti našeho národa od nejstarší až do své doby tak podrobně, jak toho před tím nikdo nebyl učinil a

*) Podobiznu toho výtečníka našeho nemohl jsem posud vypátrati a prosím, kdyby o ní někdo věděl mi to zděliti ráčil.

to v klasické latině. V tomto díle dokázal zvlášť svou velikou učenost a znalost všech řeckých a římských dějepisců, kteří o Slovanech psali, jelikož začátek našich dějin z nich čerpal. Mimo to podal R. Ungarovi, (premonstrát, výtečný učenec toho času, našinec a bibliotekář v Praze) jenž tehdá vydával Balbinovu „Bohemia docta“ „Učena Čechie“ s poznamenáními, mnohé pomůcky k ním jakož i do Voigtových (učený piarista toho času): Acta literaria t. j. „Články vědecké“ pojednáuí větší: „Rozjímání o obnovitelích věd latinských v Čechách a na Moravě.“ R. 1784 počal vydávati větší literární dílc pod názvem: Miscelanen der böhm. u. mähr. Literatur seltener Werke und verschiedener Handschriften (Prag 1784, 1785), avšak z nedostatku náležitého odbytu, jak se to ještě teď při vědeckých dílech vede, vyšel toliko díl I. o 3 svazcích. Po zrušení řehole paulánské stal se světským knězem a oddal se rozhodně prácím literárním. Procházka co osvícený muž doznal, že národ a jeho jazyk klesl, ano již vymírati zdal se a jsa co upřímný Čech a vlastenec naplněn láskou k národu a jazyku svému zasadil se nyní s hrstkou tehdáž žijících vlastimilů o jeho zachování, vznešení a zvelebení. Hlava těchto národovců byl Durych Václav Michael*) nar. 1738 v Turnově, jenž Dobrovského a Procházku povzbudil k studiu jazyka slovanského zvlášť českého, pak Pelcel, Ungar R. premonstrát a c. k. knihovník, Dobner a Voigt, piaristé.

Pr. vyrozuměl tomu, že k vznešení národa předkem zapotřebí jest, aby lid skrz dějepis poznal sama sebe a svou někdy slavnou minulost, a aby vzdělán byl prostředkem jazyka materského v potřebných mu vědomostech, proto začal vydávati starší knihy české s přiměřenými

*) Podobiznu toho sl. muže nemohl jsem najíti.

k nimž předmluvy. Tak vydal během r. 1786—1788: Kroniku boleslavskou (Dalimilovu); Kroniku českou Pulkavy; Oldř. Prefata z Vlkanova cesta z Prahy do Benátek a Jeruzaléma: Vejtah z kroniky moskevské atd. Tak dostaly se do rukou našeho národa knihy historické, které ukazovali obecenstvu svou skvělou minulost, nábožné a poučné, jimiž zároveň obrácen jest zřetel jeho na jadrnost a ušlechtilost jazyka českého a na někdejší bohatost literatury domácí. Na to stal se P. ředitelem gymnasií pražských a censorem kněh. Vláda uznávajíc služby P—kovy, kteréž byl svými prácemi literárními a úředními obecnému dobrému až dosavád vykonal, jakož i jeho nestrannost, propůjčila mu r. 1807 úřad důležitý ředitele veškerých gymnasií českých a jmenovala jej dekrétem t. r. dne 9. listopádu vydaným též ředitelem c. k. universitní biblioteky pražské. P. opravil studia gymnasialní a zvelebil univ. knihovnu uspořádaje systematický a reální katalog atd. Zemřel nenadále, byv mrtvicí raněn, 2. pros. 1809 v 61. roce věku svého.

Pr—ka je muž, jimž se, jak to sami cizinci vysvědčují (na př. Rottermund v pokračování Jöcherova slovníka učených), „země česká vším právem honositi může," neboť byl člověk šlechetný, rázný, osvícený a svobodomyslný, stoje vysoko na předsudky času svého, byl dokonale klasicky vzdělán, znatel řečí východních, přede vším pak vlastenec, řečí a národnosti české tak nadšeně a upřímně milovný, že máme jen málo mužův jemu v tomto ohledu rovných a pt. občané Nové Páky mohou býti hrdí vším právem na jejich rodáka. P. byl, co se týče vskříšení národa našeho hluboce skleslého, co se týče vzdělání jazyka a literatury naši opravdivým hlasem volajícího na poušti, jenž svými prácemi literár-

Karel Ignac Tham
† 1816.

Alex. Rudnay
z Rudna
† 1831.

ními připravoval cesty novější literatuře a dělníkům jejím. Pr. zasloužil by pomník velkolepý v Praze na místě jeho účinkování.

Karel Ign. Tham, doktor filosofie. V době kdy duch národa našeho teprvé po stoleté vazbě počal se probouzeti z umrtvujícího spánku, stál Tham v řadě prvních života našeho buditelů. Dobře pověděl o něm Jungmann řka: Tham život svůj takořka jazyku českému obětoval vyučováním dílem veřejné s dovolením vlády 1804, dílem soukromí až do smrti se zanášeje. Zemřel r. 1816.

Sepsal původně a z části přeložil 25 spisů hlavně mluvnických, nimiž si nemalé zásluhy o mluvnictví české pozýskal.

Alexander Rudnay z Rudného, kardinal, kníže primas Uherský, arcibiskup ostříhomský nar 4. října 1760 v Svatém Kříži nad Váhem v župě nitranské. V Nitře študoval gymnasium.

V r. 1777 věnoval se kněžství. Později študoval v Trnavě a r. 1784 stal se v Budíně doktorem bohosloví. Na kněze posvěcen r. 1783. V r. 1786 byl kaplanem v Častěj blíže Modry, pak v sv. Benediktu nad Hronem. Roku 1787 jmenován vikařským písařem v Trnavě, r. 1788 již povýšen za tajemníka téhož vikařství. R. 1789 obdržel faru v Krušovcích a r. 1794 již jmenován děkanem velkotopolčanským.

V této době byl i literárně činný a hlavně se spisováním svých kázání zanášel, jež později Jiří Palkovič sebral a vydal. 1805 povýšen za královského radu s titulem biskupa ansarského, a ustanoven též za

biskupského náměstka v budínské polovici arcibiskupství ostřihomského. Vůbec doba tato jest pravý vítězný pochod člověka k nejvyšším hodnostem. 1815 jmenován biskupem v Sedmihradsku.

Za blahodárné působení v této zemi již 1819 jmenován arcibiskupem ostřihomským a primasem uherským.

Zde působil co pravý první kněz země a nikdy nezapomena, že je rodu slovanského, veřejně osvědčil se takto:

„Slavus sum; et si cathedra Petri forem: Slavus ero!“ — Slovan jsem, a kdyžbych i papežem stal se, Slovan zůstanu.

O vyhovění přáním lidu slovenského všemožně se přičiňoval.

S velikým nákladem nechal chrámy a školy stavěti a opravovati i lidu díla potřebná sepisovati a vydávati.

Roku 1822 vydal doplněk breviáře a v něm i důstojně zpomněl apoštolů Slovanských Cyrilla a Methoda. 1825 nemálo přispěl k vydání slovníka slovenského.

Avšak největší dílo, jenž na věky bude hlásati jeho památku, je založení velikolepé basiliky ostřihomské. Jen připravení staveniště stálo 59490 zl. R. 1822 na den sv. Vojtěcha položen základ budovy na níž Rudnay z duchodův svých 815696 zl. sám věnoval.

Za tyto nemalé zásluhy jmenován r. 1828, 15. pros. papežem Lvem XII. za kardinala. Co primas korunoval královnu Karolinu, r. 1830; 20. září korunoval již co kardinal Ferdinanda V. za krále.

Josef Vurum
† 1838.

Za strašného roku hladu a cholery 1831 zemřel 13. září.

Co spisovatel slovanský vydal vice spisů samostatných.

Pokud známo věnoval k účelům dobročinným 1542,597 zl.

Památka Rudnayova bude nejen nám ale i Maďarům a církvi posvátnou.

Byl velký kněz a věrný Slovan.

Josef Vurum, nar. v Trnavě 1763. V r. 1788 vstoupil do stavu kněžského. Nedlouho na to jmenován tehdejším biskupem za tajemníka.

1791 stal se profesorem dějepisu církevního na semeništi nitranském, který i s církevním právem až do r. 1805 přednášel.

Když byl Fuchs na arcibiskupa agerského povýšen, jmenován Vurum kanovníkem téhož chrámu a po smrti arcibiskupové 1806 pomocníkem arcibiskupa Štěpána Fischera a ředitelem lycea agerského.

Roku 1816 stal se biskupem bělehradským, roku 1821 v téže hodnosti přesazen do Velkého Varaždína a r. 1827 jmenován biskupem nitránským, kde pro Slováky velmi výdatně zakládáním a zvelebováním škol a účinlivým podporováním ústavů dobročinných působil.

Jen ústavu ku podpoře chudých kněží a učitelů venoval 76236 zl.

Sám sepsal: Episcopatus Nitriensis ejusque præsulum memoria, kdež se mezi jiným též snaží dokázati že již v IV. století po Kr. v Nitře křesťanství kvetlo. Zemřel r. 1838.

Skupenina VI.

Antonín Puchmajer, český básník a spisovatel, narozen v Týně nad Vltavou 11. ledna 1769 z rodičů měšťanských. Otec jeho byl jirchář a živil se polností a obchodem. Jeho vychování v dětinských letech k vyvinutí literních schopností málo prospívalo. Otec jeho byl rozumný a pracovitý muž, jeho pak matka vynikla ostrou a přirozenou výmluvnosti, kterou také od ní zdědil a které z cela podoben byl. Své první cvičení odbyl v Týně, kde již výbornou paměť prozrazoval a svou bystrostí a svěžností ducha pohnul rodiče, že jej u tamního kaplána latinu, a u učitele hudbu učiti dali. Na to dovedl ho otec do Budějovic na studie, kdež podivili se mu, že v němčině ani slova neznaje, latinsky rozumí. Zde na gymnasium seznámil se také i s němčinou a s jazykem francouzským, vynikaje přirozenou vtipností a nesmirnou pilností brzy nad jiné žáky. Zamýšleje státi se professorem, nespokojil se vyučováním školním, nýbrž oddal se s velikou horlivostí studiu cizích jazyků a literatur, trávě celé dni v knihovně čítáním spisovatelů francouzských, anglických, vlažských, španělských a německých, čímž sobě osvojil jakousi vzdělanost evropskou. Přeložil i do němčiny španělský román: „Lazarillo de Tormes. Byla tehdáž doba, kde Čechem býti za pravou potupu pokládalo se a kde čeština počítala praskrovný počet pěstitelů, a které se vyhýbal každý po osvícení dychtící jinoch, nebylo tedy divu, že i Puchmajer jakož mnozí jiní během studentských let národnosti své temeř odcizen byl a že dříve cizím literaturám než své vlastní naučili se. Tuto převrácenost tehdejší

Antonin Puchmýr
†. 1820.

doby dlužno hledati v darební soustavě školní a jak v „Rozhledu literatury“ podotknuto v poměrech toho času. Skončiv tam gymnasiální běh u Piaristů, odebral se na universitu pražskou, kde již ruch národní počal vyvynovati se osvícenými muži, jako: nesmrtedlným Pelclem, Faustinem Procháskou, J. Dobrovským, Raf. Ungrem, Karlem a Václavem Thamem a jinými, již všickni byli psali v jazyku národním, z většího dílu spisy vědecké a nepopulární. Tudy musíme předkem říci k objasnění života Puchmajerova, že on byl spolužákem Hněvkovským, který již tehdáž jazyk český si byl oblíbil a čítáním staročeských spisův zabýval se a jenž byl nezapomenutelným buditelem toho času, jemuž k poděkování mají bratří Nejedlí a mnozí jiní procitnutí z ochablosti a zmrtvělosti národní, a s kterým probuzen jsa uzavřel srdečné přátelství. Sejda se kdysi šťastnou náhodou v ck. knihovně s ním, jenž právě Konáče četl, a nahlednuv do staro-české knihy, s úsměškem tázal se: „Co s těmi starými škvárami? nechce-li do konce českým spisovatelem býti?“ Jak podivil se tedy budoucí německý spisovatel náš Puchmajer, jsa seznámen se všemi spisovateli osvícených národův, patře, že Hněvkovský, který též žížnil po osvícenosti, s knihou českou obírá se? Hněvkovský na úsměšnou Puchmajerovu otázku odpověděl, „že s němčinou svou nosí dříví do lesa, že Němci mu to málo budou vděk míti, a že vlast a dobří Čechové i malé podniknutí vděčně přijmou“. Rokoval zde více a šířeji se svým spolužákem, prohlížel české knihy, začal chuť a lásku k vlastenecké a mateřské řeči cítiti. Pln ducha básnického pokusil se o vypracování českých básní. Vstoupiv do semináře, zde docela oddal se muzám a češtině, a musil začátkem hned zde onde s nepřátely

češtiny mnohé půtky přestáti; ale znalec obou jazykův vady němčiny vypočítal na prsty, a tak zjednal si vždy pokoje. Svou horlivostí již v semináři mnohého Čecha z ospalosti a pitomnosti probudiv, češtině získal svým vtipem, obratností, svou hlubokou učeností a proníkající důmyslností i Němce naklonil sobě. Znaje potřebu jazyka polského a ruského, naučil se objema, a v krátkém čase prospíval tak, že báseň ruskou vyložil do českého. Roku 1795 stal se knězem a přišel za kaplána do Oujezda, odtud brzi do Jinonic za administratora, pak do Citolib a posléz (1806) za faráře do Radnic, načež stal se tajemníkem arcib. rak. vikariátu. Po všecka léta buď v Žebráce, nebo v Radnicích a na Velíze, pak později v Mirešovech a v Plzni scházíval se s přátely svými, Hněvkovským, Vogtem a Janem Nejedlým. Jako jinde tak i v Radnicích pečoval o to, aby vzdělav sousedy, je šťastnými učinil. Rozlévaje vlasteneckého ducha mezi ně, a šťastnějším rozmlouváním jich poučuje, lásku k vlasti do srdcí vštěpoval, cit šlechetnosti probuzoval, chtivost a žížeň po čtení, rozmnožuje zvědavost, i čtením a povídáním sytil a tak první čtenářskou společnost v Radnicích (28. září 1818) založil, aby šířila se osvícenost mezi sousedy a v jasném a vzdělaném potomstvu památku po něm pozůstavila. Město Plzeň jmenovalo ho z vážnosti jeho vlasteneckých zásluh čestným měšťanem. Umřel 29. září v Praze. Práce jeho literární jsou básnické a mluvozpytné. Cítě v sobě nadání básnické, pokusil se již co bohoslovec o skládání básní českých, za kterýmž účelem proštudoval Rosovu gramatiku a prosodii, maje v úmyslu je po svazcích vydávati a tak donesl básně své jakož i Hněvkovského a Nejedlého k tehdejšímu censorovi Faust. Procházkovi, který však je

prohlídnuv mladíkům radil, aby dříve naučili se důkladněji české grammatice a pak teprv o skládání básní a jiných vydání pokusili se. Tito dle rady jeho obírajíce se potom pilně gramatikou, v krátkem čase osvojili si vlastnosti a pravidla jazyka českého, načež jali se básně opravovati a předělávati, kteréž potom opět donesli k Procházkovi. Mezi tím však přišel k Procházkovi Dobrovský, který, když mu Procházka básně ty ukázal, mladíky k sobě pozval a je svou přízvučnou prosodií seznámil. Ti pak zase na místo časoměrné prosodie Rozovy vše spracovali v přízvučné prosodii Dobrovského, načež náš Puchmajer skrovnou tu sbírku vydal r. 1795 pod názvem „Sebraní básní a zpěvu“, pod kterýmž jménem následoval 2. sv. r. 1797. Další tři svazky téže sbírky měly název „Nové básně“, kteréž vyšly r. 1798, 1802 a poslední r. 1814. Bylť to spolek mladíků na universitě pražské již rozehřáti láskou vlasteneckou, vyšší vzlet národního písemnictví za účel sobě vzali a účastenství v práci této měli. Byli to bratři Vojtěch a Anton Nejedlý, Š. Hněvkovský, Ant. Pavlovský, Josef Rautenkranz, V. Chaloupecký, Jos. a Ant. Jungmann, Hanka a j. a Puchmajer vedl redakce — dle něhož spolek ten obyčejně i „Puchmirovský“ nazván jest. Mladší tito spisovatelé zasazovali se zvláště o to, aby vedle Krameriusových vlasteneckých novin vycházel spis periodický hodící se vzdělanejším čtenářům. Snažení to bylo i od starších spisovatelův, našich to velikánův, jako Dobrovského, Pelcla, Procházky a Krameriusa schváleno. V době před Puchmajerem zabředlo české básnictví do nevkusnosti. Teprv tímto vystoupením Puchmajerovým nastala nová doba básnictví českému, která až do objevení zpěvů staronárodních držela vrch

Parnasu českého, a proto s vším právem můžeme Puchmajera a vrstevníky jeho nazvati první novočeskou školu básnickou. Vystoupení školy této bylo jako slovo první okřívajícího ducha básnického, neboť ač účastnicí její ještě velice zápasiti museli s řečí, přece zněly jejích písně mocněji než bylo od století u nás slýchati. Dále sepsal Puchmajer pravopis rusko-český (1805), druhé vydání (1851), pak Lehrgebäude der russischen Sprache s předmluvou od Dobrovského (nákladem česk. Musea 1820), kteryžto spis od akademie nauk petrohradské velmi příznivě posouzen byl. Potom vydal „Grammatik und Wörterbuch der Zigeunersprache (gramatiku řeči cigánské), kteréž přidána jest „Hantyrka“ čili jazyk zlodějů co vzácnost, jenž zvláště hodí se dušezpytcům. On redigoval též druhý díl Dobrovského velikého slovníku něm.-česk., kteréž dílo po jeho smrti ukončil Hanka. Vydal též Rymovník. Jsa v přátelském spojení s hrab. Kasp. Šternberkem, který obíral se toho času horlivě přírodopisem, přeložil P. jeho německé „Pojednání o bylinářství v Čechách na jazyk český (1819). Též vydal krátké poučení o hospodářství polním pro obecný lid (1817) jakož i nedělní a Sváteční kázaní, jenž vynikají bohatství myšlének jakož i správným a květnatým jazykem. V poslední době pracoval také ještě na 6 sv sbírky básní, jsa ale ode dvou let churav, odebral se ku konci srpna 1820 do Prahy na léčení, kdež však zemřel 29. září t. r. v všeobecné nemocnici. Jeho sebrané básně vydal Nejedlý pod názvem „Fialky“ (1833), mezi nimiž nalezá se i metrický překlad prvního zpěvu Homerovy Iliady. Co člověk byl Puchmajer přívětivý, velmi vlídný a dobročinný, velevítaný ve společnostech pro svou veselou mysl, pro svůj živý a vtipný hovor. Byl vřelý vla-

Vojtěch Nejedlý
†. 1844.

stenec a co taký získal sobě prácemi literárními patrné zásluhy o vzkříšení národa a o vybroušení básnického vkusu v Čechách.

Vojtěch Nejedlý nar. 17. dubna 1772 v Žebráce, kde otec jeho řezníkem byl. R. 1783 dal ho otec na študie do Prahy, které odbyl s výtečným prospěchem u piaristů, načež oblíbil sobě dráhu bohosloví a dosáhl 17. pros. 1796 vysvěcení kněžského, po kterém přišel za kaplana do Drahňova a tam odsud v té samé důstojnosti k sv. Havlu v Praze. 1802 stal se lokalistou v Pečicích, 1813 farářem v Mirošovech a pak 1826 děkanem v Žebráce, kde zemřel 7. pros. 1844.

Literární působení N—lého padá na počátek nynějšího století, tedy doby nové, v které národ náš z tvrdého 150 let trvajícího spánku počínal probouzeti se k životu literárnímu a politickému, a v této době stal náš Nejedlý s jeho bratrem Janem v prvních řadech pracovníků na spustlém poli literatury domácí, nadšeni jsouce vřelou láskou k vlasti a činnou horlivostí pro zvelebení a povznešení jazyka mateřského. N. byl činný na poli básnictví a již co študent přeložil s Dlabačem a Hněvkovským r. 1792 Schikanedrův text ku kouzelné flétně pro divadlo české, načež r. 1804 vydal popisnou báseň „Poslední soud.“ Zvlášť ale proslul didaktikou básní: Karel IV. (v 8 zpěvých 1835), epickými básněmi: Otakar (2 díly 1835, 3 pak 1836) a Vratislav v 17. zpěvích (2 sv. 1836) a dějepisnou básní Václav v 8 zpěvích (1837 s životopisem Jana N—lého od Hněvkovského sepsaným). Též v prose zkusil se N., a jest skutečně želeti, že více podobných příběhů pro mládež nesepsal, jako jest Ladislav a jeho dítky (1807, podruhé 1837) přispívaje též

hojně do Hlasatele, částečně i do Musejníka, Přítele mládeže a j. On, Puchmajer a Hněvkovský počali prokleštovati k parnasu českému první cestu, kterou jim naznačil Dobrovský, když jeho nauka o přízvuku vydána 1795 všeobecným pravidlem české prosodie stala se.

Josef, Kajetán Chmelenský spisov. český nar. 7. srpna 1800 v Bavorově v Prachensku, kdež otec jeho učitelem byl. Prvního vzdělání nabyl v rodinném svém městě, r. 1812 dán do Krumlova, aby naučil se jazyku německému a o rok později na gymnasium do Budějovic, kdež seznámiv se s Čelakovským a Kamarytem, vřelé přátelství s nimi uzavřel. R. 1818 odebral se na študia filosofická a právnická do Prahy, které 1825 dokonal. Již r. 1825 vstoupil do kanceláře advokáta Dr. Lipy a r. 1828 dosáhl hodnosti dra. práv, načež vstoupiv do státní služby byl přidělen do praxi ke kriminálnímu soudu v Praze. R. 1830 dne 18. dubna oženil se. R. 1831 byl při fiskálním úřadě v Praze, r. 1832 obdržel po učiněných apelatoriích právo k zastávání soudcovství a ku konci téhož r. stal se sekretářem při dvorském soudu manském.

R. 1835 jmenován jest místosudím dvorským a úředníkem králové. R. 1837 v čas uprázdnění olomúckého arcibiskupství uložena jemu inventura vůbec účtování knížectví a arcibiskupství, jakož i lenních panství liechtensteinských na Moravě a v Slézku, kam z ohledu toho odebral se, ale vrátiv se 1837 z Moravy, ochuravěl na prsní neduh a 2. ledna 1839 zemřel. Práce literární Ch—ského jsou mnohočetné a vyšly dílem osobě, dílem v rozličných časopisech a sbírkách. Mimo mnohé příležitostné básně sepsal již r. 1823 svazek básní, jenž vyšly

Josef K. Chmelenský
† 1839.

Frant. Jaromir Rubeš
†. 1853.

u Pospišila v K. Hradci; na to sepsal tři původní texty k operám: Dráteník, Oldřich a Božena a Libušin sňatek ve 3 jedn. (u Pospišila v Praze), k nimž všem složil hudbu Škroup, a z ních Dráteník dosáhl velkého oblíbení u obecenstva. V. r. 1836, 1837 a 1838 vydával almanách „Kytku“ sbírku to zdařilých písní od rozličných básníků, hodicích se k uvedení do hudby; a po dvě léta 1835—36 redigoval věnec ze zpěvů vlasteneckých s průvodem piana (v Praze), které podniknutí přepustil Škroupovi. Veliká byla činnost Ch—ského v překládání textů k oblíbeným písním a zpěvohrám, v čemž dosvědčil uhlazenou formu a zpěvnost. V jeho basněch vynikal lehkostí a nenuceností formy, méně pak vzletem neb hlubokostí myšlenek, jako spíše ušlechtilosti jejich. Co spisovatel věděcký vystoupil pojednáními z oboru českého práva lenního, umístěnými v Musejníku. Záhy ztratila v něm vlast jednoho z nejhorlivějších vlastenců, literatura pilného vzdělavatele, stát spolehlivého úředníka, přátelé jeho nezapomenutelného druha a člověčenstvo vůbec muže, jemuž v pravé šlechetnosti ducha málo kdo vyrovná se.

Fr. Jar. Rubeš, (nar. 19. ledna 1814 v Čížkové). Študoval v něm. Brodě, filosofii a práva studoval v Praze. 1847 byl syndikem v Načeraci, od roku 1850 v Karlíně u Prahy, později adjunktem v Skutči, kdež r. 1853, 10. srpna zemřel. Rubeš nabyl věhlasu svými vzornými deklamacemi, jenž až dosaváde u lidu nemalé požívají obliby, přispívajíce znamenitě k buzení národního ducha i k příjemné zábavě. V tomto oboru Rubeše co humoristu nikdo dosud nepředčil, tak plynně, jemně a ostře ve vábné formě dosud nikdo nepo-

učoval lid a netepal vady časové. I jeho spisy prostomluvou vynikají zdravým humorem a zdařilou formou.

Rubeš zaujímá mezi literáty nové doby předního místa zvlášť z ohledu básnictví humoristického a prostonárodního. Přišed do Prahy r. 1832 začal veršovati a skládati pro svou kratochvíli maličkosti v řeči vázané, jenž zalíbili se jeho přátelům tak, že ho vybídnuli, aby je u veřejnost podal. K domlouvání přátel psal do „Květů“ a podal tam některé znělky: Pouť života, pak dojemnou Elegii na smrt J. V. Kamarita, (kněz a básník nar. 1797 † 1833, jeden z prvních buditelů), a odpověděl humoristicky co sladovnický mládek přiteli svému práškovi v mlejně p. Hajniše. R. 1835 sepsal rozličné žertovné deklamovánky a dojemné písně; r. 1836 spracoval pro almanách „Vesnu“ (vydaný u Pospišila 1837) báseň zdařilou „Květinoválku“ a pokračoval u skládáni deklamovánek, písní a básní s takým prospěchem, že v krátkém čase stal se výtečníkem dobrého rozmaru a žertu čili naším Demokritem a nebylo tehdáž besedy, kratochvíle, vlastenecké společnosti, v které by nebyly přednášeny jeho výtečné práce pro dobrý rozmar. Od r. 1837—39 vydal dílo svých sebraných deklamovánek a písní v 4 svazcích.

R. 1839 vydal R. svého: „Pan amanuensis na venku, aneb putování za novelou“ a obrázky ze života, povídku to bujným rozmarem oplývající, kteréž dostalo se takého účastenství, že již r. 1845 vyšla v druhém opraveném vydání. Tehdáž počal též vycházeti „Paleček“ t. j. milovník žertu a pravdy, jehož hlavním zakladatelem R. byl. Spis tento dosáhl také oblíbenosti u obecenstva, že I. svazeček v krátkém čase třikrát přetištěn a v obecenstvu chuť ke čtení českému vzbudil; vyšlof spisku toho vů-

bec 19 svazečků, k pozdějším však nemohl R. přispívati za příčinou svého zaměstnání úředního.

R. psával též do Květů, Včely a Vlastimila povídky a básně, z nichž zvláště: Člověk malá pohádka co protiv k obsaženému tam učenému pojednání Amerlingovu; Člověk veliká pohádka, všeobecně zalíbila se. R. 1844 vydal povídku: Harfenice, která nemálo líbila se, pouze psána citem něžným a vřelým a vynikajíc obrazy živými. Sepsal též činohru „Marie," hra ta čtla se dobře, nehodila prý se k provozování divadelnímu, k přepracování, co Rubeš učiniti mínil, nepřišlo. Místo aktuarské, které v Karlíně obdržel a úřední práce nepovolily jemu zanášeti se literaturou domácí, jako předtím a tak „Povídek a pověstí," které 1847 vydávati počal, vyšel jen svazek první. R. 1848 sepsal obšírnější pojednání na tehdejší hnutí politické vstahující se, potom větší humoristický román, ale bohužel tyto spisy ztratili se.

R. byl jedním z těch nejvýtečnějších dělníků na půdě literatury národní a přispěl prácemi svými vydatněji k probuzení a oživení ducha národního nežli který z vrstevníků jeho. On byl básníkem národním v pravém smyslu slova toho — jeho řeč jest plynná, nenucená a srozumitelná, spůsob psaní trefný a srdečný, on znal pronášeti pravdy sebe důležitější takým rozmarem a žertem neškodným, jakož se to u nás posud snad nikomu nebylo podařilo. Zásluhy R—ovy o probuzení národnosti naši jsou nejen znamenité, anobrž v skutku nesmrtedlné, tak že vším právem toho zasluhuje, aby památka jména jeho zachovala se u vděčné paměti veškerého národu československého.

Václav Hanka, (nar. 10. června 1791 v Hořenovsi). Největší vplyv na Hanku mělo působení Dobrovského. Od r. 1823 až do své smrti zastával Hanka velmi svědomitě úřad knihovníka v Museu českém. Hanka se oddal badání v oboru staré historie slovanských kmenů a řeči a to s nemalým úspěchem.

Proslul i co šťastný nálezce Rukopisu Královédvorského (nalezen 16. září 1817), jehož vydáním nemálo k osvěžení národního ducha i písemnictví přispěl.

Vyznamenal se hlavně vydáváním spisu mluvnických a staroslovanských památek. I také co starožitník a to hlavně v oboru numismatiky si získal čestného jména. Vzájemnost slovanskou neunavným dopisováním se všemi téměř náčelníky slovanských národů a vydáváním památek a mluvnických děl různoslovanských vydatně budil a pěstoval, a náležel bez odporu k nejznámějším a k nejoblibenějším mužům Slovanstva.

Co básník šťastně zpěvností a líbezností svých písní vynikl. Mnohá z těchto písní znárodněla. — Tuhé boje proti odpůrcům Rukopisu zhořčily a zkrátily život jeho; žemřel 12. ledna 1861. V roce 1848 co předseda „Slovanské Lípy“ vystoupil na jeviště politické a neohraženou ducha přítomností zachránil sbírky Musea před vandelismem rozlítěného vojska. Na 20000 Slovanů doprovodilo miláčka svého ku hrobu na Vyšehrad. Hanka stojí před námi co veliký vzor pevného a ryzého karakteru, svědomitého, i neunavného učence a skromného i velezasloužilého křísitele a dobrodince národa. —

Josef Dobrovský, (nar. 17. srpna 1753 v Ďarmotech na Slovensku) otec slavistiky. První vzdělání

Václav Hanka
†1861.

Josef Dobrovský
† 1829.

se mu dostalo úplně po německu, až v Německém Brodě se přiučil češtině. (1763).

1768 odebral se do Prahy na universitu. 1772 nastoupil noviciát v klášteře Jesuitském v Brně. Po zrušení řádu odebral se do Prahy k dokonání bohosloveckých studií. Zanášel se hlavně studováním východních jazyků a již 1777 zasílal Michaelisovi do Gotinku příspěvky v tomto směru. Později stal se učitelem u hr. Fr. Ant. Nostice. Vyučoval zde současně se Schallerem a s Pelclem. Pelcl získal D. studování řeči a literatury české. 1778 vydal první pokus kritické historie. 1779 počal vydávati spis učený: Böhmische Literatur.

Svými spisy polemickými proslul za nedlouho. 1786 posvěcen na kněžství; 1789 jmenován skutečným rektorem semináře v Hradišti. Zrušením tohoto ústavu přerušena blahodárná činnost D. Odebral se opět k hr. Nosticovi a oddal se přísným studiím, zanášeje se hlavně filologií a skoumáním nejstarších dějin Čech a Moravy. Vydal mnohá díla z oboru histor. kritiky a až do r. 1787 vydával časopis: Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren.

15. května 1792 vyslán učenou společnosti českou do Švédska, aby tam badal po historických památkách českých. Navštívil na cestě své též Petrohrad a Moskvu. 1793 vrátil se do vlasti. S hr. Nosticem cestoval po Německu a ve Vlašich. Rozvinoval velikou činnost literární a ta mu získala věhlasu ve všech končinách. Jmenován členem téměř veškerých spolků učenců.

Těšil se z neobyčejné přízně šlechticů českých. Roku 1828 navštívil ještě jednou Prahu a potom se svým příznivcem hr. Černínem jel do Vídně, kde na-

posledy zanášel se učenými prácemi ve dvorní knihovně. Dne 15. pros. 1828 opustil Vídeň.

Na své cestě z Vídně do Čech pozdržel se v Brně a zde, onemocněl a valně na těle seslábl a 6. ledna 1829 vypustil ducha.

Staro-hrabě Hugo Salm na hřbitově Starobrněnském ozdobil náhrobek slavného Slovana krásným pomníkem.

D. 50. letou činností svou založil studium slavistiky. O národ svůj získal si největších zásluh zevrubnou opravou české mluvnice a upevněním jejich pravidel. V oboru dějepisném se zanášel téměř výlučně kritikou. Spisy jeho jsou příliž četné než aby nám lzelo zde uvésti jich seznam. Obšírný životopis D. podal Palacký: Josef Dobrovský's Leben und gelehrtes Wirken, Prag 1833). V díle „Velici mužové českoslov. národa" bude obširnější životopis.

Josef Jungmann (nar. 16. června 1773), jest veliký stoupenec Dobrovského. V malé vesničce Hudlicích z nízké chatrče vyšel duch, jenž měl blahodárnou činnosti svou spasit národ. — Studoval na universitě v Praze filosofii (1794—1796) a práva (1797—1790).—

Stal se profesorem na gymnasiu litoměřickém (1800—1814). 1815 dostal se za humanitného profesora do Prahy na gymnasium staroměstské; 22. listop. 1834 stal se tamtéž rektorem. Hlavní snaha J. byla osvědčit krásu i výtečnost mluvy mateřské a přivést k poznání její bohatosti a přispůsobilosti ku všem výkonům duchovních snah.

Klasické překlady Ataly (1805) a Ztraceného ráje (1811) dokázaly, jaké stylistické dokonalosti schopen jest jazyk náš.

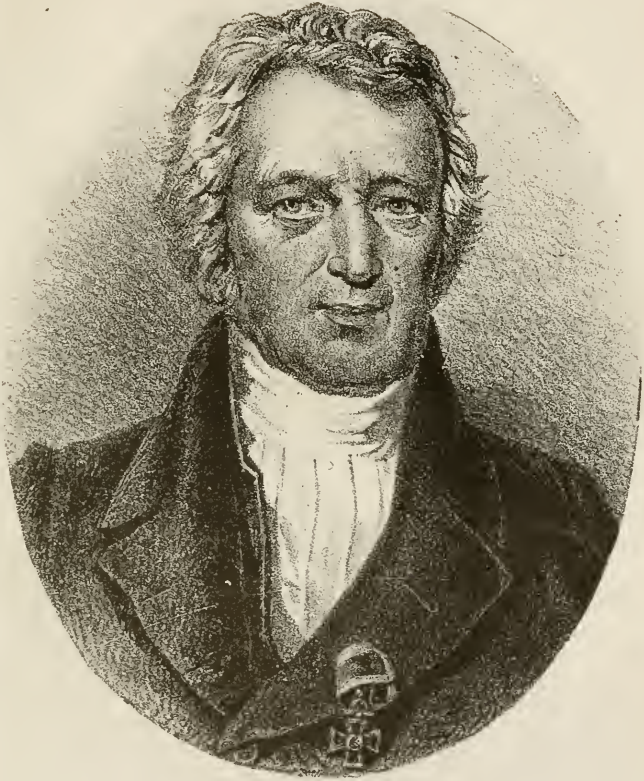

Josef Jungmann
† 1847.

Pavel J. Šafařik
† 1861.

„Slovesnost“ a „Historie literatury české“ nemalé důležitosti nabyly pro naše snahy literární.

Vydav arcidílo své: „slovník pětidílný“ porazil velikým dílem tím veškerá tvrzení bludných odpůrců bohatosti a ušlechtilosti mluvy naši a zbudoval si tak pomník nejvelebnější tichého genia. Zemřel želen národem celým 16. listop. 1847. Dokud národ český bude žíti, nevyhyne slavná paměť velikého genia, jehož působení tvoří nerozlučnou část pokroku a vývinu našeho národa. Jungmann působením svým očistil a oslavil nejkrásnější a nejposvátnější odkaz otců našich, naší mluvu mateřskou. —

Pavel Jos. Šafařík, (nar. 13. května 1795 v Kobělářově na Slovensku.) Byl profesorem v Novém Sadě, 1833 odebral se do Prahy. 1848 stal se bibliotekářem university.

Bádání všeslovanská i v oboru filologie i v oboru historie byly cílem neunavné snaživosti veleducha tohoto. Díla jeho jsou pravé pokladny vědy slovanské. „Slovanské starožitnosti“ toto arcidílo ducha slovanského a lidského vůbec, jest nejdokonalejší plod v tomto oboru celé literatury světové.

„Slovanský národopis“ pak podává nejvěrnější obraz bydlišť a mezí i povah a růzností kmenů Slovanských.

Četná pojednání Š. o nejzahádnějších a nejdůležitějších otázkách slavistiky podávají nejeden důkaz nevšední hloubavosti a bystrozrakosti velikého skoumatele a platí za výslovy posvátné a rozhodné.

I také na pole činnosti politické v r. 1848 byl stržen. 2. června 1848 držel znamenitou řeč k zahájení sjezdu slovanského v Praze.

Vzájemnost Slovanská byla nejvyšším cílem jeho snažení a této vzájemností zjednat i historické i vědecké půdy, bylo velikým úkolem jeho snažení.

Úkol svůj slavně dosáhl, cíl jeho snažení jest velikou otázkou budoucnosti, k jehož dosažení se mocným a pevným krokem ubírají národové Slovanští vztýčujíce prápory: bratrské lásky. Zemřel na ochrnutí mozku ve Vídni 26. června 1861.

Franta Sumavský, (nar. 27. listop. 1796 v Polence.) I Franta neunavnou pílí pracoval v oboru, v němž Hanka a výše uvedení velikáni působili, i Franta pracoval na zúšlechtění svého jazyka četnými spisy slovnikářskými a mluvnickými a pravopisnými a v oboru tomto se dopracoval stanoviska velmi čestného. Frantův německočeský slovník jest důstojný doplněk českoněmeckého slovníka Jungmannova a jeho slovníky kapesní vynikají praktičností i úplností.

Působil ve prospěch mluvovědy i co veleplodný spisovatel i co učitel na vícero učelištích. Veliké dílo svého života „Všeslovanský Slovník," v němž by byl dovršil velikost svou co filolog a k němuž přečetného nastradal materiálu, nedokonal, předčasná smrt zastavila kroky jeho na dráze k tak velikému cíli s velikým úspěchem a s nemalými nadějemi nastoupené. Zemřel v Praze 22. prosince 1857.

Poslední slova jeho k Josefu Rankovi, jeho spolupracovníku byla: „Josefe, ten slovník" — chladnoucíma rtami došeptal své oblíbené heslo: „Kdo to řídí, ať to soudí!" —

Jan Svatopluk Presl (nar. 4. září 1791 v Praze), náleží k nejčelnějším učencům Slovanstva. Presl se

Franta J. Šumavský
†1857.

Jan Svatopluk
Presl
†1849.

Jan Kollár
†. 1859.

leskne mezi prvními křísiteli našeho národa a svou literární a vědeckou činností pojistil si trvalé stanovisko v historii našeho rozvinu a pokroku. Co spisovatel přičinil se hlavně o pěstování vzdělanosti lidu, redigoval „Kroka“ a Časopis technologický“, podal „Obšírné poučení o řemeslech,“ „lučbu zkusnou“ a j.

Hlavně však vynikal co botanik. Jeho veliký rostlinopis a rostlinář svědčí o neunavné činnosti a o nevšední učenosti jeho. Mimo uvedené spisy napsal ještě množství přírodopisných děl a pojednání. V Praze byl profesorem přírodopisu na medicínské fakultě. Zemřel 12. dubna 1849. Vlast v něm oželela velikého národovce, věda znamenitého pěstitele.

Jan Kolár, (nar. 29. července 1793 v Mošovcích na Slovensku). Působení muže tohoto vlilo lávu života v žily probouzejícího se národa, nadšen za svaté idey národnosti, volnosti a vzájemnosti mohutným zněním své líry budil nadšení a platí za nejnadšenějšího i nejdůležitějšího básnika vůbec a doby novovzbuzení národního zvláště. Navštěvoval školy kremnické a r. 1812 vstoupil do evangelického lycea v Prešburce, kdež hlavně položil základ k známosti jinoslovanských jazyků. Študoval pak v Jeně, 12. října 1819 posvěcen na úřad kazatelský i odebral se za kazatele obce peštobudínské, 1821 vyšla malá knížka jeho básní, obsahovala 80 znělek. Tak mocný zpěv neslyšelo ucho teprvé procitujícího národa. Druhé vydání „Slávy dcery“ položilo základ trvalé slávy velikého básníka. „Slávy dcera“ jest nejdůležitější plod novověkého básnictví a má pro naší dobu největšího významu vůbec.

I jiné spisy K. nemalé mají váhy, tak jeho cestopisy, v nichž se sice zjevuje co příliš nadšený Slovan a málo kdy co objektívný pozorovatel, méně důležitý jest jeho spis „O literární vzájemnosti slovanských plemen.“

I také co řečník znamenitý uložil ve svých „řečích“ pokladů.

1849 povolán za profesora slovanských starožitností na vídeňskou universitu, kdež 1852 zemřel.

Výsledky přísných vědeckých proskúmů, perly nejvyšších a pro Slovanstvo nejdůležitějších pravd oděl v roucho veliké mohutně citem i rozumem hýbající básně, stana se apoštolem všeslovanské vzájemnosti, shody, bratrství a lásky, svornosti a vytrvalosti. V utuhlé údy vlil Kolár básněmi svými proudy oživujícího tepla a ohně a doplnil tak chladné ač důležité a velmi cenné proskumy a badání velikých učenců, v jejichž středu v skupeních naších se nálezá.

A však nejen pérem ale i činem a slovem hájil zájmy Slovanstva, to dosvědčuje veliký spor v Pešti s utiskovateli lidu slovanského, to dosvědčuje celý život jeho.

Kolárovi dostalo se výtečného životopisce v prof. Zeleném, jenž vydal životopis K. co doplněk k novému vydání Kolárových spisů. Jest to zajisté důstojný obraz tohoto zjevení budoucnosti slovanské.

Jan Holý proslulý básník slovenský nar. 24. března 1785 v Búr — sv. Mikuláši, štud. v Skalici a Prešpurce, od r. 1802 na semeništi v Trnavě, na kněžství vysvěcen 1808, načež stal se kaplanem v Pobědíně. R. 1811 přišel za kaplana do Frajštáku (Hlaholec) a r.

Jan Holý
† 1849.

1814 obdržel faru madunickou v utěšeném údolí povážském. Již co student pokusil se v básnění a přijda za kaplana do Pobědina dal se do překládání básní klasických, jmenovitě Aeneidy na slovenské nářečí dle vzoru Bernolákova. Čarokrásné údolí považské v Madunicích dalo básnickému duchu H—ho nový podněd. Příjemný hájek Mlíč zvaný a v něm dub nad jiné věkem i velikostí vynikající poskytoval mu ke skládání jeho básní vítaný útulek. Pod tímto dubem dumával H. o slávě minulé československého národa, tudy plakal a přál si, aby aspoň jeho slzy probudili Slováků. Jeho práce básnické jsou mimo Aeneidu, kterou pod tímto dubem dokončil, následující: hrdinská báseň čili epos „Svatopluk“ v časoměrných hexametrech, kterou v svěžím věku svém mezi 1827 — 1830 tak výborně z každého ohledu provedl, že tím místo získal si v řadě klasických básníkův slovanských.

„Svatopluk“ vyšel tiskem r. 1833, přeložen byl do češtiny od Vinařického v časopisu Včela, a v časopisu „Jyndy a nyní“ dostal důstojné sudby čili kritiky. Zmíniti musíme, že Jiří Palkovič, velikomyslný kanovník ostřihomský a též spisovatel slovenský vedl náklad na tisk hrdinské básně „Svatopluk,“ jako již před tím byl vydal H—ého překlad Aneidy a jiných básní řeckých a latinských. Dále: Selanky v Zoře uveřejněné od r. 1832—1835; vítězká báseň Cyrilo-Metodiada, k niž životopis těch apoštolů připojil a která Hamuljakovi věnovaná r. 1835 v Budíně vyšla. Hrdinská báseň „Sláv“ v šestero zpěvích, ve kterých opěvuje vítězství a dávno zapomenuté bitky domělého praotce Slovanův „Sláva“; Žalozpěvy, potom rozličné ody a metrický „Katolický zpěvník.“

V úzském smyslu bylo Slovenstvo předmětem želání jeho duše a Slovanstvo hvězdou jeho náděje a útěchy. V minulých dávno časech nechává básník zavzněti jeden hlas, který ozval se v smutné přítomnosti a ozvěna hlasu toho je:

Ešte Slováci žijú a budú žiť voždi so Slávou,
Bar i podňes hrozní vždi činá jim súsedi nátisk!

Žádný z básníků slovenských nežije tak z dějepisného děje slovanského jako Holý. On vzal sobě za základ historický děj, že Tatri jsou kolébka Slovanův a že tito jsou všickni Slováci. A všecko, co žije v podání, bájech, pověstech a písněch slovanských je Geniem H—ého uspořádano v krásný svět k bydlení připravený pěkných osobností obrazotvornosti. Nejvyšší stupeň dosahlo básnictví H—ého v hrdinské básni „Svatopluk“ v selankách a žalozpěvech, v kterých všech básněch je jasně a věrně naznačen život slovenský, národní ráz a mrav národa slovenského.

R. 1839 překvapili H—ého prešpurští Slované krásnou k jeho poctě vydanou odou. K oslavě a úctě H—ého vydáno kromě této více básní od Hurbana, Juračky, Petroviče, Tamaškoviče, Záborského a j.

Zemřel 14. dubna 1849. J. K. Viktorin teď farář vyšehradský u Ostřihoma obstaral k tisíciletě památce sv. Cyr. a Motoda vydání H—ého „původních spisů básnických.“ Národ slovenský postavil H—ému pomník na Dobré vodě, kde při slavnosti odhalení jeho Palárik držel nad mohylou proslaveného řeč k shromážděnému lidu.

V. Kliment Klicpera (nar. v Chlumci 23. listopádu 1792.) Měl být řemeslníkem. Proti ustanovení

Václav kl. Klicpera
†. 1859.

Josef H. Gallaš
†. 1840.

rodičů zvláštními udalostmi odal se však studiím. 1819 obdržel profesuru v Hradci Králové, kdež až do r. 1846 vytrval, povolán pak do Prahy za ředitele gymnasia staroměstského stal se později školním radou.

Již r. 1819 počal vydávati v Hradci své dramatické spisy, jenž veliké docházeli obliby. 1825 započal vydávati dram. almanách, vydával jej až do r. 1830.

Klicperovy dramatické plody nevynikají jen vysokou cenou uměleckou ale honosí se duchem národním. Nejznamenitější plod jeho je „Soběslav“ nejoblibenější a téměř znárodnělý jest „Divotvorný klobouk“ pravý to vzor národní veselohry. Veliká část her divadelních od K. zdomácněla na naších divadlech ochotnických a stala se zřídlem nejušlechtilejší zábavy.

Byl velmi plodný, sepsal více 50 puvodních divadelních her. Sebrané spisy K. dokončuje Kober.

Polože základ dramatické literatury naší a ozdobě ji mnohými veleskvostnými perlami zemřel v Praze 15. září 1859. Sepsal i více románů a nevšedních zásluh i co učitel o národ náš pozýskal. Byl pravý miláček mládeže, pravý přítel národa, veliký syn vlasti.

Jos. Hermann Agapit Galaš vlastenecký spisovatel moravský, narozen 4. dubna 1756 v Hranicích, z rodičů měšťanských. Otec jeho byl svého umění řezbář, jenžto prácemi svými mnoho chrámů obohatil. Od otce naučil se též kreslení a malířství, které jemu, když ho otec zavedl na studie k piaristům do Lipnika, nemálo posloužilo k obživení při nastalých drahých letech. Již v gymnasium pokusil se v básnění, jelikož škola básnictví tak zvaná poesie rozvynula jeho schopnosti. Skončiv gymnasium, odebral se do Vídně, kde věnovav se

ranhojičství, navštěvoval přednášky o pitvě čili rozbírání těla na tak zvané akademii Josefinské. Zde seznámil se s slavnými toho času ranhojiči, s Brambilou, Hunčovským, rozeným Moravanem, s Adamem Šmidem a s Valentinem Göpfertem, řídicím vojenským lékařem, kteří seznavše schopnosti jeho, jemu všeliké práce, jako latinský spis: „Návod k pitvě k překladu do němčiny svěřili. Roku 1784. ustanovil ho Brambila za polního ranhojiče a r. 1788 stal se vrchním lékařem u generalního štábu celé armády, která v poli proti Turkům stála, brzi na to též příručníkem cís. životního lékaře Göpferta, jemuž vrchní správa při vojsku svěřena byla. Na to odebral se Galaš do Syrmie, kdežto svědomitě práce a prohlídky vykonával a živou pravdu J. C. M. Josefovi oznámil, o čemž, když císař sám přesvědčil se, mnoho zakládal na slovútnost Galašovu; tím ale rostl počet jeho nepřátel. Spadnuv s koně, jejž mu císař tentýž daroval, přitáhl sobě dvojnásobni namožinu a úraz prsní, který byl základem k později často opakujícím se churavostem. Hned na to onemocněl v Petrovaradýně na zimnici a zachladiv se, jsa povolán k nemocnému, nemoc jemu vstoupila do očí, a on oslepl. Oslepnuv, odebral se na léčení do Lvova a na to do Vídně, kde zase trochu vyhojena byla jeho nemoc. Galaš byl propuštěn na odpočinutí a přišel zase do Hranic 1791. Zde v lůně přírody lepšilo se jeho zdraví a zrak jeho ostřil se a Galaš jsa nepřítel vší zahálky, oddal se celý službě vlasti, pracoval v literatuře a jsa výtečným lékařem prokazoval nemocným svou pomoc tak, že v okolí jméno své proslavil a to tím více, jelikož žadnému jakého platu za lékařskou pomoc neurčoval a od chudých lidí dočista nic nepřijal. Roku 1817. založil Galaš v Hra-

Kaspar hr.
z Šternberka
†1838.

nicích knihovnu. Galaš sepsal a sestavil vyše 50 spisů, dílem vytištěných, dílem v rukopise pozůstalých, obsahu rozmanitého, totiž lékařského, náboženského, filosofického, děje-, národo-, místo- a životopisného a jinak poučného a kratochvilného. Z tištěných připomenouti dlužno: Muzy moravské, Tajemný dub; Sjezd bohů arkadských atd. Z prací v rukopisu pozůstalých: Má vlastní biografie; Paměti města Hranic; Učení Moravané; Mytické povídky moravských Slovanů; Jádro moravských příběhů; Jahody z hist. obory; Nábožné písně atd. Při všech jeho literních prácích pohlížel Galaš k tomu, aby jiné krajany své k vědomí národnosti a minulosti své přivedl, je vzdělal a užitečně obveselil. Obšírný životopis tohoto slavného Moravana vydal p. L. Scholz v díle: Památky města Hranic.

Kašpar hr. Šterenberk nar. 6. ledna 1751 v Praze byl určen nejprvé pro stav duchovní. Až do 18. r. byl cvičen najmě abbém Lambinem a Janem Špalkem. V r. 1779 odebral se do Říma, aby tam theologii študoval. Avšak již tam i světské literatuře nemalou věnoval péči, čítaje spisy Winkelmannovy a Göthovy. V r. 1782 vrátil se do Prahy. 1785 stal se skutečným kanovníkem v Řezně. Za nedlouho jmenován tamějším biskupem předsedou zemského direktoria a r. 1791 povyšen za tajného radu biskupství Freisinského a Řezenského.

1795 obnovila se v něm seznámením se s proslulým Brayem láska k přírodovědám, v nichž nechal se pak prof. Duvallem a Hoppem cvičiti, stav se současně téměř nejčinnějším členem právě tehdaž založené společností botanické v Řezně (1797). V diplomatickém po-

selství zdržoval se 1804—1805 v Paříži a tu se seznámil blíže se všemi kapacitami vědy i s Alex. Humboldtem.

Na to konal větší vědeckou cestu a již tehdaž vyšlo více spisův jeho.

Roku 1806. počal pracovati na nejznamenitějším díle svém: Revisio Saxifragarum.

V roce 1808 zdědil hr. Kašpar Št. statky po bratru svém, následkem toho vrátil se 1810 do Čech a zde se věnoval výlučně pracím a pokusům vědeckým.

Zde však položil základ nezapomenutelnosti své v českém národě, byltť první, jenž se ujal a jenž pěstoval myšlénku založení musea národního, darovalť k založení ústavu tohoto sbírky drahocenné (ceněny na 50.000 zl.), mezi nimi 4000 sv. nejdražších děl vědeckých, 30 beden kopanin a na 10.000 rostlin. Za tyto veliké zásluhy jmenován prvním předsedou musea.

Ani napotom neopomenul všemožně hlavně na svých cestách o zdokonalení sbírek musejních starati se, neunavně vždy na poli oblibených věd přírodních pracuje.

Roku 1837 zvolen za prvního jednatele spolku německých přírodoskumců.

Od roku 1834 zanášel se sepsáním pragmatické historie českého hornictví a hornického zákonodárství od nejstarších dob; jenž vyšla od roku 1836—1838.

Mezitím společně s Göthem a Berzeliem skoumal památné krajiny lázeňské a v museu dosud chová se památná jeho korespondence s Göthem.

Hr. Kašpar Šternberk přísným pěstováním vědy neproslavil jen národ svůj, ale podal také vzor pravý, kterak šlechtic má zachovat v době naší své šlechtictví; podal vzor pravého šlechtice.

František Škroup
† 1862

Raněn mrtvící v 77 roce zemřel na zámku Březnici 20. prosince 1838.

V celku sepsal 80 spisů vědeckých. Obšírný životopis přinesla „Živa“ na r. 1853 a samostatně vydán v řeči německé Fr. Palackým.

Kež by i nyní šlechta sledovala příklady tak vzorných a vlasteneckých šlechticů.

Skupenina VII.

František Škroup (nar. 3. června 1801 ve Vosicích v Chrudímsku), náleží k nejčelnějším a k nejznámějším skladatelům českým a proslůl hlavně co tvůrce z národnélé písně „Kde domov můj.“ — 1819 študoval v Praze filosofiii a obíral se pilně hudebními studiemi.

2. února 1826 dáván po prvé „Dráteník“ první původní zpěvohra česká.

1827 stal se kapelníkem české opery. Druhá opera jeho „Oldřich a Božena“ byla provozována 14. prosince 1828.

1834 složil hudbu k Tylově „Fidlovačce“. Devatenácté číslo v této frašce jest nyní náš: „Kde domov můj?“ — 6. listp. 1835 dávána třetí česká opera Š. „Libušin sňatek“. 1. ledna 1837 jmenován prvním kapelníkem divadla stavovského. Vydával sbírku hudebních skladeb: Věnec.

Komponoval i více německých oper. 1857 dán na odpočínek. Zřídil vlastní ústav pro vyučování ve zpěvu a byl zvolen za ředitele žofínské akademie.

1860 přijal místo kapelníka opery rotterdámské, kdež 7. února 1862 zemřel.

Škroup i co ředitel i co učitel byl výtečný a co skládatel si pozýskal velikých zásluh o rozkvět umění v Čechách.

V. Tomášek (nar. ve Skuči 17. dubna 1774). V Praze cvičil se hře na piano a dosáhl znamenité umělosti. Vynikal pak i co učitel i co komponista a také co umělec výkonný nadobyčejnými vlohami a znamenitým vzděláním hudebním. Jeho písně jsou pravými perlami. Komponoval 78 děl. Proslul v kontrapunktu a skladbami pro piano a pro orkestr. Zemřel v Praze 3. dubna 1850.

Josef Slavík (narozen 26. března 1806 v Jinci). Krátkou však velmi skvělou vykonala hvězda tato pouť. Roku 1817 vstoupil Slavík do konservatoria pražského a za nedlouho vzbuzoval svou hrou na housle všeobecný obdiv. Před vystoupením z konservatoria složil koncert, o němž se jeho učitel vyjádřil, že je neprovoditelný nesmysl. Vstoupil do divadelního orkestru v Praze. 1823 uspořádal samostatný koncert v Praze a vynikl nadobyčejnou technikou u překonávání báječných nesnadností skladeb. Svými koncerty ve Vídni uchvátil znamenitého Meysedra, nazval jej „druhým Lipínským“, a a hrdý Paganini pravil: „Vyť jste ďábel! Svět se třese, když hráte!“ — Paganini Slavíka nad míru zamiloval. Jel s ním do Paříže, kdež pravé triumfy slavil. 1829 jmenován členem dvorní kapely ve Vídni. Ve Vídni oddal se výlučně jen svému umění. Uspořádal množství koncertů a získal neobmezené přízně obecenstva a

Josef Slavik
† 1833.

Josef Čejka
† 1863.

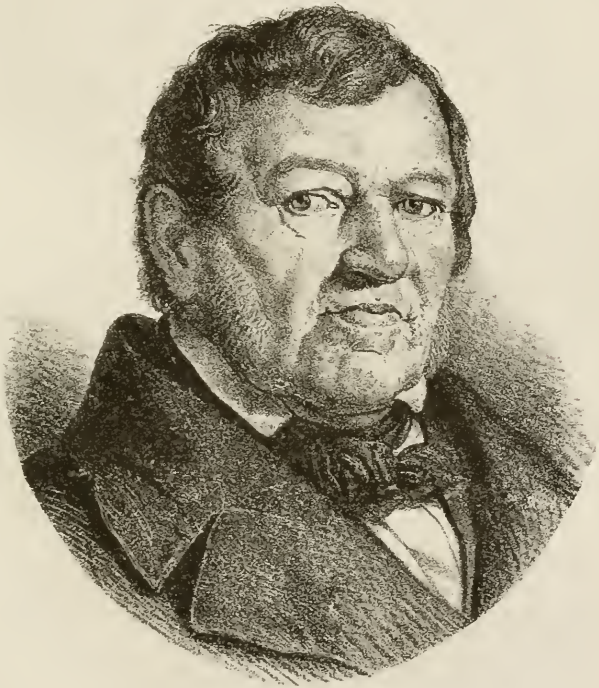

Václav Tomášek
† 1850.

kritika jej jednohlasně uznávala za prvního houslistu. 23. dubna 1833 slyšela Vídeň labutí jeho zpěv. „Nehrálť více, tvořil divy hrou!“ — Již churav odebral se do Pešti. Ulehnul stíhnut hlavičkou, zanedbán lékařem zesnul 30. května 1833.

Smrt rozkotala ty nejkrásnější naděje, jež zbuzoval tento nadobyčejný talent v světě hudebním a oloupila vlast naší o velikou perlu, o jasně skvoucí démant v koruně hudebního umění, níž hrdé čelo zdobí Čechie. Četné skladby jeho jsou málo jen hudebníkům přístupny pro nesmírné nahromadění, ano přeplnění technických nesnadností.

Hrob jeho v Pešti zdobí krásný pomník.

Josef Čejka narozen 7. března 1812 v Rokycanech. V Plzni hlavně za vplyvu Sedláčkova přilnul k mateřčině a skládal první básně. V roku 1837 dosáhl hodnosti doktora lékařství. V roku 1841 pokračoval ve Vídni dále v svých študiích u prof. Škody a Rokytanského. Tam i v r. 1847. přednášky prof. Hebry navštěvoval.

Roku 1848 byl členem sjezdu slovanského v Praze, potom zvolen i za poslance do sněmu zemského a na radu řížskou. Později stal se lékařem ordinujícím a docentem. Jeho přednášky těšily se velikého účastenství. Roku 1860 stal se primarem na oddělení kožních a syfilitických nemocí. Třikrát po sobě (1859. 60. a 61.) zvolen za děkana sboru doktorů na fakultě lékařské. Ku zvelebení vědy nemálo přičinil se. I literárně byl velmi činný, o čemž patrného svědectví podávají četné články ve „Květech, Včele, Vlastimilu, Lumíru, Musejníku a ve Věnci, jehož části literární byl redaktorem.

Mimo to sepsal terminologii hudební, vzdělal Pičovu nauku o harmonii; školu na fortepiano dle Cramera a školu na housle. Počátky hudební dle J. N. Škroupa, jež Augusta co úplnou theorii hudby vydal. Lékařskou terminologii sestavil a uveřejnil v Musejníku a v Živě. V překládání dramat Shaksphearových velmi čině se zúčastnil, přeložil vzorně 10 kusů. Překládal i z jiných evropských řečí. Dle Dražkoviče sepsal: Starší dějepis a literární obnovu národu ilirského. I mnohé práce z oboru věd lékařských došly chvalného uznání. Zemřel r. 1863. Slavný pohřeb dosvědčil, jak vysoce byl ctěn i vážen obyvatelstvem veškerým.

Jos. Kajetán Tyl (nar. na Horách Kutných 4. února 1808). Co student již požíval v Hradci Králové veliké přízně svého učitele Klicpery. Hlavně přičiněním prof. Chmely byl k pracování v oboru literatury ponúkán. 1830 vyšla první jeho povídka o „Statný Beneda.“ V Praze odbýval filosofická studia. 30. dubna 1829 přistoupil s Prokopem a j. k cestující divadelní společnosti. 1831 vstoupil do vojenské účetní kanceláře, a však činnosti divadelní se tím nevzdal, překládal divadla a také co ochotník vystupoval. 1833 počal vydávat výtečný časopis „Jindy a nyní“, jejž příštím rokem v České Květy proměnil. Velikých zásluh pozýskal si o uspořadávání her českých v Praze.

Nejprvé hráno soukromně, 22. února 1835 se hrálo po prvé veřejně, 11. června 1837 hrálo se na posled v domě Kajetánském. Neméně vydatně působil na probuzení ducha národního uspořadáváním besed a j. zábav. 1834 provozována fraška „Fidlovačka“ s písní „Kde domov můj? — 1835 sepsal za 11 dnů svou výtečnou truchlohru „Čestmíra.“

Josef Kaj. Tyl
† 1856.

Po pětileté přestávce až r. 1841 zase počal Květy vydávati. 1839 vyšla výtečná povídka: Rozina Ruthardova.

Započal vydávati Českou Thalii 1937, vyšlo jí 5 svazků.

1842 přijal regisseurství divadla Stögrova v Růžové ulici. Nedlouho trvala radost jeho, tajnými i zjevnými pletichami vymožen zákaz Tylovi co fouriru býti regisseurem. R. 1844 vyšel dvousvazkový, cenou poctěný román „Poslední Čech“. 1846 počal vydávati „Sedlské Noviny.“ 1851 rozpustil Hoffmann českou společnost a s ní i Týla.

Zřídil kočující divadelní společnost a vydal se na trampotnou pouť, až konečně v Plzni nalezl odpočínku po bouřné dráze svého života, zde jej zachvátila smrt 11. června 1856.

Tylovi zásluhy o české divadelní umění jsou veliké, nebyl jen plodný básník, ale i neúnavený ředitel a vytrvalý herec. Divadelní kusy: „Čestmír“, „Bankrotář a kramářka“, „Pražský flamendr“, „Strakonický dudák“, „Paličova dcera a j. m. udrží se dlouho na repertoaru českém. Hlavních však zásluh o naší literaturu si získal svými novelami.

V oboru tomto vynikl Tyl nad veškeré spisovatelstvo naše a rázil cestu nové původní novelestice.

Prácemi jeho vane svěží, nadšený duch vlastence a nad míru půvabné vypravování poutá mysl a hýbe srdcem.

Považíme-li, v které době a pro koho Tyl psal, musíme doznat, že vykonal působením svým dílo veliké.

Jen jeho sebrané spisy prosou zaujímají 15 silných svazků.

Tyl jest miláček lidu, jeho novely jsou dosuď čtením nejoblíbenejším. Konečně i svými prostonárodními spisy velikých o lid pozýskal si zásluh, jeho „Posel z Prahy“ a „Sedlské Noviny“ došly u lidu veliké příchylnosti a budily znamenitě ducha a uvědomění národní.

Všestranná činnost Tylova, jehož všecky kroky vedla jen láska k národu a k jeho štěsti, nepotkala se s důstojným uznáním současných, však vděčný národ v r. 1862 uspořádáním veliké slavnosti Tylovy na Horách Kutných podal důkaz, že žije veliká upomínka na výtečného syna Slávy hluboko v srdci jeho.

Ludevít Štur (nar. v Uhrovci dne 28. říjno 1815). Navštěvoval gymnasium v Rábu, pak se odebral do lycea do Přešpurku, přidružil se tam k jednotě slovenské, jejíž duchem se později stal. Později zaujmul stolici řeči a literatury slovanské v Prešpurce po Palkovičovi. 1838 zapovězena rozkvětlá jednota, i utvořil Š. jednotu literární, anaž blahodarně počala působiti. 1839 odebral se do Halle. Měl státi se prof. filosofických věd v Kéžmarku, což nepřijal vole postavení samostatné ač dosti obtížné. Po dvou letech navrátil se do Prešpurku a počal opět zastávati professuru řeči a literatury slovanské.

Národní jeho snahy zýskaly mu náruživou nepřízeň Magyaronů. 1843 dán do vyšetřování. 1844 svržen s náměstnictví professora. Veškeré protestování proti tomuto násili bylo marné.

Národ svůj hájil všemožně a nájmě spisy svými a pak podníkáním výprav se stížnostmi ku dvoru.

Rokem 1848 začíná jeho rozhodné, veřejné působení, dostal povolení k vydávání samostatného listu

Ludevit Štúr
† 1856.

politického na Slovensku a založil s několika čelnými národovci slovenskou literární a praktickou jednotu Tatrýn, anaž až do r. 1848 své schůze odbývala. Šturovy „Národní Slovenské Noviny“ s přílohou „Orel Tatranský“ vzbudily po celém Slovensku nesmírné hnutí a nadšení. Povstávaly spolky hospodářské a spolky mírností, lid probouzel se rázem k životu.

V roce 1847—1848 zvolen za poslance města Zvolena.

Štur vyznamenal se co řečník i co horlivý zastance zajmů svého kmene. Snahy výstřední strany sněmu jej přiměly k opuštění sněmovny. Cestoval po Slovensku. Noviny jeho zanikly.

Žil pak z části v Praze a ve Vídni zastávaje všudy co nejčinlivěji národní zajmy slovenské. Po bouřkách roku 1848 a 1849 odebral se do Modré, kde co soukromník živ, nezapomínal na literaturu.

1853 vyšlo jeho dílo: „O národních písních a pověstech plemen slovanských“ v Praze. Pracoval však nedokončil veliký dějepis Slovanstva. 22. prosince 1855 šel na hon, sklouzl, a celý náboj pušky vrazil mu do stehna.

Rána ta byla příčinou jeho smrti, zemřel 12. ledna 1856.

Působení Šturovo na Slovensku vyznačuje se, jak jsme pověděli, směrem politickým, jenž jest v dobách boje za život národní nejdůležitejším, v ohledu tomto slušno Š. všechnu úctu vzdáti; podotknouti však dlužno, že Štur stál při stranně anaž prohlásila nářečí Slovenské za řeč spisovnou. Vděčný národ Slovenský zvěčnil památku svého Havlíčka veřejným pomníkem.

Karel Havlíček Borovský, (nar. v Borové 31. října 1821). Nesnadné jest podati stručný životopis muže tohoto, jehož život a působení zahrnuje v sobě nejdůležitější epochu našeho národního hnutí.

Měl býti knězem. Opustil však seminář pražský, přijal místo vychovatelské u knížete Sevyrjeva 1842 a jel s tímto do Rus. Však již 1844 vrátil se do vlasti. Počal redigovati „Českou Včelu," a pak též „Pražské Noviny." V listech těchto objevil již veliké nadání a a hlavně ostrou kritikou počal bezohledně tepat nešváry v literatuře zahnízděné k prospěchu literatury sice, však k hořkosti mnohých literátů.

Ruch v 1848 nastalý dal pravý směr jeho činnosti. 1. dubna 1848 vyšlo 1. čís. Národních Novin. N. N. staly se politickým evangelium lidu a jeho voditkem z bludiště politických poměrů. H. získal neobmezenou důvěru celého národa a také ji nesklámal.

„Národními novinami" počal zajisté tento bystromyslný duch a muž železné povahy samostatně slavný boj za právo a pravdu, za jsoucnost a neodvislost národnosti české od německé a za politickou svobodu. Národními novinami stal se H. oblíbený u národa jakož i slovútný, jelikož nimi vůli národa vyjevoval a proto patří „Národní noviny" mezi první politické časopisy. Národní noviny považoval národ za svůj orgán, v ně věřil jako v písmo svaté a řídil se jimi co pravými denními rozkazy. H. nevyhledával blysknavých vět, nýbrž mluvil pravdu prostou a tak rozpálil srdce ctenářů svých k blahodarnému činu pro národ a pro vlast. „Národní noviny" poutaly čtenáře svým pojednáním. Lid úpěl v poddanství, byla tak nazvaná robota zavedena naproti panství, v dosahnoutí lepšího postavení

Karel Havlíček
† 1856.

bylo lidu překažováno, rolník považován za třídu nižší a z mnohých stran bylo s ním opovrhováno. Havlíček zastával ve svých novinách přirozené právo lidu slovem plamenným, opřel se naproti výsadám jednotlivých stavů a proti břemenům obecného lidu. Volnost a rovnost, pokrok a vzdělanost to bylo jeho heslo, to byl obsah jeho novin a proto rychle rozšířily se a dobyly si zvláštního vlivu v jádru nezkaženém národu českého.

Zmaření voleb do Frankfurtu jest hlavně jeho zásluhou, veškeré politické podniky národu prospěšné nalezly v H. nejvydatnějšího a nejstatnějšího pěstitele. Byl do sněmu říšského vyslán. Brzy však navrátil se ke zamilovaným novinám.

Ve svém „Šotku“ nejostřejší satyrou dráždil a otravoval vředoviny společenského života. Za tyto snahy pohnán před porotu, 13. dubna 1849 byl prohlášen za nevinna!

Pravda slavila vítězství svědomím.

Khevenhüller pomohl N. N. do hrobu, 18. ledna 1850 vyšlo poslední číslo. H. však vyhledal si nové působiště a začal vydávati na Horách Kutných svého Slovana; 8. května 1850 vyšlo již první číslo.

I Slovanem získal si přízeň obecenstva u míře vysoké.

Chvalným snažením Dr. Bacha však i tento plod ducha samostatného a velikého Slovana zničen zákonem o časopisech. H. zapověděl si po dvou výstrahách Slovana sám, poslední číslo vyšlo 14. srpna 1851. 12. listopádu 1851 stál po druhé před porotou a opět slavil vítězství, byv prohlášen za nevinna.

Nebylo dosti na všem tom.

Že hájil národ a jeho práva byl nebezpečen Bachovi, i stal se čin, jenž svědčil, jak málo cenil právo Bach.

H. proti právu a zákonu bez vší příčiny právní vyrván z lůna rodiny, z lůna národa a zavežen do vyhnanství. Po drahné době povoleno teprv z milosti našemu bohatýru na půdě cizé políbiti drahou choť a milou dceru svou. V Brixenu krvácelo srdce a vadl duch prvního publicisty a rekovného bojovníka našeho národa, v Brixenu mučen trýzní vyhnance nejšlechetnější syn matky Čechie.

Neduživ vrátil se 1855 do vlasti.

Milost Bachova dovolila mu složit v rodné zemi své kosti.

Vlastní jeho slova v Brixenu napsaná vrhají světlo na jeho ráz, na jeho železnou povahu, na jeho úmysl, národ osvoboditi, národu přirozená práva navrátiti; a tato jsou:

Přislibujte si mně
poroučejte si mně
vyhrožujte si mně
předce zrádcem nebudu.

Tělo H. podlehlo sice utrapám nikoliv ale duch jeho, který vešel v národ český a ho obživuje.

Zničen žalem a trýzní, pronásledován a týrán policií chřadnul a 29. července 1856 zesnul v drahé Praze, k žalu celého národa. Čím byl Havlíček, našemu národu vylíčovat, bylo by zde nemístné, nenit možno vylíčit obra v takové obmezenosti prostorné.

Slavnost Havlíčkova v květnu v Praze a v srpnu 1862 v Borové odbývaná, tyto tisíce slavicích duchů a srdcí, zaopatření Zděnky národem jsou pevné důkazy,

Antonín Strobach
† 1856.

že H. jest prvním miláčkem československého národa.

Zdařilý životopis Havlíčku od Em. Tonnera obsahuje slavnostní brožurka borovská. —

Antonín Štrobach, nar. 3. července 1814 v Praze, doktor veškerých práv, auskultant u zemského soudu. R. 1848 zvolen za purkmistra pražského, nejkrásnější to svědectví o jeho výtečnosti občanské. Zvolen za poslance sněmu hlavním městem Prahou. Působením na sněmu získal si znamenitého jména. Zvolen vícekráte za předsedu, vyznamenával se velikým taktem a spravedlností a pevností povahy. Pobouřil však proti sobě stranu revoluční a byl 6. října skutečně v nebezpečí života. R. 1849 jmenován appelačním raddou zemského soudu p Praze. † 22. listop. 1856

Politická činnost Štrobachova vyznamenává se ryzou poctivostí a přímostí, pevnou důsledností i šlechetností.

Předčasná smrt nás oloupila o důstojného druha Havlíčkova, stálť Štrobach vždy v první řadě statných obhájců naších práv a nikdy neoddálil se od práporu národa, k němuž se přiznával.

Jeho práce spisovatelské uveřejnovaly téměř veškeré současné časopisy.

Spolek Slavia vydal jeho podobiznu na důkaz úcty.

Byl vzor politického charakteru, vzor spravedlivého soudce a proto co nemilá překážka za Bacha sesazen ze svého úřadu.

První snaha absolutismu směřuje vždy k zničení samostatných a vzorných charakterů, jejichžto zbraní jest zákon a právo.

Takový charakter byl Štrobach.

Vojtěch hrabě Dejm ze Střítеže, nar. 1812 nejnárodnější a nejhorlivější šlechtic český. V památných dobách 1848 stal hr. Dejm v prvních řadách bojovníků za práva a svobody našeho národa. Převzal náklad na Národní Noviny Havlíčkovy, tak umožnil vykonání velikého díla politického, jehož památka národu našemu bude věčně blahodatná.

Avšak nevystupoval pouze co horlivý podporovatel zájmův národních i činně zasahoval v proud dějů, i co majetník sboru „Svornosti“ i co místopředseda „Lípy Slovanské“ a konečně co poslanec na sněmu říšském v Kroměříži, osvědče vždy snahu poctivou a neunavenou prospěti blahu své vlasti. Za dob reakce i on krutě nesl osud obhájců národa Českého i on byl ve vězení na Hradčanech držán. Když pak za pomocí Bacha proud reakce zaplavil rakouské vlasti, odebral se Dejm v život soukromý, z něhož více nevystoupil na jeviště světa. † 11. února 1863 v mariánských lázních. Národ náš ztratil v něm nejupřímějšího přítele ze šlechty české, svoboda a právo horlivého zastance. Důstojně zasvětil národ náš jeho památku. 26. února 1863 smuteční slavnost pražská, v níž se podíleli veškeří náčelníci národa našeho a všecky třídy obyvatelstva měst pražských, podala důkaz, jak hluboko cítí národ ztrátu šlechetného Dejma a že důstojně oceňuje zásluhy, jež si byl o zájmy národní pozískal.

Šebestián Hněvkovský, nar. 1770 v Žebráce. V r. 1781 študoval v Berouně a v Praze odbyl študia právnická.

S Puchmírem a s Nejedlými hlavně počal se zasavovati o znovuvzkříšení literatury české. Nejprv počal pracovati o svém Děvínu.

Vojtêch Deym hr.
z Liblic † 1863.

Sebastian Hněvkovský
† 1847.

Vojtěch Sedláček
† 1836.

František Lad.
Čelakovský + 1857

R. 1795. stal se appelačním radním v Plánicí u Klatov, kdež dokončil svou báseň Děvín.

Vydal mnoho spisů, jenž tehdáž majíce jakéhos vplyvu na lid nyní nazvíce pozbyly významu svého. R. 1826 stal se purkmistrem v Poličce, kterýž úřad do r. 1836 zastával. Na odpočinku žil v Praze; kde také 7. června 1847 zemřel. Hrob Hněvkovského označuje ohromný, 17 stop vysoký pomník. Nevyznamenává se Hněvkovský obdivuhodným vzletem ducha, ale působení jeho za prvních dnů novozkvětlého života našeho vždy zasluhuje uznání vděčného.

Vojtěch Sedláček, nar. v Čelakovicích 24. února 1785. Stal se knězem řadu praemonstrackého v Teplé a doktorem filosofie. Na ústavu plzeňském přednášel mathematiku, řečtinu a češtinu.

Co učitel snažil se vždy v posluchačstvu svém buditi uvědomění národní a lásku k vlasti.

Za své zásluhy jmenován čestným měšťanem plzeňským. Zemřel 2. února 1836.

Co spisovatel vynikal i v oboru krásné i vědecké literatury, zanechaje celou řadu různých spisů a pojednání.

Fr. Lad. Čelakovský, (nar. 7. března 1799 v Strakonicích). Studia filosofická odbyl nazvíce v Praze. Po odbytých studiích stal se bibliotekářem Rudolfa Kinského, později redigoval „Včelu“ a „Pražské Noviny“ a od r. 1835—1837 byl prof. řeči a literatury české na universitě pražské. 1843 odebral se co professor slovanské filologie do Vratislavi. Na všeobecnou žádost povolán však 1849 nazpět do Prahy, kdež 1852 5. srpna život dokonal. Největší vplyv i na Kollára i na Čela-

kovského projevily zpěvy rukopysu Královédvorského. Nejznamenitější, velikými krásami básnickými i hlubokými pravdami oplývající plod Č. jest věčně vonná „Růže Stolistá“ níž podle Kollára zaujmul stanovisko nejvýtečnějšího básníka, předčívá onoho vroucností citů, a něžností, nedosahuje jej však velebným vzletem a ohnivou nadšeností.

Proslul epigrami, vydal ohlas písní ruských a množství menších básní.

Plody filogických študii jeho jsou:

Mudrosloví národu slovanských atd. a všeslovanská mluvnice, pak doplněk k slovníku Jungmanovu, jehož spolupracovníkem byl.

Karel Hynek Mácha, (nar. 16. listopadu 1810) študoval v Praze. 1834 cestoval do Italie; co amanuensis zemřel v Litoměřících 1836. Mácha svým „Májem“ razil novou dráhu našemu básnictví; pronikl přírodu ve všech záhybech a nevšední nadšeností líčí rajské zjevy přírody a věrností i horoucností citu unáší, a kdy harfa jeho melancholický zaznívá v roznítěné srdce, aj tu nám tak teskno, tak bolno! Ano Mácha co basník dosáhl velikého cíle nejhlubším študováním přírody, a v líčení citů lidských a přírodných krás předčil všecky básníky naše. I jeho prosa jest vzor básnické krásy a uchvacujícího vypravování. Mácha jest tvůrce novodobé školy básnické, anaž se honosí mnohým nadějným talentem.

Obdivujíce a posuzujíce činnost Mácha musíme tím více želeti předčasné smrti muže, jenž sliboval býti nejprvnějším lirikem světa, v 26. roce dozněla lýra vyluzující zvuky kouzedlné, budící nadšení, budící poznání nejvyšších krás.

Kar. Hynek Mácha
† 1836.

Jaroslav Kalina
† 1847.

Za krátké doby činností své vydobyl si Mácha všestranného uznání doby naši, aj kam by byl dospěl duch ten, kdyby bylo dopřáno tělu delšího trvání! — V Praze u Kobra vyšlo pěkné vydání sebraných jeho spisů a k nim jest připojen obšírný životopis.

Josef Jaroslav Kalina narodil se 8. listopada r. 1816. v Hajdě. Jeho matka zemřela v r. 1830 v bláznici a tím srdcí jeho zasazena rana nezhojitelná.

Študoval v Plzni s nejskvělejším prospěchem. Sedláček mu byl vždy přítelem otcovským.

Práva študoval v Praze, zanášeje se mimo to též študiemi filologickými. Pro prsní nemoc nemohl dokonat študia svá, stále postonával na chrlení krve.

Již Jungmann a Svoboda uznali v Kalinovi nemalé nadání básnické.

V roku 1846 navrátil se z delší cesty po Uhrách do Prahy.

Choroba jeho nemálo zhoršila se, chřadnul a také se více nezotavil; zemřel 22. června 1847 ve všeobecné nemocnici.

Básně jeho vyšly 1852 a tu objevilo se jak veliký zárodek básnického genia v Kalinovi zašel.

Avšak nejen co básník ale i co filolog by byl zajisté velikého nabyl jmena, zanášel se sepsáním všeslovanské filologie.

A tak i Kalina náleží k jasně skvoucím hvězdám, jenž sotva zaplanuvše k žalosti světa předčasně zhasínají.

Josef Ressel, nar. v Chrudími r. 1793. V roku 1812 študoval ve Vídni na universitě a později dostal se co císařský stipendiat na lesní učiliště do Mariabrunu,

kdež vynikal takovým nadáním, že již r. 1817 stal se polesním v Krajině.

Technické vědy jej vždy nejvíce zoujímaly a tu nejhorlivěji vždy paroplavbou zanášel se.

Roku 1821 byl přesazen co správce c. k. lesů do Terstu a tu snažil se zjednati průchod své myšlénce, že by lzelo parolodě místo koly lopatovými použitím šroubu Archimedova hnáti. Avšak nedbalo se na myšlénku a na návrhy neznámého a nezámožného muže.

Teprv roku 1825., když se veliká paroloď kolová u Terstu objevila, dal si Ressel strojníkem Hermanem zhotoviti vzorec svého stroje. R. 1826 zkoušel svůj nástroj.

Teprv po nemalých překážkách dovolil kancléř hr. Sauran, aby směla se v Tersti dle vzoru Resslova postaviti loď šroubová. Loď tato za jasotu diváků u Terstu roku 1829 zkoušena. Tu však pukla trouba parní a nelzelo provésti zkoušek rozsáhlejších.

Na radu tří Francouzů odebral se Ressel do Paříže r: 1829., kdežto s lodí šroubovou vykonal zkoušku na Sekváně. Výsledek byl skvělý.

Ressel sdělil dotčeným Francouzům tajemství svého nálezu a ti vymohli si téhož leta patent na jeho vynález.

Z Francie dostal se do Anglicka a obě země si jej přisvojují.

Ještě mnohý vynalez R. zakrněl a nedošel pravého ocenění.

Ressel jest též původce vzdušné pošty, jíž se listy a balíky troubami a tlakem vzduchu rychle dopravují.

O tomto předmětu již ve zvláštním spisku roku 1821 pojednal.

Josef Ressel
† 1857.

Karel J. Erben
† 1870.

K zřízení podobné pošty mezi Tersti a Vídni odepřela vláda, když se byl s několika Tertskými obchodníky o povolení potřebné ucházel.

Avšak již r. 1855. v Americe a 1861 v Londýně použito s nemalým úspěchem této myšlénky.

Pozůstalo po něm mnoho spisů a pojednání vědeckých a technických, zemřel 10. října 1857 v Lubláni, v r. 1863 postaven R. ve Vídni krásný pomník.

Skupenina VIII.

Karel Jaromír Erben narodil se 7. listopádu 1811 v Miletíně. Ustanoven byv od svých rodičů k stavu učitelskému, učil se hudbě a počátkům umění literního ve svém rodišti, kdež svými vynikajícími schopnostmi obrátil na se pozornost tamnějšího faráře Jana Arnolda, který připravoval pokročilejší žáky ke studiím gymnasialním a mezi tyto vybrané přijal i Erbena. R. 1825 dostal se Erben na gymnasium královhradecké, kdež profesorem Chmelou přiveden k důkladnějšímu poznání a ocenění jazyka mateřského. Už z Králové Hradce posílal některé drobnůstky spisovatelské do „Jindy a nyní," a r. 1831 vytištěna jeho básnička „Řevnivý v Čechoslavu," jenž vydávali Franta, Langer a Tomíček. Téhož roku odešel do Prahy na studia filosofická, i přivítán již co známý od mladších spisovatelů českých. Seznámiv se potom s Palackým, přepisoval jemu mnohé listiny, a zejmena učinil s Karlem Havlíkem na náklad královské české společnosti nauk výpisy z velikého díla Pavla Skály ze Zhoře, pokud dotýče se dějin českých.

Nepřestávaje při tom vedlé študií právnických obírati se dalšími prácemi literními, sepsal veselohru Sládci, která roku 1837 dávána v Žebráce a jinde na divadlech ochotnických. Okolo téhož času počal sbírati na venkově písně národní a zapisoval jich nápěvy, při čemž mu přišlo velmi vhod, že již za své mladosti nabyl dostatečné známosti hudby k zpěvu.

R. 1837 odbyv studia právnická přistoupil co praktikant k soudu hrdelnímu v Praze, a po roce k úřadu fiskálnímu, kdež zůstával do dubna 1843. Mezi tím pomáhal r. 1838 Palackému při rovnání spisování spustlého archivu stavovského „Svato-Václavského," pak zvolen za aktuára učené společnosti, a v následujících na to letech 1843—1847 cestoval téměř po všech krajích země české, shledávaje materiál k českému diplomatáři. Na cestě této prohledal letního času 1844—45 archivy v Čechách jižních, r. 1846—47 v severních, v zimě pak vypisoval v Praze z desk zemských, kterýchžto přepisů dílem užito k archivu českému Palackého, dílem k rozmožení archivu národního musea. Za tyto horlivé služby své vyvolen Erben 23. února 1846 za stálého assistenta českého národního musea. 12. března 1848 za mimořádného a 1849 za řádného člena královské české společnosti nauk.

V památném hnutí národním r. 1848 byl členem národního výboru od něhož vyslán do Záhřeba, aby co stálý vyslanec český dával Čechům zprávy o jednání sněmu chorvátského. Vrátiv se do Prahy, přejal redakcí „Pražských novin," kterézto však jen do měsíce března 1849 vedl. Mezi tím ustanoven za translátora zákonů do jazyka českého, načež povolán v červenci 1849 zároveň s jinými ke komisi, která měla vypracovat práv-

nickou terminologii českou k jejimuž vypracování i vydání jakž Šafařík, předseda komise, v předmluvě k témuž dílu pochvalně vyznává, Erben se zvláštní prospěšnou horlivostí a pilností se přičinil. R. 1851 přispíval k sestavení terminologie vědecké v Praze ku potřebě škol reálních a gymnasiálních. K těmto prácím přispěl Erben podstatně svou znalostí právnických názvů českých, k jejichž nabytí už dříve měl příležitost, když r. 1846 — 47 přeložil s dr. Fričem, dr. Strobachem, Neubaurem a Havlíkem „Řád soudní a konkursní“ r. 1848 vydaný, a potom až do r. 1849 společně s jinými „Zákonník občanský,“ kterého však při nejnovějším překladu r. 1861 neužito.

Dne 18. listopádu 1850 ustanoven za sekretáře a archiváře českého národního musea, o něž si byl tolik zásluh získal, ač nezůstal již dlouho v postavení tomto, neboť dne 29. července 1851 zvolen za archiváře královského hlavního města Prahy. V novém úřadě tomto osvědčil Erben co nejskvělejší bohaté své vědomosti, neboť takřka z ničeho zřídil archiv dobře spořádaný, z jehož listin dávno zapomenutých nebo dokonce neznámých a pohozených podával radě městské důležité správy o právích a povinnostech obce pražské, zejmena v čas vyvazování pozemků a zákupů, pak ve mnohých jiných sporech tetéž obce se soukromníky nebo s érárem. Uznalost i důvěra purkmistra a rady byly mu odměnou, a všecky hlasy nepřízně úřednické musely umlknouti. Po spořádání nejdůležitějších částí archiva pražského mohl Erben opět pokračovati ve svých studiích a sbírkách předešlých, k nimž zvláště náleží soustava báje-sloví slovanského, již Erben důmyslně z pohádek slo-

vanských vyvozuje, a v kterém díle s neunavenou pilností od mnoha let pracoval.

Literární činnost Erbenova je mnohostranná a práce jeho v každém oboru důkladné. Z článků v časopisu českého musea slušno vytknouti „Ondřej Puklice ze Vstuh“ (1846); „Rukopis musejní letopisců Kosmasových“ (1847); „Obětování zemí“ (1848); pak „Jmena měsíců slovanská a česká zvláště“ (1849); především „O dvojici a trojici v bajesloví slovanském“ (1857).

V letech 1842, 1843 a 1845 vyšly od Erbena tři svazky „Písní národních v Čechách.“ I zmínil se tehdy o nich ve „Květech“ Václav Nebeský těmi slovy: „Až do básníčí duše lidu nedosáhnul duch cizoty a odnárodnění; zde tvořil ryzý a nepoškvrněný život národnosti, zde se prýští zdroj českého slovanstva nezkálený, písně tyto jsou pokladnice a květnice národu. Tam složil to nejkrásnější, co v duší choval, květ citů svých, své slzy, perly své radosti, věnce a trní svého žití, v nich se pne duha touhy, tam spějí andělé jeho modliteb, do nich zavěsil si vínek své milenky a zbraň svého bohatýra, v nich má všecko, co mu krásného, vzácného, nebeského v pozemství dáno — neboť jsou to jeho poezie. Kdo nemá srdce umořené cizotou, komu city v písku odnárodnění nezprahly; nechť příjde k živému zdroji národnosti. Zde oživne, ledová kůra pohrdané nevšímavosti všeho domácího pukne a mrtvý cit, dřímající myšlenka vlasti procitne.“ R. 1860—61 probíraje své všecky přednější i pozdější bohaté sbírky přichystal nové jich vydání nazvané „Prostonárodní české písně a říkadla,“ jichž r. 1862 vydán sešit I. V tomto druhém vydání písní obsažen takořka celý život poetický národa

českého ve všech svých slastech a strastech. Nápěvů k týmž písním jím samým sebraných vyšly v l. 1844—47 tři svazky, r. 1860 sv. 4. s nápisem „Nápěvy písní národních v Čěchách. Sbírka K. J. Erbena. Průvodem fortepiana opatřil P. J. Martinovský," kteréž vydání pro svou úpravnost zevnější vyznamenáno bylo od cís. Ferdinanda 1. zlatým penízem nakladateli J. Hofmanovi zaslaným. Uplnější jich vydání bez průvodu fortepiana jest z r. 1862 „Nápěvy prostonárodních písní českých."

R. 1853 vydal Erben „Kytici z pověstí národních;" jest to knížka veliká a zavírá v sobě veškerou slávu učeného básníka. Již r. 1838 potěšil nás Erben v almanachu „Vesna" svou baladou „Poklad," kteráž zbudivši nelíčené obdivení od Rošeiszevského z Rošciševa, přítele literatury české na jazyk polský byla přeložena. Od toho času uplynulo 15 let; patnácte let pracoval Erben v chvílích blažených o své Kytici a pilně piloval pamětliv jsa co učenec výroku římského básníka „nonum prematur in annum;" a však ejhle!— Kytice, uvitá z pověstí národních, s vřelým pozdravem celého národa uvítaná postavila jest Erbena okamžitě po bok nejvýtečnějších básníků našich, po bok Jungmanna, Kollára, Čelakovského, Vocela, Jablonského atd. Jak Čelakovský tak i Erben založili kořeny své v básnictví národním; oba čerpali z toho nezkaleného zdroje národního, oba ponořili se do hlubin prostonárodního básnictví, aby vytěžili odstíny pravé perly básnické, oba jsou mistři jazyka. Erbena předčí ovšem Čelakovský svou mnohostranností, avšak právě proto vyniká Erben v jednom druhu básnictví,—v baladě,—jemuž veškerou sílu svou byl věnoval. Erbenovi básně jsou v skutku

národní a mnohý se zalíbením naslouchati bude tolikerým zvukům lyry jeho. „Hluboký důmysl — dí Zelený — a vážná obraznost vedly Erbena do těch tajných hrůzyplných oborů, ve kterých člověk co slabý tvor se světem jiným mocným se stýká, jehož smysly svými nepojímá, jehož však pevným ramenem bývá zastížen a rozdrcen, jak medle spustí se cesty přímé. cesty světla. V tom záleží hluboký dojem, podobnými pověstmi spůsobený. Křehkost lidská zachvěje se, vidouc před sobou hrozné následky provinění tak snadného. Umění básníkovo viděti tu především v tom, aby tu tajemnou sílu, ono rámě neviditelné, kterým vinník v samém okamžení zpáchaného činu uchvácen bývá, co nejdůrazněji vylíčil, aby každý cítil tu neodolatelnou moc vyšší a jí se kořil.“ Těmito slovy naznačil Zelený, do kterého druhu básnictví Erbenovu kytici v řaditi sluší.

Ze starší literatury české vydal Erben r. 1851 a 1852 dva znamenité spisy, totiž filosofa našeho Tomáše ze Štitného „Knížky šestery o obecních věcech křesťanských“ nákladem university pražské na památku jejího založení před 500 lety, opatřiv je životopisem Štitného a „Bartoš ovou kronikou pražskou od léta Páně 1524 až do konce léta 1530,“ obsahem i slohem veledůležitou, připojiv k ní důkladně zpracovaný životopis Bartošů. R. 1854—55 Krištofa Haranta z Polžic cestu do země svaté a do Egypta, 2 díly.

Zvláště třeba vytknouti Pečírkou v Štokholmě objevený „Život sv. Kateřiny,“ rukopis z konce 13. století, místy velmi chatrný, jejž Erben velmi důvtipně doplnil a r. 1860 společně s J. Pečírkou tiskem vydal. Druhý díl „Vyboru z literatury české“ svěřen

byl také redakcí Erbenově. Znamenité dílo jsou Erbenova „Regesta diplomatica Pars I. Annorum 600—1253," kteréž r. 1865 tiskem vydal, a bez nichž se žádný badatel českého dějepisu obejíti nemůže. Téhož roku 1855 účastnil se Erben v časopisu „Obzor," do něhož přispíval zvláště „náčrtky ze staršího života pražského" a pak úvahámi. S větším prospěchem vykonával r. 1861 vydávaný periodický časopis „Právník" missi svou po zemi české, v jehož čelo se náš Erben co hlavní redaktor byl postavil.

R. 1856 sepsal Erben k žádosti pražského purkmistra dr. Václava Vaňky „Die Primatoren der k. Altstadt Prag," zahrnující osudy hlavního města od času Ferdinanda I. až do Josefa II. Podobný spis, jazykem německým prostřednictvím téhož purkmistra od Erbena počatý, jest: „Geschichte der k. k. priv. Prager bürg. Scharfschützen. Prag 1860, díl první," jehož druhý díl pro jiná zaměstnání však odevzdal Erben rukoum jiným. Menší spisek Erbenův co monografie vydaný v jazyku českém jest „Kapla v radnici Starého města pražského," v němčině „Die Altstädter Rathauskapelle zu Prag 1857." Erben sestavil také sbírku pohádek všeslovanských pod názvem: „Slovanská čítanka," která obsahuje sto národních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních, a kdež podána jest bohatá rozmanitost jazyka slovanského v jednotě.

Za své zásluhy zvolen jest Erben za člena mnohých učených společností, z nichž tuto uvádíme toliko akademii petrohradskou a universitu charkovskou. Erben umřel 21. listopádu 1870.

Jan Erazim Vocel, narodil se v Kutné Hoře 24. srpna 1803. Otec jeho byl úřadníkem duchodů městských, matka rozená Duchoslavová, dědila po otci, mistru pekařském dům. Vocel měl dva mladší bratry a sestru, která však v dětském věku zemřela. Dle přání dědova měl vnuk jeho Jan, též pekařem státi se a v domě zděděném živnost tuto provozovati. Již v útlém věku svém měl Vocel zvláštní zalíbení v knihách, ježto se mu náhodou do rukou dostaly, a co osmileté pachole četl biblii kutnohorskou od r. 1489., jejíž hojné dřevorytiny zvědavost jeho lákaly; na to se pohroužil do Hájkovy kroniky a počal se obírati i novějšími spisy českými, jež přítel otec jeho, Jan Pospišil, z Hradce do Hory zasílal. Škola normální města ryze českého byla tehdáž naskrz německá, ba někteří z učitelů byli pouzí Němci. Nicméně i tu Vocel dobře prospíval, čehož příčinou byla vášnivá jeho láska ke čtení, neboť když se českých kněh nedostávalo, sáhl k německým, ovšem chatrným rytířským románům, jimiž za oněch dob Čechy byly zaplaveny; avšak četl i s dychtivostí jednotlivé svazky zestaralých zeměpisných a historických spisů náhodilě mu do rukou přišlé. Nabyv tudíž zběhlosti v jazyku a slohu německém, jaké snad žádný z českých spolužáků jeho neměl, obrátil k sobě záhy pozornost učitelů svých, zvláště pak výtečného učitele Hartmanna, pouhého Němce, a ředitele Herzana, muže šlechetného a svobodomyslného, jenž později stal se arciděkanem kutnohorským. Vocel, jsa 13 let stár, měl býti dán na řemeslo, tu však Herzan naléhal na to, aby otec syna do Prahy na studie poslal. „Prodejte“, pravil k němu, „poslední kabát, a dejte syna študovat!“ Dobrý otec, jakkoli příjmy jeho velmi skrovné byly,

Erazim Vocel
† 1871.

učinil tak, a Vocel počal r. 1817. gymnasium piaristů na Novém městě pražském navštěvovati. Z gymnasia toho byla česká řeč vyloučena, podobně jako ze všech státních učilišť v Čechách, někteří však učitelé se k jazyku mateřskému alespoň vlídně chovali, a zvláště ctihodný professor tříd humanitních, Václav Benátský, snažení Vocelovo v oboru českého básnictví, schvaloval a jemu vlídně napomáhal. Jungmannova Slovesnost, překlad Miltonova Ztraceného ráje, Polákova Vznešenost přírody, Klicperovy divadelní spisy tenkráte vycházející, zvláště pak Rukopis královdvorský působily mocně v ducha mladíkova, rozněcujíce v něm horlivou lásku k jazyku a básnictví českému. Při slavnosti, na konci školního roka 1821. odbývané, přednášel Vocel báseň svou Krvočíše, která se s pochvalou i vrchního ředitele gymnasii, velmistra Köhlera, jinak češtině nepřejícího, potkala. Sepsalť Vocel již co žák gymnasiální množství básní a kusů dramatických, které se soudruhy svými v prázdninách na divadle, v domě otcovském postaveném, provozoval. Skládání takové hbitě mu od ruky šlo; sepsalť za týden drámu v čtvero jednání, ano, stalo se nezřídka, že zosnovav v duchu plán činohry přátelům svým kolem stolu sedícím dialogy střídající se diktoval, tak že divadelní kus brzo na to býval provozován, nejsa ani v jeden rokopis snešen, nýbrž na různých listech jednotlivých herců obsažen. Tak sepsal Vocel k slavnému uvítání nového šepmistra dra. Miče r. 1821. činohru v patero jednání, která ve velké síni vlaského dvora s hlučnou pochvalou byla provozována. Tyl, jeden z mladších účastníků študentského divadla, byl, jak v předmluvě k sebraným spisům svým vypravuje, výsledkem toho představení tak rozčílen, že

Vocela téměř za kouzelníka pokládal, a touhou zahořel něco podobného sepsati. Nicméně cítil Vocel předobře nedokonalost básnických plodů svých, zvláště pak vady jich jazykové, protož všecky skladby své ohni obětoval; jediná Harfa nepropadla osudu takovému, neboť ji otec Vocelův, aniž by syn o tom věděl, zaslal příteli Pospišilovi, kterýžto ji, co do jazyka professorem Chmelou pooopravenou, v Králově Hradci r. 1824. vydal. Odbyv se zvláštním vyznamenáním třídy gymnasiální vstoupil Vocel do prvního roku filosofie; poněvadž pak otec jeho ve sklíčených poměrech svých další náklad na syna vésti nemohl, viděl se tento nucen, kondicemi živiti se a čtyry hodiny denně těmto obětovati. V takovýchto okolnostech mu ovšem nezbývalo žádného času k zaměstnání literárnímu. Po skončeném prvním roce filosofie odhodlal se Vocel štěstí své ve Vídni hledati, předzvídaje, že by v Praze trmáceje se kondicemi, ledva povinnostem co študující dosti činiti mohl, a že by snahu svou po literárním vzdělání udusiti a duševně zakrněti musil. Vydal se tedy r. 1824 po Všech Svatých v tuhé zimě pěšky do Vídně. Štěsti mu přálo, neb nalezl tam příznivce, rodáka kutnohorského, Jana Zelinku, bývalého vychovatele hraběte Eugena Černína. Ten uvedl Vocela k mladému hraběti Otakaru Černínovi, jejž pak v češtině a latinské filologii cvičil. Odbyv tak druhý rok filosofie, přistoupil Vocel co privatista k právnickému studiu, neb tím časem přijat byl místo vychovatele v rodině marchesa Palaviciny, která se větší část roku v jižních Uhřích zdržovala, Tam na břehu Tisy složil novelu „Poslední Orebita“, v nížto scenerii krajiny, kde tenkrát přebyval živě vylíčil. Podalť pak německou tuto povídku příteli svému R. Hockovi,

jenž ji v časopise „Jugendfreund“ uveřejnil. Skladatel přeložil později novelu tuto do češtiny, kteráž potom v „Květech“ uveřejněna byla; vyšlať pak i v maďarském doslovném překladu v almanachu „Aurora“ (Budín 1837) pod názvem „Az utolsó orebita“; překládatel, jakýsi Pintér Endre, ji však co svou původní práci tam uvozuje; později vyšel i horvatský překlad novely této. Po pěti letech vstoupil Vocel co vychovatel do domu hraběte Leopolda Šternberka; později stal se pěstounem knížete Salm-Salma, a konečně r. 1839 mladých hrabat Jana a Alfreda z Harrachů. Poměry, v nichžto se Vocel tenkráte nalezal, nepřály tomu, aby činnost svou literatuře české z dlouhého spánku se probuzující, věnovati mohl; nicméně účastnila se mysl jeho vřele všeho, co se literatury národní dotýkalo, o čemž svědčí některé články jeho v Kaltenbaeckově Archivu a v časopise „Jugendfreund“ obsažené. V podzimku r. 1834. vznikla ve Vocelovi při čtení české kroniky Mart. Pelcla myšlénka, znamenitější výjevy starší historie české v básních opěvati; idea ta opanovala tak mocně ducha jeho, že ihned k dílu přikročil a celý cyklus básní v „Přemyslovcích“ v nedlouhém čase složil.

Maje pojištěnou jakousi výživu z úřadů vychovatelských usadil se Vocel r. 1842 v Praze, aby úplně se oddal pracím literárním a vědeckým. Byl přátelsky uvitán v kruzích literatů našich, zvláště Palackým a Šafaříkem, kteří jej radou a pomocí svou na další draze literární činnosti provázeli. R. 1842. uvázal se po Šafaříkovi v redakci časopisu českého musea, jenž za jeho vedení znamenitě prospíval. Zároveň pomáhal Šafaříkovi po tři léta v obtížném úřadě censorském, avšak sám úřadu toho, na něj po odstoupení Šafaříkově vklá-

daného, nepřijal. R. 1843. vydal „Meč a Kalich“, soubor dějeprávných básní, opěvujících nejslavnější doby XIV. a XV. století dějin českých. Vocel vystoupil ještě s třetím, neméně znamenitým plodem básnickým, vydav r. 1846. „Labyrint Slávy“. Tím byl dovršen úkol, který sobě básník, skládaje „Přemyslovce“ byl vytknul, totiž, aby v ideálních obrazech slavnou minulost národa českého na mysl uvedl žijícím potomkům, a konečně, aby cestu naznačil, kterouž by národ z bludiště krutých poměrů vyveden býti a k cíli blaženému dospěti mohl. Poslední tuto část úlohy básnické snažil se Vocel rozřešiti v „Labyrintu Slávy“: cestu budoucnosti šťastné klestí národu jedině duch svobody tisku k národům zavítající! Avšak tehdejší censura nepřipouštěla tomu, aby myšlénku tuto na konci onoho díla zřejmě vytknul.

R. 1843. stal se Vocel mimořadným členem královské české společnosti nauk a tajemníkem archeologického musejního sboru. Vybídnut jsa Palackým a šlechetným vlastencem Janem rytířem z Neuberka vydal Vocel r. 1845. své „Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde“. Ačkoli se Vocel tehdá na počátku svých archæologických študií nalezal a sám později velké vady díla tohoto poznal a vytknul, podalo toto nicméně vážný podnět a základ k bedlivějšímu zpytování starožitných památek českých, i bylo velmi příznivě posuzováno také v zahraničných časopisech literárních. R. 1848., v době politických převratů, zvolen byl Vocel za setníka sboru svatovácslavského čili svornosti, a brzo na to za člena národního výboru. Co zpravodaj odboru pro rovnoprávnost národní přednesl dne 3. června téhož roku v národním výboru návrh

svůj týkající se rovného práva obou jazyků zemských ve školách, kteryžto byl jednohlasně od Čechů i Němců přijat. Od rodáků svých kutnohorských byl Vocel zvolen do sněmu českého, jenž bohužel nesešel se, načež co zástupce okresu poličského zasedal na sněmu říšském, kdež veřejně držel se pravice slovanské.

Roku 1850 jmenován byv mimořádným professorem archæologie české a historie umění na vysokých školách pražských, vzdal se redakce musejního časopisu, a oddal se zcela povolání svému. Musilť ovšem Vocel předměty, o nichž co professor přednášetí měl, takměř sám utvořiti, neboť o všech podobných se až do oněch dob na žádném učilišti nepřednášelo, aniž nalezalo se kněh o nich jednajících. Co professor archæologie a jednatel od roku 1854., pak předseda archæologického musejního sboru obracel Vocel hlavní zřetel svůj k starožitnostem českým, zvláště pak k památkám umění českého, staraje se všemožně, aby cena a význam těchto v širších kruzích byly poznány. K tomu cíli uveřejnil četná důkladná pojednání v „Musejníku“ a v „Památkách archæologických“, některá též v jazyku německém. Vocel také psal články směru didaktického a k vzdělanosti národní čelícího; a mimo to množství drobných článků k literatuře a kulturní historii české se vztahujících. Výsledek badání svého v oboru nejdávnější kulturní historie vlasti naší složil Vocel v díle „Pravěk země české“, jehožto první díl vyšel nákladem královské české společnosti nauk r. 1866., druhý pak r. 1868. Bylo dílo toto velmi příznivě přijato od domácí i zahraničné kritiky a během jednoho roku rozebráno; císařská ruská universita Petrohradská zaslala na to

Vocelovi na znamení zásluh jeho diplom doktora slovanské filologie.

Aby starobylosti a památky umění nejen ve vlasti samé, nýbrž i v cizích zemích chované poznal, cestoval Vocel po Čechách a na Moravě, jakož i v Německu, v Belgii, Holandu, v Haliči, v Uhřích, ve Francii a v Itálii, i uveřejnil některé úryvky popisu cest svých po různu. Podobně, jako v mladších letech svých Vocel velebil slavné dějiny české v básních, snážil se v pozdějších letech kulturní život předků vylíčiti, sbíraje k tomu s neunavenou pilností příspěvky a látku, avšak síly a zbývající doba věku jeho nedostačila mu k vykonání úlohy tak rozsáhlé a namáhavé, neb zemřel 16. září v roku 1871.

Vocel patří mezi nejzasloužilejší starší souvěké spisovatele české, a v tom žádný se mu nevyrovná, že stejně zdařile a vydatně působil, jak v oboru poesie tak i v oboru přísné vědy.

Karel Alois Vinařický, nar. se 24. ledna 1803 ve Slaném co prvorozený syn tamějšího měšťana Josefa Vinařického a manželky jeho Antonie, rozené Payrovy. Co pětiletý chlapec svěřen jest Karel jakémusi Šarapatkovi, který podle řemesla svého, punčochářství, též jakousi opatrovnu malých dítek byl si založil. U něho nabyl Vinařický počátečné české abecedy. Když však jedenkráte nejmilejší jeho druh, neuměje odříkávati, korunován byl slaměným pletencem z cibule, ulekl se Karel tak velice, že nelze bylo vypraviti ho více k punčochářskému pædagogovi.

Doveden tedy po velikonocích r. 1807 do školy piaristské, kdež v 1. třídě vyučoval Vincenc Zahradník,

Karel A Vinařický
† 1868.

dobrý Čech, až r. 1808 zároveň s Josefem Fričem co præmiant postoupil do třídy druhé. S mnohými obtížemi zápase, přišel do třídy 3. a r. 1813 konečně do principie, jež tehdy první třídu tvořila latinských škol. Zde dostalo se mu první příležitosti cvičiti se ve slohu českém; uloženo mu totiž od babičky, by jí opsal „Proroctví slepého mládence," jehož obsah spolu s ruskými pluky, tehdy rodištěm jeho táhnoucími, tak rozčilili mysl mladistvou, že konce světa nadal, se obávaje se, zdáž i on připočten bude k oněm spravedlivým, již i pod listem stromu uchovají se záhuby. K tomu nemálo přispělo též jeho zaměstnání co choralisty, jež tehdy s jednoho pohřbu k druhému jej vodilo, anoť tenkráte ve Slaném tři velkých nemocnic vojenských nacházelo se.

Ale ještě v grammatice nahražovati musel při učení pilností a pamětí, co rozum v jazyku cizém nechápal. Teprvé v syntaxi se s němčinou trochu spřátelil, a pověstné romány Spiessovy byly první, jichž obsahem odměněn několikaletý umrtvující zápas s jazykem německým; tím horlivěji však chápal se následujícího leta v poesii a rhetorice za návodu schopných profesorů, patera Hyacinta a Floriana Chytila, klasiků německých, přilnuv k nim tak, že i do básnění německého pustil se. Následkem prohlášeného dekretu dvorního dne 23. srpna 1816, jimž se jazyk český na gymnasia netoliko připouštěl, nýbrž známost jeho od præfektů a profesorů v krajinách českých i vyžadovala, pokusil se však r. 1817 o český překlad některých výstupů z Ferentia, neznaje ještě ani grammatiky české ani pravopisu; psal jen maně podle kroniky Vác-

lava Hájka z Libočan, ze které svému dědovi se strany matčiny v zimních večerách čítával.

Při závěrce studií gymnasijních přednášel německy ódu. Výstup ten naň upozornil absolvovaného tehdáž právníka Frant. Miltnera, milovníka dějepisu a starožitnosti, který jsa tehdy vůdcem veškeré studující mládeže v Slaném nemalý vliv na ni měl. Jeho působením obzvláště se dělo, že Vinařický pilně opisoval a se zvláštní zálibou skoumal nápisy na starobylých zvonech a branách, na jeho pobídnutí horlivě se zabýval také čtením Pelcelova „Dějepisu Čech“ z něhož si přes prázdniny vypsal úplný přehled chronologický.

V listopádu r. 1818 odebral se do Prahy za příčinou dalších študií. Odbyv s úspěchem dobrým v Praze logiku a fysiku, povolán jest v říjnu r. 1820 od strýce svého Václava do Vídně, kde latinskou a řeckou filologii studovati se jal, poslouchaje též historii, diplomatiku, archæologii a numismatiku, a všímaje si pilně všelikého umění krásného, jmenovitě hudby.

S koncem školního roku 1822 nastala mu zároveň doba, určiti směr svého života. Strýc mermomocí naň dolehal, aby se rozhodnul ku státnímu učetnictví; i bylo tehdáž snadno dosíci nějakého adjutum. Než mladému synovi byly protivny všeliké počty. Rozžehnal se s ním a s Palackým, jenž mu svěřil svůj rukopis historie krasovědy, aby v Praze jej odevzdal vydavateli „Kroka“ prof. Preslovi. S tímto vzácným rukopisem ubíral se Vinařický hned na počátku prázdnin pěšky v takovém po vlasti roztoužení, že jakmile vkročil u Kaply za Jihlavou na pomezí české, přemožen rozprouděnými city ve zbožném zanícení polibil drahé vlasti půdu posvátnou. Stráviv prázdniny v rodišti svém odebral se

na začátku listopádu téhož roku do Prahy, a rozhodl vstoupením do arcibiskupského semeniště příští životní dráhu svou. Tam si pak získal přízeň spirituala Ignace Mráza, jenž mu půjčoval nejnovější spisy bohoslovecké, a později doporučil jej co domácího učitele hraběcích dítek Šlikovských.

V semeništi našel druhy, kteří rádi cvičili se ve slohu českém. Navštěvovali dříve již výklady prof. Nejedlého, ale ty nestačily touze jejich; pročež obrátili se ku prof. Jungmannovi s prosbou, aby jim dovolil navštěvovati hodiny, kdy svým žákům vykládá rukopis královdvorský. Od r. 1824 dostávalo se mu rodinou Šlikovskou výhody, že mohl a směl studia svá odbývati mimo semeniště, trávě jaro se svěřenci svými v lázních, obyčejně v Teplici, načež odbyv si v Praze zkoušky na panství do Kopidlna s nimi odjížděl, kde celé prázdniny trávily se.

R. 1825 dokončil studia bohoslovecká, jsa teprv 22 let stár, za kterou příčinou ihned vysvěcen býti nemohl. Proto podnikl ještě před vysvěcením fární konkurs, a obrátil k sobě tak zřetel spanilomyslného arcibiskupa pražského Vác. Leop. Chlumčanského; ten si ho u příležitosti té zvláště dal představiti a promluviv s ním maličko vyzval jej, by bez jeho schválení nevcházel u vížící smlouvu s rodinou Šlikovskou; za nedlouho pak, a to ještě před vysvěcením, místo obřadníka mu nabídl, jež Vinařický ovšem přijal s vděčností.

Kromobyčejným tímto vyznamenáním odňat však Vinařický rodině Šlikovské proti její vůli a k nemalé zajisté škodě zvláště mladičkého Jindřicha, budoucího

dědice, jenž přilnuv k němu s dětinou upřímností za jeho vedení vše dobré do budoucnosti sliboval.

Ještě o prázdninách r. 1825 pozván jest Vinař. arcibiskupem do Březan, kdež mu laskavý pán, přijav ho co nejvlídněji slíbil, že ještě o prázdninách nejen subdiakonat nýbrž i presbyteriat mu udělí; aby pak tím důkladněji mohl se k tomu připravit, ihned do jeho residenci přestěhovati se musel, načež na den sv. Václava, patrona českého, na kněze byv posvěcen, úřad svůj u arcibiskupa nastoupil.

Hned na to přidán od arcibiskupa nejvyššímu českému purkrabímu, panu Fr. Ant. Kolovratu Libštejnskému, jenž s rodinou na sídlo své Měcholupy v Žatecku ubíral se, aby tam zastupoval ochuravělého faráře. V listopádu se odtamtud vrátiv, učiněn exhortatorem na technice zastupuje v době adventní Pat. Č. Pražského, který po návratu svém z Itálie povážlivě byl rozstonal se.

Dne 1. ledna 1829 stal se arcibiskupským tajemníkem, a opětně potvrzen v úřadě tom, když po smrti V. L. Chlumčanského 14. června r. 1830 dosedl na stolici arcibiskupskou hrabě Alois Josef Krakovský z Kolovrat, u něhož setrval až do jeho smrti 28. března 1833, jsa při tom stále činný též v oboru písemnictví českého a snah vlasteneckých.

R. 1832 vypracoval spolu s Jungmannem na pobídnutí nejvyššího purkrabího obšírný pamětní spis stran českého školství, jenž přímo císaři odeslal se. Jiný poněkud obor činnosti se mu otevřel, když 24. dubna 1833 dosazen byl na faru kovanskou nedaleko Mladé Boleslavi. Mimo úřední povinnosti své bavil se na Kovani činností spisovatelskou u míře vydatné velmi

tak, že většina jeho prací literních, a mezi nimi ty nejdůležitější, jako: Aeneida, Bohuslav Hasištejnský, část Iliady, Perly posvátné, Varyto a Lvra, sněmy zvířat, obě Kytky a jiné vykonány jsou na Kovani, a jiné ještě rozsáhlejší vzaly tam alespoň svůj počátek; též do časopisu katolického duchovenstva, do Včely, Květu, Věnce pilně z Kovaně přispíval.

Za blahodatné působení své jmenován od konsistoře 10. prosince 1846 děkanem, a též v kruzích úřednických, ač rozhodný národovec, takové obliby došel, že r. 1848, když vyskytla se v úřadech nezbytná potřeba češtiny, úřadníci mladoboleslavští vznesli na něho žádost, by je vyučoval jazyku tomu.

Téhož pak roku, a sice v noci 16. června na hradě pražském dokázal, že nejen cítiti a blouzniti dovede pro vlast v době klidné, nýbrž i jednati v čas nebezpečí pro věc národní. Přimlouvalť se tehdy u správce země, hraběte Lva Thuna, a knížete Windischgrätze, byv co člen deputace kraje boleslavského a bydžovského do Prahy vyslán, za smír s Prahou, kteréžto vyjednávání obnoveno 19. června před komisí dvorskou. Proto ještě u větší míře osvědčilo mu důvěru svou celé vůkolí kovanské, když nedlouho na to zvolen jest v okresu mladoboleslavském za poslance na sněm říšský, jehož práci horlivě účastnil se až do svého povolání za děkana do Týna nad Vltavou 1. led. 1849, načež vzdáliv se ku konci téhož měsíce, by převzal nový úřad svůj, nevrátil se tam více, an sněm mezi tím násilím jest rozehnán.

I v novém působišti neustal pracovati na národa roli dědičné; Aeneida tu opět přepilována a upravena k tisku, ve „Vlasti“ již na Kovani započaté pokra-

čováno, jakož i v historickém badání na základě Herodota, Strabona, Ptolomæa, Cæsara, Tacita a jiných. Zvláště však jevila se zde činnost jeho na poli literatury školní, na němž svým „Návodem k abecedě“ a „Druhou knížkou malého čtenáře“ již v Kovani se zdařilým výsledkem byl vystoupil. Když totiž za ministrování hraběte Lva Thuna po r. 1850 počalo se přemýšleti na opravy školství rakouského, učiněno mu v první řadě nabídnutí, by upravil potřebné knihy pro československé školy národní, jež germanisační soustavou velice byly zanedbány. Vinařický se uvázal v nevděčnou jistě práci tu, a bedlivým pozorováním mluvidel i pilným studováním jazyka vnikl na základě bohaté zkušenosti své tak nevyrovnaně v ústrojí jazyka jakož i ve mluvu a povahu dětskou, že opatřil školy národní knihami, z nichž některé dosud nejsou předstiženy, ba některé i za základ posloužily podobným knihám jiných národů rakouských. Za to došel ovšem velmi čestného uznání od ministerstva a když zřízena ve Vídni školská rada pro celé Rakousko, povolán do ni pro odbor škol národnich z Čech též Vinařický, kterýžto úřad však složil spolu s jinými členy českými, když národ český v opposicí musel postaviti se proti Schmerlingově centralisační ústavě.

Od r. 1859 zdržoval se Vinařický co sídelní kanovník staroslavné kapitoly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě u Prahy, byv tam zastupitelem kapitolního děkana. I tam pak neustávala činnost jeho spisovatelská, jak především svědčí časopis katolického duchovenstva, jejž r. 1860 po delší přestavce opět vzkřísil a vedl až do své smrti, kteráž nastoupila dne 3. února 1868.

Frant. Sušil
† 1868.

Dr. František Sušil narodil se v Novém Rousinově dne 14. června r. 1804. Otec jeho poctivý mlynář, pilný čtenář českých kronik, vzbudil záhy v spanilém jinochu lásku k vlasti. První studia obdyl v Kroměříži u piaristův, a co samouk bez všelikého návodu pokusil se v básnictví, uloživ a uveřejniv své prvotiny básnické v „Kroku," v prvním a jediném časopisu českém. Svému věku studentskému v Kroměříži věnoval Sušil v „Růžích a Trní" něžnou znělku.

Co bohoslovec v Brně vrhl se nadšený mladík na vědy a na češtinu, a břitkou zbraní vědy časem dovedl hájiti pravdu věčnou a právo svého národa. Co kaplan v Olbranovicích a v Komárově začal se připravovati na učitelství, některého dne 13 hodin študovav a straviv v knihách. Tudíž není divu, že co jasná hlava při takové ohromné pilnosti úžasem a obdivem naplnil zkoušebnou komisi ve Vídni, když se byl podrobil konkursu pro nový zákon.

Stav se profesorem hodlal národu posloužit co dějepisec, avšak brzo zpozorovav, že zrak jeho sesláblý pro čítání listin starých nevystačí, vytknul sobě za životnou úlohu vzdělání písma svatého a sice nového zákona a pak sbírání moravských písní. L. 1835 vydal první sbírku národních písní moravských, za kterouž 1840 následovala druhá. Obsah obou velice rozmnožený vydán pod názvem: „Moravské národní píšně" s nápěvy 1. 1853 — 60. V písních těchto důmyslem a bystrým duchem svým vypátral přirozená pravidla a zákony prosodická, ježto se od jiných prosodií různí prospěšně, majíce tu výhodu neocenitelnou, že jsou vzaty z národa samého.

L. 1837 uveřejnil překlad spisů sv. otců apoštolských (po druhé 1849), l. 1846 překlad hymnů církevních (po druhé 1859). Překladem sv. otců apoštolských osvědčil se býti vědcem, učencem a klasickým znatelem jazyka českého. Církevními hymnami dokázal Sušil krásu a velebnost češtiny, ježto směle může zápasiti s latinou. Svými básněmi, jichž první sbírka vyšla l. 1847, druhá („Trní a růže“) l. 1851, třetí („Sebrané básně“) l. 1862, zapečetil pravost a důslednost své prosodie. Anthologie vydává svědectví, že měl Sušil smysl pro krásu i byť by se přiodívala rouchem římského klasika. Korunou však všech jeho literárních snah a plodů zůstane „písmo svaté,“ kterýmž jazyk náš v skutku a v pravdě opravil. Jiná zásluha díla tohoto jest, že v něm uloženo názvosloví pro vědy filosofické i theologické.

Dr. František Sušil, starosta spisovatelstva moravského, zemřel dne 31. května 1868 v Bystřici pod Hostýnem. Mrtvola jeho byla v Brně slavně pohřbena.

Josef František Smetana narodil se ve Svinišťanech v Královohradecku dne 11. března 1801. Studoval v Králové Hradci a v Praze, l. 1823 vstoupil do řádu praemonstrátského v kanonii tepelské a l. 1826 na kněžství vysvěcen byl. Následkem nešťastného pádu, jímž se r. 1844 v sadech lochotínských nebezpečně porouchal a nezdařením se první operace oční oslepnuv, musel na čas vzdati se učitelského úřadu svého, avšak i v slepotě této zanášel se pomocí vděčných svých žáků vědami a prácemi literárními a zvláště básněním českým. Podrobiv se později (1857) nové operaci oční v Praze, kterou šťastně provedl dr. Hasner, nabyl částečně zraku svého zase a vyučoval opět předmětům přírodním na

Josef Fr. Smetana

† 1861

vrchním gymnasiu plzeňském. Vytrvav výše 20 let v svém povolání učitelském začal konečně churavěti na prsa, a na začátku r. 1861 roznemohl se také na hlavničku, kteráž nedlouho na to učinila konec jeho učinnému a šlechetnému životu. Zemřev dne 18. unora 1861 pochován jest na hřbitově plzeňském v slavném průvodu při neobyčejném účastenství veškerého obyvatelstva plzeňského i okolního.

Smetana byl jedním z nejplatnějších a nejhorlivějších dělníků na poli literatnry naši v době novější. Všechny literární práce jeho vysvědčují ducha rázného, praktického, svobodomyslného a osvíceného, a ukazují, jak mu leželo pravé vzdělání a osvícení lidu našeho na srdci. Jako spisovatel vystoupil ponejprv básněmi, jež podal do spisů: „Hlasy vlastenců na památku 40ti letého panování cís. Frant. I. r. 1832," od Matice české vydaného. R. 1834 vyšlo v Praze první větší dílo jeho „Obraz starého světa t. j. všeobecná politická hystorie prvního věku, kterýmžto spisem, co do obsahu i jazyka nemálo zdařilým, obecnou pozornost tehdáž na sebe obrátil. Na to vydal „Základové hvězdářství čili astronomie v Plzni 1837," pak „Silozpyt čili fysika nákladem Matice v Praze 1842;" spisy to velmi důkladné a při vší své vědeckosti jazykem čistým a srozumitelným zdělané; „Všeobecný dějepis občanský" (3 díly, tolikéž nákladem Matice české, tamtéž 1846); „Počátkové silozpytu čili fysiky pro nižší gymnasia a reálky" (tamtéž 1852); „Nauka o arithmetice pro nižší třídy gymnasia" (z něm. Močníka, tamtéž 1852). Mimo to sepsal rozličné básně drobné o sobě i ve sbírkách vydané, z nichž ty, jež složil v své slepotě, zvláště jsou dojímavé. Taktéž dopisoval do „Květů," a přispěl

články historickými do „Časopisu musejního,“ do „Vlastimila“ a do „Časopisu pro katolické duchovenstvo.“ S. osvědčil se tedy co dějepisec a přírodnický spisovatel. Prázdniny upotřebil k cestování k seznámení své vlasti.

Dr. Václav Staněk narodil se r. 1804 v Jarpicích blíž Slaného. Nejprvé navštěvoval vesnickou školu svého rodiště, pak byl dán do Litoměřic a do Chomútova, aby se přiučil němčině, načež študoval gymnasium v Slaném, odkudž r. 1824 odebral se na vyšší študia do Prahy a věnoval se po odbyté filosofii lékařství. Na počátku roku 1832 byv za doktora povýšen, vstoupil co asistent do porodnice pod profesorem Ant. Jungmannem, odkudž pak ještě téhož roku povolán vládou za okresního lékaře v cholcře tehdáž ponejprv navštiviví, naše krajiny sloužil v tom postavení celý rok, přikázaní maje nejprv nymburský, pak turnovský, později třebenický, pak bilinský, davelský a posléze blatenský okres navštěvovati.

Již před tím se byl zasnoubil s Karolinou Reisovou, stav se tak švakrem přítele svého dr. Josefa Friče.

R. 1835 obdyl rigorosa chirurgická. R. 1845 povolán byv za tělesného lékaře knížete srbského Alexandra Karadjordějvíče, cestoval do Bělehradu srbského, avšak z rodiných ohledů místa toho přijmouti nemohl. R. 1848 zvolen byl za poslance do českého zemského sněmu v okresu budynském, pak do říšského sněmu v okresu zlonickém. V tomto posledním setrval až do jeho rozpuštění v Kroměříži. R. 1869 zvolen jest za děkana doktorského sboru fakulty lékařské v Praze na rok 1870 a téhož roku zvolen k témuž úřadu opětněna rok 1871.

Již z mládí přilnul Staněk hlavně Vinařickým povzbuzen, s upřimnou láskou k jazyku mateřskému a

Václav Staněk

† 1871.

Jindřich Fügner
÷ 1868

národu svému, v kterémž vlasteneckém smýšlení utvrzován byl jiným svým přítelem Jos. Fričem. Z počátku zkoušel spisovatelské síly své drobnějšími prácemi, uveřejněnými v časopisech „Kroku," „Musejníku," „Včele," „Květech," „Vlastímilu" a jinde. R. 1835 počal, profesorem Janem Sv. Preslem vybídnut, spisovati o pytvě i vydal dílo pod jmenem „Základové pytvy" v Praze 1840 se zvláštním atlasem pytevním v 10 tabulkách. Téhož r. vyšel od něho „Krátký přehled lebosloví" s vysvětlujícím kamenopisným obrazem. R. 1843 vydal Staněk „Přírodopis prostonárodní," jehož druhé vydání vyšlo 1851 v Praze s obrazy na 16 listech, třetí pak s ohledem na školy opravené a téhož r. 1864. Mimo to, přeložil dra. Schmalze „Snadné navedení, jak by se hluchoněmota v prvních letech děckých poznala" v Praze 1846. R. 1851 pracoval Staněk v komisi pod předsednictvím Šafaříkovým k ustanovení české vědecké terminologie sestavené. R. 1856 překládal společně s profesorem Purkyní do „Věstníku vlády" nařízení, jimižto vydáván předpis, jak má býti vykonáváno ohledávání mrtvých. R. 1862 pomáhal Staněk zakládati „Spolek českých lékařů," i byl zvolen za jeho místopředsedu a později za jeho jednatele. „Časopis českých lékařů," od téhož spolku vydávaný, podporoval Staněk hojnými prácemi a po delší dobu byl s dry. Janem Ceypem z Peclinovce a Ant. Tomsou téhož časopisu redakterem. Václav Staněk zemřel dne 19. března 1871.

Jindřich Fügner narodil se v Praze r. 1821., kdež otec jeho měl obchod ve zboží střížném. Odbyv škol gymnasiálních na Novém Městě, vstoupil po přání otcově též do obchodu, jemuž vyučiv se, odebral se do

Terstu, kdež nějaký čas ztrávil ve znamenitém obchodě ve zboží osadnickém. Potom vydal se na daleké cesty po Italii, Francii, Belgii a Německu, navštiviv tu téměř všecka města čelnější, jakož i továrny nejpřednější. S takovými zkušenostmi vrátil se do rodiště svého, kdež se uvázal v obchod otce svého, jejž později sám vedl. Roku 1848. vystoupil též do veřejnosti a osvědčil při každé příležitosti ryzé smýšlení své svobodomyslné. Tehdáž co setník byl pobočníkem velitele národní obrany hlavního města království českého. Za dusných časů absolutismu Bachovského musel se Fügner obmeziti opět na obchod a domácnost; podnikavému duchu jeho brzy otevřelo se pole širší, když r. 1854. uvázal se v ředitelství čili ustřední jednatelství terstské společnosti pojišťovací „Società Nuova" pro království české, kteréžto místo s velikým vyznamenáním spravoval až do r. 1864., kdež se ho dobrovolně vzdal.

Rodina Fügnerova původně byla více německá než česká, tudíž i vychování jeho bylo německé, jako to vůbec bylo u nás před r. 1848. Avšak duch tak čilý, vnímavý a bystrý, jako Fügnerův, brzy sám si proklestil cestu, kterouž třeba kráčeti, aby se došlo k uvědomění politickému a národnímu. Dějiny české zbudily v něm lásku k vlasti i okolnost ta, že národní strana česká mnohem více sloužila svobodě pravé, než strana nám protivná, zvláště za krutého utlačování Bachovského, kdež strana německá byla stranou vládní, okolnost ta pravím, musela způsobiti, že Fügner, jehož snahy nikdy se neodcizily, spravedlivosti a svobodě, vší horoucností čistého srdce svého přilnul k národní straně naší, kteréž pak nepřestával sloužiti co nejvydatněji. Sloužil ji slovem a sloužil ji ještě více činem. Zásluhy, jichž si

Jan Purkyně
✝ 1869.

vydobil o Sokola, nikdy nezahynou v českém národě; neméně i podporoval jiné spolky naše, ku př.: Gabelsbergův spolek těsnopisný, kdež hlavně jeho přičiněním a podporou češtině dostalo se náležitého práva, čehož ovoce prospěšně máme před rukama. Nemenších zásluh vydobil si o banku hypoteční, kdež velice prospěl vzácnými vědomostmi a zkušenostmi v oboru obchodním, tak že od sněmu zvolen byl za ředitele jejího, ačkoli sám nebyl poslancem, nechtěje dáti se voliti, předstíraje, že se mu nedostává schopností řečnických.

Fügner zemřel 15. listopadu 1868; byltť to člověk nevšední, pravý muž úcty a pomilování hodný, jehož památka potrvá i dlouho po těch, kteříž jej znali a nikdy ho neoželí.

Jan Evang. Purkyně narodil se v městysi Libochovicích v Litoměřicku 17. prosince 1787. Počátečního vzdělání nabyl ve škole v Libochovicích, načež hudbě vyučiv se poslán jest co chorista do Mikulova na Moravě, kdež odbyv s dobrým prospěchem školy normální a gymnasiální vstoupil do řadu piaristského, maje v úmyslu oddati se výhradně vědám a státi se učitelem za příkladem mnohých slavných mužů, jenž z řádu toho vyšli. Odbyv noviciát za jeden rok v Staré Vodě na Moravě na slezských hranicích poslán jest do Strážnice na hranicích uherských, kde v druhé gramatikální třídě vyučoval. Tenkrát již (1805) počal Purkyně zabývati se jazykem a literaturou českou, horlivě se též uče jazyku italskému a francině. Roku 1806, vyučoval v první normalní třídě v Litomyšli, seznámil se čítáním s novější filosofií německou a jmenovitě Fichtovou; poznav tím, jakož i postavením společenským, že jsou ještě vyšší stupně světa vědeckého a zároveň

sám vzbuzena se cítě k vyšší činnosti vědecké vystoupil téhož roku z kláštera, aby v poměrech svobodnějších mohl i svobodněji vědám věnovati se. Odešed potom do Prahy vstoupil do druhého roku filosofie na universitě, živě se opakováním přednášek filosofických se synem barona Schuttersteina; v 3. roku filosofie byl přijat za domácího učitele do domu Weitenwebrů na Hradčanech, kdež strávil půldruhého léta svobodným se zabýváním studiemi, nemoha se k určitému stavu rozhodnouti a chtě život pouze co literat tráviti. Na přímluvu dra. Pohla, později cestovatele v Brasilii, přijat byl Purkyně do domu barona Hildprandta za učitele předmětů filosofických, s výhlídkou, že později odebere se se svým elévem, baronem Ferdinandem, do horní akademie šťávnické, což Purkyňovi velmi líbilo se, an již předešlá léta s velikou láskou vědami přírodními zabýval se. Když po porážce Napoleonově v Rusích Rakousko k alianci s Pruskem a Ruskem přistoupilo a baron Ferdinand do vojenského táboru co člen gardy české odebral se, vzdal se Purkyně svého postavení, a podporován od rodiny Hildprandtské, oddal se studiu lékařství, maje toto za jediný prostředek k důkladnému poznání přírody; avšak již tehdáž obíral se téměř výhradně fysiologii, kterou si byl již co student za úlohu svého života obral. První dvě léta pracoval pilně pod professorem Ilgem a asistentem Krombholzem na ústavu anatomickým, poslední pak dvě léta svých lékařských studií trávil ve všeobecné nemocnici co praktikant v oddělení chirurgickém, kde zvláštní přízni a přátelství tehdejšího professora chirurgie, dra. Fritze, se těšil.

Po skončení studií měl v úmyslu vydati se na cestu do Švýcar k Pestalozzimu a Fellenbergovi, chtě

prakticky seznámiti se s jejich methodami vychovacími i se zřízením ústavu Hofwylského; zamýšleť dle jejich vzorů a pomocí barona Hildprandta zříditi v Blatně zvláštní ústav vychovací pro přírodovědu. Nepomýšleje ještě na přísné zkoušky doktorské zanášel se toliko plány o uskutečnění nové své myšlénky, když tu pojednou obdržel od dra. Fritze z Prahy list, v kterémž mu tento oznamoval, že přijel do Prahy pruský generální lékař a professor, dr. Rust, hledající schopného mladíka, který by za slušnou odměnu skotoléčitelské ústavy zahraničné ohledal, a potom místo profesora na vojenském skotoléčitelském ústavu v Berlíně přijal. Purkyně však, nemaje posud hodnosti doktorské, nabídnutí toho nepřijal; za to ale tím více pohnuta se viděl, aby s dosažením hodnosti té již déle neotálel. Napsav svou inaugurační disertací „Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjectiver Hinsicht“ byl po veřejné disputaci roku 1818. za doktora lékařství povýšen, načež stal se asistentem anatomie a fisiologie u professorů Ilga a Rottenberga. V disertaci tuto uvedené ukazuje Purkyně k tomu, kterak spůsobem empirickopsychologickým a s části též fisiologickým možno poznati bezprostředně mnohé vlastnosti, ano i ústrojí oka lidského, ježto jinak jen nejpodrobnějším mikroskopickým ohledáním odkrýti se dají. Spis tento byl také pro šťastnou pouť jeho života rozhodující; otevřev jako nový svět badatelům přírody, získal mu též u veliké míře přízeň Goethovu, tehdáž podobnými študiemi bavícího se, což Purkyňovi nemálo usnadnilo další pokroky v životě společenském. Dr. Rust, kterému Purkyně vše to oznámil, vyzýval jej ve své odpovědi, aby v tom oboru pilně pracoval, slibuje mu, že při vhodné příleži-

tosti naň nezapomene. Od té doby věnoval se Purkyně celou myslí svému povolání, snaže se nejen si osvojiti vše, co před ním ve vědě badáno a popsáno bylo, ale i sám brzy na samostatná badání vědecká se odvažuje, aby brzy zásluhy si získal k dosažení profesury na některé fakultě lékařské. Tak ucházeje se r. 1820. o uprázdněnou stolici pathologie a farmakologie na universitě pražské aneb o uprazdněnou stolici fisiologie na universitě peštské podal do Pleischlova spisu: „Das chemische Laboratorium an der k. k. Universität zu Prag (1820)“ pojednání o „působení ementinu“, a do „Medicinische Jahrbücher des österr. Staates“ (1820) příspěvky k známostem o závrati. Než neobdržev žádného z obou míst zůstal asistentem v Praze až do r. 1822., kdež dostal list z Berlína od dra. Rusta, v kterémž mu tento oznamoval, že právě se uprázdnila stolice fisiologie na universitě vratislavské, a že, ač více znamenitých konkurentů o stolici tu se uchází, tož aby přece i on svého štěstí zkoušel a do Berlína přijel. Učiniv tak, byl také skutečně k odporučení Rustovu od ministra Altensteina za profesora fisiologie na universitu do Vratislavi dosazen. Vyřídiv své záležitosti v Berlíně, navštíviv odtud k vyzvání Goetheho Výmar, kdež s Goethem po celý týden přátelsky bavil se, načež od něho do Jeny odporučen i tam s mnohými znamenitými učenci a spisovateli osobně seznámil se. Navrátiv se ještě do Prahy odebral se do Vratislavi o velkonocích roku 1823.

Téhož roku vydal, jakž to povinnost vyžadovala, habilitační disertaci „De examine fysiologico organi visus et sysematis cutanei“ (Vrat. 1823), načež po odbyté disputaci přijat byl co řádný professor tamější

lékařské fakulty, ač musil zakoušeti mnoho příkrostí jak od svých kolegů tak i od študujících, kteří to vesměs nelíbě nesli, že proti vůli lékařské fakulty, která navrhovala Gruithuisena z Mnichova' dosazen byl na stotici profesorskou učenec z Rakouska, odkud dle jejich předsudků ničeho dobrého nadíti se nedalo. Během dvou let podařilo se však Purkyňovi jednak svými vynikajícími vědomostmi jednak i svým vlídným a skromným chováním všecky předsudky proti sobě povstalé zapuditi, tak že potom jeho kolegové s „tím dobrosrdečným Rakušanem", jak jej obyčejně nazývali, v dobrém srozumění a přátelství žili. Vytknuv v předešlém spisu, kterak při léčení mimo poznání stavu chorobného neméně jest nutno lékaři poznati i stav zdravotný, dílem aby se lépe vytknuly znaky jednoho i druhého, dílem aby se podala pravidla tělocvičná, zdravovědná, uchování zdraví a předejití chorob, a podav tam mimo všeobecné úvahy několik příkladů takového fysiologického zkoušení, z kterých v badání částek cka prostředkem obrazů plamínků světelných později všeobecného uznání došlo, přechází v následujícím spisu „Beobachtungen und Versuche zur Physiologie der Sinne, oder neue Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjectiver Hinsicht"*) (2 sv. Berlín 1825) na pole, na něž již svou inaugurační disertaci byl nastoupil; třetí svazek k témuž dílu měl obsahovati zvláštní pojednání o psychologii zraku, poněvadž však Fourtoual ve svém spisu: „Die Sinne des Menschen in den wechselseitigen Beziehungen ihres psychischen und organischen Lebens" (Münster 1827) o názorné činnosti zraku bezmála podobným způsobem pojednával, jakým sám Purkyně o to byl pokusil

*) Pozorování a skoumaní přírody smyslův čili dodatky k vědě vidění — V Berlíně 1825.

se, odložil tuto práci na léta dospělejší, uveřejniv z ní toliko jeden úryvek „O ideálnosti prostoru zrakového“ (v Časopise čes. Musea, 1816.)

Když potom v květnu r. 1825. v sezení profesorského sboru lékařské fakulty o to se jednalo, aby k nastávajícímu jubileu slavného veterána přírodovědy, Jana Bedř. Blumenbacha v Gotinkách, ke gratulaci jemu od fakulty podávané též nějaké příležitostné vědecké pojednání se připojilo, a starší kolegové Purkyňovi k nějaké původní práci mnoho chuti nejevili, nabídl se Purkyně, ačkoli z nich nejmladší, že něco vypracuje. Potěšen přívětivým přijmutím tohoto nabídnutí se strany fakulty pustil se Purkyně chutě do práce, a jal se bádati o prvotním vznikání vejce ptačího až do nejmenších podrobností. Výsledek tříměsíčního badání Purkyňova byl učený spis „Symbola ad ovi avium historiam. (Vrat. 1825 s 2 litogr.; 2. vydání v Lipsku 1833). Prostonárodní pojednání o tomž předmětu se nalézá v „Živě“ 1855.)

Mimo horlivé plnění povinností učitelských účastnil se Purkyně tou dobou činně prací vlastensko-slezské společnosti, jejímž údem i byl, zejména pak prací odboru přírodozpytného a botanického; tak v letech 1828 až 1830 obíral se častěji mikroskopickým badáním ustrojností rostlin; zvláště ale vábilo jeho pozornost všeliké ústrojí vláken zpružných, jakými jsou některé rostlinné nádobky, prašníky a semenní pouzderka opatřeny, a které dřevnatějíce pukáním rozsívání pelu a semínek způsobují. Pozorování svá o tom předmětu sestavil Purkyně ve spisu „De cellulis antherum fibrosis nec non de granorum pollinarium formis commentatio phytomonica“ (Vrat. 1839 s 18 litografickými tabulkami),

kterémuž té cti se dostalo, že zvláště odporučením slavného botanika Mirbela od akademie francouzské jemu Monthyonská cena přisouzena byla. Vydal více učených spisů, ve kterých svou výtečnou učenost a badacího ducha osvědčil.

Od prvního počátku své činnosti na universitě Vratislavské snažil se Purkyně zříditi pro fysiologii zvláštní ústav praktický, jakéhož posud nikde nestávalo, chtěje tím zvláště pruské vládě dokázati, jak by zřízením praktických vědeckých institutů práce jinak theoretické pro vědu úrodnými státi se mohly. Aby potřebu toho skutečnými důvody dokázal, zařídil takový ústav co možná ve vlastním bytu, dávaje tam příležitost kandidatum doktorství lékařského, aby jeho návodem a pod jeho dohlídkou mohli pozorovati mikroskopem, kresliti a popisovati prvotní částky těla lidského, vůbec zvířecího, z čehož povstala řada disertací, pro dosažení doktorství od kandidatů vydávaných, z kterých mnohé klestily nové dráhy mikroskopickému zbadání prvotních částek těla lidského od časů Malpighia a Swammerdama velmi zanedbalému. jiné pak o jiných fysiologických nebo anatomických předmětech jednaly.

Přinášeje tak rok po roce nové oběti a důkazy ministerstvu, z kterých na jevo vycházelo, kterak nevyhnutelně jest potřebí zvláštního ústavu pro práce fysiologické, dosáhl konečně toho, že r. 1842. vystaven mu byl malý domek s dvorečkem v obvodu budov anatomických s ročním nadáním 300 tolarů, 200 tolarů pro asistenta a tolikéž pro zvláštního pomocníka. Tak učiněn byl začátek, ač dosti skrovný, do kteréž doby pak věda fysiologická, dosaváde v posluchárnách větším dílem jen dogmaticky přednášena, stala se practickou,

opatřena jsouc vlastní místností a nejpotřebnejšími prostředky. Od toho času rozšířily se takové ústavy fysiologické po všech německých i rakouských universitách, i uznána jejich nevyhnutelná potřeba.

Tímto vším není vědecká činnost Purkyňova daleko ještě ukončena; on sepsal veliké množství pojednání v různých spisech periodických a v knihách jiných spisovatelů uveřejněných, a sice od prvního počátku, co vědeckou dráhu nastoupil. Pojednání táto obsahují větším dílem věci docela nové.

Zatouživ po vlasti, Purkyně hledal příležitost, aby se tam mohl navrátiti. Taková naskytovala se mu r. 1835., kdež žádal do Prahy na jednu z uprázdněných stolic anatomie nebo fysiologie. Poněvadž však ministerstvo nechtělo přijmouti jeho výminky, aby totiž i v cizině strávená léta jemu v Rakousku za záslužní počítána byla, sešlo se všeho dalšího vyjednávání. Jsa usedlý za hranicemi, nemohl ovšem na svou vlast míti takový vliv, jako kdyby byl stále v Praze přebýval; všímal si ale pilně probuzujících se snah národních a sám také pokud možno o jejich rozvoj přičinil se. Tak již r. 1829. přeložil do češtiny s části „básně Schillerovy“, a r. 1834. Tassův „Osvobozený Jerusalem“, což v Časopise českého Musea (1829—1834) uveřejnil, jakož i psal rozmanité články do „Kroku“ Preslova. R. 1841. vydal v českém překladu „Schillerovy básně lyrické“ (Vratislava 2 svazky) posílaje mezi tím i důležité práce vědecké do českých časopisů. Než i mezi Němci snažil se Purkyně šířiti známosti o Čechách i ostatním Slovanstvu, jednak zmíněnými již kritikami spisů Slovanstva týkajících se, jednak i ve společnostech přednáškami, zejména pak ve společnosti filomatické, jejž čle-

nové nevytknuvše si určitého účele vědeckého sdělovali si, co právě každý věděl, povšechně zajímavého; tam zděloval Purkyně za velikého účastenství obyčejně zprávy z české literatury, jako o Jungmannově velikém slovníku, o Kollárových básních, o Svatopluku Hollého, jehož první zpěv i v německých hexametrech přeložil. Když r. 1842. povolán byl k návrhu Purkyňovu Čelakovský na kathedru slovanských jazyků do Vratislavi, jali se potom oba rodáci pracovati společnými silami, dávajíce střídavě nedělní zábavy a besedy, jenž domácím i cestujícím učencům byly přístupny.

Roku 1848 účastnil se Purkyně slovanského sjezdu v Praze, kdež při jubileu university pražské doktorem filosofie jmenován byl, a připravující se reformy vzbudily v něm zase žádost, aby poslední svá léta i síly po dávném svém přání své vlasti věnovati mohl. Přání jeho uskutečnilo se teprv na podzim r. 1849, kdež i s Čelakovským do Prahy povolán byl, načež v letním běhu r. 1850. na osiřelou stolici fysiologie nastoupil. Zde bylo ovšem první jeho péči důstojné zařízení ústavu fysiologického, ještě jen v zárodku spočívajícího, kteréž také během jednoho roku ku konci přivedl. Potom věnoval hlavně své snahy a práce na povzbuzení a pěstování studia přírodnického v jazyku českém, o čemž přírodovědecký časopis „Čiva“, jenž od r. 1853 až do r. 1864 pod jeho a profesora Krejčího redakcí vycházel, skvělé svědectví podal, množství článkův též z jeho péra obsahujíc, jakož i časopis českého Musea, který od příchodu Purkyňova do Prahy též rozličná pojednání od něho přinesl.

Jméno Purkyňovo jest chvalně známo v celém učeném světě evropském, o čemž svědectví podávají ty

četné učené společnosti a akademie, jež Purkyni svým členem jmenovaly. Purkyně zemřel roku 1869.

František Václav Pštros, narodil se v Praze dne 14. března 1823, študoval, ale potom obrátil se k živnosti koželužské otce svého. Stav se mistrem podnikl léta 1852 cesty po Německu, ve Francii a v Anglii, aby nabyl zkušenosti k zvelebení svého závodu, jemuž podle jiných veřejných povinností svých až do smrti věren zůstal. Léta 1848 byl po dvakráte zvolen do sboru starších obecních města Prahy, léta 1850 stal se členem komory obchodní a průmyslové v Praze, a léta 1856 učiněn místopředsedou a konečně l. 1858 předsedou jmenované komory. Při volbách obecních léta 1861 zvolilo jej zastupitelstvo městské dne 11. dubna za purkmistra tohoto hlavního města; a když potom vypsány byly volby do sněmu českého, obralo jej sobě Nové město pražské za svého poslance. Za jeho purkmistrovství založena byla městská vyšší škola dívčí v Praze, do škol městských ku prospěchu českých dítek místo německého vyučovací jazyk český uveden, a on také dal podnět ke stavbě obecní plynárny. Toho času starobylá kašna mramorova na staroměstském náměstí pro její sešlost odklizena jest. † 12. června 1863.

Ignác Jan Hanuš, narodil se 28. listopádu 1812 v Praze, študoval gymnasium na Starém městě pod Frant. Svobodou a Jos. Jungmannem, kterýmiž probuzen k národnímu uvědomění. Odbyv 1831 studia filosofická vstoupil do řádu premonstrátského, kdež navedením novicmistra dra. Stoppaniho oblíbil sobě filosofii a starověku. Vystoupiv z kláštera jal se studovati práva,

Frant. Pštros
† 1863.

roku pak 1835 navštiviv Vídeň stal se tam adjunktem filosofie při bývalém svém profesoru Janovi z Lichtenfelsů.

R. 1836 udělal na universitě pražské doktorát z filosofie a ještě téhož roku stal se řádným profesorem filosofie ve Lvově. Sám vedle povolání svého obíral se starožitnictvím a r. 1842 vydal „Die Wissenschaft des slavischen Mythus," kteryžto spis však brzo ve Schmiedlově časopise vídenském sám ostře kritisoval. S povolením vlády dokonal zatím vedle profesury své také právnická studia na universitě lvovské. Bylo mu též spisovati školní knihy německé: duševědu, logiku, metafysiku a ethiku, jež v několika vydáních vyšly. Že poměry lvovské čím dále tím více se mu protivily, žádal za přesazení do Olomouce, čehož i r. 1847 dosáhl.

Po převratu r. 1848 knihkupcem Hölzlem vybídnut, redigoval Hanuš po nějaký čas noviny „Die neue Zeit," ale brzo na to spolu s Helceletem české „Olomoucké prostonárodní noviny," které však také neměly dlouhého trvání.

R. 1849 stal se Hanuš děkanem fakulty filosofické a místoředitelem studií filosofických v Holomouci, při němž pomocí přátel svých profesorů Helceleta a Rubeše zřídil oddělení české, pro něž jal se spisovati české školní knihy. Ale ještě téhož roku povolán jest do Prahy po Exnerovi za profesora filosofie, kdež mezi jiným přednášel i „Rozbor filosofie Tomy ze Štítného," který pomocí Matice české i tiskem vyšel.

R. 1852 konec učiněn byl učitelství Hanušovu, neboť stav se ministrovi Thunovi podezřelým z Hegelianismu opustiti musel stolici svou, podržev nicméně

celý svůj dosavádní plat. Téhož roku stal se řádným údem české společnosti nauk, a čestným údem Brněnské hospodářské společnosti oddělení statisticko-historického. Pro snadnější obživu zanášel se Hanuš soukromým vyučováním v předmětech vyššího vzdělání, a vedle toho pěstoval pilně slovanské starožitnosti, hlavně bájesloví a přislovnictví, jakož o tom svědčí články jeho v „Koledě“ a vyšlá v Praze „Literatura přislovnictví slovanského a německého. Později ponořil se do studií glagolských, čehož výsledkem bylo pojednání „Svatý Kyril nepsal kyrilsky než hlaholsky,“ kterým, jak Šafařík dopisem k učené společnosti od 14. máje 1857 vyjádřil se, novou dráhu proklestil ve zpytování glagolice, ačkoli minění to potkalo se s nemalým odporem. Ohlas toho spisu jest kniha německá „Der bulgarische Mönch Chrabr, ein Zeuge der Verbreitung glagolischen Schriftwesens unter den Slaven bei deren Bekehrung durch die heil. Kyrill und Method.“ V ty doby redigoval Hanuš také po nějaký čas německý časopis „Kritische Blätter.“ Vedle toho ale nezapomínal na studia o bájesloví slovanském, jichž výsledek byly mezi jiným spisy, „Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanů,“ „Bájeslovný kalendář“ a jiné menší literární plody. Od r. 1860 byl Hanuš bibliotekářem c. k. universitní knihovny v Praze, na kteréž místo usazen byl po Šafaříkovi, když tento na odpočinutí dán. Hanuš zemřel 19. května 1870.

Ant. Boček narodil se 20. máje 1802 v Bystřici pod Persteinem na Moravě. Studoval gymnasium v Těšíně, Znojmě a Brně, filosofii v Litomyšli. Na to nastoupil studia právnická, ve kterých ale nenálezl zalíbení, pročež

Anton Boček

† 1847.

připravoval se nejprvé na gymnasiální profesuru, pak praktikoval v guberniální registratuře v Brně. Studium národního jazyka a vlastenecké historie byly již v ten čas oblíbeným předmětem jeho, a ve Volného „Taschenbuch der vaterländischen Geschichte“ vyskytly se záhy práce jeho z toho oboru. 29. srpna 1831 stal se profesorem české řeči v Olomouci na stavovské akademii, 1836 historiografem a od 1840 též archivářem stavovským, sídle v Brně.

Nákladem tehdejšího zeměsprávce moravského a slezského, později nejvyššího kancléře, Ant. Fridr. hr. Mitrovského vydal „Codex diplomaticus et epistolaris Maraviæ I—IV. díl,“ k němuž později rytíř Chlumecký s Chytilem V. a VI. díl přidali. Mimo to sepsal „Mähren unter Kaiser Rudolf I. (v Brně 1835), pak „Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v markrabství moravském (v Brně 1850). V knize Šemberově o vpádu Mongolů do Moravy jest od něho článek kritický „O vítězství nad Tatary u Olomouce;“ též přispíval do rozličných časopisů.

Hlavní zásluhy získal si Boček ne tak co plodný spisovatel a tvorčí duch, ale co soudný, vytrvalý sběratel všeho, co může přispěti k objasnění národního dějepisu, života i jazyka. Vědecké snahy jeho došly veřejného uznání zvolením jej za člena četných učených společností. Za mládí svého sepsal také německé drama „Die Ahnfrau der Pernsteine,“ s hudbou od Em. Titla, kteréžto kus provozován byl 1831 na divadle brněnském. Bohaté sbírky Bočkovy přešly na mnoze koupí v držení stavovského archivu v Brně, a použito jich pak hojně od jiných badatelů a spisovatelů vlastenské historie, jakož i k vydání zejména v „Regestech k moravské

historii," jež rytíř Chlumecký vydával. Boček zůstavil též velikou sbírku dodatků k slovníku Jungmanovu z lidu a z listin sebraných, kteréž spolu s jinými doplňky posud žádoucího vydání očekávají. Boček zemřel v Brně 11. ledna 1847.

Jiří Palkovič narodil se 27. září 1769 v rimavské Báni a v gemerské župě, a umřel 13. června 1850 v Prešpurku. Prvního vzdělání dosáhl na školách domácích v Oždanech, Dobšině a Šoproni, 1792 odebral se na universitu do Jeny. Navrátiv se do Uher nějaký čas dílem na veřejných ústavech, dílem v soukromých domech zastával úřad učitelský. Když r. 1803 podařilo se snahám Tablicovým a Hamaljarovým zříditi stolici řeči a literatury československé při lyceu prešpurkském, dosazen jest na ni Palkovič. Tu měla četná slovenská mládež tam študující příležitost, cvičiti se ve svém mateřském jazyku a vůbec ve slavistice. Vyučoval zajisté Palkovič netoliko české mluvnici a dějinám české řeči a literatury, nýbrž i jazykům: srbskému, polskému a ruskému. Místo toto zastával Palkovič až do r. 1837, kdežto je na nějaký čas odevzdal Ludevitu Šturovi. Po všechen ten čas byl Palkovič v literatuře neunavně činným a v prvních letech nemálo působil k jejímu rozkvětu, náležeje k oněm mužům, kteří znali správněji jazyk i sloh. Když však pokrok vymáhal, aby starý jazyk přispůsobil se potřebam nového věku, Palkovič přidržoval se oněch úzkostlivců, kteří pokládajíce český jazyk Veleslavínův za vrh jeho dokonalosti, všem novotám a opravám v něm protivili se, a s Nejedlým a Hněvkovským tvořil odpornou stranu všeho pokroku v tomto směru. Když Palkovič vedl trpké hádky s

Jiří Palkovič
✝ 1850.

Čechy, i v kraji slovenském vzešlo sémě sporů a neužitečných hádek. Z mladých jeho učeníků slovenských, jmenovitě přičiněném Lud. Štura, Jos. Hurbana a Mich. Hodži utvořila se nová škola, kteráž ubirala se cestou vykázanou Bernolákem, Fandlym a Bajzou, povznésti jazyk slovenský na písemní.

Palkovič zkoušel se nejprvé na poli básnickém, vydav 1800 v Přešpurku „Dva buchy a tři suchy, slovenská komedie, k zasmání se pro pána i sedláka;“ (2. vyd. opravené 1810); pak 1801 ve Vacově sbírku básní pod názvem „Muza ze slovenských hor“ v níž umístěn i překlad prvního zpěvu Iliady. Mezi básnické jeho plody náleží také, aspoň podle formy, veršovaný spis „Známost vlasti uherské“ jehož však vyšlo jen jedno oddělení „Známost geografická (v Prešpurku 1804).

Záhy však obrácel se Palkovič zároveň k literatuře populární, prakticko-poučné, i vydal již r. 1800 ve Vacově „Dra. Krištofa Vil. Hufelanda kunšt prodložení života lidského,“ přeložený podle druhého rozmnoženého vydání, pak 1802 v Prešpurku „Poučení o očkování.“ Téhož roku jal se vydati „Kalendář větší a zvláštnější, nový a starý“ (v Prešpurku), v němž pokračoval až od r. 1836. R. 1803 vyšla od něho „Bibla sacra, to jest Bible svatá aneb všecka svatá Písma starého i nového zákona opět přehlédnutá a nově vydaná,“ s vysvětlením slov od Lešky. Důležité jsou „Výtah z artikulů sněmovních, to jest z práv a zřízení zemských království uherského na obecních jeho sněmích neb dyetách od počátku století XIX-ho vydaných“

(v Prešpurku 1808) a „Výtah z artikulů sněmovních, r. 1808 jakožto pokračování ve výtahu z art. atd. (t. 1809), jichž vydáváním vyhověl Palkovič všeobecné potřebě. R. 1812 vydána péčí Palkovičovou Jiřího Palackého „Knížečka k vzdělavatedlnému čítání, obzvláště pro školní mládež (Prešpurek). Téhož roku založil Palkovič „Týdenník," časopis přináševší články hospodářské, zeměpisné, literární i jiné, též někdy básně a vycházel až do r. 1818. Již tenkrát počaly literární půtky Palkovičovy, jakož sepsal i zvláštní „Obranu vydavatele Týdenníka proti útržce dávního soka jeho K. Moravského." R. 1814 vyšla od Palkoviče „Smlouva pokoje a přátelství mezi J. M. cís. rakouským a králem francouzským;" 1817 v Prešpurku „Zpráva o sázení a obdělování stromoví." Velkou zásluhu získal sobě Palkovič vydáním svého slovníka „Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slovaken und Mährern eigenen Ausdrücke und Redensarten (1. díl v Praze 1820, 2. díl v Prešpurku 1821). R. 1832 založil Palkovič „Tatranku, spis pokračující rozličného obsahu, pro učené, přeučené i neučené," jejíž poslední číslo vyšlo r. 1847. Mezi poslední literární práce Palkovičovy náleží jeho příspěvek do „Hlasů o potřebě jednoty spisovního jazyka," vydaných od Matice české r. 1847.

Mimo spisy tuto uvedené sepsal i všelicos bez udání jména svého; uvádíme tuto pouze: „Abkunft der Magyaren" (Prešpurek 1827), z čehož mu vzešla polemika s Dankovským, proti kterémuž sepsal

Jan Palárik
÷ 1870

„Erwiderung auf die Paar Worte über die Schrift: Abkunft der Magyaren“ (Prešpurek 1827).

V životě společenském byl Palkovič podivín: jedna z jeho zvláštností byla přílišná spořivost, které potřebí neměl, an vládl pěknému jmění, v posledních letech svého života vedl výnosný obchod ve víně a měl i svůj dům v Prešpurku. Šlať tak daleko, že všecky potřeby své si sám kupoval. Tak učinil více než 80 letý stařec také r. 1850, i koupil sobě džber vápna na potřebné vybílení svého domu, jež odnášeje upadl s ním a zlámal sí klíční kosť, což bylo příčinou jeho smrti. Šlechetnost svou dokázal Palkovič nejlépe závětem svým, v němž odkázal katedře československého jazyka v Prešpurku 2000 zl., alumneu 1400 zl. ošetřovacímu ústavu pro vdovy profesorů 100 zl.; mimo to obmyslil i přešpurskou opatrovnu malých dítek a evangelickou nemocnici tamnější.

Jan Palárik (Beskydov), spisovatel slovenský, nar. 27. dubna 1822 na Rakové v trenčanské župě z otce Šimka, jenž v dotčené obci byl varhaníkem a učitelem. Ve škole svého otce dostal Palárik první literní vzdělání a chuť k hudbě a zpěvu. Gymnasium odbyv v Žilíně a v Kečkemetě, r. 1839. byl přijat v Ostřihomě za klerika a poslán k dalšímu vzdělání svému do semináře prešpurkského, a odtud do Trnavy, kde zvláště ve vědách filosofických nad jiné vyníkal. Zde probudilo se v něm poprvé povědomí národní čtením spisů Jana Hollého. Od té doby nejmilejší jeho zábavou v čase svobodném bylo učení se jazykům slovanským, pak němčině a francštině. V semináři trnavském utvořil také přátelský kruh skládající se z nejvýtečnějších talentů, k němuž náleželi J. Viktorin, M. Hattala, hrabě Rudolf

Nyáry, Ján Gočar a jiní R. 1847. byl Palárik vysvěcen na kněžstvi v Ostřihomě a poslán do Starého Tekova u Levic za kaplana, kde převratný a krvavý r. 1848. šťastně přežil.

Literární činnost Palárikova začíná se teprv na Vindšachtě u Báňské Šťavnice, kam v lednu r. 1850 za kaplána byl přeložen. Zde ještě téhož léta počal vydávati církevní časopis pod názvem Cyril a Method, kdež zastával svobodnější zásady v církvi katolické, jmenovitě utvoření zvláštni slovanské hiearchie s arcibiskupstvím v Nitře, jehož jurisdikce byla by rozšířena po celé zemi slovenské mezi Tisou a Moravou, mezi horami karpatskými a Dunajem, nové uspořádání diecési a statků církevních, jako i semenišť dle zásady národní rovnoprávnosti, řádné odbývání synod diecesálních, potřebám času přiměřené reformy ve správě a disciplině církve katolické, aby usnadnilo se žádoucí sjednocení různých vyznání s církví katolickou a tím podobné věci. Za příčinou sporů a třenic s ostřihomskou církevní vrchnosti, přeložen byl za kaplana do Bánské Šťavnice a tam vydával s časopisem „Cyril a Method“ také pædagogickou přílohu: „List pro výchovu, školu a literaturu.“ Po té vrchnost církevní přeložila Palárika na německo-maďarsko-slovenskou štaci do Pešti, kdežto od 1851 až do 1862 co kaplán a katecheta úřadoval a přitom na novém svém stanovišti „Katolické Noviny“, spolkem sv. Štěpana vydávané, od r. 1852. až do 1856. výborně redigoval.

Palárik vedl tuhý boj literární o spisovný jazyk slovenský proti zastavatelům češtiny; měl činný podíl ve filologické schůzi v Prešpurku r. 1852. soukromně držané, kde pravopis slovenský dle zásad Jána Kollára,

Břetislav Mikovec

✝ 1862.

M. Hodži a M. Hattaly opraven, dekretován a v „Krátké mluvnici slovanské“ sestaven byl. Také vydal polemický spis pod názvem „Ohlas pravdy“ v záležitosti spisovného jazyka slovenského.

Koncem r. 1855. Palárik těžce onemocněv, na radu lékařů vzdal se redakce „Katolických Novin“, ale sotva zotavil se, ihned počal vydávat v překladu slovenském Spisy pro mládež od Krištofa Schmieda, z nichž však vyšly toliko 3 svazky.

Palárik zanímal se přede vším dramatickou literaturou, jehož sebrané spisy dramatické r. 1870 vyšly na světlo tiskem a nákladem slovenské „Minervy“ v Pešti. Z dramatických jeho děl veselohra „Incognito“ do srbštiny přeložená stala se řádným repertoirním kusem divadel srbských, a „Drotár“ od Vapkoviče do horvatského přenešený zdomácněl na repertoiru národního divadla v Záhřebě.

Od r. 1862. žil Palárik v Majtěchově, slovenské vsi při Trnavě co farář, kdežto mu hraběnka Helena Eszterházy, rozená Ruska, Rezobrazová, fáru udělila. On umřel po krátké chorobě v prosinci r. 1870.

Ferdinand Břetislav Mikovec narodil se 24. prosince 1826 v Sloupě, kde otec jeho byl hospodářským ředitelem. Obdržev doma vychování německé studoval gymnasium v České Lípě, kdež tamější děkan a místoředitel gymnasia, Antonín Krombholz, zbudil v čilém mladíku lásku k dějinám a starožitnostem vlastenským.

R. 1842. přišel Mikovec do Prahy odbývat další studia, a zásoben již hojnými vědomostmi z dotčených oborů jal se přispívati do německých časopisů „Ost und West“ s přílohou „Prag“ a do „Bohemie“. Roku

1846. ponejprv pokusil se i v českém spisování, podávaje do „Květů“ četné články z týchž oborů. R. 1847. vystoupil do veřejnosti ponejprv se zvláštním spisem, a to českym, totiž monografii „Tycho de Brahe“ (v Praze, tiskem a nákladem Jar. Pospíšila). R. 1848. účastnil se i Mikovec politického ruchu, bývaje při mnohých deputacích a vynikaje hlavně co prapořečník sboru „Svornost“ svou statnou, vysokou postavou, mladistvým zjevem a dlouhými rusými vlasy, čímž v nemalé míře poutal na se obecnou pozornost. Po osudných svátcích svatodušních odjel z Prahy a obrátil se do Banátu, kdež v čas tamějších bojů Maďarů se Srby meškal co důstojník národního vojska v táboře Kničaninově. Roku 1849. vrátil se Mikovec do vlasti. Nějaký čas pobyl na to v Lipsku, kdež vydal německý překlad listů Husových „Briefe des Johann Hus, geschrieben zu Konstanz im Jahre 1414 und 1415“ (1850, bei F. O. Weigel). R. 1851. založil v Praze beletristický časopis „Lumír“, tehdáž jediný svého druhu, v nějž mladší básníci čeští skládali první své plody.

Již od r. 1845 sbíral Mikovec pilně materiál k zamýšlenému dílu „Codex epigraphicus regni Bohemiæ“, ku kterémuž konci sebral přes 7000 nápisů na starých náhrobcích, pomníkách atd. nepočítaje množství jiného materiálu historického, archæologického a heraldického, jehož používal k četným článkům do českých i německých časopisů, jmenovitě do „Musejníka“, do „Bohemie“ a jinam.

Vedle dějepisu a archæologie pěstoval Mikovec s oblibou divadlo. Nejenom že po více let byl stálým referentem „Bohemie“ o divadle pražském, na kteréž po jistý čas měl znamenitý vliv, nýbrž sám co drama-

Řehoř Volný
† 1871

tický básník značného úspěchu dosáhl tragédiemi „Záhuba rodu Přemyslovců“ (v Praze 1821 u Jar. Pospíšila) a „Dimitrij Ivanovič“ (tamtéž 1856 u téhož), ku kteréž poslední použil částečně Schillerova zlomku. Oba kusy dosáhly pochvaly obecenstva a udrží se dlouho na českém repertoiru, neboť jsou psány s nevšední znalostí divadla. Pravda ovšem, že ku psychologické vyhloubenosti básník právě nepřihlížel, efektů ale uměl užiti mistrně. Dialog jest v dramatech jeho živý, děj postupuje rychle a rozvinuje se zajímavě. Jiné dráma „Bitva bělohorská“ dohotovené v rukopise, nevešla dosavad na jeviště.

Od Mikovce vyšel hlavní podnět k založení v Praze r. 1860 spolku umělecko-literárního „Arkadia“, který jej vyvolil za svého předsedu. Týž spolek spořádal v září 1861 na staroměstské radnici výstavu českých starožitností, jejíž pořádání jakož i sepsání katalogu bylo hlavně prací Mikovcovou. Výstava tu došla takové pochvaly, že Mikovec pomýšlel na druhou podobnou, která se však měla vztahovat hlavně k 30leté válce. Ale v tu dobu ulehl roztonav se na nemoc, ku které se u něho již po několik let schýlovalo. Poslední práce jeho bylo sestavení fotografického album první výstavy. Organické vady srdce vyvinul se neduh velmi bolestný, kterémn konečně Mikovec podlehl 22. září 1862 v Praze.

Dr. Řehoř Tomáš Volný proslulý místopisec a dějepisec moravský, tak vším právem lze jmenovati ho, dokonal svou vezdejší pouť a 3. května o $6\frac{5}{4}$ hod. večer usnul v Pánu 1871.

Volný narodil se v Příboře 20. prosince, i byl ve farním chrámu Páně od tamnějšího kooperatora P. Ant.

Prachaře pokřestěn na jméno Tomáš. Gymnasialná študia vykonal ve svém rodném městě u piaristů v letech 1805—1811, vyborné čině pokroky.

Již v mladších letech dostal se mu do rukou Švojův místopis Moravy, jenž velikou jeho pozornost upoutal k dějinám vlasteneckým, pro něž pak téměř po celý svůj život pracoval. Ve prázdných chvílech vycházeje na procházku usadil se někde na návrší, horlivě čítaje v onom místopisu a v obraznosti své ohlížeje se po krásné vlasti moravské, přál sobě očitě seznati žirné kraje, památná místa, jenž pak tak zevrubně byl shledl, že téměř nic neušlo jeho bystrému, pozornému oku. Dokonav študia gymnasialná, odebral se r. 1811 osmnáctiletý jinoch do Brna na učiliště filosofické. S výtečným výsledkem navrátiv se domů, odhodlal se, srdcem svým cítě se puzena a po přání matčině ke stavu duchovnímu. I študoval theologii a sice církevní dějepis a starý zákon 1812 v Olomouci pod profesory Nieringem a Alteggerem, v Brně pak od r. 1813 nový zákon, církevní právo, dogmatiku a polemiku, morálku a pastorálku za professory maje Neděli, Parma, Vepře, Vošku.

Bylať to právě doba, kdy za příčinou francouzských válek množství mladíků vojenskou muselo konati službu, odkudž nemalý počínal se jeviti nedostatek kněžstva jak světského tak i řeholního. Zvláště kláštery, mezi nimiž Rajhrad, u veliké nacházely se nesnázi, obdrževše léta 1809 od vlády povinnost, místa profesorská na filosofickém učilišti v Brně obsazovati schopnými z řádu osobami. Tu bylo zajisté mladistvých a zdatných sil zapotřebí. Do kláštera rajhradského přihlásil se a přijat byl Volný 9. března 1816, kde již krajané jeho dr. Benedikt Richter († 10. července 1859) a nynější důst.

pán P. Alois Skárka před několika měsíci byli v stoupili. Skončiv svůj noviciát byl od tehdejšího veledůstojného pana opata Augustina Kocha vybídnut, aby závodil o uprázdněné místo professora dějepisu v Brně. 18. ledna 1818 složiv slavné řeholní sliby a maje theologická studia již odbytá, byl Volný, jenž obdržel klášterské jméno Řehoř, 29. března 1818 od brněnského biskupa Václava Urbana ze Štufflerův vysvěcen na kněžství, načež první novozákonnou oběť Bohu přinesl 5. dubna. Bedlivě hledě věd, mimo to zastával ve klášteře po nějaký čas úřad ředitele kůru, jsa horlivý ctitel všech umění, zvláště hudby. Několik měsíců vypomáhal v duchovní správě v Kounicích.

Léta 1821. povolán byl k professuře všeobecného dějepisu a filologie do Brna. Se vší pílí věnoval se úkolu svému, hledě ze svých svěřenců vzdělati zdarné syny vlasti. Zvláště pak povzbuzoval žáky své ku pěstování dějin vlasti moravské, které tak dlouho byly ladem ležely. Za tím účelem vydával „kapesničku dějin Moravy a Slezska“ v letech 1826, 1827, 1829, (Taschen-Buch für Geschichte Mährens und Schlesiens), kteréhož podniku zůčastnili se dosavádní dějepiscové Boček a Heinrich, a kde pérem pokoušeli se žákové Volného, jako pánové rytíř d'Elvert (nynější purkmistr brněnský), Czikann a jiní. — Kapesničky tyto obsahovaly zajímavé a krásné statě z dějin světských i církevních, z vlastenského bájesloví a pojednání o šlechtických rodech moravských. Hned první ročník kapesničky velmi chvalně byl posouzen v archivu svobodného pána Hormayera, s nimžto Volný stále si dopisoval, až Hormayer Rakousko opustiv do bavorské vstoupil služby. Léta 1828 18. prosince seznámil se skrze profesora Dominika Kinského

s tvůrcem slavistiky Josefem Dobrovským; i utvořilo se mezi oběma srdečné přátelství. V náručí Volného Dobrovský smířen s církví a s Bohem svátostmi umírajících byv zaopatřen skonal v nemocnici u milosrdných bratří v Brně 6. l. 1829. Právě ohledně Dobrovského rozpředlo se dopisování mezi Volným a dr. Fr. Palackým, Kopitarem, Pertzem a jinými učenci.

Za příčinou nedostatku učebných kněh dějepisných sestavil a vydal Volný své přednášky co učebnou knihu všeobecného dějepisu. (Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte. Wien 1830). Léta 1830. započal své cestování po Moravě. První procestoval tehdejší kraj přerovský, léta 1831. pak kraj znojemský. Seznav takto žirné kraje milé vlasti Moravy i její obyvatele a sebrav prameny, přikročil ač s nesmírnými obtížemi ku vydání prvního svého samostatného díla: „Markrabství moravské topograficky, statisticky a historicky popsané“ (6 svaz. v Brně nákladem vlastním 1835—1842), kteréžto dílo věnoval svému mecenáši, nejvyššímu kancléři Antonínu Bedřichovi hraběti Mitrovskému.

Po úmrtí veledůstoj. opata Augustina Kocha 31. srpna 1831. byl 1832. za opata zvolen tehdejší bibliothekář Viktor Šlosar, jenž Volného, jakož i později jeho žáka nynějšího zemského dějepisce dra. Bedu Dudíka v jejich snahách všemožně podporoval. Píle a snahy Volného docházely všestraného uznání. Tak byl ihned v prvním létě 1822. při založení moravské společnosti orby zvolen do řady nejprvnějších údův, jakož totéž učinil r. 1840. 8. května spolek dějepisný marky brandenburské. R. 1844 stal se údem kr. dánské společnosti pro starožitnosti v Kodani. Léta 1847. zvolen za úda historického spolku v Korutansku. Cís. kr. akademie

věd ve Vídni založená v osudném létě 1848. mezi první údy své třídy filosoficko-historické připočtla Voluého, jenž pak několik statí pro spisy akademie zaslal. Téhož rozbouřeného léta 1848. zvolen byl při pětistyleté památce trvání university pražské za čestného doktora téže university. Cesty či lépe pouti své konal každoročně za příčinou doplnění pramenů pro své druhé dílo, pro místopis církevní. Dílo toto zabezpečilo mu první místo mezi učenci moravskými: anoť obsahuje v osmi svazcích takové množství dějepisné látky, že budoucí dějepiscové nikterak nebudou moci jí neupotřebiti. Arciť s velikou tíží a pílí sestaveno dílo to! Jen třeba představiti sobě množství vytažených listin. Tak ku př. psal Volný 19. července 1849. tehdejšímu opatu z Kroměříže, že v tamnějším arcibiskupském archivu 5000 listin vytáhl, a v kapitolním archivu olomúckém 1560 listin spracovati měl, při kteréž práci všeliké došel podpory se strany nejdůstoj. kardinála arcibiskupa Maximiliana, svobodného pána Sommerau Beckha, kdežto při podobných pracích jinde všeliké se mu kladlo příkoří. By docela práci této mohl se věnovati, žádal již 17. dubna 1840. o propuštění z profesury, za nástupce svého odporučuje P. Bedu Dudíka. Avšak přání jeho vyplnilo se teprv 1843, načež po 22leté činnosti do klášterské samoty odebral se co učitel nováčků a podpřevor. Na tisíce počítal Volný žáků svých, když z úřadu svého odcházel. Mezi žáky jeho byli mnozí spisovatelé moravští, jako † Sušil, dr. Bílý, dr. Kampelík, Beneš Meth. Kulda, Šmídek, dr. Škorpík atd. 14. prosince 1855 odevzdal Volný první svazek církevního místopisu archivu zemskému. Každoročně pak vydal jeden svazek vzdor všelikým jiným pracím, jež co řehol-

ník konal. Za svou neunavnou píli docházel četných vyznamenání. Nejdůstojnější pán biskup brněnský † Antonín hr. Schaafgotsche učinil ho tit. konsistoriálním radou. J. V. císař odměnil vědeckou jeho činnost udělením řádu Františka Josefa roku 1854. Ukončiv dílo své, žil pak v přísné kázni jedině Bohu. Léta 1868. ke druhotinám kněžským překvapili jej žákové jeho všech stavův a důstojenství i nejvyšších přeskvostným albem s více než-li 700 fotografií mimo jiné k jeho oslavení směřující památky. Při té příležitosti povýšen za skutečného konsistoriálního a za císařského radu. Kterak vlast svou miloval, lze z toho posouditi, že kdykoli naskytnula se příležitost, velmi rád rozpředl rozmluvu o dějinách vlasteneckých. Starožitností moravských velmi sobě vážil, bedlivě je sbíraje a ku sbírání jich povzbuzuje. Mladší spolubratry pobízel k činnosti pro čest a slávu vlasti. Když s nimi na procházce se sešel, častěji jim opakoval: „Klasická jest tato půda.“ Volný byl původce obnovy chrámu na staroslavném Hostýně. Co vroucný ctitel Bohorodičky Panny Marie a co vlastenecký historik, jemuž zachování starých národních pomníků slávy našich předkův na srdci leželo, všelikou péči vynakládal, aby dříve spustlý chrám na Hostýně, historický to pomník vítězství našich praotců nad Tatary, aspoň poněkud zaskvěl se ve slávě Panně Marii, ochranitelkyně Slovanův, příslušící a v budoucích časech hlásal slávu praotcův našich a povzbuzoval syny širých vlastí slovanských k podobným činům. Toho cíle dosáhl a chrám na Hostýně posvěcen byl 2. července 1845. od veledůstojného p. Šlosara, opata rajhradského. Za poslednějších let od 1866. musel odložiti péro, ana ruka vypověděla mu mnoholetou službu

a vysoké stáří vždy více se svými vadami ho ovládalo. Duch bystrý měl chatrnou schránku. Dne 2. dubna 1871 obcovav všem obřadům, průvodu i mši svaté chtěje ke společnému obědu jíti, zlomil si levou nohu.

I chřadnul — chřadnul — 3. května 1871 dokonal svou vezdejší pouť.

Tělesná schránka uložena 6. května do lůna matky země, duch pak odebral se z tohoto údolí do vlasti záhvězdné, aby přijal korunu slávy od Pána, jemuž sloužil upřímně, věrně po tolik roků!

Doslov.

Rozhledneme-li se prošlou řadou čelných mužů národa našeho, nebije-li hrději srdce v prsou našich! — Ano tito duchové jsou tvůrcové našich dějin, tvůrcové naší slávy; tito pracovali pro osvětu a svobodu národa, by ho na nejvyšší stupeň vzdělanosti přivedli a slavným mezi národy učinili; tito obětovali své síly, své zdraví ba i někteří svůj život pro čest a slávu národa a vlasti. Nebuďme k našim pro nás obětujícím se bratřím neteční, nebuďme jim nevděčni a stavme jim pomníky, kde jen možno, by jejich památka hluboce zakotvila se v srdcích našeho národa. Útlou mládež naučme znáti nejen slavné skutky než i vzezření jejich, by i tato naučila se nejen víru od ss. Cyrila a M. zděděnou, než i národ a vlasť svou dle příkladu těchto svatých a vysoce osvícených mužů milovati, by též ona přiučila se síly své národu a vlasti obětovati. Známo jest z dějepisu, že sv. Cyril, jsa nemocen v Římě, toužil po národu českomoravském, a chtěl u něho, jak On pravil, u toho dobrého národa pochován býti. Rodáci! Není to vznešená a horoucí láska k vlasti a národu, pro který On otčinu svou opustil a naši vlasť a národ sobě zamiloval tak, že jen u něho odpočívati chtěl? Není to plamená láska k národu, který on povznesl mezi národy vzdělané, kterému základ položil k jeho budoucnosti a pro který On Svůj život zasvětil? Rodáci! zajisté jest povinnost každého,

tento příklad tak vznešené lásky k vlasti a národu prvního našeho učitele co nejsvědomitěji následovat a svůj národ v ničem ani v nejmenším nezradit.

V dobách nejstrastnějších, kdy národ náš již nad hrobem stanul, nejslavnější z lůna jeho vstali velikáni a ostřím meče neb ostřím ducha zapudili povždy stíny smrti a vybojovali lidu svému novou, krásnější budoucnost.

Kolik velkých pátků a kolik dnů vzkříšeni již slavil národ náš!? —

Avšak v propasti hoře síly květ
jak kouzlem vzniká, pučí,
a vyrůstá tím bujněji,
čím strašněj vichry hučí.

Pravda výslovu tohoto jasně osvědčena vývinem a dějinami národa našeho.

Již tisíc let uplynulo, co věrozvěstové slovanští rozžehli pochodeň pravé víry a zaplašili mlhy pohanstva, v nichž tonuli naši otcové. Ano tisíciletí uplynulo, co bratří solúnští se zavedením křesťanství položili u nás základ osvěty, této pravé síly národů. Stává národa tolikerými a tak četnými bouřemi stíhaného?—

A předc dochoval se národ Přemyslův a stojíme nyní opět co mocný faktor v dějinách světa a marně jen zaznívá hlas nepříznivců našich, jenž by nám tak rádi i přítomnost i budoucnost upřeli.

Slavili jsme právě největší památku svou, památku duševního zrození našeho, památku zázračného zachování bytnosti své.

Když ale zachovati sebe chceme, musí přede vším školství dle rozumovědy zařízeno býti a odpovídati

potřebám veškerého národa. Náš národ musí býti vzděláván ve všech jeho vrstvách, nejen na základě mateřštiny než i dostatečně ve všech vědách. Že posud jednotlivému občanu patřících věd, které on co člověk a občan civilizovaného státu dle svého povolání, tedy co rolník, vojín, řemeslník, úředník, lékař, průmyslník atd. potřebuje, nedostává se, je každému známo, jelikož nám schází vyšších vzdělávacích ústavů v mateřštině, jako škol technických a university.

Již v nižších školách a to i na vesnicích mělo by vyučovati se vlasteneckému dějepisu, v městech též základům geometrie, geometrickému a průmyslovému kreslení, by zkvetati mohl průmysl všeho druhu. Pro stát jest oboje nutně potřebné, nebo vojín bez vědomí národního nemůže býti vojínem hrdým a udatným a národ bez průmyslu vlastního utone v nynější době v cizím živlu. Mládež je naše nejkrásnější náděje, tedy má býti i nejdražším předmětem naší pečlivosti.

Sem a tam je nesvornost mezi námi. *Utužení svornosti a bratrství* mezi námi, to ať je heslo naše.

Zdá se, že je nesvornost naší kletbou. Rozhlédněme se v dějinách svých a zděsíme se pravdy té. Kdykoli se nám zjevují nejvznešenější, nejvelebnější obrazy velikosti a slávy, vždy také vidíme, kterak příšerné snahy nesvornosti všechno podkopávají a nejvznešenější chrámy boří.

Nesvorností zničena veliká Morava, nesvornost zhubila a porazila nejednou pluky české, nesvorností vydán květ doby Rudolfinské, květ vzorné šlechty české věku XVII. katům na náměstí staroměstském! —

Bůh chraň národ náš pro vši budoucnost před hroznou touto vadou! My však — bratři! — nebuďme netečni k učení historie a chraňme se nesvornosti! — Chceme-li žíti, chceme-li ku předu brátí se — nuže před smrtí nás jen svornost zachrání.

Kde bychom stáli dnes, kdyby nesvornost nebyla tak často tolik rozbila těch nejkrásnějších nadějí! —

Aj, bratří tatranští, vy orlové, zpomeňte předních mužů svých, zpomeňte evangelia proroka Slovanstva Kolára, zpomeňte věšteb historie; vraťte se k rodinnému krbu Čechoslovanstva, vymiťte hořkost ze srdcí svých, a přisáhnouce ku práporu svornoti, vzpomeňte vždy, že jenom v tomto znamení jeden ve všech a všickni v jednom zvítězíme!

Podejme ruku sobě bratři od Vltavy stříbropěné, od Labe mutného i od Moravy posvátné a ze Slezka odervaného! Pozvedněme vysoko k obloze prápor „Svornosti“ a tak nejdůstojněji oslavíme památku věrozvěstů svých, jenž naše otce učili náboženství lásky.

Buďme celek a ne drobtové
Buďme aneb všecko, aneb ničím! —
Jděte všickni spolu v jednotě
Od uhlí učit se řeřavého;

Ve hromadě svazku společného
Dokud to jest, hoří v teplotě,
Hasne každý uhel v samotě
Odervaný ode druha svého. —

Naším korábem dosud divoké zmítají bouře; jen svornost je to mocné veslo, jež jej provede bezpečně všemi skálami!

Nedovolují-li nám poměry ve všem a vždy jednou bráti se cestou, předc nikdy nezapomínejme, že vzájemnost všech kmenů slovanských musí povždy býti základem veškeré naší činnosti. —

Aby ale ta vzájemnost uskutečnila se, učme se i nářečí druhých národů slovanských, bychom jejich duševním pokladům rozuměti a z nich pro svůj vývin čerpati mohli, a takým spůsobem vzájemnost národní ukázali. *Svornosti k vzájemnosti, vzájemnosti k slavné budoucnosti!*

Zárod znovuzrození našeho leží v nás, zázrak nás nespasí; vlastní silou nového se musíme domoci života.

Nesmíme se děsit, že snad svých snah neuzříme výsledky.

Však třeba všecky pochoval
nás příchod lepší doby,
vždyť v hrob si s námi ulehnou
též naše žaly, naše mdloby. —

Bůh žehnej Vám bratří nad Důnajem, nad Labem i Moravou!

Přijměte skromný tento dar srdce slovanského a spomeňte vždy, že nynější život a stanovisko naše je plod společného úsilí těchto velikánů sv. Cyrila a Methoda. Nevýznamná a nepatrná by byla činnost jednotlivce, kdyby nepojilo se duchovní snažení národa a lidstva v jeden mohutný, ústrojně vyvinující se celek, a tak nevýznamný bude život náš, nespojí-li nás láska braterská v dějinně významného činitele.

Proud duchovního snažení našeho zabouří světem jako rozdivočený Důnaj a v tomto veletoku bezpečně se bude bráti loď naše k přístavu a k pevnině.

Podržme ctnosti otců zapomínajíce jich slabostí. Buďme svorni!

Až jednou zaskví se u vítězství prápory našeho snažení, budou s povznesem žehnati potomkové naši našim památkám, našim dnům, kdy jsme pevně obhajovali základy přirozené snažení národů slovanských, kdy jsme statně bojovali za svornost a za vzájemnost!

Ano nezanecháme-li synům svým skvělá vítězství za dědictví, nezanecháme-li jim dokonale opravenou pevnost, z níž by bezpečně mohli pohlížet v proudění dějin světových; zanechme jim lásku k tomuto kouzlu a dali jsme jim budoucnost. Divoce proudí veletok dějin, běda národu, jehož život neopírá se o věkovzdorné skaliny. Doby rozviklaly pevnost národnosti naší a nepřátelé naši podkopali její základy, nechceme-li zahynouti v sutinách mohutné stavby této, pracujme silou spojenou na opravení jejich základů!

Svornost buď naší hvězdou, ta řiď naše snažení! Jen zrádce rodu svého může bořit její chrámy a rozsévat v kruhy naše sémě nesvornosti! A protož nenechme se másti lichotnými hlasy, poznávajíce jasně své poměry, *silou spojenou spějme ku předu*, pak se vyplní věštba básníkova, *že budoucnost jest naše*!

OBSAH.

Stránka

Předslov . . . . . I — II.
Rozhled duševní činnosti . . . . . III.
Doba stará . . . . . IV.

Cyril vynálezl abecedu glagolickou i dle něho nazvanou Cyrilskou.

Svaté písmo bylo od ss. Cyrila a M. v IX. stol. z řečtiny přeloženo a glagolicí a kyrilicí psáno V.
Školství v XIII. st. rozšířeno . . . . V.
Desky zemské . . . . . VI.
Založení university . . . . . VII.
Štítný, český mudrc . . . . . IX.
Střední doba . . . . . IX.
Činnost literární na Slovensku . . . X.
Činnost literární v Čechách a na Moravě . XII.
Doba nová . . . . . XVII.

Národ náš od r. 1620—1770 tedy 150 let jako domněle mrtev.

Marie Steyrova a L. Benigna, hraběnka ze Sternberku.

Balbin . . . . . XVIII.
Česká společnost nauk . . . . . —
Pelcl, Dobrovský . . . . . XIX.
Jiří Palkovič . . . . . XXI.

Zivotopisy.

Skupenina I.

Kosmas 50
František 51
Arnošt 51
Bohuslav z Lobkovic 53
Hájek z Libočan 54
Span ze Spanova 55
Karel I. král český 55
Jan Jesenský 62
Jakub z Mostu 63
Jarolím 64
Tomáš Pešina 65
Kryštof Kyblín 69
Bohuslav Balbin 70
Slavata Vilém 72

Skupenina II.

Beneš Krabice z Weitmile 74
Jan Hus 75
Jeroným Pražský 78
Ondřej z Brodu 78
J. Skála Dubravský 79
Matouš z Chotěřiny 80
Ctibor Tovačovský 81
Jan Augusta 82
Amos Komenský 84
Jiří Barthold 87
Šimon Lomnický 87
Zachariáš Theobald 88

Krištof Crinesius 90
Marcus Marci 90
J. Dobřenský 92

Skupenina III.

Matouš Trenčenský 93
Jan Žižka 93
Jan z Holešova 101
Jan Rokycana 102
Jan z Hodištkova 104
Pavel Žídek 104
Daniel Adam z Veleslavína 106
Sigmund Hrubý 107
J. Jordán 107
Jan Gryll z Gryllova 107
Tadeáš Hájek 108
Václav Sturm 108
Václav Plácel 109
Václav Budovec 109
Krištof Harant 112

Skupenina IV.

Sixt z Ottersdorfu 116
Stanislav Pavlovský 119
Bydžovský 119
Carolides 120
Šimon Partlic 121
Vratislav z Mitrovic 122
Karel z Žerotína 122
Martin z Dražova 124

Pavel Stránský 125
Karel Škréta 125
Václav Rainer 128
Jan Středovský 128
Fr. Bečkovský 128
B. Sichrovský 129
M. Bél 130

Skupenina V.

T. Štitný 133
Kornelius ze Všehrd 134
Václav Hollár 135
Fl. Hammeršmid 136
Jan Kupecký 137
Petr Brandl 138
Jiří z Poděbrad 138
Diviš Prokop 139
Bonaventura Pitr 140
Frant. Tuma 144
L. Berchtold 145
Fr. F. Procházka 151
K. Tham 155
Alex. Rudnay 155
J. Vurum 157

Skupenina VI.

Ant. Puchmajer 158
V. Nejedlý 163
Jos. Kaj. Chmelenský 164
Fr. Jar. Rubeš 165

Václav Hanka 168
Dobrovský 168
J. Jungmann 170
P. Šafařík 171
Fr. Šumavský 172
J. P. Presl 172
Jan Kolár 173
Jan Holý 174
V. Klicpera 176
Agapit Galaš 177
K. Šterenberk 179

Skupenina VII.

Frant. Škroup 181
V Tomášek 182
Jos. Slavík 182
Jos. Čejka 183
K. Tyl 184
Ludevít Štur 186
Karel Havlíček 188
Ant. Štrobach 191
Vojtěch Dejm 192
Šebestian Hněvkovský 192
V. Sedláček 193
Fr. Čelakovský 193
Karel Mácha 194
Jos. Kalina 195
Jos. Ressel 195

Skupenina VIII.

K. Erben 197
Jan Vocel 204

Karel Vinařický 210
Dr. Fr. Sušil 217
Jos. Smetana 218
Václav Staněk 220
J. Fügner 221
Jan Purkyně 223
Václav Fr. Pštros 232
Ignác Jan Hanuš 232
Ant. Boček 234
Jiří Palkovič 236
Jan Palárik 239
Ferd. Břet. Mikovec 241
Dr. Řehoř T. Volný 243
Doslov 250

SEZNAM

značnějších omylů,

kteří porozumění věci překáží.

Str. V.	ř. 14.	svrchu,	místo	Vitavský čti Žitavský.
„ XVI.	„ 1.	„	„	Bertoš „ Bartoš.
„ XXII.	„ 25.	„	„	Teplice „ Tablice.
„ XXXX.	„ 7. a 8.	„	„	Correspondame čti Correspondence.
„ XXXXV.	„ 29.	„	„	Verborosum čti Verborum.
„ 51	ř. 23	svrchu	místo	Erectioum čti Erectionum.
„ 95	„ 20	„	„	ustavivnoše „ ustanovivše.

Poněvadž spisovateli samému nebylo lze korekturu díla tohoto pro vzdálenost bydliště od tiskárny vésti, stalo se, že omylové: *i místo í* a naopak, jakož i podobné porozumění nepřekážející vady v díle tomto nacházejí se. O prominutí této vady, která při novém vydání řádně bude odstraněna, prosí laskavého čtenáře

spisovatel.

LIBRARY
JUL 0 5 1990
UNIVERSITY OF TORONTO